

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL
SCIENCES**

**ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

*Περιστασιακή απασχόληση, μετανάστευση και
αδήλωτη εργασία στον αγροτικό τομέα*

Καψάλης Απόστολος

Αθήνα, Οκτώβριος 2022

Επιβλέπων Καθηγητής,
Ιωάννης Κουζής, Τακτικός Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος Τμήματος
Κοινωνικής Πολιτικής

Copyright, ©Απόστολος Καψάλης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει την αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα έρευνα συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση Μεταδιδασκτόρων ερευνητών/ερευνητριών - Β΄ Κύκλος» (MIS-5033021), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό Μέρος	9
Κεφάλαιο 1 Η σύγχρονη πρόκληση της κινητικότητας και της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα: Ελλάδα, Βιετνάμ, Παιθαρχία.....	10
Κεφάλαιο 2 Θεωρητικές παραδοχές, στοχοθεσία και διάρθρωση της μελέτης	17
Κεφάλαιο 3 Μεθοδολογία, περιορισμοί και δυσκολίες της έρευνας	22
Μέρος Πρώτο Απορρυθμίσεις της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα	28
Κεφάλαιο 4 Η περίοδος μέχρι το 2009: οι ρίζες της απορρύθμισης	30
4.α Η διάκριση άμεσης και μη άμεσης γεωργικής εργασίας	31
4.β Το ρήγμα του 1990.....	37
Κεφάλαιο 5 Η περίοδος 2010-2019: επισημοποίηση και ενίσχυση της απορρύθμισης	39
5α Εργόσημο: υποχρεωτική εφαρμογή σε μια υποχρεωτικά από το Νόμο περιστασιακή εργασία	40
5β Το εργόσημο ως μέσο περαιτέρω ελαστικοποίησης της ευέλικτης απασχόλησης..	48
5γ Το πεδίο εφαρμογής του εργοσήμου	53
Κεφάλαιο 6 Η διετία 2020-2021: προεκτάσεις της απορρύθμισης	60
6α Η αποκατάσταση της αδυναμίας εκκαθάρισης των ετήσιων ασφαλιστικών εισφορών και το ειδικό παράβολο ασφαλιστικής κάλυψης αγροεργατών	61
6β Επέκταση της χρήσης του εργοσήμου και σε περιπτώσεις μετάκλησης εποχικών εργατών γης.....	66
Μέρος Δεύτερο	71
Το καθεστώς διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών εργαζομένων στον αγροτικό τομέα	
Κεφάλαιο 7 Το διαχρονικό πλαίσιο για τη νόμιμη μετανάστευση και τη νόμιμη εργασία	73
7α Η ειδική άδεια εργασίας του 1991	73
7β Η μετάκληση.....	74
7γ Η «μετάκληση» για εποχική εργασία.....	75
7δ Η «μετάκληση εσωτερικού» (Α΄Φάση 2016-2021) στο πλαίσιο της «παραιομιμότητας».....	80
Κεφάλαιο 8 Τάσεις περαιτέρω απορρύθμισης στο περιβάλλον της πανδημίας: «κατά παρέκκλιση» διαδικασίες με τακτικές περγαμηνές.....	84
8α Έκτακτες ρυθμίσεις	85

8β Τάσεις μονιμοποίησης των έκτακτων μέτρων με εθνικό πρόσημο	88
Κεφάλαιο 9 Το σύγχρονο μεταπανδημικό ρυθμιστικό πλαίσιο	94
9α Το νέο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014: η τακτική πλέον αγροτική εργασία και η επέκταση της εποχικής μετάκλησης σε άλλους κλάδους	94
9β Η διεύρυνση των ορίων της «κατά παρέκκλιση» διαδικασίας και το νέο άρθρο 18Α του Νόμου 4251/2014: Β' Φάση (2022-....) για τη «μετάκληση εσωτερικού» και με νέο εθνικό πρόσημο	99
9γ Κανονικοποίηση της «κατά παρέκκλιση» διαδικασίας και κύρωση της Συμφωνίας με το Μπαγκλαντές: το τέλος μιας εποχής (?).....	108
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
Η διαχρονική λειτουργία του θεσμικού πλαισίου για τη νόμιμη μεταναστευτική εργασία	115
Κεφάλαιο 10 Διαχρονικές δομικές αδυναμίες του συστήματος των μετακλήσεων: η πρώτη δεκαετία (2001-2016)	117
10α Προβλήματα διοικητικής φύσης.....	117
10β Στρεβλώσεις κατά την αξιοποίηση του συστήματος.....	119
Κεφάλαιο 11 Η πρόσφατη εφαρμογή του πλαισίου των μετακλήσεων σε συνθήκες ανάκαμψης (2017-2019)	124
Κεφάλαιο 12 Στο περιβάλλον της κρίσης πανδημίας (2020-2021)	131
Τέταρτο Μέρος	
Συζήτηση	144
Κεφάλαιο 13 Συνοψίζοντας	145
Κεφάλαιο 14 Η παγίδα της αυτορρύθμισης της (αγροτικής) οικονομίας ή τα χειρότερα έπονται	150
Κεφάλαιο 15 Άξονες υπέρβασης του σημερινού αδιεξόδου	155
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	163
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	168

ΠΙΝΑΚΕΣ

Σελ.

1. ΠΛΗΘΗ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦ/ΝΩΝ τ.ΟΓΑ ΜΕ ΧΡΟΝΟ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΑΠΟ ΕΡΓΟΣΗΜΟ ΑΝΑ ΕΤΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ	54
2. ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΗΣ 2012-2016	54
3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΥΠΑΓΟΜΕΝΑ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΗΜΟ. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 20 ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 3863/2010 ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ	69
4. ΚΑΤ' ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΑΡΘΡΟ 11 ΝΟΜΟΥ 4251/2014	74
5. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΙΣ) ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 2017-2019	125
6. ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΤΑΚΛΗΣΗΣ 2017-2019	126
7. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ 2017-2019 ΑΝΑ ΕΙΔΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	127
8. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΙΣ) ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 2017-2019	132
9. ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΤΑΚΛΗΣΗΣ 2017 2021	132
10. ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ 2020	134
11. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ 13Α 2019-2020	136
12. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ 2020	137
13. ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ	139
14. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΑΡΘΡΟΥ 13Α 2021	142
15. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ 2021	143
16. ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ ΤΕΛΗ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2022	150
17. ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ, ΤΩΝ ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΗΜΟΥ (2011-2021)	168

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. ΠΛΗΘΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΟΓΑ ΑΝΑ ΜΗΝΑ 2012-2016	55
2. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΕΞΑΡΓΥΡΟΘΕΝΤΩΝ ΕΡΓΟΣΗΜΩΝ ΑΝΑ ΜΗΝΑ, 2012-2017	58
3. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΟΜΙΜΑ ΔΙΑΜΕΝΟΝΤΩΝ	72

Περίληψη

Η μετανάστευση και η μισθωτή απασχόληση στον αγροτικό τομέα αποτελούν έννοιες απολύτως συνυφασμένες και στην ελληνική περίπτωση. Είναι δε σε τόσο μεγάλο βαθμό εξαρτημένη η αγροτική παραγωγή στη χώρα μας από την εργασία αλλοδαπών εργατών που οι ελλείψεις σε εργατικά χέρια των τελευταίων ετών συνεπάγονται μεσοπρόθεσμα ανυπολόγιστες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Η δυσμενής διακριτική αντιμετώπιση των γεωργικών μισθωτών στο πλαίσιο της κοινωνικής νομοθεσίας επί σειρά πολλών δεκαετιών εδράζεται στο τεκμήριο του περιστασιακού χαρακτήρα της άμεσης γεωργικής εργασίας και στο πρόσχημα της εποχικότητας της αγροτικής απασχόλησης. Μολονότι η οικονομική και τεχνολογική πρόοδος αλλοιώνουν εν καιρώ αυτά τα κριτήρια, η συντριπτική παρουσία αλλοδαπών στις τάξεις των εργατών γης αποτελεί το έναυσμα για περαιτέρω απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στον κλάδο.

Η εισαγωγή του εργοσήμου ως αποκλειστικού μέσου πληρωμής και ασφάλισης από το 2010 γρήγορα μετεξελίσσεται στη πράξη σε ειδικό εργασιακό καθεστώς, ενώ σε συνάρτηση με την κυριαρχία του παράνομου καθεστώτος διαμονής των εργατών γης, συμβάλει στη διαμόρφωση μιας ειδικής οικονομικο-νομικής ζώνης, όπου γίνονται επισήμως ανεκτά, εάν όχι επιθυμητά, φαινόμενα ακραίας εργασιακής εκμετάλλευσης, αδήλωτης εργασίας και παραβατικότητας στην κοινωνική ασφάλιση. Στο περιβάλλον δε της πανδημίας η περαιτέρω απορρύθμιση της γεωργικής μισθωτής εργασίας επιλέγεται σαν μέσο αφενός συγκράτησης του εργατικού κόστους για τις επιχειρήσεις του κλάδου και αφετέρου κάλυψης των κενών θέσεων εργασίας που για πρώτη φορά καταγράφονται πολύ σημαντικά σε όλη την επικράτεια. Η εισαγωγή νέων, απλών διοικητικά, *κατ' εξαίρεση* ή *κατά παρέκκλιση* διαδικασιών, συχνά στα όρια του Νόμου, καταργούν τις εναπομείνασες προστατευτικές δικλίδες για τους εργαζόμενους και υποκαθιστούν τις τακτικές, αν και δυσλειτουργικές, διαδικασίες νόμιμης κινητικότητας (μετακλήσεις). Παρά την αποτυχία της εμμονικής στρατηγικής της θεμιτής και αθέμιτης μείωσης του εργασιακού κόστους, το μοντέλο της ακραίας ευελιξίας στον αγροτικό τομέα εξακολουθεί να κατοχυρώνεται με μέτρα και διατυπώσεις που αποσκοπούν στην απορρύθμιση και δη την *εργοσημοποίηση* της εργασίας και σε άλλους οικονομικούς κλάδους με εποχικό ή κυκλικό πρόσημο λειτουργίας.

Λέξεις κλειδιά: μετανάστευση, εργάτες γης, γεωργικοί μισθωτοί, εργόσημο, μετάκληση, περιστασιακή απασχόληση, αδήλωτη εργασία

Abstract

Immigration and salaried employment in the agricultural sector are completely intertwined in the Greek case. Agricultural production in the country is to such a large extent dependent on the work of migrant workers that the labor shortages of recent years in the medium term entail immeasurable economic and social consequences at the local and national level. The negative discriminatory treatment of agricultural workers in the context of social legislation over several decades is based on the presumption of the casual nature of direct agricultural work and the pretext of seasonality of agricultural employment. Although these criteria change in time by the economic and technological progress, the vast majority presence of migrants in the ranks of land workers is the trigger for further deregulation of labor relations in the sector.

The introduction in 2010 of *ergosimo* as an exclusive means of payment and insurance is quickly evolving in practice into a special employment regime, while in relation with the dominance of the illegal residence status of land workers, it contributes to the formation of a special economic-legal zone, where phenomena of extreme labor exploitation, undeclared work and non-compliance in social security are officially tolerated, if not desirable. In the context of the pandemic, the further deregulation of agricultural work is chosen as a means of holding down labor costs for businesses in the sector and, on the other hand, covering job vacancies that are for the first time very significant in the entire country. The introduction of new, administratively simple, *exceptional* or *derogatory* procedures, often outside the limits of the Law, remove the remaining protective barriers for workers and replace the regular, albeit dysfunctional, legal mobility procedures (*metakliseis*). Despite the failure of the obsessive strategy of legitimate and illegitimate reduction of labor costs, the model of extreme flexibility in the agricultural sector is still enshrined with measures and formalities aimed at the deregulation and *ergosimofication* of employment in other economic sectors with a seasonal or cyclical sign operation.

Key words: migration, land workers, agricultural laborers, ergosimo, metaklisi, casual employment, undeclared work

Εισαγωγικό Μέρος

Κεφάλαιο 1

Η σύγχρονη πρόκληση της κινητικότητας και της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα: Ελλάδα, Βιετνάμ, πειθαρχία...

Έρχονται οι Βιετναμέζοι!

Με αυτό τον τίτλο ενημερώνει τους αναγνώστες της η εφημερίδα *Ημερησία* Ημαθίας στις 18 Αυγούστου 2022 για τις ενέργειες της πολιτείας και του αντιπροέδρου της Εθνικής Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Κου Γιαννακάκη προς επίλυση του μείζονος προβλήματος της έλλειψης εργατικών χεριών στον αγροτικό τομέα. Το σχετικό άρθρο έχει ως εξής (οι υπογραμμίσεις δικές μας):

*«Σημαντικές οι επαφές του Χρήστου Γιαννακάκη με τον αναπληρωτή υπουργό Οικονομικών, Θόδωρο Σκυλακάκη και άλλα στελέχη της κυβέρνησης για το φλέγον ζήτημα των «**χεριών**» που **λείπουν** στις αγροτικές εργασίες και τη βιομηχανία διαλογής και μεταποίησης στην περιοχή μας. **Τα μεροκάματα πήραν την ανηφόρα** και η υλοποίηση του προγράμματος συνεργασίας με την κυβέρνηση του **Βιετνάμ**, για την **έλευση εργατών γης στην Ημαθία**, είναι σε καλό δρόμο. Η ένταξη στον αναπτυξιακό νόμο της κατασκευής **προκάτ κατοικιών**, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες διαμονής τους και η συνεργασία με το στρατό, για την παραχώρηση ανενεργών στρατοπέδων, όπως αυτό της Σκύδρας π.χ, στα οποία θα εγκατασταθούν αντίστοιχες κατασκευές, είναι μια λύση, που αναμένεται να δώσει ανάσα. Μεταξύ των προτάσεων που έθεσε ο κ. Γιαννακάκης και η **χρησιμοποίηση των δύο χώρων φιλοξενίας μεταναστών** στην Ημαθία (Αλεξάνδρεια και Αγία Βαρβάρα) για την εγκατάσταση των Βιετναμέζων εργατών. **Έρχονται οι Βιετναμέζοι λοιπόν, που είναι και πειθαρχημένοι, λόγω του καθεστώτος!**»*

*Υπάρχει νόμιμη λύση για να δουλέψουν οι μετανάστες στις αγροτικές δουλειές;
Ναι, και είναι το εργόσημο!*

Αυτό τον τίτλο επιλέγει λίγο αργότερα, στις 29 Σεπτεμβρίου 2022, ο πρώην υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Βαγγέλης Αποστόλου για το άρθρο του στον ιστότοπο *news 24 7*, στο οποίο αναφορικά με τη δυνατότητα νόμιμης απασχόλησης (παράτυπα διαμενόντων) μεταναστών στον αγροτικό τομέα διευκρινίζει μεταξύ άλλων τα εξής (οι υπογραμμίσεις του ίδιου του συντάκτη):

*«Στους συγκεκριμένους εργάτες, αφού τηρηθεί η διαδικασία ταυτοποίησής τους από την αρμόδια Αστυνομική Διεύθυνση, χορηγείται **βεβαίωση αναβολής απομάκρυνσης και***

άδεια εργασίας εξάμηνης διάρκειας, που μπορεί να ανανεωθεί με την ίδια διαδικασία, ενώ οι ίδιοι ασφαλίζονται με εργόσημο.

*Με τη διάταξη αυτή διασφαλίστηκαν τα εργασιακά και κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα χιλιάδων παράνομα διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών, οι οποίοι, ακριβώς λόγω του παράνομου της διαμονής, κινδύνευαν να πέσουν **θύματα ακραίας εργασιακής εκμετάλλευσης**, ενώ επιπλέον η διάταξη οδήγησε σε μείωση της φορολογίας των αγροτών, μέσω της έκπτωσης των σχετικών δαπανών και σε αύξηση των εισροών στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.*

Πέραν της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας, υπήρξαν σημαντικές παρεμβάσεις προκειμένου η διαδικασία της μετάκλησης να εξυπηρετήσει αποτελεσματικά τις ανάγκες της αγροτικής οικονομίας, μέσω της μείωσης των παράβολων της αίτησης μετάκλησης, της κατάργησης της προκαταβολής από τον αγρότη – εργοδότη των ασφαλιστικών εισφορών των μετακλητών εργατών γης, της ευέλικτης αποτύπωσης της εργασίας των μετακλητών εργατών γης σε ειδικό θεωρημένο βιβλίο (Βιβλίο Ημερησίων Δελτίων Απασχολούμενου Προσωπικού) και την απλοποίηση στην υποβολή Αναλυτικής Περιοδικής Δήλωσης (ΑΠΔ).

Με τον τρόπο αυτό κατέστη δυνατή η προστασία του αγρότη από οποιονδήποτε έλεγχο για ανασφάλιστη εργασία, ενώ ο τρόπος καταχώρησης της εργασίας στο βιβλίο προβλέφθηκε έτσι ώστε να είναι ευέλικτος, με τη συμπλήρωση των πραγματικών μεροκάματων του αλλοδαπού εργάτη γης κατά την διάρκεια του μήνα».

Στον μέσο αναγνώστη, χωρίς ειδικές γνώσεις σε ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής, δημοσιεύματα με αντίστοιχα περιεχόμενα θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα διπλό συμπέρασμα. Από τη μία, ότι η Ελλάδα αναπτύσσει με συστηματικό τρόπο πολλά και ολοκληρωμένα προγράμματα διακρατικής συνεργασίας και νόμιμης μετανάστευσης για την κάλυψη εποχικών αναγκών στην αγροτική οικονομία ακόμη και με χώρες από τις οποίες προέρχονται διαχρονικά ελάχιστοι μετανάστες, όπως είναι το Βιετνάμ, από όπου κατάγονται οι κάτοχοι μόλις 22 αδειών διαμονής επί συνόλου 537.892 αδειών διαμονής σε ισχύ (Απρίλιος, 2020¹). Από την άλλη, ότι έχει τεθεί σε εφαρμογή ένα πλήρες νομικό πλαίσιο για την απασχόληση στον αγροτικό τομέα, το οποίο αφενός, εγγυάται τη διασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων ακόμη και των μεταναστών

---

¹ Όταν και τα τελευταία επεξεργάσιμα στοιχεία στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Περισσότερα γι' αυτό το ζήτημα στο μεθεπόμενο κεφάλαιο 3.

χωρίς άδεια διαμονής -άρα και την καταπολέμηση φαινομένων καταναγκαστικής εργασίας- και ταυτόχρονα αφετέρου, προφυλάσσει τους εργοδότες από (άδικες) κυρώσεις για αδήλωτη εργασία. Ένα τέτοιο συμπέρασμα, ωστόσο, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα για δύο λόγους.

Πρώτον, η Ελλάδα μόλις στα μέσα του 2022 κυρώνει για πρώτη φορά στην ιστορία της μια διμερή σύμβαση εποχικής μεταναστευτικής εργασίας για περιορισμένο αριθμό εργαζομένων και για σύντομη χρονική περίοδο αναφοράς (μια πενταετία) με μία μόνο χώρα, το Μπαγκλαντές, εφόσον αντίστοιχες προσπάθειες με άλλες ασιατικές χώρες (Ινδία, Πακιστάν) δεν καρποφορούν. Παρά την κύρωση της στα μέσα Ιουλίου η συμφωνία αυτή δεν έχει ακόμη αρχίσει να εφαρμόζεται μέχρι σήμερα (Οκτώβριος 2022).

Οι αγροτικές επιχειρήσεις στο Νομό Ημαθίας, όπως και σε άλλες περιοχές της βορείου Ελλάδος, επιχειρούν να λύσουν το πρόβλημα της έλλειψης εργατικών χεριών την τελευταία διετία μέσα από τη νέα «κατά παρέκκλιση» διαδικασία², η οποία αποσκοπεί να διευκολύνει την κινητικότητα εργατών γης για εποχικές ανάγκες, στην πράξη από τη γειτονική Αλβανία. Ωστόσο, δεν εντοπίζονται συγκροτημένες εργοδοτικές διεκδικήσεις για τη θεσμική αναβάθμιση αυτής της διαδικασίας, μέσα ιδίως από τη σύναψη μιας ειδικής διμερούς συμφωνίας Ελλάδας-Αλβανίας. Από την οποία άλλωστε κατάγονται διαχρονικά τα 2/3 των μόνιμα εγκατεστημένων στην Ελλάδα μεταναστών και από την οποία εισέρχονται ετησίως πολλές δεκάδες χιλιάδες εποχικοί εργάτες γης. Αντιθέτως, ο προσανατολισμός των γεωργικών επιχειρήσεων περιορίζεται παραδόξως στην προσέλκυση εργαζομένων από χώρες πολύ μακρινές, όπως είναι το Βιετνάμ ή άλλες ασιατικές ή αφρικανικές χώρες³.

Δεύτερον, η κατ' εξαίρεση δυνατότητα νόμιμης απασχόλησης παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών⁴, γνωστή και ως «άρθρο 13Α», όχι μόνο δεν αποτρέπει φαινόμενα καταναγκαστικής εργασίας, αλλά επιπλέον τα υποθάλλει και τα διαιωνίζει (GNCHR, 2018). Και αυτό γιατί, εφόσον δεν λύνεται το ζήτημα της νόμιμης διαμονής των μεταναστών εργατών γης, η οποία παραμένει παράτυπη, απλώς αναστέλλεται ο

---

² Αναλυτικά για αυτό το θέμα στο Κεφάλαιο 8.

³ Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνεται και σε πρόσφατα δημοσιεύματα, όπου μάλιστα προαναγγέλλεται η σύναψη διμερούς συμφωνίας με την Αίγυπτο για τη νόμιμη μετακίνηση 5.000 εργατών γης. Βλ. σχετικά Εφημ. Καθημερινή 14/10/2022 «Συμφωνία με την Αίγυπτο για 5.000 εργάτες γης»: <https://www.kathimerini.gr/politics/562090789/symfonia-me-tin-aigipto-gia-5-000-ergates-gis/?fbclid=IwAR02FX70VXR74dfni3HKQbOJ1PcfJGKdMvGxqHCXJv0kjwvcGHptOWmdDK8>.

⁴ Αναλυτικά για το θέμα στο Κεφάλαιο 7.

κίνδυνος της απέλασης όσο διαρκεί η νέα ειδική άδεια εργασίας. Με αυτό τον τρόπο όμως εισάγεται ένα νέο καθεστώς «παρα-νόμιμης» διαμονής και ταυτόχρονα αυξάνει υπέρμετρα ο βαθμός εξάρτησης από την αντισυμβαλλόμενη εργοδοτική πλευρά, από την οποία εξαρτάται αποκλειστικά η δήλωση της εργασιακής σχέσης-αναστολή απομάκρυνσης (Kapsalis, 2018). Συνεπώς, αυτή η ακραία επισφάλεια στην απασχόληση καλλιεργεί αντικειμενικά ένα γόνιμο έδαφος για την ευδοκίμηση καταστάσεων σοβαρής εργασιακής εκμετάλλευσης (King et al., 2021; GRETA, 2019; Papadopoulos et al. 2018).

Κυρίως, όμως, το *εργόσημο*, λόγω της δομής και του περιεχομένου του ως μέσου πληρωμής και ασφάλισης, δεν δύναται να διασφαλίσει βασικά εργασιακά δικαιώματα. Αντιθέτως, συμβάλλει στην περαιτέρω απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στον αγροτικό τομέα, όπως και στα άλλα επαγγέλματα, τα οποία υπάγονται υποχρεωτικά στην ασφάλιση του εργοσήμου και μάλιστα σε όλα τα επίπεδα: αμοιβές, χρόνος εργασίας, υγεία και ασφάλεια στην εργασία.

Η επιταγή του εργοσήμου επιπλέον είναι σχεδιασμένη με τρόπο που επιτρέπει τη στρεβλή αξιοποίησή της ως νομότυπου τρόπου αποφυγής τήρησης του συνόλου της κοινωνικής νομοθεσίας. Αυτή η διάσταση αποτυπώνεται ευκρινώς και σε σχετική γνωμάτευση (Kapsalis, 2018a) που παρήγγειλε το ίδιο το Υπουργείο Εργασίας, επί ημερών θητείας μάλιστα του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Βαγγέλη Αποστόλου (01/2015-08/2018) και η οποία έγινε ομόφωνα δεκτή από το σύνολο των τριτοβάθμιων οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών σε ειδική συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Εργασίας.

Με άλλα λόγια, αντίθετα από το περιεχόμενο των δύο προαναφερθέντων δημοσιευμάτων, η Ελλάδα δεν διαθέτει ούτε ένα πλήρως οργανωμένο σύστημα νόμιμης μετανάστευσης (για εποχική ή μη απασχόληση) ούτε ένα ειδικό πλαίσιο απολύτως σύννομης εργασίας στον αγροτικό τομέα. Και αυτό τελεί σε γνώση των συντακτών αυτών των δημοσιεύσεων.

Καμία πολιτική ή κοινωνική ομάδα συμφερόντων δεν έχει επεξεργαστεί μέχρι σήμερα ένα άρτιο σχέδιο ρύθμισης τόσο της μετακίνησης εργαζομένων από τις βασικές (γειτονικές) χώρες καταγωγής όσο και της καταπολέμησης εν γένει της αδήλωτης και καταναγκαστικής εργασίας στην γεωργία. Μάλιστα, η εμμονή στην ανοχή φαινομένων παραβατικότητας στην εργασία και στην κοινωνική ασφάλιση έχει ως αποτέλεσμα ο

νομοθέτης να ακροβατεί συχνά ανάμεσα αφενός σε διακηρυγμένους κυβερνητικούς στόχους και εργοδοτικές διεκδικήσεις και αφετέρου σε πρωτότυπες μεθόδους και διαδικασίες κρατικής μη-ρύθμισης.

Τέτοιου είδους διαπιστωμένες ακόμη και στον Τύπο αντιφάσεις κυριαρχούν στη μεταναστευτική πολιτική της χώρας επί σειρά ετών, αλλά δεν είναι ελληνικό φαινόμενο. Οι μεταναστευτικές σπουδές είναι ίσως το γνωστικό αντικείμενο με τη συχνότερη επίκληση ερμηνευτικών σχημάτων «παραδόξου» στις θεωρητικές επεξεργασίες (de Haas, 2019; Weiner 1995; Hollifield, 1992). Ωστόσο, στην ελληνική περίπτωση τα *παράδοξα* που κυριαρχούν ιδιαίτερα στο πεδίο της μεταναστευτικής απασχόλησης από τη μία εδραιώνουν ένα ευρύτατο πλαίσιο παραβατικότητας στην κοινωνική πολιτική και από την άλλη αδυνατούν, ιδίως σε συνθήκες κρίσης, να εξυπηρετήσουν τους οικονομικούς στόχους, στους οποίους οφείλουν την ύπαρξή τους.

Πλέον συγκεκριμένα, το φλέγον ζήτημα των ελλείψεων σε εργατικά χέρια ιδίως στον αγροτικό τομέα δεν προέκυψε ξαφνικά την άνοιξη του 2022. Άλλωστε, στο σύστημα διάγνωσης αναγκών με βάση το ισχύον πλαίσιο *μετακλήσεων* οι ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό από το εξωτερικό υπολογίζονται σε πολλές δεκάδες χιλιάδες θέσεις εργασίας ετησίως. Ειδικότερα για τη διετία 2021-2022 οι εκτιμήσεις αναγκών εργασίας στον αγροτικό τομέα εκτείνονται στον πρωτοφανή αριθμό των 158.087 θέσεων, εκ των οποίων εγκρίνονται τελικά μόλις οι 31.315, δηλαδή σε ποσοστό μόλις 20%. Προφανώς, ένας αριθμός χιλιάδων μεταναστών (περίπου ή τουλάχιστον 130.000) εισέρχεται παράτυπα ή/και εργάζεται παράνομα στον αγροτικό τομέα. Και αυτό ισχύει καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του συστήματος των μετακλήσεων από το 2001 μέχρι σήμερα (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022).

Σε καμία περίπτωση, επίσης, δεν έχει αντιμετωπιστεί δραστικά το φαινόμενο της καταναγκαστικής εργασίας στην Ελλάδα έπειτα από την καταδίκη της από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη γνωστή υπόθεση της Μανωλάδας, *Chowdury and Others v. Greece*. Η διαπίστωση αυτή αφορά κατ' αρχάς στο διεθνές δικονομικό επίπεδο (Asta, 2018; Stoyanova, 2018). Το ίδιο ισχύει εν συνεχεία και για το εσωτερικό της χώρας.

Από τη μια, έχει ήδη ασκηθεί (2018) αναίρεση υπέρ του Νόμου από την Εισαγγελία του Αρείου Πάγου κατά του αθωωτικού σκέλους της απόφασης του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Πατρών (2013), το οποίο απάλλαξε τους δράστες από την κατηγορία της

εμπορίας ανθρώπων. Από την άλλη, στο πλαίσιο της δεύτερης αξιολόγησης του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφορικά με τη συμμόρφωση της Ελλάδας σε θέματα trafficking και εν όψει της δημοσίευσης της ειδικής έκθεσης τον Νοέμβριο του 2022, κλιμάκιο εμπειρογνομόνων της ομάδας GRETA⁵ επισκέφθηκε εκ νέου την περασμένη άνοιξη τους καταυλισμούς της Μανωλάδας. Όπου προφανώς θα διαπίστωσε την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των Ασιατών εργατών γης, όπως καταγράφεται και σε πρόσφατη έκθεση του Παρατηρητηρίου Manolada Watch (Generation 2.0, 2022).

Αναδεικνύεται έτσι ακόμη ένα παράδοξο στη σύγχρονη μεταναστευτική εμπειρία της Ελλάδας. Να υπάρχουν δηλαδή πολλές δεκάδες χιλιάδες πολίτες της Αλβανίας διαθέσιμοι προς εργασία στον αγροτικό τομέα και τελικά απασχολούμενοι σε αυτόν παράτυπα, αλλά ο εργοδοτικός κόσμος και κατ' επέκταση η ελληνική πολιτεία να πασχίζει για τη ρύθμιση της νόμιμης μετακίνησης ενός μικρού αριθμού εργαζομένων από ασιατικές χώρες, όπου δεν υπάρχει καν ελληνικό προξενείο, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Μπαγκλαντές. Η ερμηνεία αυτού του σύγχρονου παράδοξου μοιάζει προφανής:

Ο μεγαλύτερος βαθμός υποταγής και πειθάρχησης, όπως σαφώς υπονοείται στο δημοσίευμα της *Ημερησίας* Ημαθίας, των ασιατικής καταγωγής εργαζομένων σε τοπικά συστήματα καταναγκαστικής εργασίας, παραβατικής απασχόλησης, χαμηλών μεροκάματων, εξοντωτικής δουλειάς και άθλιας διαβίωσης, συνεπώς η εύκολη προσαρμογή τους σε ένα περιβάλλον αυταρχικοποίησης του πλαισίου της μεταναστευτικής εργασίας.

Συχνά-πυκνά αγροτικές ενώσεις εκφράζουν παράπονα για τις αυξημένες απαιτήσεις των Αλβανών εργατών γης (εποχικών-μετακλητών ή μόνιμα διαμενόντων) αναφορικά με το ύψος του μεροκάματου ή την τήρηση του ωραρίου και των αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας και διαμονής. Οι διεκδικήσεις αυτές ενίοτε μεταφράζονται σε αιφνίδιες αποχωρήσεις εργατών γης από την επιχείρηση και σε (παράτυπη) απασχόληση σε άλλον εργοδότη στον αγροτικό τομέα ή σε άλλους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Αντιθέτως, οι αφρικανικής ή ασιατικής καταγωγής εργάτες γης, με πολύ μικρότερη διαπραγματευτική δύναμη και κυρίως με μεγάλες δυσκολίες κινητικότητας εντός και

---

⁵ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA). Το σχετικό δελτίο τύπου: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/-/greta-visits-greece-as-part-of-the-second-evaluation-round>.

εκτός Ελλάδος, είναι εγκλωβισμένοι σε *γεωγραφίες καταπίεσης*, δηλαδή σε ειδικές οικονομικές ζώνες (Κερασιώτης, 2019) μειωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων, εργασιακής επισφάλειας, ανασφάλειας δικαίου και περιοριστικής μετακίνησης (Heinsen et al., 2021; Strauss, 2012), όπως είναι ενδεικτικά, αν και όχι αποκλειστικά, η περίπτωση της Μανωλάδας (Kapsalis et al. 2021; Floros and Jørgensen, 2020; Papadopoulos et al., 2018).

Δέον να τονιστεί ότι στην ελληνική περίπτωση δεσπόζει διαχρονικά η έμφαση στη θεμιτή και κυρίως αθέμιτη -αν και συχνά σύννομη- μείωση του εργασιακού κόστους της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα. Η τάση αυτή ενισχύεται και διεθσιοποιείται πρόσφατα τόσο με την εισαγωγή του εργοσήμου, ενός εργαλείου απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων και νομότυπης εισφοροδιαφυγής όσο και με την επινόηση των «κατ' εξαίρεση» ή «κατά παρέκκλιση» διαδικασιών *απασχόλησης και κινητικότητας*, οι οποίες δια της διαδοχικότητας και της συνολικής διάρκειάς τους λειτουργούν εν τέλει στην πράξη ως μόνιμα εργαλεία περαιτέρω ελαστικοποίησης της αγροτικής μισθωτής εργασίας.

Ο αποπροσανατολισμός που συνεπάγονται αυτές οι κατ' εξαίρεση παρεμβάσεις σε επίπεδο κεντρικών εθνικών στρατηγικών, παρά τη βελτίωση της γραφειοκρατίας των αντίστοιχων διαδικασιών, ιδίως εν μέσω πανδημίας, έχει ως συνέπεια την περαιτέρω υποβάθμιση των όρων διαβίωσης και απασχόλησης στην αγροτική οικονομία, γεγονός ωστόσο που φαίνεται ότι λειτουργεί σαν παράγοντας απόθησης πολλών χιλιάδων μεταναστών εργαζομένων προς άλλους οικονομικούς κλάδους ή ακόμη και προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Πέτρου, 2021). Ειδικότερα, αυτή η τάση καταγράφεται σημαντική σε ό,τι αφορά ταυτόχρονα στους ήδη εγκατεστημένους επί σειρά ετών στη χώρα, όσο και σε εκείνους που μετακινούνται εποχικά από τη χώρα καταγωγής τους τα τελευταία χρόνια (Αγγελίδης κα, 2022).

Συνεπώς η πρόκληση σήμερα για την ελληνική αγροτική οικονομία δεν είναι η διασφάλιση ενός μικρού αριθμού νεοεισερχομένων ασιατικής καταγωγής στο άμεσο μέλλον και στο πλαίσιο της εποχικής μετάκλησης επί τη βάση διακρατικών συμβάσεων όσο κυρίως η αντιστροφή της τάσης αποχώρησης από τον κλάδο ή και από τη χώρα των ήδη εργαζομένων σε αυτόν επί σειρά πολλών ετών.

Στη σημερινή συγκυρία συρρίκνωσης της οικονομίας της υπαίθρου και ραγδαίας από-αγροτοποίησης, κοινή σε όλες τις χώρες του Νότου της Ευρώπης, η απίσχναση της

γεωργίας με όρους παραγωγής εισοδήματος και απασχόλησης (Döner et al., 2020) θέτει εκ νέου την εργασία των μεταναστών στο επίκεντρο των άμεσων εξελίξεων και στην Ελλάδα. Άλλωστε, στην ελληνική περίπτωση η απασχόληση των μεταναστών κατά τις τρεις προηγούμενες δεκαετίες συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη της υπαίθρου με πολλούς τρόπους (Papadopoulos and Fratsea, 2020): συγκράτηση και επέκταση της αγροτικής δραστηριότητας, απαλλαγή των Ελλήνων αγροτών από τη βαριά χειρωνακτική εργασία και ενασχόλησή τους με την εμπορία των προϊόντων, δημογραφική αναζωογόνηση ιδίως των απομακρυσμένων περιοχών και συμβολή στην τοπική οικονομική ανάπτυξη και άλλων κλάδων (ενδεικτικά κατασκευές και τουρισμός).

Το μέλλον της αγροτικής οικονομίας σε συνθήκες δημογραφικής γήρανσης και ερημοποίησης της υπαίθρου, σύμφωνα και με τα πρώτα πορίσματα της πρόσφατης Απογραφής πληθυσμού (Κοτζαμάνης και Παππάς, 2022), είναι εκ των πραγμάτων άρρηκτα συνδεδεμένο με όλους τους ποσοτικούς και κυρίως του ποιοτικούς δείκτες απασχόλησης των μεταναστών, αλλά και των προσφύγων (Kapsalis, 2022). Δεν υπάρχει όμως πλέον άπλετος χρόνος για να γίνει κατανοητή αυτή η διάσταση σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο.

Κεφάλαιο 2

Θεωρητικές παραδοχές, στοχοθεσία και διάρθρωση της μελέτης

Από προηγούμενη μελέτη των εργασιακών σχέσεων των μεταναστών στην Ελλάδα (Καψάλης, 2018) έχει προκύψει το συμπέρασμα ότι στη βάση της ιδιότητας του μετανάστη μισθωτού γράφονται κανόνες δικαίου, οι οποίοι συγκροτούν έναν διακριτό υπο-κλάδο δικαίου, ένα οιονεί «**μεταναστευτικό**» **εργατικό δίκαιο**, στο περιθώριο του οποίου εισάγονται κανόνες απόκλισης από το κοινό εργατικό δίκαιο σε όλες τις πτυχές της εργασιακής σχέσης, από πριν τη σύναψή της έως και μετά τη λύση της.

Το σύνολο των ρυθμίσεων της μεταναστευτικής νομοθεσίας και ιδίως του «μεταναστευτικού» εργατικού δικαίου, συντελούν στη δημιουργία «μεταναστευτικών κλάδων» και στη θέσπιση ειδικών «ζωνών» εντός της αγοράς εργασίας, στις οποίες επικρατεί ένα διαφοροποιημένο εργασιακό, κοινωνικο-ασφαλιστικό, οικονομικό, φορολογικό και επιχειρηματικό status quo. Η κλαδικά διαφοροποιημένη ελληνική αγορά εργασίας απαρτίζεται από διακριτά ρυθμιστικά καθεστώτα, τα οποία γίνονται νοητά ως ολοκληρωμένα συστήματα κανόνων και πρακτικών, με τον δικό τους αξιακό

κώδικα, με αυθεντικές καθημερινές συνήθειες και με ιδιαίτερη κοινωνική και οικονομική κουλτούρα.

Ειδικότερα, οι ελληνικές εργασιοκεντρικές πολιτικές για τη μετανάστευση διαμέσου αφενός, αυτού του «μεταναστευτικού» εργατικού δικαίου, της υπερ-ευελιξίας και της υπερ-εξάρτησης και αφετέρου, της κατασκευής ενός νέου υποκειμένου δικαίου, του «μετανάστη μισθωτού», επιτυγχάνουν, τόσο τη γεωγραφική και κλαδική ακινησία των αλλοδαπών εργαζομένων όσο και την παγίδευσή τους στη σφαίρα της παραβατικότητας και της αδήλωτης εργασίας. Ταυτόχρονα, στο πεδίο της «κοινής» εργατικής νομοθεσίας, η αυξημένη παρουσία μεταναστών σε συγκεκριμένους τομείς και κλάδους της οικονομίας διευκολύνει την απορρύθμιση ή την αποφυγή ρύθμισης εν γένει των εργασιακών σχέσεων από την πλευρά του κράτους, το οποίο πειραματίζεται σε μεθόδους και σε τεχνικές γενίκευσης ενός νέου υπερ-κλαδικού ελαστικού εργασιακού προτύπου για το σύνολο της οικονομίας.

Σε ό,τι αφορά στην περίπτωση της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα, έναν κλασικό μεταναστευτικό κλάδο, το σύνολο των μεταναστευτικών ρυθμίσεων των περασμένων δεκαετιών συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός ιδιαίτερου κλαδικού ρυθμιστικού πλαισίου. Βασικά στοιχεία του είναι η ασφάλιση στον π. ΟΓΑ, και όχι στο π. ΙΚΑ, η υποχρεωτική πληρωμή και ασφάλιση μέσω εργοσήμου, το εύρος της μη-ρύθμισης και της εργασιακής επισφάλειας -απουσία ειδικής νομοθεσίας και συλλογικών συμβάσεων εργασίας- καθώς και οι υποβαθμισμένες και επικίνδυνες για την υγεία συνθήκες απασχόλησης.

Οι θεσμικής φύσης ιδιομορφίες που διέπουν τη μισθωτή εργασία στον πρωτογενή τομέα εδράζονται στην εποχικότητα πολλών δραστηριοτήτων, στην πολύ-απασχόληση και στις εν γένει ιδιαιτερότητες της οικονομίας της υπαίθρου. Και μόνον ο σημαντικά μικρότερος αριθμός των επιστημονικών εργασιών που αφορούν σε αυτές καθαυτές τις εργασιακές σχέσεις και στα δικαιώματα των εργατών γης αντικατοπτρίζει, επιπρόσθετα, τον μεγάλο βαθμό κοινωνικής ανοχής σε όλες αυτές τις ιδιομορφίες.

Μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης πανδημίας και με αφορμή ή με πρόσχημα τις αυξημένες (εποχικές) ανάγκες του αγροτικού τομέα, στο πλαίσιο τύποις της καταπολέμησης της παραβατικότητας στην αγορά εργασίας, επιχειρείται να γραφτεί ένα σύγχρονο ειδικό μεταναστευτικό θεσμικό πλαίσιο με άξονες: α) την παρα-νομιμότητα της διαμονής στη βάση μιας νέου τύπου άδειας εργασίας με όρους υπερ-εξάρτησης από την εργοδοτική

πλευρά, β) την επισημοποίηση της παρατυπίας (εργόσημο-αγροτόσημο) και γ) την κανονικοποίηση της ευελιξίας στην απασχόληση (ενίσχυση του εύρους απόκλισης από το «κοινό» εργατικό δίκαιο).

Η εξαγωγή δε της παρατυπίας από τους κλασικούς ή παραδοσιακούς θώκους άτυπης απασχόλησης ή από τη «δευτερεύουσα» αγορά εργασίας στην «πρωτεύουσα» επιχειρείται με την αξιοποίηση μέτρων που υιοθετούνται στο όνομα της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, αλλά στο πλαίσιο της εν γένει κανονικοποίησης της ατυπικότητας στις εργασιακές σχέσεις.

Πλέον συγκεκριμένα, το **εργόσημο** το οποίο αρχικά εισάγεται (2010) σαν μέσο πληρωμής και ασφάλισης των μεταναστών (και των λίγων γηγενών) που εργάζονται ως οικιακοί μισθωτοί ή εργάτες γης, επεκτείνεται στην πορεία των ετών σχεδόν στο σύνολο των «περιστασιακών» απασχολήσεων. Η «εργοσημοτοποίηση» της κοινωνικής νομοθεσίας σε χώρους που κυριαρχεί η μη σταθερή εργασία τείνει πλέον να μετεξελιχθεί στην πράξη σε ένα μοντέρνο τύπο σύμβασης εργασίας σε κλάδους, όπου παρατηρείται το φαινόμενο της πολύ-απασχόλησης και η κυριαρχία της μη κανονικής ή της μη τυπικής εργασιακής σχέσης.

Όπως όμως προκύπτει από την ενδελεχή μελέτη των δομικών χαρακτηριστικών και της έμπρακτης εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας (Kapsalis, 2018a) και όπως γίνεται αναντίρρητα εν τέλει δεκτό, το εργόσημο θα έπρεπε να λειτουργεί σαν ένα επιπλέον εργαλείο (κίνητρο) για την αύξηση της ασφαλιστικής συνείδησης και για τον περιορισμό της έκτασης της παραοικονομίας. Σε ένα περιβάλλον ωστόσο, στο οποίο κυριαρχούσαν ήδη χρόνιες παθογένειες της ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, η επιταγή εργοσήμου αξιοποιήθηκε αντιστρόφως για την ενίσχυση πρακτικών μη συμμόρφωσης στην κοινωνική ασφάλιση, την τόνωση της αδήλωτης εργασίας και τη διεύρυνση της σκιώδους οικονομίας.

Η αλήθεια είναι ότι το εργόσημο έφερε στο φως ένα μέρος των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που για χρόνια έμεναν στη σκιά της νομιμότητας και εισέφερε στα δημόσια ταμεία πόρους που κατά πάσα πιθανότητα δεν θα εισέρρεαν ποτέ. Αντιθέτως, ιδίως στο πεδίο της εισφοροδιαφυγής, η στρεβλωτική χρήση του συνεπάγεται, μεσομακροπρόθεσμα, σημαντικές απώλειες φορολογικών και ασφαλιστικών εσόδων και συμβάλλει, εντέλει, στην εμπέδωση μιας κουλτούρας τυπικά νόμιμης αποφυγής διοικητικών και δημοσιονομικών βαρών και για τα δύο μέρη της εργασιακής σχέσης.

Σε τελική ανάλυση, η ίδια η δομή και η φιλοσοφία του συστήματος του εργοσήμου δεν επιτρέπουν την τυπική έστω συμπερίληψή του στον κατάλογο των μέτρων που λαμβάνονται για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας. Το εργόσημο είναι τυπικά και ουσιαστικά αποσυνδεδεμένο από τον πραγματικό χρόνο παροχής της εργασίας, από τη μισθολογική περίοδο και από τις περισσότερες νομικές και ουσιαστικές παραμέτρους για τη διαμόρφωση της ονομαστικής αξίας της οικείας επιταγής. Για τους λόγους αυτούς αφήνονται πολλά περιθώρια ευελιξίας και προαίρεσης στον εργαζόμενο και στον εργοδότη σε όλα τα στάδια και στα επίπεδα λειτουργίας του εργοσήμου, κατά τρόπο ασύμβατο προς την πεμπτουςία του γενικότερου νομικού πλαισίου που αφορά στη καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας.

Στη διάρκεια των δέκα και πλέον ετών εφαρμογής του εργοσήμου το εύρος ασφαλιστικής κάλυψης των εργαζομένων που emπίπτουν στο επαγγελματικό πεδίο εφαρμογής του είναι περιορισμένο ή ισχνό. Η διατήρηση ορισμένων διοικητικών βαρών, η αδυναμία αποτελεσματικών ελέγχων και η κατάργηση των αρχικά προβλεπόμενων κινήτρων *«ενδέχεται να έχουν συμβάλει στο περιορισμό της χρήσης του εργοσήμου, σε σημείο που να θεωρείται ευχολόγιο»* (Αργυριάδης, 2016).

Σύμφωνα με μια κυρίαρχη αντίληψη, *«στην περίπτωση της αγροτικής οικονομίας η αδήλωτη εργασία θεωρείται εν πολλοίς δεδομένη και αναπόφευκτη παρά τη λειτουργία των πληροφοριακών συστημάτων»* (Amigo, 2016; Terrovitis, 2016). Τα κρούσματα εικονικής ή πλασματικής ασφάλισης και φορολόγησης δεν είναι μεμονωμένα φαινόμενα στο περιθώριο μιας ορθολογικής μαζικής χρήσης του εργοσήμου, αλλά μάλλον δρουν επικυρωτικά της γενικής εκτίμησης ότι στη σημερινή του εκδοχή το σύστημα χρήζει όχι απλά γενναίων βελτιώσεων, αλλά μάλλον αντικατάστασης.

Έχοντας όλα όσα προηγήθηκαν ως αφετηρία, επιδίωξη αυτής εδώ της μεταδιδακτορικής διατριβής είναι η εμπειριστατωμένη ανάλυση μιας ειδικής εκδοχής της μεταναστευτικής εργασίας, αυτής στον αγροτικό τομέα, μέσα ιδίως από την επικαιροποίηση των δεδομένων που αφορούν στην περίοδο μετά το 2018. Όταν πλέον η Ελλάδα εξέρχεται -τυπικά έστω- από το καθεστώς της στενής κηδεμονίας των μνημονίων, καταγράφονται ρυθμοί ασθενικής και άνεργης ανάκαμψης, αλλά εντείνεται η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων (Κουζής, 2022) και ανακύπτουν νέες προκλήσεις στην οικονομία της υπαίθρου, ιδίως στο περιβάλλον της κρίσης πανδημίας.

Κατά συνέπεια, προκύπτουν δύο κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα κατά τη μελέτη της αγροτικής μισθωτής εργασίας. Πρώτον, πώς ακριβώς λειτουργεί στην πράξη το πλέγμα των κανόνων που πλαισιώνουν τις εργασιακές σχέσεις στον αγροτικό τομέα σε συνάρτηση με τις διατάξεις του μεταναστευτικού δικαίου και ιδίως με εκείνες που αφορούν στο καθεστώς διαμονής των αλλοδαπών εργατών γης. Δεύτερον, προς ποια κατεύθυνση πρέπει να κινηθεί μια προσπάθεια επικαιροποίησης ή αναθεώρησης της νομοθεσίας που διέπει τη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα, συνεπώς ποια είναι τα κατάλληλα σύγχρονα θεσμικά εργαλεία και οι μηχανισμοί που θα μπορούσαν να τεθούν σε λειτουργία.

Η παρούσα μελέτη αποτελείται από τέσσερα Μέρη.

Στο πρώτο από αυτά αναλύεται λεπτομερώς το νομοθετικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί διαχρονικά στο πεδίο αυτή καθαυτής της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα. Ειδικότερα, εξετάζονται οι ρίζες της απορρύθμισης της γεωργικής εργασίας ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα μέχρι και πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στα τέλη της δεκαετίας του 2000 (Κεφάλαιο 4). Εν συνεχεία, αναλύεται η τάση επισημοποίησης και ενίσχυσης της απορρύθμισης κατά την περίοδο 2010-2019, με έμφαση στην αξιοποίηση του εργοσήμου από τις αγροτικές επιχειρήσεις (Κεφάλαιο 5). Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με την ερμηνεία των εξελίξεων κατά τη διετία 2020-2021 με έμφαση στην αποκατάσταση σημαντικών δυσλειτουργιών στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά και στην τάση διεύρυνσης της υπαγωγής επιπλέον κατηγοριών (μεταναστών) εργαζομένων στο απορρυθμιστικό πλαίσιο του εργοσήμου (Κεφάλαιο 6).

Στο Δεύτερο Μέρος η έμφαση δίνεται στην εξέταση του θεσμικού πλαισίου που διαμορφώνεται αναφορικά με το καθεστώς διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών εργαζομένων, οι οποίοι αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα των μισθωτών στον αγροτικό τομέα. Εν πρώτοις αναλύονται οι ρυθμίσεις που αφορούν στη νόμιμη μετανάστευση με σκοπό την εργασία από την έναρξη των πρόσφατων μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι και πρόσφατα (Κεφάλαιο 7). Ακολούθως επιχειρείται να γίνουν κατανοητές οι έκτακτες (από) ρυθμίσεις εξ αφορμής της πανδημίας και οι τάσεις μονιμοποίησής τους τη διετία 2020-2021 (Κεφάλαιο 8) ιδίως δε στο περιβάλλον της μετά Covid-19 εποχής από τα τέλη του 2021 μέχρι το μήνα Οκτώβριο 2022 (Κεφάλαιο 9).

Στο Τρίτο Μέρος εξετάζεται, στη βάση ιδίως των διαθέσιμων επίσημων στατιστικών δεδομένων, η πρακτική εφαρμογή του ελληνικού συστήματος νόμιμης εργασίας στον αγροτικό τομέα για τους μετανάστες εργάτες γης, ξεκινώντας από την κωδικοποίηση των διαχρονικών δομικών αδυναμιών του, κατά την περίοδο της εισαγωγής των διαδικασιών των μετακλήσεων αλλοδαπών εργαζομένων στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μέχρι και το 2016 (Κεφάλαιο 10). Όταν πλέον το πλαίσιο της νόμιμης μετανάστευσης εφαρμόζεται μεν σε συνθήκες ανάκαμψης, αλλά επιπλέον εμπλουτίζεται με την εισαγωγή του καθεστώτος της παρα-νομιμότητας του άρθρου 13Α του Κώδικα Μετανάστευσης (Κεφάλαιο 11). Στα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά αξιοποίησης των έκτακτων ρυθμίσεων στο περιβάλλον της κρίσης πανδημίας την περίοδο 2020-2021 είναι αφιερωμένο το Κεφάλαιο 12, όπου επιχειρείται και μια συνολική αξιολόγηση της λειτουργίας των νέων κατ' εξαίρεση διαδικασιών νόμιμης μετανάστευσης για εργασία στον αγροτικό τομέα.

Η διατριβή ολοκληρώνεται με το Τέταρτο Μέρος στο οποίο και η διατύπωση ορισμένων βασικών συμπερασμάτων, με εκτιμήσεις για το άμεσο μέλλον της μεταναστευτικής εργασίας στον αγροτικό τομέα και με κάποιες σκέψεις υπέρβασης του τέλους που έχει διαμορφωθεί για πρώτη φορά στην πρόσφατη ελληνική ιστορία σε ό,τι έχει να κάνει αφενός με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γεωργικών μισθωτών και αφετέρου με τις σημαντικές ελλείψεις σε εργατικά χέρια στο σύνολο των αγροτικών περιοχών της χώρας.

Στο τέλος δε της διατριβής και σε Παράρτημα (Πίνακας 17) παρατίθεται κωδικοποιημένη η εξέλιξη της σχετικής με το εργόσημο νομοθεσίας κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, συμπεριλαμβανομένων και των διευκρινιστικών μη νομικής φύσης εγγράφων.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία, περιορισμοί και δυσκολίες της έρευνας

Δύο βασικά προβλήματα ανακύπτουν από την αρχή ήδη της εκπόνησης τούτης της μετα-διδασκαρικής διατριβής στα τέλη του 2019.

Το πρώτο από αυτά έχει να κάνει με την αναπάντεχη συνθήκη του lock down και τα περιοριστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας (Μάρτιος 2020), τα οποία επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την απρόσκοπτη ολοκλήρωση της έρευνας. Η πρόσβαση σε πηγές, η διενέργεια συνεντεύξεων και η πραγματοποίηση επιτόπου αυτοψιών, στην

καλύτερη περίπτωση καθυστερούν και στη χειρότερη ματαιώνονται ιδίως κατά τον πρώτο χρόνο της κρίσης πανδημίας (2020). Από την άλλη, σε αυτό το πρωτόγνωρο περιβάλλον εισάγονται πολυάριθμες, καινοτόμες και άκρως σημαντικές νομοθετικές παρεμβάσεις στο πεδίο της μεταναστευτικής αγροτικής απασχόλησης, οι οποίες εκ των πραγμάτων πρέπει να συλλεγούν, κωδικοποιηθούν και κυρίως αναλυθούν εμπειριστατωμένα, σε σύγκριση ασφαλώς με την πρότερη κατάσταση.

Παράλληλα, η καινοφανής αυτή διεθνής κοινωνικο-οικονομική συνθήκη της πανδημίας, σε συνάρτηση με τις υιοθετούμενες έκτακτες παρεμβάσεις σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο στα πεδία της μετανάστευσης και της απασχόλησης, προκαλούν νέες εκδοχές ακινησίας/κινητικότητας και ειδικές μορφές εργασίας σε όλους τους τομείς, μηδέ του αγροτικού εξαιρουμένου. Ο άμεσος επανα-προσανατολισμός της έρευνας στην προσπάθεια κατανόησης και ανάλυσης της δυστοπικής πανδημικής κατάστασης και μάλιστα σε ζώντα χρόνο, εκτός από αναγκαίος αποδείχθηκε επίπονος, αν και πολύ ενδιαφέρων.

Υπό κανονικές συνθήκες τούτη η μεταδιδακτορική διατριβή θα έπρεπε να επικεντρώσει στη σε βάθος αξιολόγηση του καθεστώτος απορρύθμισης της γεωργικής μισθωτής εργασίας, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στα τέλη του 2019, και εν συνεχεία να εστιάσει σε συγκεκριμένες προτάσεις για την αυξημένη προστασία των εργατών γης. Όμως, ήταν τόσες πολλές, έντονες και αλληπάλληλες οι νέες απορρυθμίσεις επ' αφορμή της κρίσης πανδημίας, ώστε στα τέλη του 2022, όχι μόνο το προ πανδημίας ελαστικό -κατά τα άλλα- καθεστώς απασχόλησης μοιάζει σήμερα «περασμένο μεγαλείο», αλλά επιπλέον καθίσταται μάλλον μάταιη η προσπάθεια εισήγησης επιμέρους βελτιωτικών παρεμβάσεων στο ισχύον σήμερα δαιδαλώδες και υπερ-εύλεκτο σύστημα εργασιακών σχέσεων στη γεωργία.

Επιπρόσθετα, η εμπειριστατωμένη μελέτη μιας πολύ σημαντικής πτυχής, αυτής της μη συμμόρφωσης στο πεδίο της κοινωνικής νομοθεσίας στην αγροτική οικονομία, προϋποθέτει την ποιοτική ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων, έστω αυτών που απορρέουν από τη χρήση του εργοσήμου, του μοναδικού και γενικώς υποχρεωτικού τρόπου ασφάλισης των εργατών γης. Το δεύτερο λοιπόν πρόβλημα που ανέκυψε από την αρχή της έρευνας έχει να κάνει με τη -λιγότερο απρόσμενη είναι η αλήθεια- άρνηση της διοίκησης να παραχωρήσει προς περαιτέρω επεξεργασία τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο εργόσημο για την περίοδο 2017-2021. Τη στιγμή μάλιστα που το συγκεκριμένο μέτρο ενισχύεται και επεκτείνεται νομοθετικά στο περιβάλλον

της πανδημίας σχεδόν σε όλες πλέον τις υποκατηγορίες μεταναστευτικής απασχόλησης στον αγροτικό τομέα.

Η άρνηση αυτή της διοίκησης δεν ήταν, ούτε αυτή, μεμονωμένο περιστατικό. Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2022 έντονη πολιτική αντιπαράθεση προκαλεί η δημοσίευση της νέας μελέτης του επίκουρου Καθηγητή Δημόσιας Υγείας της Ιατρικής Σχολής του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου, Θεόδωρου Λύτρα με θέμα την ενδο-νοσοκομειακή θνησιμότητα λόγω Covid-19 την περίοδο Σεπτέμβριος 2020-Απρίλιος 2022.

Απαντώντας στην κριτική που ασκείται αναφορικά με την αξιοπιστία της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε για την αξιοποίηση των διαθέσιμων επίσημων δεδομένων ο συγγραφέας της μελέτης σχολιάζει⁶ ότι είναι *«αντιδεοντολογικό εκ μέρους του ΕΟΔΥ να δίνει επιλεκτικά πρόσβαση στα στοιχεία επιτήρησης κατά το δοκούν, και να την αίρει επίσης κατά το δοκούν. Η ανοιχτή πρόσβαση στα πρωτογενή δεδομένα είναι όρος διαφάνειας, που δημιουργεί εμπιστοσύνη»*. Το συγκεκριμένο πρόβλημα έχει επισημανθεί βέβαια πολύ νωρίτερα στο πλαίσιο παρόμοιων επιστημονικών προσπαθειών πλήρους κατανόησης όλων των πτυχών διάδοσης της πανδημίας (Κονδύλης κ.α., 2021), αλλά δεν αφορά μόνο στο γνωστικό αντικείμενο της επιδημιολογίας.

Γνωρίζουμε ελάχιστα για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εργασιακών σχέσεων στο περιβάλλον της πανδημίας, όχι μόνο γιατί το κράτος επιλέγει να μην τα επεξεργάζεται και να τα αποσιωπά, αλλά και γιατί αρνείται παρανόμως να διαθέσει τα στοιχεία που συλλέγονται στο πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ σε ερευνητές εργασιακών σχέσεων προς περαιτέρω επεξεργασία. Όπως επισημαίνεται σε μια απόπειρα κατανόησης της λειτουργίας του σύγχρονου μοντέλου αυταρχικού νέο-φιλελευθερισμού στο πεδίο της εργασίας στην Ελλάδα (Καψάλης και Κουζής, 2022) *«σαφές δείγμα του μονολιθικού και απολυταρχικού τρόπου αντιμετώπισης των συνεπειών στην αγορά εργασίας αποτελεί και η επίμονη άρνηση διάθεσης των σχετικών στατιστικών δεδομένων σε ενδιαφερόμενους ερευνητικούς οργανισμούς ή έστω ανάρτησής τους στις επίσημες κρατικές ιστοσελίδες, όπως γίνεται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Κατά συνέπεια, η ανάλυση των μέτρων για την προστασία της εργασίας στο*

---

⁶ <https://tvxs.gr/news/ellada/theodoros-lytras-antideontologiko-ek-meroys-toy-eody-na-dinei-epilektika-prosbasi-sta-st>.

περιβάλλον της πανδημίας εστιάζει κατά κανόνα στα ποιοτικά/ νομοθετικά χαρακτηριστικά και δευτερευόντως στα ποσοτικά στοιχεία».

Αξίζει να σημειωθεί ότι η άρνηση της διοίκησης, άλλοτε με υπεκφυγές και άλλοτε με αλαζονικές αντιδράσεις, δεν κάμφθηκε μέχρι σήμερα ούτε υπό το βάρος των επίμονων και αυστηρών συστάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη, ο οποίος έχει επιληφθεί της υπόθεσης έπειτα από σχετική αναφορά μας πριν ακριβώς από μια διετία (στις 28 Σεπτεμβρίου 2020). Η ίδια αυταρχική και αντιδημοκρατική στάση παρατηρείται εντούτοις και σε σχέση με δεύτερη ανάλογη αναφορά μας στον Συνήγορο του Πολίτη για την άρνηση παροχής στοιχείων που αφορούν στο *Εργόσημο* επί τη βάση σχετικού αιτήματός μας προς την ΗΔΙΚΑ ήδη από 14 Ιανουαρίου 2021. Σημειωτέον, ότι στο σχετικό αίτημά μας δεν ζητήθηκαν παρά επικαιροποιημένα τα ίδια ακριβώς στοιχεία που μας είχαν παραχωρηθεί το 2017 από την ίδια υπηρεσία και μάλιστα εντός σύντομου τότε χρονικού διαστήματος, στο πλαίσιο εκπόνησης της προαναφερθείσας γνωμάτευσης (Kapsalis, 2018a) για τη λειτουργία του συστήματος του εργοσήμου την περίοδο 2010-2017.

Εν προκειμένω, εκτός από μια ακόμη θεσμική εκτροπή που διαπιστώνεται λόγω της άρνησης συμμόρφωσης στις υποδείξεις του αρμόδιου κατά το Σύνταγμα φορέα για την προστασία του πολίτη απέναντι σε αυθαιρεσίες της διοίκησης, αναδύεται ένα επιπλέον ελληνικό παράδοξο, το οποίο επισημαίνεται εμμέσως και στα οικεία έγγραφα του Συνηγόρου του Πολίτη προς τις αναφερόμενες υπηρεσίες. Να δυσχεραίνει δηλαδή το κράτος την εκπόνηση μιας διατριβής, τη στιγμή που το κρατικό Ίδρυμα Υποτροφιών εκτιμά ότι το περιεχόμενό της θα έχει επιστημονικό ενδιαφέρον στο πεδίο χάραξης των οικείων εθνικών πολιτικών.

Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, όπως ήδη προαναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, από τον Απρίλιο του 2020 το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου έχει πάψει να αναρτά σε μορφή Excel τα πρωτογενή δεδομένα που αφορούν στα μηνιαία απογραφικά δελτία σχετικά με τη νόμιμη διαμονή των αλλοδαπών πολιτών στο αντίστοιχο πεδίο της ιστοσελίδας του (<https://migration.gov.gr/statistika/>). Έκτοτε, η μόνη διαθέσιμη πληροφορία περιλαμβάνεται στα Ενημερωτικά Σημειώματα που δημοσιεύει το ίδιο το Υπουργείο, τα οποία -αν και αρκετά πλούσια σε στοιχεία και άρθρα μεθοδολογικά- δεν καλύπτουν τις ανάγκες για τη σε βάθος διασταύρωση όλων των παραμέτρων που ενδέχεται να είναι απαραίτητες στο πλαίσιο μιας επιστημονικής διερεύνησης.

Συνεπώς, από μεθοδολογικής σκοπιάς τα μόνα πρωτογενή στοιχεία που παραχωρήθηκαν μέσω του Υπουργείου Εργασίας (Τμήμα Στήριξης Ελλήνων Εργαζομένων στην Αλλοδαπή, Εργαζομένων Αλλοδαπών στην Ελλάδα & Ίσης Μεταχείρισης στην Εργασία) ήταν αυτά που διατηρεί το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου σχετικά με τη νόμιμη μετανάστευση και με τη νόμιμη εργασία στον αγροτικό τομέα (διαδικασίες μετάκλησης, *κατ' εξαίρεση* και *κατά παρέκκλιση διαδικασίες*) των εισερχόμενων ή των ήδη εγκατεστημένων στη χώρα αλλοδαπών. Στα στοιχεία αυτά βασίζεται εξ ολοκλήρου η ανάλυση που περιλαμβάνεται στο Τρίτο Μέρος και ιδίως στα κεφάλαια 11 και 12.

Σε ό,τι αφορά στο Πρώτο Μέρος της διατριβής, εκτός από αυτή καθαυτή την αυτοτελή αξιολόγηση του νομοθετικού πλαισίου που αφορά στη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα, αξιοποιείται τόσο η περιορισμένη σχετική βιβλιογραφία, όσο και η δημοσιευμένη νομολογία, είτε σε επιστημονικά περιοδικά, είτε στις σχετικές ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων (Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών ή του ιστοτόπου ΝΟΜΟΣ). Αντιθέτως, στο Δεύτερο Μέρος η ανάλυση απορρέει σχεδόν αποκλειστικά από τη συλλογή, κωδικοποίηση και πρωτότυπη μελέτη της νομοθεσίας στο περιβάλλον της πανδημίας, δεδομένου ότι η σχετική βιβλιογραφία είναι μέχρι στιγμής σχεδόν ανύπαρκτη.

Δέον τέλος να διευκρινιστεί ότι κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής πραγματοποιήθηκαν 42 σε βάθος συνεντεύξεις με Μπαγκλαντεσιανούς εργάτες γης, οι οποίοι κατά τους θερινούς μήνες μετακινούνται από τη Μανωλάδα Ηλείας σε περιοχές της Θεσσαλίας (Καρδίτσα και Τρίκαλα) με σκοπό την απασχόληση σε καλλιέργειες πιπεριάς και καπνών. Παράλληλα, διενεργήθηκε εκτεταμένη επιτόπου έρευνα σε αυτές τις περιοχές μετακίνησης και απασχόλησης της συγκεκριμένης κατηγορίας Ασιατών εργατών γης με μεγάλο αριθμό συναντήσεων εργασίας ή/ και συνεντεύξεων με αγρότες-εργοδότες, με εκπροσώπους αγροτικών συλλόγων και με στελέχη της αυτοδιοίκησης.

Για λόγους οικονομίας της ύλης τα συμπεράσματα αυτής της εμπειρικής έρευνας επιλέχθηκε να αποτελέσουν αντικείμενο ξεχωριστής μελλοντικής δημοσίευσης. Ωστόσο, ορισμένα γενικότερης εφαρμογής πορίσματα και ερμηνευτικά σχήματα αξιοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσης διατριβής με σκοπό την κατανόηση των ευρύτερων επιδίκων της κινητικότητας και της μισθωτής γεωργικής εργασίας στο περιβάλλον της πανδημίας.

Μέρος Πρώτο

Απορρυθμίσεις της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα

Το editorial της εφημερίδας Agrenda τον Ιούνιο του 2021 έχει τίτλο «*Αγρεργάτες και ευελιξία*». Ο συντάκτης επισημαίνει ότι οι ανειδίκευτοι αλλοδαποί εργάτες των αρχών της δεκαετίας του 1990 έχουν πλέον εξελιχθεί σε «*απόλυτης εξειδίκευσης στελέχη η παρουσία των οποίων στα αγροκτήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εύρυθμη λειτουργία και βιωσιμότητα αυτών των εκμεταλλεύσεων*». Κατατίθεται δε και μία υπόδειξη προς τον νομοθέτη του «*νέου εργασιακού δικαίου*» να λάβει υπόψη του ότι «*για τη μεγάλη πλειοψηφία αυτών των στελεχών, η ενεργή παρουσία στην αγροτική εκμετάλλευση δεν μπαίνει σε καλούπια, δεν υπακούει σε συγκεκριμένα ωράρια και δεν υπόκειται σε εργάσιμες ημέρες και αργίες*».

Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας και στο κύριο άρθρο (Agrenda, 2021a) ενισχύεται το επιχείρημα της αναγκαιότητας ενίσχυσης της ευελιξίας στο καθεστώς απασχόλησης των αγρεργατών και διατυπώνεται η ανάγκη να μειωθεί το δυσβάσταχτο εργασιακό κόστος των επιχειρήσεων που απορρέει από την υπερωριακή απασχόληση και την εργασία τα σαββατοκύριακα και τις αργίες. Προτείνεται μάλιστα ένα σύστημα διευθέτησης του χρόνου εργασίας στη βάση ενός συνολικού ετήσιου αριθμού υπερωριών (250 ωρών) και του παράλληλου συμψηφισμού με ημέρες ανάπαυσης (ρεπό) «*σε διάστημα 12 μηνών από την πραγματοποίησή τους και σε κάθε περίπτωση εντός του ίδιου ημερολογιακού έτους*».

Αν κάποιος δεν ζει στην Ελλάδα και διαβάσει τη σχετική αρθρογραφία δικαιολογημένα θα μπορούσε κάλλιστα να διαμορφώσει την εντύπωση ότι σε ό,τι αφορά τη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα λειτουργεί ένα αυστηρό και δύσκαμπτο νομικό πλαίσιο, που παραπέμπει σε επακριβώς οριοθετημένες συνθήκες και όρους εργασίας και συνοδεύεται από υψηλές αμοιβές -επιπέδου στελεχικού δυναμικού οργανωμένης επιχείρησης- και συνακόλουθα από υπέρογκες ασφαλιστικές εισφορές. Κυρίως, όμως, ότι έχει τεθεί σε λειτουργία ένα σύστημα στενής παρακολούθησης της νομιμότητας στις εργασιακές σχέσεις και αυστηρού ελέγχου όλων των ειδικών εκφάνσεών της, κυρίως ως προς τα χρονικά όρια εργασίας και την καταβολή των τακτικών και υπερωριακών αποδοχών.

Το άρθρο της εφημερίδας Agrenda την περίοδο έκδοσης του εν λόγω φύλλου είναι πλήρως εναρμονισμένο με το περιεχόμενο της συζήτησης σχετικά με το υπό υιοθέτηση τότε εργασιακό νομοσχέδιο Βρούτση-Χατζηδάκη. Το προτεινόμενο από τους συντάκτες της εφημερίδας σύστημα υπολογισμού των υπερωριών σε ετήσια βάση συζητούνταν έντονα στην επικαιρότητα τον Ιούνιο του 2021 και τελικά

συμπεριλήφθηκε στις διατάξεις του 4^{ου} μέρους του Νόμου 4808/2021, ο οποίος ψηφίστηκε στις 16 του μήνα. Αυτό το «νέο εργασιακό δίκαιο» που απορρυθμίζει περαιτέρω την ελληνική αγορά εργασίας γεννά προσδοκίες και αιτήματα ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων ακόμη και σε κλάδους και σε πεδία της απασχόλησης, όπου το θεσμικό πλαίσιο είναι από παλαιά τύποις και ουσία απορρυθμισμένο, όπως ισχύει ιδίως για τα χρονικά όρια εργασίας στον γεωργικό τομέα.

Συνολικότερα, ένα παγιωμένο πλαίσιο ευελιξίας και απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων κυριαρχεί στην ύπαιθρο της χώρας ήδη πολλές δεκαετίες πριν από την εποχή των μνημονίων διαμορφώνοντας μια «γεωγραφία» εξαίρεσης από την καθολική εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας σε βάρος των αλλοδαπών -κατά πλειοψηφία- εργατών γης. (Κεφάλαιο 4). Η τάση μερικής αντιστροφής του ειδικού καθεστώτος απασχόλησης των γεωργικών μισθωτών κατοχυρώνεται το 1990, ωστόσο το 2010 στο πλαίσιο ριζικής μεταρρύθμισης με νεοφιλελεύθερο πρόσημο του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης η ατυπικότητα στην γεωργική μισθωτή εργασία επικυρώνεται θεσμικά με τον πλέον διαυγή τρόπο (Κεφάλαιο 5). Μάλιστα, στο περιβάλλον της πανδημίας η ατυπικότητα αυτή επεκτείνεται, εν πρώτοις προσωρινά, και σε ζώνες της γεωργικής απασχόλησης, στις οποίες μέχρι το πρώτο μισό του 2020 κυριαρχούσαν, έστω επίσημα, οι τυπικές εργασιακές σχέσεις (Κεφάλαιο 6).

Κεφάλαιο 4

Η περίοδος μέχρι το 2009: οι ρίζες της απορρύθμισης

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και για μεγάλο χρονικό διάστημα, στη νομολογία όσο και στη θεωρία, επικρατεί η άποψη ότι οι αμέσως απασχολούμενοι στη γεωργία και κτηνοτροφία εξαιρούνται από τις περισσότερες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας (Γκούτος, 1979). Σύμφωνα με μία σχετική απόφαση του Αρείου Πάγου (ΑΠ 354/1961⁷) η απορρέουσα σύμβαση παροχής άμεσης γεωργικής εργασίας ρυθμίζεται από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα (άρθρα 648 επομ.) ασχέτως εάν ο εργοδότης ασκεί ή όχι επιχείρηση.

---

⁷ ΔΕΝ (1961), 17, 417, σελ. 563.

4.α Η διάκριση άμεσης και μη άμεσης γεωργικής εργασίας

Αφετηρία για την εξαίρεση της γεωργικής εργασίας από την πλήρη εφαρμογή του εργατικού δικαίου αποτελεί συγκεκριμένη διάταξη του Νόμου 3239/1955⁸, ο οποίος ωστόσο αφορά στο πεδίο εφαρμογής του συλλογικού εργατικού δικαίου. Πρόκειται για το άρθρο 42 παρ. 3⁹ του νόμου αυτού, σύμφωνα με το οποίο: «*Αι διατάξεις του παρόντος νόμου δεν έχουν εφαρμογή επί της ρυθμίσεως των όρων συνθηκών και αμοιβής εργασίας των πληρωμάτων των πλοίων της Εμπορικής Ναυτιλίας ως επίσης και των αμέσως εις την καλλιέργειαν γεωργικών προϊόντων ή εις την κτηνοτροφίαν απασχολουμένων μισθωτών, πλην των υπηρετούντων εις Γεωργικάς, Κτηνοτροφικάς εργασίας ασκουμένας παρ' Εμπορικών Εταιρειών ή του Δημοσίου ή ΝΠΙΔΔ ή εφ' όσον αι σχέσεις τούτων διέπονται ήδη υπό συλλογικών συμβάσεων εργασίας, διαιτητικών αποφάσεων, Υπουργικών αποφάσεων ή άλλων σχετικών πράξεων ή υπάγονται εις την ασφάλισιν ΙΚΑ, ανεξαρτήτως της μορφής υφ' ήν ασκείται η εκμετάλλευσις*».

Στο κείμενο μιας σχετικής δικαστικής απόφασης του Αρείου Πάγου (348/1964¹⁰) αναφέρεται σαφώς ότι η εξαίρεση αυτή υπαγορεύεται από τον λόγο ότι η εργασία των γεωργικών και κτηνοτροφικών εργατών δεν δύναται εκ της φύσεως και των συνθηκών αυτής να προγραμματιστεί και κατά συνέπεια να εξομοιωθεί προς την εργασία των υπολοίπων μισθωτών. Επιπλέον, η εξαίρεση αυτή δεν αφορά όλους τους εργαζόμενους του κλάδου, αλλά μόνον όσους με την εργασία τους συμβάλλουν ευθέως στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, η οποία κατά την κοινή πείρα δεν εκτείνεται πέρα από την επιτόπου συγκομιδή αυτών των προϊόντων.

Η διάκριση αυτή αναδεικνύει σε ζήτημα καθοριστικής σημασίας τον χαρακτηρισμό μιας εργασίας σε άμεσα ή σε έμμεσα γεωργικής και κυρίως τον εντοπισμό του ανώτατου εννοιολογικού ορίου άσκησης της που είναι η συγκομιδή. Κατά πάγια νομολογία, λοιπόν, άμεση είναι η γεωργική εργασία, όταν συμβάλλει ευθέως στην παραγωγική γεωργικών ή κτηνοτροφικών προϊόντων, όπως κατά κύριο λόγο η καλλιέργεια της γης, η ανάπτυξη των ζώων, η επιτήρηση των καλλιεργούντων, η φύλαξη των προϊόντων και των ζώων, μέχρι όμως την ολοκλήρωση της παραγωγικής

⁸ «Περί τρόπου ρυθμίσεως των συλλογικών διαφορών εργασίας, συστάσεως Εθνικού Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Κοινωνικής Πολιτικής και τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων ενίων εργατικών νόμων».

⁹ Η οποία συμπληρώθηκε με την παράγραφο 12 του άρθρου 10 του ν.δ. 3755/1957 «Περί αυξήσεως αναδρομικώς των αποδοχών των μισθωτών, τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν. 3239/1955 και άλλων διατάξεων της Εργατικής Νομοθεσίας».

¹⁰ Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, 20/ 1964, σελ. 581-582.

διαδικασίας, η οποία στην περίπτωση των καλλιεργειών συμπίπτει με τη συγκομιδή (Λεβέντης, 2000). Δεν είναι άμεσα γεωργική η εργασία μετά το στάδιο της συγκομιδής, όπως η διαφύλαξη, η αποθήκευση, η συσκευασία, η μεταφορά στον καταναλωτή ή η εργασία σε επιχειρήσεις (Κουκιάδης, 2017).

Κατ' εξαίρεση, υπάγεται στην εργατική νομοθεσία και συγκεκριμένα στις διατάξεις περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας, η άμεση γεωργική εργασία, η οποία παρέχεται σε οργανωμένες επιχειρήσεις που ασκούνται από εμπορικές εταιρείες, από το Δημόσιο ή ΝΠΔΔ, στις οποίες τεκμαίρεται ότι υπάρχει προγραμματισμός. Το ίδιο ισχύει και για πρακτικά άμεσες γεωργικές εργασίες που είτε για κάποιο λόγο υπάγονται στην ασφάλιση του ΙΚΑ ανεξάρτητα από τη νομική μορφή της εκμετάλλευσης είτε διέπονται ήδη από συλλογική σύμβαση, διαιτητική απόφαση ή άλλες σχετικές πράξεις.

Στην πράξη ωστόσο αποδείχθηκε ιδιαίτερα δυσχερής η διάκριση των καθηκόντων του μισθωτού σε άμεσα και έμμεσα γεωργικών (Κουκιάδης, 2017) με αποτέλεσμα πολλές σχετικές δικαστικές αποφάσεις να είναι αντιφατικές, εάν όχι αντίθετες προς το πνεύμα αλλά και το γράμμα του Νόμου. Έτσι, απασχολούμενος με τη πρόσληψη, απόλυση και εποπτεία εργατών, με τη τήρηση σχετικού ημερησίου ημερολογίου, με τη σποραδική μεταφορά καρπών στο ελαιοτριβείο και με τη ζύγιση του ελαιολάδου κρίθηκε (ΑΠ 72/1975¹¹) ότι παρέχει άμεση γεωργική εργασία. Αντιθέτως, οι οδηγοί γεωργικών ανελκυστήρων ή θεριζοαλωνιστικών μηχανών δεν θεωρήθηκε (εγκύκλιος Υπουργείου Εργασίας 35040/1975 και Πρωτ. Βέρ. 38/1967) ότι προσφέρουν άμεση γεωργική εργασία (Γκούτος, 1979).

Εφόσον όμως υπεισέρχεται το κριτήριο της νομικής φύσης του εργοδότη ως μέσο αποχαρακτηρισμού μιας κατά τα άλλα άμεσης γεωργικής εργασίας, συμπεραίνεται ότι το στοιχείο της οργανωμένης επιχείρησης, που παραπέμπει ευθέως στο προ-απαιτούμενο στοιχείο του προγραμματισμού, αποτελεί μάλλον το βασικότερο ζήτημα. Άρα το κεντρικό στοιχείο της αμεσότητας της γεωργικής εργασίας μπορεί να υποχωρεί είτε ενώπιον μιας διαφορετικής νομικής προσωπικότητας του εργοδότη, είτε από τη συρροή άλλων νομικών πλαισίων, όπως η σύναψη μιας συλλογικής σύμβασης εργασίας ή η συμπερίληψη ενός επαγγέλματος στην ασφάλιση του ΙΚΑ (με νομοθετική διάταξη).

---

¹¹ Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, 34, 1975, σελ. 517-518.

Ο αναχρονισμός της εν λόγω νομικής αιτιολόγησης προκύπτει δια γυμνού οφθαλμού, τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1980, όταν πλέον οι «κοινές» (έστω μη εμπορικές) αγροτικές επιχειρήσεις, μέσω της εν γένει ανάπτυξης του αγροτικού τομέα και τη διείσδυση των νέων τεχνολογιών σε όλα τα στάδια της παραγωγής, αναβαθμίζονται προοδευτικά σε οργανωμένες εκμεταλλεύσεις, οι οποίες μάλιστα διέπονται από υψηλό βαθμό προγραμματισμού κατά τη δραστηριοποίησή τους και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια του ημερολογιακού έτους.

Ενδεικτικό της ανεδαφικότητας της διάκρισης στη βάση της άμεσης ή μη γεωργικής εργασίας είναι το γεγονός ότι ορισμένοι εργάτες γης (συγκομιδής) στο πλαίσιο της ίδιας εργασιακής σχέσης πραγματοποιούν στη διάρκεια της ημέρας διαφορετικές εργασίες, κάποιες από τις οποίες είναι άμεσα γεωργικές και κάποιες άλλες όχι, εφόσον χρονικά και εν τοις πράγμασι έπονται του σταδίου της συγκομιδής. Λόγου χάρη στα καπνοχώραφα, από τις πρώτες πρωινές ώρες μέχρι νωρίς το μεσημέρι οι αγρεργάτες συλλέγουν το προϊόν, αλλά το απόγευμα μεταβαίνουν στους φούρνους, όπου το επεξεργάζονται και έπειτα το ταξινομούν. Απασχολούνται έτσι στο «δευτερογενές» σκέλος της παραγωγικής διαδικασίας, μετά την (ημερήσια) συγκομιδή καθιστώντας το τελικό προϊόν έτοιμο προς πώληση και παραλαβή από τους εμπόρους, αν δεν συμμετέχουν οι ίδιοι και στη μεταφόρτωση των προϊόντων σε οχήματα των τελευταίων. Παρ' όλα αυτά, σε παλαιότερη απόφαση του Αρείου Πάγου¹² είχε κριθεί ότι οι φορτοεκφορτώσεις γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων επιτρέπονται να γίνονται και από γεωργικούς εργάτες και όχι υποχρεωτικά από ειδικούς φορτοεκφορτωτές, υπό την προϋπόθεση ωστόσο τα προϊόντα να ανήκουν στους ίδιους τους παραγωγούς και όχι σε συνεταιρισμούς.

Το νομικό πλαίσιο που θεσπίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 1950 μάλλον εντάσσεται σε μια ευρύτερη λογική κρατικής ανοχής απέναντι σε ένα *καθεστώς εξαίρεσης* από την καθολική εφαρμογή του εργατικού δικαίου ως αναπτυξιακού παράγοντα για την ύπαιθρο χώρα. Με άλλα λόγια αποτελεί χαρακτηριστική έκφραση μιας έμμεσης οικονομικής διευκόλυνσης των μικρών ή οικογενειακών αγροτικών επιχειρήσεων με την καθιέρωση της νομικής δυνατότητας για τη θεμιτή συμπίεση του εργασιακού κόστους. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 η απασχόληση στον αγροτικό τομέα κατά κανόνα αφορούσε σε μέλη του νοικοκυριού και η κλασική μισθωτή εργασία

---

¹² ΑΠ 318/ 1967, ΔΕΝ 23 σελ. 982.

ήταν περιορισμένης έκτασης. Έκτοτε, έπειτα και από τη μαζική είσοδο στην Ελλάδα εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, διογκώνεται και προοδευτικά κυριαρχεί η μισθωτή εργασία αλλοδαπών εργαζομένων, στην πορεία των ετών με την προσθήκη και μεταναστών ασιατικής καταγωγής.

Μάλιστα, στη διάρκεια των δεκαετιών ισχύος αυτού του απορρυθμιστικού πλαισίου για τη μισθωτή αγροτική εργασία θα μπορούσε να αναδειχθεί ένα *παράδοξο* σε περίπτωση για παράδειγμα σύναψης μιας τοπικής συλλογικής σύμβασης εργασίας. Ειδικότερα, εντός ενός συγκεκριμένου νομού μια εργασία θα μπορούσε να θεωρείται άμεση γεωργική, αλλά εντούτοις να συνεπάγεται την πλήρη εφαρμογή όλων των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας χάρη στη σύσταση εργατικού σωματείου και στη σύναψη τοπικής ομοιοεπαγγελματικής (ή κλαδικής) σσε. Χωρίς τη σύναψη μιας τέτοιας σσε σε έναν άλλο όμορο νομό η ίδια ακριβώς άμεση γεωργική εργασία θα εξαιρούνταν από την εφαρμογή του εργατικού δικαίου.

Η διαχρονικά χαμηλή έως ανύπαρκτη συνδικαλιστική δράση στον αγροτικό τομέα δεν ευνόησε ποτέ έως σήμερα τη διάρρηξη αυτού του ειδικού νομικού καθεστώτος εξαίρεσης σε εθνικό ή έστω τοπικό επίπεδο. Μολαταύτα, ήδη στα τέλη της δεκαετίας του 2000, λίγο πριν την εισαγωγή μιας νέας σχετικής νομοθεσίας¹³, ήταν σαφές ότι πολλές αγροτικές επιχειρήσεις ήταν μεγάλες σε οικονομικό μέγεθος και κύκλο εργασιών, με εκατοντάδες (αλλοδαπούς) εργαζόμενους, άρτια οργανωμένες και τεχνολογικά εξοπλισμένες, πολλές φορές (και) με εμπορική ιδιότητα ή με επιμέρους σχετική δραστηριότητα. Την ίδια στιγμή, παραδόξως, η εργατική νομοθεσία εφαρμόζονταν πλήρως στο πλαίσιο μιας πλήρως ευέλικτης εργασιακής σχέσης, στη βάση -για παράδειγμα- μιας σύμβασης μερικής/ εκ περιτροπής απασχόλησης για λίγες μέρες την εβδομάδα σε μια πολύ μικρή επιχείρηση στο τομέα της εστίασης ή του λιανικού εμπορίου στην ίδια ακριβώς περιοχή δραστηριοποίησης των προαναφερθέντων μεγάλων γεωργικών επιχειρήσεων.

Εκτός από τη δυσκολία και τις αντιφάσεις που συνεπάγεται η αξιολόγηση μιας εργασίας ως άμεσα γεωργικής, ακόμη και σε περιπτώσεις σαφούς συμπερίληψης μιας μισθωτής δραστηριότητας σε αυτή τη κατηγορία, η εργασία τούτη δύναται να (επαν)εμπίπτει στην πλήρη εφαρμογή του εργατικού δικαίου από εξωγενείς παράγοντες, οι

---

¹³ Βλ. αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

οποίοι δεν αφορούν σε αυτό καθαυτό το αντικείμενο της εργασιακής σχέσης, αλλά στο (νομικό) πρόσωπο του εργοδότη ή σε μια ειδική νομοθετική ρύθμιση.

Τούτο αποτελεί έκπτωση από την καταστατική αποστολή της εργατικής νομοθεσίας και στρέβλωση της γενεσιουργού θεμελιώσής της που δεν (δύναται να) εξαρτούν το πεδίο εφαρμογής της από τέτοιους παράγοντες. Αντιθέτως, το εργατικό δίκαιο είναι το δίκαιο που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις που γεννώνται κατά την πραγματοποίηση από έναν εξαρτημένο εργαζόμενο μιας εργασίας για λογαριασμό κάποιου άλλου (Couturier, 1990). Το ζήτημα της δυνατότητας ή της αδυναμίας προγραμματισμού της επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι δευτερεύον, όπως άλλωστε αποδεικνύεται διαχρονικά από την ένταξη στο πεδίο εφαρμογής του εργατικού δικαίου πολλών ιδιαίτερων μορφών εργασίας που είναι (εξίσου ή και περισσότερο της γεωργικής) απρόβλεπτες, έκτακτες, συγκυριακές ή πρόσκαιρες.

Το ελληνικό εργατικό δίκαιο δέχεται επί σειρά ετών μια έκπτωση από μια καταστατική αρχή του, η οποία το «υποχρεώνει» να εστιάζει πρωτίστως στο αντικείμενο της απασχόλησης και στη διαπίστωση της μισθωτής εργασιακής σχέσης. Αυτή η θεσμική παρεκτροπή επιπλέον βασίζεται σε έωλες δικαιολογητικές βάσεις, όπως το είδος της νομικής προσωπικότητας του εργοδότη ή ιδίως η έλλειψη του στοιχείου του προγραμματισμού, το οποίο ούτως ή άλλως δεν μπορεί να τεκμαίρεται αμάχητα, όπως προκύπτει και από την οικονομική πραγματικότητα της πλειοψηφίας πλέον των γεωργικών επιχειρήσεων της χώρας, Μάλιστα, αυτή η νομική επιλογή λειτουργεί σε βάρος ιδιαίτερα ευάλωτων εργαζομένων και σε πολλά πεδία της εργασιακής τους σχέσης.

Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, για τους άμεσα γεωργικούς εργάτες δεν ισχύουν οι ειδικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που αφορούν α) στα χρονικά όρια εργασίας, β) στα ελάχιστα όρια αμοιβών και γ) στην καταγγελία της σύμβασης εργασίας, όπως σαφώς προκύπτει από την ανάλυση ενός μεγάλου αριθμού σχετικών (συχνά δε τελεσίδικων) δικαστικών αποφάσεων (Κουκιάδης, 2017; Ληξουριώτης, 2005; Σταυρόπουλος, 1993; Γκούτος 1979), οι οποίες συνοψίζοντας το διατακτικό τους αποφαίνονται ειδικότερα τα εξής:

Οι απασχολούμενοι σε άμεσες γεωργικές εργασίες δεν υπόκεινται στην εργατική νομοθεσία ως προς τα **χρονικά όρια εργασίας**, έστω και αν τη γεωργική καλλιέργεια ασκεί βιομηχανική επιχείρηση για τις ανάγκες της βιομηχανίας της. Δεν

υφίσταται νόμιμο ωράριο για τους άμεσους γεωργικούς μισθωτούς¹⁴, οι οποίοι εάν εργάζονται πέραν του συμφωνηθέντος ή συνήθους ωραρίου δικαιούνται συμπληρωματικής αμοιβής ανάλογης του συμφωνηθέντος μισθού και των ειδικών περιστάσεων.

Οι γεωργικοί εργάτες δεν υπάγονται στις διατάξεις περί **κατωτάτων ορίων αποδοχών**, εφόσον άλλωστε νόμιμες αποδοχές για άμεσες γεωργικές εργασίες δεν υπάρχουν. Αυτή η κρίση δεν επηρεάζεται¹⁵ από το γεγονός α) ότι καταβάλλονται αποδοχές πάνω από τα κατώτατα όρια που ορίζονται σε άλλες σσε, β) ότι καταβάλλονται δώρα εορτών ή γ) ότι καταβλήθηκε αποζημίωσης απόλυσης. Με άλλα λόγια οι εργαζόμενοι που δεν καλύπτονται από κάποια συγκεκριμένη σσε μπορούν να συμφωνήσουν με τον εργοδότη τους ότι θα αμείβονται με το ημερομίσθιο που αυτή προβλέπει, ωστόσο αυτό δεν συνεπάγεται αξίωση για την εφαρμογή του συνόλου των ρυθμίσεων που εμπεριέχονται σε αυτή τη σσε.

Εφόσον οι άμεσοι γεωργικοί εργάτες αποδέχονται επί μακρόν ημερομίσθιο κατώτερο του συνήθως καταβαλλόμενου (εθισμένου) προκύπτει σιωπηρή συναίνεση για την αποδοχή αυτού του κατώτερου ημερομισθίου. Σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος (εν προκειμένω δασεργάτη) γεννάται αξίωση για τη σχετική αποζημίωση, ακόμη και αν η σύμβαση εργασίας είναι άκυρη, εφόσον ο σχετικός Νόμος (551/1975) δεν εξαιρεί ευθέως από την εφαρμογή του τις γεωργικές επιχειρήσεις.

Σε αυτούς τους εργαζόμενους δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις περί **υποχρεωτικής αργίας** κατά τις Κυριακές και τις μη εργάσιμες εορτές -που παραπέμπουν και στις κάθε φορά ισχύουσες προσευχές- ή περί εβδομαδιαίας ανάπαυσης. Στην τελευταία τούτη περίπτωση δεν γεννάται αξίωση αποζημίωσης με βάση τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Εάν η κυριακάτικη εργασία είναι διάρκειας μέχρι 5 ώρες δικαιούνται να ζητήσουν ισόχρονη ανάπαυση σε μια άλλη μέρα ή να συμφωνούν εξ αρχής ότι δεν θα ζητούν καθόλου αναπληρωματική ανάπαυση.

Οι άμεσοι γεωργικοί μισθωτοί δεν υπόκεινται στις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που αφορούν στην **άδεια αναψυχής**, αλλά στη ρύθμιση του άρθρου 666 του Αστικού Κώδικα. Δηλαδή, δικαιούνται αδείας μετ' αποδοχών, εάν εργάζονται

---

¹⁴ Με εξαίρεση τους μισθωτούς βουστασίων και λαχανόκηπων Αθηνών, Πειραιώς και περιχώρων, με βάση ειδική διάταξη της ΕΓΣΣΕ 1975.

¹⁵ Εφετείο Αθηνών 1985/1986, ΔΕΝ, 1987, 43, 1040, σελ. 131-132.

αδιαλείπτως για ένα τουλάχιστον έτος στον ίδιο εργοδότη κατά κύρια απασχόληση¹⁶ και εφόσον διατυπωθεί σχετικό αίτημα προς την εργοδοτική πλευρά. Δεν δικαιούνται ωστόσο δώρα εορτών.

Τέλος, οι μισθωτοί γεωργικών και κτηνοτροφικών εργασιών εξαιρούνται της ασφάλισης κατά της **ανεργίας**, ενώ στην περίπτωση **απόλυσης** δεν δικαιούνται της σχετικής αποζημίωσης του Νόμου 2112/1920, εφόσον οι διατάξεις περί καταγγελίας της σύμβασης εργασίας εφαρμόζονται μόνο στην περίπτωση των γεωργικών υπαλλήλων και όχι των εργατών.

4.β Το ρήγμα του 1990

Στην παγιωμένη εξαίρεση των γεωργικών μισθωτών από το σύνολο της εργατικής νομοθεσίας επέφερε ένα ρήγμα (Βλαστός, 2005) ο Νόμος 1876/1990 περί ελευθέρων συλλογικών διαπραγματεύσεων¹⁷ ορίζοντας αφενός στο άρθρο 1 παρ. 1 ότι «*οι διατάξεις του αφορούν όλους όσοι εργάζονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου [...] στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και οι εργαζόμενοι στη γεωργία, κτηνοτροφία και συναφείς εργασίες*» και αφετέρου ότι οι εθνικές γενικές σσε καθορίζουν τους ελάχιστους όρους εργασίας που ισχύουν για τους εργαζόμενους όλης της χώρας.

Εγκαίρως σε μία πολύ σημαντική απόφαση του Αρείου Πάγου 794/1995 (Γκούτος, 1979) ορίζεται ότι οι διατάξεις του Νόμου 1876/1990 αφενός, εφαρμόζονται και επί εργασιακών σχέσεων που έχουν γεννηθεί πριν την έναρξη ισχύος του Νόμου (8/5/1990) και αφετέρου, θεσπίζουν την καθολική δέσμευση όλων των εργαζομένων και εργοδοτών από τους κανονιστικούς όρους της εκάστοτε Εθνικής Γενικής σσε, ανεξαρτήτως της ιδιότητας τους ή της συμμετοχής τους σε συνδικαλιστικές ή εργοδοτικές οργανώσεις και ανεξαρτήτως της ασφάλισης των εργαζομένων στο ΙΚΑ (ή στον ΟΓΑ). Ανάλογο σκεπτικό εμπεριέχεται στη συνέχεια και σε άλλες τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις, όπως ιδίως της 36/2007 της πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου (Καρατζάς, 2008) ή εν συνεχεία (Σέμπος και Καρατζάς, 2013) των ΑΠ 1317/2008 και ΑΠ 1318/2008. Εξ αφορμής δε της ΑΠ 36/2007 επαναδιατυπώνεται στη θεωρεία η σταθερή νομική άποψη ότι η εργατική νομοθεσία πρέπει να έχει πλήρη εφαρμογή και επί του κλάδου της γεωργίας (Βλαστός, 2008).

¹⁶ «Η εργασία καταναλώνει εντελώς ή ουσιαστικά τις παραγωγικές δυνάμεις του εργαζόμενου».

¹⁷ Ο οποίος στο άρθρο 23 παρ. 1 καταργεί τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 12 του ΝΔ 3755/1957.

Με βάση ωστόσο τις διατάξεις του Νόμου 1876/1990 οι γεωργικοί μισθωτοί υπάγονται έστω στο 40ωρο εβδομαδιαίας εργασίας, έως ότου υπογραφούν κλαδικές ή ομοιοεπαγγελματικές σσε, καθώς και στις διατάξεις περί καταβολής προσαυξήσεως για νυχτερινή εργασία και για εργασία κατά τις Κυριακές και τις εορτές. Δικαιούνται κατά τον Αστικό Κώδικα αδείας εφ' όσον ζητήσουν τη χορήγησή της, αλλά δεν δικαιούνται, ωστόσο, επιδομάτων εορτών ή αδείας ελλείψει σχετικών κλαδικών ή ομοιοεπαγγελματικών σσε. Εκτός από το δικαίωμα αμοιβής με ημερομίσθιο τουλάχιστον στα όρια των ελάχιστων αποδοχών της ΕΓΣΣΕ και το δικαίωμα λήψης ετήσιας άδειας με αποδοχές αδείας, το ανώτατο δικαστήριο επίσης αποφάνθηκε (ΑΠ 1161/2014¹⁸) ότι στον υπολογισμό του (νόμιμου) μισθού δεν επιτρέπεται ο συμψηφισμός ούτε των ποσών που καταβάλει ο εργοδότης για ΔΕΚΟ που αφορούν στον παρεχόμενο οικίσκο εντός της εκμετάλλευσης ούτε του οικονομικού οφέλους που συνεπάγεται αυτή η παραχώρηση για τον εργαζόμενο εργάτη γης, εφόσον οι πρόσθετες αυτές παροχές έχουν τον χαρακτήρα της εξυπηρέτησης των λειτουργικών αναγκών του αγροκτήματος και στερούνται μισθολογικού χαρακτήρα.

Εφόσον καταβάλλουν αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο σωματική ενέργεια, στερούνται της ιδιότητας του υπαλλήλου, κατά συνέπεια επί καταγγελίας της σχέσης εργασίας δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις της σχετικής νομοθεσίας (Νόμος 2112/1920), αλλά του άρθρου 669 του Αστικού Κώδικα (ΑΠ 365/1996), σύμφωνα με το οποίο η καταγγελία (επί συμβάσεων αορίστου χρόνου) ανακοινώνεται προ 15ημέρου και δεν συνεπάγεται αποζημίωση απόλυσης. Σε κάθε περίπτωση και αυτή η δυσμενής διάκριση αποτελεί πλέον παρελθόν γιατί στο άρθρο 64 του πρόσφατου Νόμου 4808/2021 α) καταργείται κάθε διάκριση μεταξύ υπαλλήλων και εργατοτεχνιτών αναφορικά με την προθεσμία προμήνυσης και την καταγγελία των συμβάσεων εξαρτημένης εργασίας, β) ο Νόμος 2112/1920, ο Νόμος 3198/1955 και κάθε άλλη διάταξη, που διέπει την καταγγελία της σύμβασης ή σχέσης εργασίας των υπαλλήλων, εφαρμόζονται και επί των εργατοτεχνιτών και γ) για την εφαρμογή του οικείου πλαισίου περί την καταγγελία της σύμβασης εργασίας, ως μηνιαίος μισθός του εργατοτεχνίτη λογίζονται τα είκοσι δύο (22) ημερομίσθια, εκτός εάν ήδη αμείβεται με μηνιαίο μισθό.

Συνοψίζοντας, η νομολογία επικυρώνει με διαύγεια αυτό το νομοθετικό ρήγμα στο παγιωμένο επί δεκαετίες (1955-1990) καθεστώς εξαίρεσης σε βάρος των γεωργικών

---

¹⁸ Αφορά σε εργασιακή σχέση από το 1997 έως το 2008 ενός εργάτη γης ινδικής καταγωγής.

μισθωτών, το οποίο είναι μεν ευδιάκριτο στο Νόμο, αλλά όχι αρκούντως βαθύ. Και αυτό γιατί δεν προκαλεί εκείνη την τομή που θα επέτρεπε την πλήρη συμπερίληψη της γεωργικής μισθωτής εργασίας σε όλο το εύρος προστασίας της εργατικής νομοθεσίας. Η μερική αποκατάσταση της προστατευτικής λειτουργίας του συγκεκριμένου κλάδου δικαίου επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της επέκτασης ορισμένων (κανονιστικών) όρων του συλλογικού εργατικού δικαίου και όχι από ειδικές και ρητές διατάξεις της νομοθεσίας. Άλλωστε, το ειδικό καθεστώς εξαίρεσης σε βάρος των αγροεργατών θεσπίζεται το πρώτον με αφορμή την υιοθέτηση ενός νομικού πλαισίου που αφορούσε το πεδίο κάλυψης των όρων των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Το νέο πρόβλημα λοιπόν που γεννάται το 1990 είναι η διαπίστωση για το τί ρυθμίζεται από τις εθνικές γενικές σσε και τί όχι (Κουκιάδης, 2017).

Κεφάλαιο 5

Η περίοδος 2010-2019: επισημοποίηση και ενίσχυση της απορρύθμισης

Το ρήγμα που προκάλεσε ο Νόμος 1876/1990 στο καθεστώς εξαίρεσης σε βάρος των γεωργικών μισθωτών άρχισε επί της ουσίας να γεφυρώνεται εξαιτίας της νομοθετικής μεταρρύθμισης του 2010 και την εισαγωγή του εργοσήμου στην απασχόληση (και) των εργατών γης. Όπως θα αναλυθεί ακολούθως, με τυπικούς όρους δεν θα ήταν δυνατόν να επηρεαστεί ουσιωδώς το νομικό πλαίσιο που ισχύει από το 1990 για τους γεωργικούς εργάτες¹⁹, εφόσον το μέτρο του εργοσήμου αφορά αποκλειστικά στον τρόπο αμοιβής και ασφάλισης της εργασίας και σε τίποτε άλλο.

Μολαταύτα, οι νομικές ασάφειες και ο τρόπος εφαρμογής του μέτρου αυτού προκαλούν εύλογες, όμως όχι σπάνια προσχηματικές, παρερμηνείες και στις δύο πλευρές της εργασιακής σχέσης ως προς τη νομική φύση του εργοσήμου. Επιπλέον, το εργόσημο στην πράξη εισάγει αναμφίβολα ένα νέο εργασιακό ήθος στους κλάδους υποχρεωτικής εφαρμογής του και επικυρώνει μια κουλτούρα εξαίρεσης από την καθολική εφαρμογή της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, εξίσου επιβαρυντικής με αυτή καθαυτή τη διατήρηση ενός ειδικού καθεστώτος απασχόλησης σε νομικό επίπεδο, όπως συμβαίνει ιδίως στην περίπτωση της γεωργικής μισθωτής εργασίας.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να γίνουν δύο βασικές επισημάνσεις.

---

¹⁹ βλ, αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο.

Πρώτον, η σχετική με το εργόσημο βιβλιογραφία είναι εξαιρετικά περιορισμένη, παρά την εκτεταμένη εφαρμογή του μέτρου τα τελευταία 10 χρόνια στην ελληνική αγορά εργασίας, τυπικά από το 2012 και εντεύθεν. Αναπόφευκτα, πολλά από τα στοιχεία που αναφέρονται στο παρόν κεφάλαιο αντλούνται από την αδημοσίευτη εμπειρογνωμοσύνη με θέμα *Αξιολόγηση του εργοσήμου* (Karsalis, 2018a), η οποία εκπονήθηκε για λογαριασμό του Υπουργείου Εργασίας και εγκρίθηκε ομόφωνα από το Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας²⁰ σε ειδική συνεδρίαση του Τμήματος Αντιμετώπισης της Αδήλωτης Εργασίας στις 17 Ιουλίου 2018.

Δεύτερον, η επικαιροποίηση των στοιχείων που αφορούν στη χρήση του εργοσήμου στον γεωργικό τομέα από το 2017 και έπειτα δεν κατέστη δυνατή λόγω της σιωπηρής άρνησης των αρμοδίων αρχών να παράσχουν εκ νέου²¹ προς επεξεργασία τα απαραίτητα επίσημα στατιστικά στοιχεία στη βάση σχετικού αιτήματός μας στις αρχές του 2021. Η στάση της διοίκησης, καίτοι η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται στο πλαίσιο κρατικής υποτροφίας (IKY), αποτέλεσε αντικείμενο παρέμβασης του Συνηγόρου του Πολίτη, έπειτα από σχετικό αίτημα μας για διαμεσολάβηση, ενώ η σχετική υπόθεση είναι ακόμη μέχρι και σήμερα σε εξέλιξη. Σε κάθε περίπτωση αυτή η κρατική επιλογή δεν είναι ανεξάρτητη από τη γενικότερη πολιτική στρατηγική της υποβάθμισης των εργασιακών σχέσεων εν γένει, όπως αναφέρθηκε εισαγωγικά στο Κεφάλαιο 3.

5α Εργόσημο: υποχρεωτική εφαρμογή σε μια υποχρεωτικά από το Νόμο περιστασιακή εργασία

Το εργόσημο αποτελεί μια απλουστευμένη μέθοδο καταβολής των εργατικών αποδοχών και των ασφαλιστικών εισφορών²² από τον εργοδότη επί εργασιακών σχέσεων που συνάπτονται σε συγκεκριμένα επαγγέλματα και κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Με τη μορφή ενός ειδικού κουπονιού-επιταγής, το εργόσημο εκδίδεται, συνήθως, από καταστήματα τραπεζών και ταχυδρομείων ΕΛΤΑ, ενώ η εξαργύρωσή του σε αυτά τα καταστήματα έχει σαν στόχο την παρακράτηση των αντίστοιχων ποσών

---

²⁰ Στο οποίο συμμετέχουν και εκπρόσωποι όλων των τριτοβάθμιων συνδικαλιστικών και εργοδοτικών οργανώσεων.

²¹ Τα στοιχεία αυτά για την περίοδο 2012-2016 είχαν δοθεί κανονικά στο πλαίσιο της εκπόνησης της μελέτης Αξιολόγησης του εργοσήμου για λογαριασμό του Υπουργείου Εργασίας.

²² Οι κρατήσεις για ασφαλιστικές εισφορές υπολογίζονται σε ποσοστό επί της αναγραφόμενης τιμής του εργοσήμου και εμπεριέχονται σε αυτή. Αναλυτικά για τον τόπο υπολογισμού βλ. Πίνακα 3 στο τέλος του Κεφαλαίου.

και την άμεση απόδοσή τους, αντίστοιχα, στον εργαζόμενο και στα οικεία ασφαλιστικά ταμεία.

Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Νόμου 3863/2010 η εισαγωγή του εργοσήμου αφορά κυρίως, στην *κατ' οίκον απασχόληση* και στη μισθωτή εργασία των **αγροεργατών**, εφόσον ρητά αναφέρεται ότι «εκτός από το κατ' οίκον του εργοδότη εργαζόμενο προσωπικό, η ίδια ρύθμιση ισχύει και για τους εργάτες γης του ΟΓΑ [...] οι οποίοι παρέχουν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αδήλωτη εργασία και κατά συνέπεια διαφεύγουν των ασφαλιστικών τους υποχρεώσεων, τόσο οι ίδιοι, όσο και οι εργοδότες τους».

Στη σχετική διάταξη ωστόσο του άρθρου 20 παρ. 1 του Νόμου περιλαμβάνονται εξ αρχής (2010) και πολλά άλλα επαγγέλματα, ενώ με πλείστες μετέπειτα νομοθετικές παρεμβάσεις προστίθενται διαρκώς και νέες περιπτώσεις καλυπτόμενων εργαζόμενων, με αποτέλεσμα η σχετική λίστα να έχει διευρυνθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό (βλ. στο τέλος του κεφαλαίου πίνακα 3) και περιλαμβάνει επιπλέον (Γαμβρούδης, 2020): εργαζόμενους σε αθλητικούς αγώνες, προσωπικό συνοδείας ΑΜΕΑ, διανομείς διαφημιστικών εντύπων, προσωπικό στον καθαρισμό-κηπουρικές εργασίες, στη μουσική κάλυψη εκδηλώσεων-συνεστιάσεων, στην οικογενειακή βοηθητική φροντίδα, στην προώθηση καταναλωτικών προϊόντων σε καταστήματα, στην προώθηση προϊόντων προσώπου και σώματος, καθώς τους εργαζόμενους σε ΚΑΕ και ΠΑΕ και σε τηλεοπτικές εκπομπές και κινηματογραφικές ταινίες.

Πρέπει να τονιστεί ότι ένα διπλής όψης δομικό πρόβλημα εντοπίζεται από την εισαγωγή του εργοσήμου σε ένα μεγάλο εύρος εργασιακών σχέσεων, ιδίως στον γεωργικό τομέα, όπου ούτως ή άλλως επικρατεί επί σειρά δεκαετιών ένα εξαιρετικό καθεστώς απασχόλησης. Το πρόβλημα είναι η **υποχρεωτικότητα** της εφαρμογής του εργοσήμου, η οποία παραπέμπει στον και ταυτόχρονα απορρέει από τον επισφαλή και αυθαίρετο θεσμικό χαρακτηρισμό συλλήβδην ως **περιστασιακής** κάθε μισθωτής απασχόλησης, η οποία ασκείται στο πλαίσιο ενός επαγγέλματος, ανεξάρτητα από τα πραγματικά περιστατικά της ίδιας της εργασιακής σχέσης, αλλά και από την ίδια πολλές φορές τη βούληση των δυο συμβαλλομένων μερών.

Η **υποχρεωτικότητα** της πληρωμής της εργατικής αμοιβής δια της ειδικής επιταγής του εργοσήμου συνεπάγεται την αντικατάσταση δια της επιταγής αυτής κάθε άλλου μέσου πληρωμής και ασφάλισης της εργασίας στα καλυπτόμενα επαγγέλματα. Κατά μία

άποψη στη θεωρία (Κουκιάδης, 2012) η καταβολή της αμοιβής μέσω εργοσήμου αποτελεί τον μοναδικό προσηκόντα τρόπο και ο εργαζόμενος μπορεί να αρνηθεί την καταβολή του μισθού με άλλον τρόπο καθιστώντας τον εργοδότη υπερήμερο.

Άλλωστε, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, η εργοδοτική πλευρά είναι αυτή η οποία κυρίως διευκολύνεται και συχνά επωφελείται οικονομικά από την πληρωμή μέσω εργοσήμου, ενώ η υποχρεωτικότητα του μέτρου δεν εξυπηρετεί εν τέλει την εργατική πλευρά, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις, κυρίως δε όταν πρόκειται για εργασίες που δεν εμπίπτουν στη βασική επαγγελματική δραστηριότητα του μισθωτού, από την οποία προσπορίζεται τα μέσα επιβίωσής του σε μόνιμη βάση. Εντούτοις, στο βαθμό που πράγματι το μέτρο του εργοσήμου αποβλέπει πρωτίστως στη διασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων, θα μπορούσαν να γίνονται δεκτοί και άλλοι τρόποι αμοιβής περαιτέρω προστατευτικοί για τον εργαζόμενο, όπως η καταβολή του μισθού ή των ημερομισθίων σε τραπεζικό λογαριασμό του. Αν και σε αυτή την περίπτωση δεν θα εξασφαλιζόταν αυτόματα η παρακράτηση και μεταφορά των απορρεόντων ποσών στο ταμείο κοινωνικής ασφάλισης, μια τέτοια λύση τεχνολογικά θα ήταν και εφικτή και ευχερής.

Είναι γεγονός ότι η ένταξη ορισμένων εργασιών στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης δύναται να διασφαλιστεί τεχνικά με την απλή και ανέξοδη χρήση του εργοσήμου εφόσον *«με το ευέλικτο και πρακτικό αυτό μέτρο αίρονται τα γραφειοκρατικά εμπόδια που εγείρουν οι παρούσες διαδικασίες ασφάλισης και καθίσταται δυνατή η ασφάλιση ακόμη και της πλέον άτυπης και παροδικής μορφής εργασίας»* (Εισηγητική Έκθεση Νόμου 3863/2010). Επιπροσθέτως όσων περιγράφονται στην εισηγητική έκθεση του Νόμου, η ίδια η διατύπωση του πρώτου σχετικού άρθρου (άρθρο 20 παρ. 1), ο τίτλος αυτού του άρθρου (*Αμοιβή και παρακράτηση εισφορών **περιστασιακά** απασχολούμενων*) καθώς και ο τίτλος του σχετικού κεφαλαίου του Νόμου (*Ασφάλιση ειδικών μορφών απασχόλησης*) προσδίδουν συγκεκριμένα νομικά χαρακτηριστικά στο νέο μέτρο.

Κατ' αρχάς, δεν επιχειρείται να καλυφθεί το αντικείμενο, δηλαδή η περιστασιακή απασχόληση, αλλά το υποκείμενο, οι ***περιστασιακά απασχολούμενοι***, οι οποίοι απαριθμούνται ενδεικτικά στο άρθρο 20 παρ. 1. Συνεπώς, εν προκειμένω, όλοι οι εργάτες γης είναι εκ του Νόμου περιστασιακά απασχολούμενοι μη δυνάμενοι, λόγω της ιδιαιτερότητας της εργασίας τους προφανώς, να αμείβονται και να ασφαίζονται με βάση τις διατάξεις του κοινού εργατικού και κοινωνικοασφαλιστικού δικαίου.

Αναβιώνει έτσι, ή έστω επαναδιατυπώνεται με άλλα λόγια, η δικαιολογητική βάση της νομοθεσίας και της νομολογίας, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από το 1955 και είχε μερικώς διαρραγεί το 1990.

Εφόσον, όμως, το εργόσημο αφορά στους **περιστασιακά απασχολούμενους** λογικά θα έπρεπε να εξαιρούνται της υποχρεωτικής εφαρμογής του οι μόνιμα ή σταθερά ή τακτικά εργαζόμενοι στις αγροτικές και κτηνοτροφικές επιχειρήσεις. Επιπλέον, θα μπορούσε να προκύψει και το ερώτημα αν η νέα ρύθμιση αφορά **σε όλους τους περιστασιακά απασχολούμενους εν γένει**, τη στιγμή μάλιστα που μια τέτοια ερμηνεία θα μπορούσε να ενισχυθεί ήδη για την κατηγορία των κατ' οίκον του εργοδότη απασχολούμενων, εφόσον η απαρίθμηση των εργασιών και των υπηρεσιών που υπάγονται στο σύστημα του εργοσήμου είναι στην περίπτωση αυτή *ενδεικτική*.

Το ερώτημα αυτό, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, διατυπώνεται κατά καιρούς από εργοδοτικούς συλλόγους ως συγκεκριμένο αίτημα επέκτασης του εργοσήμου και σε άλλους κλάδους και επαγγέλματα. Αυτή η τάση ενισχύεται από το γεγονός ότι στο Νόμο δεν δίνεται κανένας ορισμός της περιστασιακής απασχόλησης, έννοια η οποία όμως δεν ταυτίζεται με την παροχή εργασίας σε μη τακτά χρονικά διαστήματα, ενώ μπορεί να καλύπτει και εργασία που παρέχεται με περιοδικό τρόπο ή ακόμη και με εποχικό πρόσημο, δηλαδή σε τακτά χρονικά διαστήματα σε συγκεκριμένες περιόδους, ακόμη δε και σε προκαθορισμένες ημέρες και ώρες.

Ας ληφθεί περαιτέρω υπόψη ότι στην παράγραφο 2 του άρθρου 92 του Νόμου 4461/2017²³ με τίτλο «**Περιστασιακή εργασία εγγεγραμμένων ανέργων**» προβλέπεται ότι το νομικό καθεστώς των εγγεγραμμένων στο Μητρώο του Ο.Α.Ε.Δ., δικαιούχων τακτικής επιδότησης ανεργίας, δεν μεταβάλλεται από απασχόληση σε αγροτικές εργασίες που δεν υπερβαίνει τις 70 ημέρες ασφάλισης κατά την εκάστοτε διάρκεια της επιδότησής τους. Όπως άλλωστε αναφέρεται σαφώς στην αιτιολογική έκθεση, με τη ρύθμιση αυτή παρέχεται η δυνατότητα στους δικαιούχους επιδόματος ανεργίας να εργάζονται για απολύτως συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατ' έτος, αποκλειστικά σε αγροτικές εργασίες, χωρίς να στερούνται του επιδόματος ανεργίας που λαμβάνουν, έτσι ώστε το λαμβανόμενο από αυτούς επίδομα ανεργίας να μην αποτελεί λόγο απομακρύνσεώς τους από την αγορά εργασίας στον αγροτικό τομέα και από την προοπτική κάλυψης των μεγάλων αναγκών σε εργατικά χέρια.

---

²³ Όπως ισχύει μετά την αντικατάσταση του με το άρθρο 63 του Ν. 4756/2020.

Όπως εξειδικεύεται στη σχετική εγκύκλιο του ΟΑΕΔ (388/2017/26-5-17) ως **περιστασιακή απασχόληση** ορίζεται η πραγματοποίηση κατά μέγιστο όριο 70 ημερομισθίων ανά δωδεκάμηνο. Ως ημερομίσθιο νοείται κάθε βεβαιωμένη από τον αρμόδιο ασφαλιστικό φορέα ημέρα εργασίας οποιουδήποτε τύπου, πλήρους, μερικής ή εκ περιτροπής απασχόλησης, καθώς και κάθε βεβαιωμένη με εργόσημο ημέρα εργασίας, η οποία όμως προκύπτει πλασματικά με μαθηματικό τύπο από το σύνολο του αναγραφόμενου στην επιταγή χρηματικού ποσού και δεν αφορά σε πραγματικές «ημέρες εργασίας/ ημερομίσθια». Σε κάθε περίπτωση οι ως άνω 70 ημέρες εργασίας πρέπει να έχουν πραγματοποιηθεί είτε συνεχόμενα είτε σποραδικά κατά τη διάρκεια ενός 12μηνου.

Σημειώνεται δε ότι στις δύο πρώτες υποπεριπτώσεις του σχετικού άρθρου του Νόμου 3863/2010, δηλαδή στους εργαζόμενους στην οικία του εργοδότη²⁴ (το κατ' οίκον του εργοδότη απασχολούμενο προσωπικό και το προσωπικό που παρέχει υπηρεσίες καθαρισμού και κηπουρικής σε πολυκατοικίες) ρητά διευκρινίζεται ότι η υπαγωγή στο πεδίο εφαρμογής του εργοσήμου αφορά σε εργαζόμενους σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα αμειβόμενους «με την ώρα ή την ημέρα». Εφόσον, το εργόσημο αφορά σε εργαζόμενους, οι οποίοι **αμείβονται με την ώρα ή με την ημέρα**, τίθεται το ερώτημα τί γίνεται στις περιπτώσεις που η εργασία (συμφωνείται ή συνηθίζεται να) αμείβεται ή θα μπορούσε να αμείβεται με τη βδομάδα ή κυρίως με τον μήνα και, κυρίως, εάν ένας πιο τακτικός τρόπος αμοιβής θα πιστοποιούσε το μη περιστασιακόν της απασχόλησης και θα μπορούσε έτσι να οδηγήσει σε μια ερμηνεία εξαίρεσης του αμειβόμενου (με τον μήνα ή το δεκαπενθήμερο) από τις διατάξεις περί εργοσήμου.

Στο θέμα αυτό πολύ σπουδαία είναι η απόφαση του *Αρείου Πάγου 690/2017*, ιδίως σε ό,τι αφορά στη διάκριση μεταξύ *οικόσιτου* και *μη οικόσιτου* οικιακού προσωπικού. Το Ανώτατο Δικαστήριο, ερμηνεύοντας και τις σχετικές με το εργόσημο διατάξεις του Νόμου 3863/2010, αποφαινεται ότι η διάταξη που αφορά στο κατώτατο όριο ημερομισθίου ως βάση υπολογισμού των επιδομάτων εορτών και αδείας (άρθρο 4 παρ. 9 της ΚΥΑ 19040/1981) εφαρμόζεται μόνο στους περιστασιακά απασχολούμενους σε πλείονες του ενός εργοδότες και όχι σε εκείνους που εργάζονται αποκλειστικά σε έναν εργοδότη, για τους οποίους ισχύουν οι γενικές ρυθμίσεις του άρθρου 1 παρ. 1 και 2 της ίδιας ΚΥΑ.

---

²⁴ Περιπτώσεις Α και Β της παρ. 1 του άρθρου 20 του Νόμου 3863/2010.

Και αυτό, προφανώς, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι και οι δύο υπο-κατηγορίες οικιακής μισθωτής εργασίας αμείβονται και ασφαρίζονται υποχρεωτικά από το 2012 με εργόσημο. Εν προκειμένω, η διαφορά στα οφειλόμενα ποσά προς την οικόσιτη οικιακή εργαζόμενη (προσφέρουσα υπηρεσίες σε ολικά ανάπηρο ασθενή επί 24ώρου βάσεως) ανάμεσα στους δύο τρόπους υπολογισμού δεν ήταν πολύ μεγάλη, περίπου 260 ευρώ.

Ωστόσο, ιδιαίτερα σημαντική είναι η νομική διάκριση του Ανωτάτου Δικαστηρίου ανάμεσα στο *περιστασιακόν ή μη της απασχόλησης*, με κριτήριο, εν προκειμένω, και τον αριθμό των εργοδοτών. Η διάκριση αυτή δύναται να ερμηνευτεί ως επισήμανση, προς πάσα κατεύθυνση, της υποχρέωσης αναζήτησης της πραγματικής κάθε φορά φύσης της παρεχόμενης εργασίας στο πλαίσιο μιας εργασιακής σχέσης, η οποία λόγω της ειδικότητας του εργαζομένου, εμπεριέχεται στη λίστα με τα καλυπτόμενα από εργόσημα επαγγέλματα. Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί της αγοράς εργασίας, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους επιχειρούν σε ορισμένες περιπτώσεις μια τέτοια διερεύνηση, στην προσπάθειά τους να εντοπίσουν τις εφαρμοστέες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας και να εξακριβώσουν περιστατικά καταχρηστικής ή λανθασμένης εφαρμογής της αμοιβής και ασφάλισης με εργόσημο (βλ. αμέσως επόμενο υποκεφάλαιο 5β).

Για άλλη μια φορά, εντούτοις, το γράμμα του Νόμου επιφυλάσσει μια ακόμη δυσμενέστερη διάκριση σε βάρος των εργατών γης σε σύγκριση με την επίσης ευέλικτη μορφή απασχόλησης της εργασίας στην οικία του εργοδότη. Το σημείο Γ της παραγράφου 1 του άρθρου 20 του Νόμου 3863/2010 συμπεριλαμβάνει στα υπαγόμενα επαγγέλματα όλους ανεξαιρέτως τους εργάτες γης, χωρίς έστω αυτή την έωλη προϋπόθεση της αμοιβής με την ώρα ή την ημέρα που ισχύει για τους κατ' οίκον εργαζόμενους. Το τεκμήριο δηλαδή της περιστασιακής φύσης της γεωργικής μισθωτής εργασίας τους είναι απόλυτο, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα ακόμη και των αρμοδίων δικαστηρίων να διεισδύουν στα πραγματικά περιστατικά και να περιορίσουν, ενδεχομένως, την εφαρμογή του εργοσήμου εξαιρώντας περιπτώσεις παροχής της εργασίας σε σταθερή (έστω περιοδική) ή και μόνιμη βάση.

Επιπρόσθετα, με τη εισαγωγή του εργοσήμου ακόμη και η διάκριση της *άμεσης και της έμμεσης γεωργικής εργασίας* αναβιώνει ή επαναδιατυπώνεται έστω με άλλο τρόπο, εφόσον και στο νόμο αλλά και στη πράξη το «αγροτόσημο» αφορά στους

εργάτες γης, όμως όχι εν γένει τους γεωργικούς μισθωτούς, δηλαδή εφαρμόζεται υποχρεωτικά για εργασίες που εκπονούνται μέχρι και το στάδιο της **συγκομιδής**.

Προς επίρρωση αυτής της εκτίμησης θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και το γεγονός ότι επιβιώνει ακόμη μία εξαίρεση υπαγωγής στο εργόσημο όμοια επί της ουσίας με εκείνη την εξαίρεση που εισήχθη ήδη με το νομικό πλαίσιο του 1955. Πρόκειται για την **υπαγωγή στην ασφάλιση του ΙΚΑ**, εφόσον ρητά προβλέπεται ότι με εργόσημο αμείβονται μόνο οι εργάτες γης, οι οποίοι υπάγονται πλέον στην ασφάλιση του ΟΓΑ κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 27 του Νόμου 2639/1988. Με την τελευταία αυτή διάταξη υπάγονται στην ασφάλιση του ΟΓΑ τα πρόσωπα της παραγράφου 1 του άρθρου μόνου του Νομοθετικού Διατάγματος 4361/1964, σύμφωνα με το οποίο υπάγονταν στην ασφάλιση ΙΚΑ «οι επί μισθώ ή ημερομισθίω εις χρήμα ή εις είδος απασχολούμενοι εις τας εν εδαφ. α, β και γ της παρ. 2 του άρθρ. 2 του Ν. 4169/1961» αναφερομένας επιχειρήσεις²⁵».

Γίνεται κατά συνέπεια αντιληπτό ότι δύναται να δημιουργηθεί σύγχυση σχετικά με το ποιές ακριβώς περιπτώσεις εργατών γης υπάγονται υποχρεωτικά στη χρήση εργοσήμου και ποιες όχι. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι ένας αριθμός μισθωτών εργαζομένων²⁶ στην αγροτική οικονομία εξαιρείται των διατάξεων περί εργοσήμου, καθώς ασφαλίζονται ως μισθωτοί σύμφωνα με το καθεστώς που ίσχυε στο τ. ΙΚΑ²⁷. Υπό την έννοια αυτή, την άποψη ότι το εργόσημο αφορά αποκλειστικά τους άμεσα εργαζόμενους στη γεωργία ασκούντες εργασίες, οι οποίες αφορούν στο στάδιο μέχρι και τη συγκομιδή, επικυρώνει με διαύγεια η εγκύκλιος 42/2021²⁸ του Υπουργείου εργασίας και κοινωνικών υποθέσεων. Στην εγκύκλιο αυτή επιπλέον επανέρχεται και το

---

²⁵ Οι επιχειρήσεις αυτές με βάση τον Νόμο 4169/1961 είναι α) γεωργικές εκμεταλλεύσεις, όπως αγροί, λιβάδια, φυτείες, δασικές εκτάσεις και β) ζωοκομικές, κτηνοτροφικές ή συναφείς επιχειρήσεις.

²⁶ Ο συγκεκριμένος αριθμός είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί με βάση τις καταγραφές της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον οι επαγγελματικές κατηγορίες δεν αντιστοιχούν πάντα ή απόλυτα στις κατηγοριοποιήσεις τις εθνικής στατιστικής αρχής. Συνεπώς, σε ορισμένους κωδικούς της ΕΛΣΤΑΤ συνυπάρχουν εργαζόμενοι, οι οποίοι εμπίπτουν στο εργόσημο με εργαζόμενους οι οποίοι εξαιρούνται από αυτό το σύστημα..

²⁷ Α) Μισθωτοί ανειδίκευτοι εργάτες : Εργάτες ζωϊκής παραγωγής (βουστάσια, χοιροτροφικές μονάδες, πτηνοτροφεία, εκτροφεία γουνοφόρων ζώων, εκμετάλλευση αιγοπροβάτων κ.λ.π). Εργάτες φυτικής παραγωγής: (Μανιτάρια, φύκια κ.λ.π), Αλιεργάτες, Εργάτες ιχθυοκαλλιέργειας. Δύτες στον πρωτογενή αγροτικό τομέα, όπως ορίζεται με τις διατάξεις του άρθρου 52 του ν.3518/2006. Β) Μετακλητοί πολίτες τρίτων χωρών: Πολίτες τρίτων χωρών που σύμφωνα με το ν.4251/2014 προσκαλούνται από εργοδότες με σκοπό την απασχόληση σε αγροτικές εργασίες για ορισμένο χρονικό διάστημα.

²⁸ Εξαιρούνται από την εφαρμογή του εργοσήμου μεταξύ άλλων οι απασχολούμενοι σε κτηνοτροφικές επιχειρήσεις-εκμεταλλεύσεις ενσταυλισμένου τύπου (βουστάσια, υποφορβεία, πτηνοτροφεία, χοιροτροφεία, μονάδες εκτροφής αιγοπροβάτων και παρεμφερείς προς αυτά επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις) και οι ανειδίκευτους εργάτες που απασχολούνται σε επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς φυτικής παραγωγής, σε υδατοκαλλιέργειες, ανθοκομικές εκμεταλλεύσεις και φυτώρια. Βλ. αναλυτικά επόμενο κεφάλαιο 6 και Πίνακα 3.

στοιχείο της **νομικής προσωπικότητας του εργοδότη** ως στοιχείο πλήρους υπαγωγής στην κοινή εργατική νομοθεσία δεδομένου ότι της εφαρμογής του εργοσήμου εξαιρούνται οι γεωργικοί μισθωτοί που απασχολούνται με αμοιβή στην πρωτογενή αγροτική δραστηριότητα σε επιχειρήσεις με μορφή Α.Ε. και ΕΠΕ.

Η θεωρία δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το εργόσημο στο πλαίσιο της ανάλυσης των εργασιακών σχέσεων στο αγροτικό τομέα, ιδίως δε υπό το πρίσμα των ανατροπών που επέρχονται στο οικείο νομικό πλαίσιο το 1990. Ενώ λοιπόν η νομοθετική παρέμβαση του Νόμου 1876/1990 και η νομολογία της περιόδου 1990-2010 σαφώς ανατρέπουν, έστω εν μέρει, το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο εδραιώνεται το καθεστώς εξαιρέσεως των γεωργικών μισθωτών από την πλήρη εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας, η ρύθμιση του Νόμου 3863/2010 συνιστά αναμφίβολα ένα πισωγύρισμα στην τάση διασφάλισης της πλήρους κοινωνικής προστασίας των εργαζομένων αυτών.

Σε δύο πολύ κομβικά πεδία της εργασιακής σχέσης, την αμοιβή άρα και την ασφάλιση, εισάγονται με το εργόσημο νέες εξαιρέσεις σε βάρος των γεωργικών μισθωτών, στη βάση εντούτοις ερμηνευτικών εργαλείων που θεσπίζονται ήδη από το 1955, αλλά επανέρχονται με επικαιροποιημένη διατύπωση ως δικαιολογητική βάση για την επισημοποίηση της δυσμενούς διακριτικής αντιμετώπισης των εργαζομένων στην ύπαιθρο.

Σε σχέση με αυτά που αναλύθηκαν προηγουμένως (υποκεφάλαιο 4α) από το 2010 ισχυροποιούνται -όχι απαραίτητα με έμμεσο τρόπο- τα εξής δικαιολογητικά στοιχεία:

- α) η δυσκολία προγραμματισμού της εργασίας στον γεωργικό τομέα, άρα η αποκλειστικά περιστασιακή φύση της μισθωτής αγροτικής εργασίας,
- β) η σημαντικότητα της διάκρισης σε άμεση και έμμεση γεωργική εργασία και το νοηματικό όριο της συγκομιδής,
- γ) το στοιχείο της υπαγωγής στην ασφάλιση του (πρώην) ΙΚΑ από άλλες συρρέουσες διατάξεις Νόμου για κάποιες εργασίες/επαγγέλματα και
- δ) η καθοριστικής σημασίας (εμπορική) νομική προσωπικότητα του εργοδότη.

Ένα βήμα μπρος (1990) δύο βήματα πίσω (2010) ολοταχώς προς το 1955. Απομένει το θεωρητικό ερώτημα τί θα μπορούσε να συμβεί σε περίπτωση υπογραφής συλλογικής σύμβασης εργασίας που θα ενέτασσε το σύνολο των γεωργικών εργασιών (σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο) στην τυπική απασχόληση και σε ένα σύστημα μηνιαίας αμοιβής.

5β Το εργόσημο ως μέσο περαιτέρω ελαστικοποίησης της ευέλικτης απασχόλησης

Εκτός από το γράμμα υπάρχει και το πνεύμα του Νόμου. Πολλές φορές η θεσμική παρέμβαση, μέσα σε ένα ήδη ναρκοθετημένο πεδίο και στη βάση μιας στιβαρής οικονομικής και κοινωνικής παράδοσης, είναι ικανή να επιτρέψει την ανάπτυξη (ή την ενίσχυση) ενός πλαισίου υλοποίησης μιας διάταξης νόμου πέρα ακόμη και από τη διακηρυγμένη στόχευση της. Μια τέτοια εξέλιξη, βεβαίως, δεν είναι πάντοτε ανεπιθύμητη για το νομοθέτη. Αντιθέτως, τα περιθώρια καταστρατήγησης ή καταχρηστικής εφαρμογής ενός νέου μέτρου είναι συχνά εσκεμμένα, ιδίως όταν μία τέτοια λειτουργία είναι ακόμη και επιδιωκόμενη.

Στο περιβάλλον μιας παγιωμένης απορρύθμισης της μισθωτής γεωργικής εργασίας που διαμορφώνεται στην ελληνική περίπτωση από το 1955 έως και το 2009, το εργόσημο επικυρώνει πρόσφατα στη συνείδηση όλων και κυρίως σε αυτή των συμβαλλομένων μερών, ότι το καθεστώς εξαίρεσης σε βάρος των γεωργικών μισθωτών επισημοποιείται, εάν δεν εισέρχεται σε μια νέα ιστορική φάση του, στην οποία δύναται να αποκλίνει ακόμη περισσότερο από το κοινό εργατικό δίκαιο. Και μάλιστα ελεύθερα.

Η ευελιξία είναι εγγενές στοιχείο της δομής του εργοσήμου και ο νομοθέτης επαίρεται γι' αυτό. Η ιδιάζουσα φύση του ειδικού κουπονιού αφήνει στη **διακριτική ευχέρεια** των μερών, δηλαδή του ισχυρότερου από αυτά, τη διαμόρφωση της ονομαστικής αξίας της επιταγής του εργοσήμου, αποσυνδέοντας την από την αυθεντική δομή της αμοιβής στο πλαίσιο της μισθωτής εργασίας που θα απαιτούσε τη σαφή συσχέτιση αυτής με τη μισθολογική περίοδο, με το χρόνο εργασίας και με όλες τις άλλες παραμέτρους διαμόρφωσης των αποδοχών (ειδικότητα, προϋπηρεσία, οικογενειακή κατάσταση κοκ). Πρόκειται για ακόμη ένα στοιχείο που παραπέμπει σε επιστροφή στην προ του 1990 κατάσταση, όταν παγίως γινόταν δεκτό ότι δεν νοούνται χρονικά όρια εργασίας επί άμεσης γεωργικής εργασίας (βλ. υποκεφάλαιο 4α).

Άλλωστε, το σύνολο των περί εργοσήμου διατάξεων, εστιάζοντας περισσότερο στο «ασφαλιστικό» σκέλος της απασχόλησης και λιγότερο στο «εργασιακό», δημιουργούν ασάφειες και για τα δύο μέρη της εργασιακής σχέσης σε ό,τι αφορά, τόσο στη φυσιογνωμία του θεσμού, όσο και στις απορρέουσες υποχρεώσεις και δικαιώματα. Στη θεωρία μάλλον επικρατεί η άποψη «ότι το εργόσημο είναι ένας τρόπος ασφάλισης για τις κατηγορίες εργαζομένων ειδικής μορφής απασχόλησης και βοηθά να συγκεντρώνονται ένσημα για συνταξιοδότηση και βιβλιάρια ασθένειας για παροχή

υγειονομικής περίθαλψης» (Παπαδάκη, 2014). Τέλος, υπέρ της άποψης ότι το εργόσημο είναι κυρίως μέσω παρακράτησης ασφαλιστικών εισφορών συνηγορεί και το γεγονός ότι τα σχετικά άρθρα του Νόμου κατανέμονται στο Τέταρτο Κεφάλαιο αυτού με τίτλο «Ασφάλιση ειδικών μορφών απασχόλησης²⁹».

Ειδικότερα, εφόσον αφορά αποκλειστικά α) στην καταβολή της αμοιβής και β) στην παρακράτηση των ασφαλιστικών εισφορών, το μέτρο του εργοσήμου δεν δύναται να αφορά στη **προσήκουσα δήλωση της πρόσληψης** ή έστω της έναρξης της εργασιακής σχέσης σε εύλογο χρόνο και ει δυνατόν πριν την ανάληψη της εργασίας. Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώνεται στη πορεία της εφαρμογής των σχετικών διατάξεων, εφόσον τα διοικητικά ίχνη στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΠΣ/ΙΚΑ και ΗΔΙΚΑ για τον ΟΓΑ) προέρχονται από την *εξαργύρωση* και όχι, έστω, από την *έκδοση* της επιταγής. Κατά συνέπεια, παραπέμπουν σε χρόνο μεταγενέστερο της έναρξης της εργασιακής σχέσης/ της απασχόλησης, εάν όχι ακόμη και σε χρόνο μεταγενέστερο της λήξης της.

Με την στενή έννοια του όρου το εργόσημο «δεν σχεδιάστηκε ως μέσο **νομότυπης δήλωσης** της εργασιακής σχέσης, αλλά χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά ως τρόπος πληρωμής, και για το λόγο αυτό δεν προβλέφθηκε ρητά η υποχρέωση ηλεκτρονικής υποβολής της απορρέουσας εργασιακής σχέσης στο πληροφοριακό σύστημα *Εργάνη*» (Αργυριάδης, 2016). Στην κατεύθυνση, ωστόσο, της περαιτέρω ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων που καλύπτονται από το εργόσημο στο άρθρο 60 του Νόμου 4635/2019 με τίτλο «*Αναβάθμιση του ρόλου του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ στην καταγραφή της εργασίας και της παροχής υπηρεσιών*» αναφέρεται χαρακτηριστικά: «**Συμβάσεις** ανεξαρτήτων υπηρεσιών, απασχολούμενων σε έως δύο λήπτες των υπηρεσιών αυτών σύμφωνα με την παράγραφο 9 του άρθρου 39 του ν. 4387/2016, όπως ισχύει, και οι **απασχολούμενοι με εργόσημο** σύμφωνα με το άρθρο 20 του ν. 3863/2010, όπως ισχύει, καταχωρίζονται υποχρεωτικά στο πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων». Δύο παρατηρήσεις προκύπτουν από αυτή τη διάταξη.

Πρώτον, παρά το γεγονός ότι στον τίτλο αναφέρεται ο σκοπός της καταγραφής της εργασίας, η διατύπωση της διάταξης είναι χαρακτηριστική της πρόθεσης του νομοθέτη

---

²⁹ Σημειωτέον, ότι στους μηχανισμούς αναζήτησης των ηλεκτρονικών συστημάτων νομικών πληροφοριών, στην **περιγραφή όρου** του συγκεκριμένου άρθρου τίθενται οι εξής λέξεις-κλειδιά: «*εισφορές κύριας-επικουρικής ασφάλισης, ευκαιριακή απασχόληση*».

στη περίπτωση (και) της γεωργικής εργασίας να αποφεύγει συστηματικά να εστιάζει στη σύμβαση ή στη σχέση εργασίας, δηλαδή στο *αντικείμενο* της απασχόλησης. Στο σύστημα ΕΡΓΑΝΗ καταχωρίζονται μεν υποχρεωτικά οι *συμβάσεις* ανεξαρτήτων υπηρεσιών, ωστόσο δε οι *απασχολούμενοι με εργόσημο*. Η επιμονή στο *υποκείμενο* αποσκοπεί να απομακρύνει μεθοδολογικά την υπαγωγή στο πεδίο πλήρους εφαρμογής της εργατικής νομοθεσίας τους όρους λειτουργίας της αγροτικής μισθωτής εργασίας.

Δεύτερον, μολονότι η σχετική διάταξη δεν έχει ενεργοποιηθεί ακόμη ούτε έχουν εκδοθεί οι σχετικές υπουργικές αποφάσεις, είναι προφανής η επιδίωξη της κατοχύρωσης της επιταγής του εργοσήμου ως μια νέου τύπου σύμβαση εργασίας κατά παρέκκλιση της κανονικής ή τυπικής εργασιακής σχέσης. Νωρίτερα, αυτή η τάση «συμβασιοποίησης» του κουπονιού του εργοσήμου παρατηρείται σε πολλές περιπτώσεις, στις οποίες η εργοδοτική πλευρά επιχείρησε υπ' αυτό το πρόσχημα να αποφύγει την εφαρμογή διαφόρων διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας. Αυτό προκύπτει σαφώς από όσα καταγράφονται στο πλαίσιο των ειδικών συνεντεύξεων με λειτουργούς των αρμόδιων κρατικών φορέων, όσο και από τα επίσημα κείμενα αυτών των φορέων, είτε πρόκειται για ελεγκτικούς μηχανισμούς, είτε για δομές στην κεντρική υπηρεσία των αρμόδιων υπουργείων.

Σημαντικό είναι το έργο που έχει παραχθεί από αυτές τις υπηρεσίες στο πεδίο της διευκρίνησης ερμηνευτικών ερωτημάτων και της επίλυσης εργατικών διαφορών περί την εφαρμογή του συστήματος του εργοσήμου στη βάση ενός συνεκτικού **ερμηνευτικού υποδείγματος**. Σύμφωνα με αυτή τη μεθοδολογία, το σύνολο των κανόνων της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, καθώς, επίσης, η πλούσια νομολογία των ελληνικών πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων αναλύονται και εξειδικεύονται με συστηματικό τρόπο, έτσι ώστε να επιλύεται οποιαδήποτε διχογνωμία ή ερμηνευτική δυσκολία. Συνοψίζοντας τα σχετικά επίσημα έγγραφα, λαμβάνοντας υπόψη και τα συμπεράσματα **πορίσματος** που συντάχθηκε από την ειδική ομάδα εργασίας υπηρεσιακών παραγόντων του Υπουργείου Εργασίας (2016), προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα³⁰:

Πρώτον, το εργόσημο αποτελεί ένα μέσο πληρωμής και ασφάλισης της περιστασιακής μισθωτής εργασίας σε συγκεκριμένους κλάδους και επαγγέλματα, χωρίς να ασκεί καμία απολύτως επίδραση στον νομικό χαρακτηρισμό των

---

³⁰ Τα συμπεράσματα αυτό υιοθετούνται και από την θεωρία, βλ. ενδεικτικά Παπαβασιλείου, 2015.

καλυπτόμενων εργασιακών σχέσεων. Το εργόσημο δεν εισάγει μια νέα μορφή εργασιακής σχέσης, αλλά μεταβάλλει τις διατυπώσεις καταβολής των αποδοχών και παρακράτησης των εργοδοτικών εισφορών σε κάποιες περιοριστικά καθορισμένες περιπτώσεις.

Δεύτερον, κατ' επέκταση, και με εξαίρεση αυτά τα δύο πεδία, το σύνολο των ουσιαστικών και διοικητικών ρυθμίσεων που περιβάλλουν εν γένει την μισθωτή εργασία εφαρμόζονται στο ακέραιο, χωρίς να θίγονται από τις διατάξεις που αφορούν στο εργόσημο.

Ενδεικτική είναι μια υπόθεση εργατικής διαφοράς, η οποία αφορά στην κατ' οίκον απασχόληση με εργόσημο και η οποία ελέγχθηκε και από το Συνήγορο του Πολίτη. Εν προκειμένω, μια οικιακή βοηθός προσέφυγε (9/12/2016) στο αρμόδιο τμήμα της Επιθεώρησης Εργασίας μετά τη λήξη της εργασιακής σχέσης στην οικία του εργοδότη, με το αίτημα της καταβολής για το έτος 2016: α) αποζημίωσης για μη ληφθείσα άδεια έτους, β) επίδομα αδειάς και γ) δώρο Χριστουγέννων. Με βάση το προαναφερθέν μεθοδολογικό υπόδειγμα, το ΣΕΠΕ σε πρώτο και δεύτερο βαθμό δικαιώνει την εργαζόμενη ως προς την πλήρη εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας και επικυρώνει τα επιβληθέντα πρόστιμα, με συνέπεια η υπόθεση να τεθεί στο αρχείο από την πλευρά του Συνηγόρου του Πολίτη³¹.

Όμοια είναι η έκβαση ακόμη μιας υπόθεσης, η οποία αφορά σε 2 εργάτες γης που εργάζονται από το 2000 με σχέση εργασίας αορίστου χρόνου πλήρους απασχόλησης σε Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου που τελεί υπό την Εποπτεία και την Επιχορήγηση του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης. Ο εν λόγω εργοδότης απευθύνει ερώτημα στις αρχές του 2014 προς όλες τις αρμόδιες αρχές (ΣΕΠΕ, ΟΓΑ) σε σχέση με την υποχρέωση τήρησης της εργατικής νομοθεσίας σε ό,τι αφορά στις άδειες και στις

---

³¹ Εκτός από την προαναφερθείσα υπόθεση της οποίας επιλήφθηκε και ο Συνήγορος του Πολίτη, ο εν λόγω Κύκλος για την ίση μεταχείριση δεν έχει χειριστεί άλλες υποθέσεις, σχετικές, έστω κατ' έμμεσο τρόπο, με το εργόσημο. Αντιθέτως, ο Κύκλος της Κοινωνικής Προστασίας του Συνηγόρου του Πολίτη έχει επιμεληθεί περισσότερων από 25 υποθέσεων, για καμία από τις οποίες, ωστόσο, δεν κατέστη απαραίτητη η έκδοση πορίσματος. Στην πλειονότητά τους οι υποθέσεις αφορούν σε λάθη υπολογισμού των ημερών ασφάλισης με βάση τις ονομαστικές αξίες των επιταγών εργοσήμων, τα οποία μετά τη διαμεσολάβηση της Ανεξάρτητης Αρχής συνήθως επιλύονται σε σύντομο χρονικό διάστημα. Σε λίγες περιπτώσεις οι εργοδότες διαμαρτύρονται για τις μεγάλες καθυστερήσεις ως προς την επιστροφή των χρημάτων τους μετά από ακύρωση εργοσήμων. Το ζήτημα όμως αυτό είναι γενικότερου ενδιαφέροντος και άπτεται της επικείμενης νομοθετικής ρύθμισης για τη διευθέτηση της επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων χρημάτων σε πολίτες που τη δικαιούνται.

αποζημιώσεις των δύο εργαζομένων εργατών γης, εφόσον από το 2012 και εφεξής πληρώνει τους εργαζόμενους κάθε τέλος του μήνα με εργόσημο.

Αρχικά ο ΟΓΑ (Γενική Διεύθυνση Ασφάλισης) απαντά στον εργοδότη με έγγραφό του στις 27/02/2014 (Αρθ. Πρωτ. 14065) ότι δεν υποχρεούται στη χορήγηση των σχετικών παροχών στους εργάτες γης, εφόσον σύμφωνα με τη νομοθεσία περί ΟΓΑ δεν προβλέπεται η χορήγηση παροχών σε χρήμα. Εν συνεχεία, η ίδια Διεύθυνση του ΟΓΑ σε έγγραφό της προς τη Διεύθυνση Ασφάλισης Αγροτών της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων του Υπουργείου Εργασίας στις 16/06/2014 (Αρθ. Πρωτ. 33553) επισημαίνει μεταξύ άλλων τα εξής: α) με τις διατάξεις περί εργοσήμου άλλαξε ο τρόπος αμοιβής των εργατών γης, αλλά όχι το ασφαλιστικό καθεστώς τους και β) αρμόδιος φορέας για να αποφανθεί για το αίτημα του εργοδότη είναι το Υπουργείο Εργασίας και όχι ο ΟΓΑ. Πράγματι σε έγγραφό της³² στις 21/07/2014 (αρ. πρωτ. 21929/419) η Διεύθυνση Όρων Εργασίας του Υπουργείου, επαναλαμβάνει την άποψη ότι εφόσον πρόκειται για μισθωτή σχέση εργασίας, οι ρυθμίσεις περί εργοσήμου δεν καταργούν υφιστάμενες ρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας, συνεπώς εξακολουθούν να ισχύουν και αυτές οι διατάξεις που αφορούν στις άδειες, στα επιδόματα και στις αποζημιώσεις και οι οποίες προβλέπονται για τη μισθωτή εργασία εν γένει.

Η πάγια νομική θέση ότι *«ευνοήτως οι ρυθμίσεις περί εργοσήμου δεν καταργούν υφιστάμενες ρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας»* τηρείται με συνέπεια από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας και δη από τις Γενικές Διευθύνσεις *Όρων Εργασίας* και *Αμοιβής* εξειδικεύοντας το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής του εργοσήμου. Ως απάντηση σε ερωτήματα ιδιωτών ή συναρμόδιων κρατικών υπηρεσιών, αναφέρονται, ενδεικτικά, ότι ισχύουν κανονικά και για τους εργάτες γης οι κανονιστικοί όροι της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας για τα χρονικά όρια εργασίας, τις προσαυξήσεις για εργασία τις Κυριακές, όπως επίσης και η νομοθεσία για την ετήσια άδεια και τις αποδοχές της, για τα επιδόματα εορτών και για την υποβολή καταστάσεων προσωπικού, για την γνωστοποίηση των όρων εργασίας (οικόσιτο προσωπικό), για την αποζημίωση λόγω καταγγελίας της σύμβασης εργασίας κοκ (Γεν. Διευθ. Όρων Εργασίας: αριθμ. πρωτ. 9340/3362/18-2-2012, αριθμ. πρωτ. 30160/681/ 01-08-2016, αριθμ. πρωτ. 34432/1147/29-09-2020, αριθμ. πρωτ. 31584/1024/15-10-2020 και αριθμ. πρωτ. 92319/ 17-11-2021).

---

³² Προς το αρμόδιο τμήμα του ΣΕΠΕ, τη Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων του Υπουργείου και τον εργοδότη.

Σε ό,τι αφορά στη **νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων** επισημαίνεται ότι ελάχιστες είναι οι αποφάσεις των ελληνικών πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων οι οποίες αφορούν στην απασχόληση μέσω εργοσήμου. Συνήθως, τα αποδεικτικά εξαργύρωσης των επιταγών εργοσήμων αξιολογούνται ελεύθερα (μαζί με άλλα δικαιολογητικά) από τα αρμόδια διοικητικά δικαστήρια σε δύο περιπτώσεις: αφενός, σε υποθέσεις διαγραφής και επανεγγραφής στα μητρώα του ΟΓΑ, με κριτήριο την απόδειξη του βιοπορισμού στις αγροτικές εργασίες, μεταξύ άλλων, και από τη μισθωτή εργασία με εργόσημο και αφετέρου, σε υποθέσεις αναστολής απέλασης ή ανανέωσης των αδειών διαμονής αλλοδαπών και ειδικότερα για να στοιχειοθετηθούν οι ισχυροί δεσμοί με την χώρα ή η (απόπειρα για την) εξασφάλιση κατά περιόδους ασφαλιστικής ενημερότητας (ενδεικτικά ΔΠρΑθ 482, 949 και 1048/2019).

5γ Το πεδίο εφαρμογής του εργοσήμου

Ως προς το πεδίο εφαρμογής του εργοσήμου από την επεξεργασία των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων προκύπτει σαφώς ότι το εργόσημο αφορά κυρίως στους εργάτες γης και δευτερευόντως στους απασχολούμενους στην οικία του εργοδότη. Την πενταετία 2012-2016 κατά μέσο όρο οι αυτοτελώς ασφαλισμένοι εργάτες γης δεν ξεπερνούν τις 49.000 κατ' έτος, ενώ την εξαετία 2012-2017 οι αυτοτελώς ασφαλισμένοι στα επαγγέλματα που καλύπτονται από το τ. ΙΚΑ δεν ξεπερνούν κατά μέσο όρο τις 23.000 κατ' έτος, εκ των οποίων το 60% αφορά στους οικιακούς μισθωτούς, το 17% τις υπηρεσίες καθαρισμού και κηπουρικής πολυκατοικιών και το υπόλοιπο 25% όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες επαγγελμάτων. Αθροιστικά για όλες τις κατηγορίες επαγγελμάτων που καλύπτονται από το σύστημα του εργοσήμου, οι αυτοτελώς ασφαλισμένοι κατά μέσο όρο σε ετήσια βάση δεν είναι περισσότεροι από 72.000 άτομα. Καθίσταται έτσι σαφές ότι στα επαγγέλματα, όπου το σύστημα του εργοσήμου είναι υποχρεωτικό, το ποσοστό των ασφαλισμένων στο σύνολο των δυνητικά εργαζομένων είναι πολύ περιορισμένο, γεγονός που συνεπάγεται μια πολύ ισχυρή ένδειξη ότι τα ποσοστά αδήλωτης εργασίας παραμένουν συντριπτικά σε αυτούς τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (Βαφειάδης, 2012).

Για την περίοδο 2012-2016 σε ό,τι αφορά στον αριθμό των διαφορετικών προσώπων (μοναδικά ΑΜΚΑ εξαργύρωσης), τα οποία ασφαλίστηκαν με εργόσημο στον τ. ΟΓΑ ανά έτος για την περίοδο 2012-2016, η εικόνα είναι η εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΠΛΗΘΗ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦ/ΝΩΝ τ.ΟΓΑ ΜΕ ΧΡΟΝΟ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΑΠΟ ΕΡΓΟΣΗΜΟ ΑΝΑ ΕΤΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

ΕΤΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΕΡΓΟΣΗΜΟΥ	ΠΛΗΘΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ
2012	43.641
2013	44.163
2014	50.728
2015	51.046
2016	54.972

Πίνακας 1. Πηγή: ΕΦΚΑ, επεξεργασία Καψάλης Απόστολος

Σε ό,τι αφορά στην ασφάλιση με εργόσημο σε επίπεδο Νομών συμπεραίνεται ότι τον μεγαλύτερο αριθμό ασφαλισμένων εργατών γης εμφανίζουν οι Νομοί Ημαθίας, Λαρίσης και Πέλλης. Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνεται ανά Νομό ο μέσος όρος των ασφαλισμένων εργατών γης για το σύνολο του διαστήματος από τον Ιανουάριο 2012 έως τον Δεκέμβρη 2016.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΗΣ 2012-2016

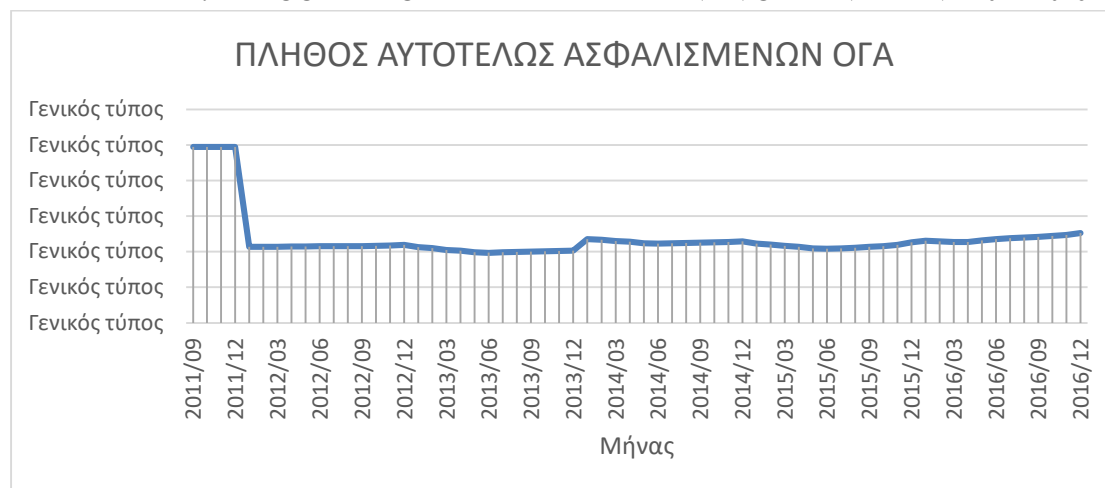
ΝΟΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΗΣ
ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ	96
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	1504
ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	1128
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	342
ΑΡΤΑΣ	570
ΑΤΤΙΚΗΣ	1812
ΑΧΑΪΑΣ	1048
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	1101
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	161
ΔΡΑΜΑΣ	262
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	85
ΕΒΡΟΥ	108
ΕΥΒΟΙΑΣ	773
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	46
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	258
ΗΛΕΙΑΣ	1559
ΗΜΑΘΙΑΣ	2849
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1267
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	445
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1557
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	183
ΚΑΒΑΛΑΣ	1297
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	752
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	355
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	409
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	119
ΚΙΛΚΙΣ	380
ΚΟΖΑΝΗΣ	496
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1627
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	225
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1201
ΛΑΡΙΣΗΣ	3021
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1038
ΛΕΣΒΟΥ	570
ΛΕΥΚΑΔΑΣ	64

ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1248
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1850
ΞΑΝΘΗΣ	205
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	340
ΠΕΛΛΗΣ	2275
ΠΕΡΙΑΣ	1239
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	504
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	385
ΡΟΔΟΠΗΣ	57
ΣΑΜΟΥ	194
ΣΕΡΡΩΝ	937
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	631
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	1816
ΦΛΩΡΙΝΑΣ	413
ΦΩΚΙΔΑΣ	290
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	1501
ΧΑΝΙΩΝ	1141
ΧΙΟΥ	213
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	48910

Πίνακας 2. Πηγή: ΕΦΚΑ, επεξεργασία Καψάλης Απόστολος

Σε ό,τι αφορά στον αγροτικό τομέα από τη μια, παρατηρείται ότι ο αριθμός των αυτοτελώς ασφαλισμένων εργατών γης ανεξάρτητα από τον χρόνο ασφάλισης στη διάρκεια του ημερολογιακού έτους (από έναν μήνα έως δώδεκα) είναι πολύ μικρός και διατηρείται σχετικά σταθερός στη διάρκεια των μηνών κάθε ημερολογιακού έτους. Ο εν λόγω αριθμός αφορά δε κατά μέσο όρο στη πενταετία 2012-2016 σε 48.910 εργάτες γης.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1. ΠΛΗΘΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΟΓΑ ΑΝΑ ΜΗΝΑ 2012-2016

Γράφημα 1, Πηγή: ΕΦΚΑ, επεξεργασία Καψάλης Απόστολος

Σε δηλώσεις του στον τύπο στα τέλη του 2015³³ ο αρμόδιος αναπληρωτής υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Μάρκος Μπόλαρης υπολογίζει τους εργάτες γης

³³ Εφημερίδα των Συντακτών, 9/11/2015: <http://www.efsyn.gr/arthro/koinoniki-asfalisi-gia-toys-allodapouys-ergates-gis>.

σε τουλάχιστον 300.000. Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ το 2011, οι μισθωτοί στον γεωργικό τομέα αθροιστικά δεν δύναται σε καμία περίπτωση να είναι λιγότεροι από 102.000, ιδίως αν ληφθούν υπόψη τα προβλήματα υπο-καταγραφής της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας που αποτελείται κυρίως από παράτυπα διαμένοντες αλλοδαπούς. Αν θεωρηθούν βάσιμες οι εκτιμήσεις ότι στη διάρκεια ενός έτους οι εργάτες γης ίσως και να αγγίζουν ή και να ξεπερνούν τις 300.000, τότε ο αριθμός των ασφαλισμένων δεν ξεπερνά το 20% - 25% του συνόλου των απασχολούμενων μισθωτών στον πρωτογενή τομέα.

Σε ειδικές περιπτώσεις από τα στοιχεία του τ.ΟΓΑ προκύπτει ότι το ποσοστό των εργαζομένων που πληρώθηκαν με εργόσημο είναι πολύ μικρότερο, ακόμη και μόλις στο 3%-5%. Για παράδειγμα «στη Περιοχή της Βουπρασίας (όπου ανήκει και η Νέα Μανωλάδα) ολόκληρο το 2013 και τους δύο πρώτους μήνες του 2014 οι μοναδικοί ασφαλισμένοι εργάτες γης είναι μόλις 225 σε ένα σύνολο εργατών γης που κυμαίνεται από 4.500-7.000 άτομα» (Βαφειάδης, 2014). Όπως όμως προαναφέρθηκε ένας αριθμός μισθωτών εργαζομένων στην αγροτική οικονομία εξαιρείται των διατάξεων περί εργοσήμου, καθώς ασφαλιζονται ως μισθωτοί σύμφωνα με το καθεστώς που ίσχυε και στο τ. ΙΚΑ νυν ΕΦΚΑ. Ωστόσο, από την άλλη, παρατηρείται μία προοδευτική αύξηση του αριθμού των ασφαλισμένων με εργόσημο στον τ. ΟΓΑ κατά 11.331 άτομα ανάμεσα στα έτη 2012 και 2016. Το φαινόμενο αυτό επιδέχεται πολλαπλών ερμηνειών.

Πρώτον, πρέπει να διευκρινιστεί ότι κατά την ίδια περίοδο αναφοράς **αυξάνει γενικότερα η απασχόληση στον συγκεκριμένο κλάδο**, ιδίως δε η μισθωτή απασχόληση και μάλιστα αυτή η τάση αφορά τόσο στους Έλληνες, όσο και στους αλλοδαπούς μισθωτούς, οι οποίοι αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα στο σύνολο των μισθωτών του πρωτογενούς τομέα.

Δεύτερον, από τα 2016 τίθεται σε εφαρμογή και η **δυνατότητα νόμιμης απασχόλησης παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών** ως μισθωτών στον αγροτικό τομέα και σε συγκεκριμένα επαγγέλματα με την εισαγωγή του νέου άρθρου 13Α στον Κώδικα Μετανάστευσης (Νόμος 4251/2014), οι οποίοι ασφαλιζονται υποχρεωτικά μέσω εργοσήμου. Ήδη κατά το 2016 και 2017 οι αιτήσεις για έκδοση της σχετικής άδειας εργασίας³⁴ σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής ξεπερνούν τις 2.000 για το έτος 2016 και τις 4.600 για το έτος 2017, κυρίως δε στους

---

³⁴ Περισσότερα για αυτή την άδεια εργασίας βλ. υποκεφάλαιο 7δ.

Νομούς Φθιώτιδος (676), Μεσσηνίας (563) και Ηλείας (482), με ποσοστό έγκρισης 91% κατά μέσο όρο στο σύνολο των αιτήσεων. Δεν αποκλείεται, δηλαδή, μέρος της αύξησης των ασφαλισμένων με εργόσημο εργατών γης κατά το 2016 (και το 2017) να οφείλεται και στη νέα δυνατότητα έκδοσης αδειών εργασίας παρατύπως διαμενόντων αλλοδαπών για μισθωτή εργασία στον πρωτογενή τομέα.

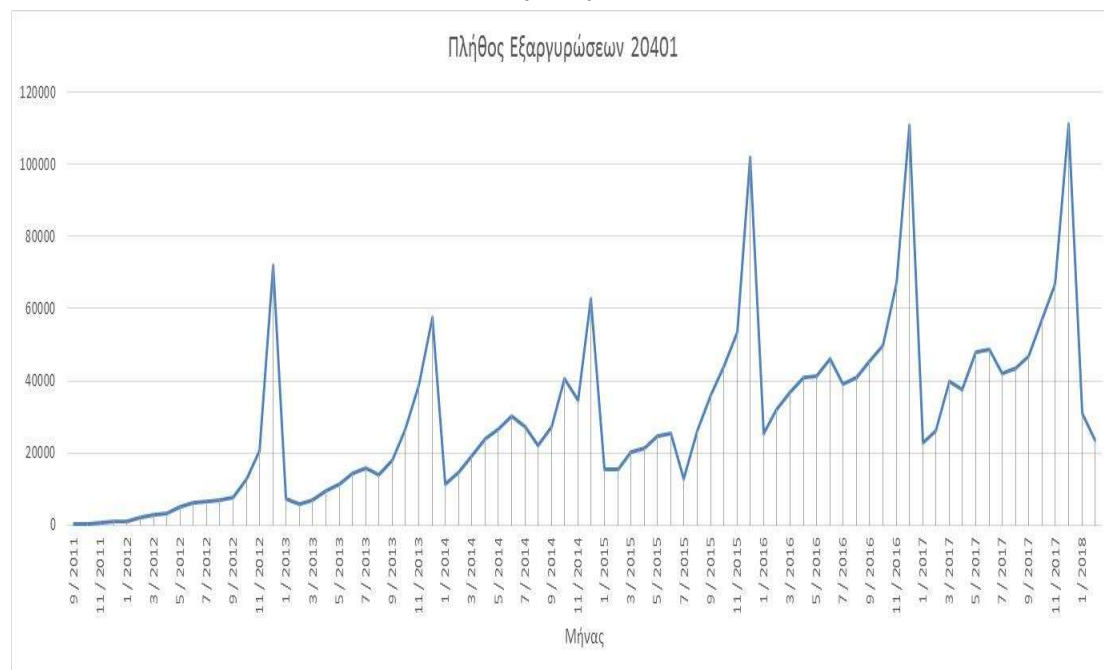
Τρίτον, καθίσταται σαφές στους εργοδότες του αγροτικού τομέα το **κίνητρο** της απόδειξης δαπανών για το εργατικό κόστος των επιχειρήσεών τους, με βάση τη σχετική εγκύκλιο ΠΟΛ. 1116/10.6.2015 του Υπουργείου Οικονομικών, η οποία αφορά σε διευκρινήσεις σχετικά με τον προσδιορισμό του εισοδήματος που αποκτάται από ατομική αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα. Σύμφωνα με το νέο καθεστώς, από 1/1/2014 καταργείται ο τεκμαρτός προσδιορισμός του γεωργικού εισοδήματος και επιπρόσθετα, σε ό,τι αφορά στις δαπάνες, *«για να αναγνωρισθεί το κόστος των εργατικών ως εκπιπτόμενη δαπάνη θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γενικές διατάξεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας. Συνεπώς το εργόσημο κρίνεται απαραίτητο για την φορολογική αναγνώριση της δαπάνης των εργατικών»*. Η εφαρμογή του νέου φορολογικού καθεστώτος δεν αποκλείεται να λειτουργεί ως κίνητρο προς τους αγρότες για απόδειξη του εργατικού κόστους στις εκμεταλλεύσεις τους και κατ' έμμεσο τρόπο ένα μέσο μείωσης της ανασφάλιστης εργασίας στην αγροτική οικονομία.

Συνακόλουθα, η μεγαλύτερη χρήση του «αγροτόσημου» σε σύγκριση με το κοινό εργόσημο (υπερδιπλάσιος αριθμός μοναδικά ασφαλισμένων στον αγροτικό τομέα από ό,τι αθροιστικά σε όλους τους υπόλοιπους τομείς) και μάλιστα η αύξηση του μέσου όρου των εξαργυρωθέντων εργοσήμων για τους εργάτες γης την τριετία 2015-2017 οφείλεται, εν μέρει, και στα προαναφερθέντα φορολογικά κίνητρα. Ταυτόχρονα, πέρα από τους ερμηνευτικούς παράγοντες που προ-αναφέρθηκαν, ο μεγάλος αριθμός απαιτούμενων ενσήμων (150) για πλήρη ασφαλιστική κάλυψη και για ανανέωση των αδειών διαμονής επιδρά καταλυτικά στη βούληση των εργαζομένων για χρήση του εργοσήμου, άρα και στη πίεση προς την άλλη πλευρά για έκδοση εργοσήμων, στο βαθμό, βέβαια, που ο εργοδότης επιθυμεί να συναλλάσσεται με συγκριμένους εργαζόμενους.

Προς επίρρωση της υπόθεσης περί τον αποφασιστικό ρόλο που διαδραματίζουν τα φορολογικά κίνητρα αρκεί η μελέτη της εξέλιξης των εξαργυρώσεων των επιταγών εργοσήμου με κριτήριο το μήνα για κάθε ένα έτος αναφοράς. Συγκεκριμένα, παρατηρείται διαχρονικά το φαινόμενο ο αριθμός των εξαργυρώσεων (ο οποίος κατά

μέσο όρο για την βετία 2012-2017 είναι περίπου 30.000 μηνιαίως) να αυξάνει κατακόρυφα κατά τους τελευταίους μήνες κάθε έτους, και συγκεκριμένα να εκτινάσσεται τους μήνες Νοέμβριο και κυρίως Δεκέμβριο, όπως αποτυπώνεται ευκρινώς και στο επόμενο διάγραμμα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΕΞΑΡΓΥΡΩΘΕΝΤΩΝ ΕΡΓΟΣΗΜΩΝ ΑΝΑ ΜΗΝΑ, 2012-2017

Γράφημα 2 Πηγή: ΕΦΚΑ, επεξεργασία Καψάλης Απόστολος

Διαπιστώνεται, ειδικότερα, ότι ενώ μέχρι τον μήνα Σεπτέμβρη ο αριθμός των εξαργυρωθέντων επιταγών κινείται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, από τον μήνα Οκτώβρη και έπειτα μεγαλώνει διαρκώς μέχρι το τέλος του έτους. Ο αριθμός εξαργυρωθέντων κουπονιών του μήνα Δεκέμβρη είναι 9πλάσιος του Σεπτεμβρίου για το 2012, 3πλάσιος για το 2013 και σταθερά υπερδιπλάσιος για τα έτη 2014-2017. Το φαινόμενο αυτό δεν μπορεί να ερμηνευτεί από την εποχικότητα των καλλιεργητικών εργασιών και των σχετικών «προσλήψεων» εργατών γης, διότι σε μια τέτοια περίπτωση ο αριθμός των εξαργυρώσεων θα έπρεπε να είναι αυξημένος κατά την έναρξη και τη διάρκεια της καλλιεργητικής περιόδου και όχι κατά τους χειμερινούς μήνες, όταν οι αγροτικές εργασίες είναι πολύ περιορισμένες.

Συνακόλουθα, μάλλον επιβεβαιώνεται η εκτίμηση που καταγράφηκε και στις συνεντεύξεις με τους εκπροσώπους των συλλόγων των φοροτεχνικών ότι τη «τελευταία στιγμή» γίνεται προσπάθεια από πολλούς αγρότες για την εμφάνιση εργατικών δαπανών εντός του έτους φορολογικής αναφοράς. Ωστόσο, μια τέτοια τάση

αποτελεί συνάμα και μια ισχυρή ένδειξη ότι σε πολλές περιπτώσεις η έκδοση και εξαργύρωση κουπονιών δεν εφάπτεται της πραγματικής άσκησης μισθωτής εργασίας με άξονα τον χρόνο εκτέλεσης αυτής, παρά είναι σε μεγάλο βαθμό εικονική και αναντίστοιχη της πραγματικά παρασχεθείσης μισθωτής εργασίας ως προς τον αληθινό χρόνο άσκησης και πληρωμής της. Αυτό συμβαίνει α) για προφανείς φορολογικούς λόγους και β) για λόγους εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που σχετίζονται με την ασφαλιστική ικανότητα (βιβλιάριο υγείας) των εργατών γης και με την ανανέωση των αδειών διαμονής των αλλοδαπών, που αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα του συνόλου της συγκεκριμένης επαγγελματικής κατηγορίας στην Ελλάδα.

Συνεπώς, το εργόσημο κατά πάσα πιθανότητα λειτουργεί και ως μέσο θεσμικής φοροαπαλλαγής για τις επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα, ως ένα ακόμη εργαλείο έμμεσης μείωσης του εργασιακού κόστους. Ταυτόχρονα, εφόσον έστω υπονοείται ότι μπορεί να συνεπάγεται και ένα νέο τύπο ευέλικτης μορφής απασχόλησης, δύναται να αξιοποιείται και για την περαιτέρω απορρύθμιση ήδη ελαστικών εργασιακών σχέσεων ιδίως στον αγροτικό τομέα, αλλά και γενικότερα. Η διαρκής προσθήκη επαγγελματιών στη σχετική λίστα του άρθρου 20 του Νόμου 3863/2010 γίνεται κατανοητή στο πλαίσιο επιτυχών πιέσεων από εργοδοτικές ομάδες συμφερόντων που διεκδικούν επίσης μερίδιο στην απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, κατ' αρχάς επιτυγχάνοντας σε πρώτο βαθμό την καταβολή μειωμένων αποδοχών σε σύγκριση με ό,τι προβλέπεται στην εργατική νομοθεσία.

Υπό την έννοια αυτή (Καψάλης, 2018) το εργόσημο/ αγροτόσημο συμβάλλοντας στη διαμόρφωση κλαδικών ρυθμιστικών πλαισίων, δηλαδή ειδικών οικονομικών ζωνών στο πλαίσιο της συνολικής απασχόλησης, επισημοποιεί την ατυπικότητα και κανονικοποιεί την ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις πολλών δεκάδων χιλιάδων μισθωτών. Οι πιέσεις για μια «εργοσημοτοποίηση» του συνόλου της εργασίας στην Ελλάδα υπό το πρόσχημα της έκτακτης, απρόβλεπτης ή απλά περιστασιακής εργασίας δεν γνωρίζει κλαδικά όρια, όπως αποδεικνύεται από τις ατελείωτες προσθήκες περιπτώσεων επαγγελματιών στο οικείο άρθρο του Νόμου, παρά το γεγονός ότι το εργόσημο αρχικά σχεδιάζεται και εφαρμόζεται κυρίως για τους εργάτες γης και τους οικιακούς μισθωτούς.

Ενδεικτικά για τον κλάδο του εμπορίου η ΕΣΣΕ (2016) σε επιστολή της οργάνωσης προς την Αναπληρώτρια Υπουργό Εργασίας αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «το εργόσημο μπορεί να αποτελέσει διέξοδο, καθώς δεν έχει γραφειοκρατία και έχει

ελεγχόμενο κόστος που μπορεί να αναλάβει ο καθένας, καταπολεμώντας άμεσα την αδήλωτη εργασία που κυριαρχεί στην περιστασιακή απασχόληση». Τέλος, στο ίδιο έγγραφο η επέκταση του εργοσήμου για τους εργαζόμενους του χονδρικού και λιανικού εμπορίου (συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών) προτείνεται για τουλάχιστον 120 ημέρες τον χρόνο (3 μήνες), αλλά από μια τέτοια ρύθμιση θα πρέπει να εξαιρεθεί το μόνιμο τακτικό προσωπικό κάθε επιχείρησης.

Οι συναφείς διεκδικήσεις των επιχειρήσεων της «ναυαρχίδας» της ελληνικής οικονομίας, του τουρισμού και του επισιτισμού (Μάρδας, 2017), για την εισαγωγή του εργοσήμου στον κλάδο δεν γίνονται σε κενό δικαίου. Στο ανενεργό έως σήμερα άρθρο 23 του Νόμου 3863 έχει προβλεφθεί ήδη από το 2010 «Η διαδικασία της παραγράφου 3³⁵ του άρθρου 20 του νόμου αυτού εφαρμόζεται και στους περιστασιακά απασχολούμενους στις πάσης φύσεως επιχειρήσεις επισιτισμού και θεάματος-ακροάματος. Οι παρακρατούμενες, στην περίπτωση αυτή, εισφορές εργοδότη και εργαζομένου, είναι εκείνες που αναλογούν κάθε φορά στην αμοιβή του προσωπικού αυτού, με βάση τις ισχύουσες διατάξεις ή τις γενικές ή τις ειδικές ή τις κλαδικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Οι ασφαλιστικές διατάξεις που ισχύουν για την ασφάλιση του προσωπικού αυτού διατηρούν την ισχύ τους. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης μετά από γνώμη του Δ.Σ. του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, καθορίζονται οι εργαζόμενοι που emπίπτουν στην ρύθμιση αυτή».

Κεφάλαιο 6

Η διετία 2020-2021: προεκτάσεις της απορρύθμισης

Την τελευταία διετία 2020-2021 οι νομοθετικές παρεμβάσεις επικεντρώνονται σε δύο κεντρικές στοχεύσεις. Από τη μία, επιδιώκεται η επίλυση σημαντικών δυσλειτουργιών του συστήματος του εργοσήμου, οι οποίες είχαν ως συνέπεια την αδυναμία εκκαθάρισης των εισφορών των εργατών γης από 01/01/2017. Από την άλλη, επιχειρείται να διευκολυνθεί η μετακίνηση εποχικών εργατών γης από όμορες χώρες για την κάλυψη αναγκών των αγροτικών επιχειρήσεων, οι οποίες προκλήθηκαν από τους περιορισμούς στη κινητικότητα που υπαγορεύτηκαν για λόγους αντιμετώπισης της πανδημίας Covid-19.

Και οι δύο αυτές σημαντικές εξελίξεις συνεπάγονται προεκτάσεις, οι οποίες αφορούν στη συνεπή τάση της πολιτείας για μόνιμη απορρύθμιση του καθεστώτος εργασίας των

---

³⁵ Με την έκδοση ειδικού εργοσήμου υπό τύπο επιταγής.

γεωργικών μισθωτών, είτε αυτή ενεργοποιείται εξ αφορμής της μεταρρύθμισης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (6α), είτε επεκτείνεται σε συνθήκες πανδημίας και έλλειψης εργατικών χεριών στην αγροτική οικονομία (6β).

6α Η αποκατάσταση της αδυναμίας εκκαθάρισης των ετήσιων ασφαλιστικών εισφορών και το ειδικό παράβολο ασφαλιστικής κάλυψης αγρεργατών

Η απουσία διαθέσιμων στοιχείων για το εργόσημο σε ό,τι αφορά ειδικότερα τους εργάτες γης για το έτος 2017, ήδη από 01/01 του έτους αυτού (Καψάλης, 2018) οφείλεται σε μια σειρά δυσλειτουργιών που προκύπτουν από την ένταξη του τ. ΟΓΑ στον ΕΦΚΑ στο πλαίσιο του νέου Νόμου Κατρούγκαλου (Νόμος 4387/2016) για τη μεταρρύθμιση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2017). Στην πραγματικότητα, προέκυψε πρακτική αδυναμία των αρμοδίων φορέων τήρησης ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων στους δύο οργανισμούς να αντιμετωπίσουν τις νέες προκλήσεις που αφορούν στον τρόπο υπολογισμού των ημερών ασφάλισης και των τυχόν οφειλόμενων ποσών για την ακριβή ασφαλιστική κάλυψη των εργατών γης. Αυτή η δυσκολία οφείλεται στο γεγονός ότι καταργούνται οι ασφαλιστικές κατηγορίες του τ.ΟΓΑ, με βάση τις οποίες γινόταν και η αποστολή των ειδοποιητηρίων στους ασφαλισμένους, εφόσον οι εργάτες γης εξακολουθούν να θεωρούνται αυτοτελώς απασχολούμενοι και όχι μισθωτοί μετά τη θέση σε ισχύ του νέου Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης από το 2017.

Με βάση την κρατούσα ερμηνεία που δίδεται στο άρθρο 38 παρ. 5 του Νόμου 4387/2016, οι διατάξεις που αφορούν στη πληρωμή και στην ασφάλιση μέσω εργοσήμου διατηρούνται σε ισχύ από 01/01/2017. Η εν λόγω διάταξη αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής: *«Δεν αναπροσαρμόζονται, και παραμένουν στο ύψος που προβλεπόταν μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, οι ασφαλιστικές εισφορές [...] των εργαζομένων που υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 20 και 21 του Ν. 3863/2010 (Α' 115), όπως ισχύει [...]»*. Ωστόσο, εγείρεται ένα ειδικότερο νομικό ζήτημα με επίκεντρο τον ασφαλιστικό χαρακτηρισμό των εργατών γης ως *αυτοτελώς απασχολούμενων*, όπως ίσχυε έως την 31η/12/2016, ζήτημα το οποίο περιπλέκεται περισσότερο από το κείμενο του άρθρου 42 του Νόμου 4387/2016 με τίτλο «Ειδικό παράβολο ασφαλιστικής κάλυψης αγρεργατών»³⁶. Το άρθρο αυτό –αν και δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην πράξη–

³⁶ Στο άρθρο αυτό ορίζονται τα εξής: «1. α. Για τους απασχολούμενους ως εργάτες γης σε εργασίες κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 27 του Ν. 2639/1998 (Α' 205) εκδίδεται ειδικό παράβολο αγοράς ασφαλιστικών εισφορών αγρεργατών, στο εξής παράβολο, στο οποίο περιλαμβάνεται το ποσό της εισφοράς υπέρ του Ε.Φ.Κ.Α.. Τα παράβολα διατίθενται στον εργοδότη από τα κατά τόπους Υποκαταστήματα του Ε.Φ.Κ.Α.,

αφορά στην ασφάλιση των εργατών γης στον ΕΦΚΑ με ειδικό παράβολο ασφαλιστικής κάλυψης αγρεργατών.

Με έγγραφό της η αρμόδια υπηρεσία του τ. ΟΓΑ (Διεύθυνση Α΄ Κύριας Ασφάλισης Αγροτών) στις 31/05/2017 προς τη Διεύθυνση Ασφάλισης του ΕΦΚΑ (Αριθ. Πρωτ. 798780) απευθύνει μια σειρά επιστημάνσεων σε σχέση με το νέο νομικό πλαίσιο ζητώντας διευκρινήσεις για το εφαρμοστέο δίκαιο. Οι επιστημάνσεις αυτές είναι οι εξής:

α) Το νέο παράβολο για τους εργάτες γης δεν αποτελεί τρόπο καταβολής αμοιβής των εργατών γης και προκαταβολής μέρους των ασφαλιστικών εισφορών, όπως συμβαίνει με το εργόσημο, παρά μόνο μέσο απόδοσης ασφαλιστικών εισφορών στον ΕΦΚΑ για την απασχόληση εργάτη γης σε γεωργική εκμετάλλευση.

β) Μέσω του ειδικού παραβόλου υπόχρεος, πλέον, για τη καταβολή ασφαλιστικής εισφοράς καθίσταται ο εκάστοτε εργοδότης, με συνέπεια να παύουν, τόσο η αντιμετώπιση των εργατών γης ως αυτοαπασχολουμένων, όσο και η απορρέουσα υποχρέωσή τους να καταβάλουν οι ίδιοι τις ασφαλιστικές τους εισφορές. Υπό την έννοια αυτή γεννάται εύλογα και το ερώτημα αν αρμόδιος φορέας ασφάλισης είναι στο εξής το τ. ΙΚΑ και όχι ο τ. ΟΓΑ.

γ) Με βάση τις διατάξεις του άρθρου 40 του Νόμου 4387/2016 καταργείται το υφιστάμενο σύστημα ασφαλιστικών κατηγοριών και πλέον ως βάση υπολογισμού των εισφορών ορίζεται το πραγματικό εισόδημα από την αγροτική-επαγγελματική δραστηριότητα που υπάγεται στον τ. ΟΓΑ κατά το προηγούμενο έτος. Όμως, οι μέχρι 31/12/2016 εφαρμοζόμενες διατάξεις για τον υπολογισμό του χρόνου ασφάλισης και των οφειλόμενων ασφαλιστικών εισφορών, εφόσον καταργήθηκαν, δεν επιτρέπεται, πλέον, να εφαρμοστούν για τα έτη 2017 και έπειτα επί των αμοιβών που προκύπτουν

από τις συνεργαζόμενες με τον Ε.Φ.Κ.Α. τράπεζες και υποκαταστήματα αυτών, από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία και από οποιονδήποτε άλλον φορέα ή δίκτυο έπειτα από απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με καταβολή του οικείου ποσού της ασφαλιστικής εισφοράς. β. Οι Τράπεζες και λοιποί φορείς αποδίδουν ανά μήνα στον Ε.Φ.Κ.Α. τα ποσά που εισέπραξαν από την διάθεση του παραβόλου. γ. Ο Ε.Φ.Κ.Α. στέλνει ετήσια συγκεντρωτική κατάσταση στον εργοδότη, η οποία χρησιμοποιείται για την απόδειξη της σχετικής δαπάνης, μέχρι του ορίου που θα οριστεί με την απόφαση της περίπτωσης β' της παραγράφου 2.

2. α. Ο τύπος του παραβόλου, τα αναγραφόμενα σε αυτό στοιχεία εργοδότη και εργαζόμενου, οι ασφαλιστικές εισφορές, τα τεχνικά χαρακτηριστικά διασφάλισης της γνησιότητας του, της διαδικασίας που θα τηρηθεί για την εισπραξη και απόδοση των εισφορών στον Ε.Φ.Κ.Α., καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια ή στοιχείο για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου αυτού, καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ύστερα από γνώμη του Ε.Φ.Κ.Α. και του ΟΓΑ. β. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Αγροτικής Ανάπτυξης και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ρυθμίζονται θέματα σχετικά με την προσμέτρηση των δαπανών που προκύπτουν από το παράβολο στα έξοδα των αγροτών, για τον υπολογισμό του φορολογητέου εισοδήματός τους, και κάθε άλλο σχετικό θέμα».

από την εξαργύρωση επιταγών εργοσήμου του προηγούμενου, αντίστοιχα, έτους αναφοράς. Συνακόλουθα, από 01/01/2017 ο ΟΓΑ έχει πρακτική αδυναμία να υπολογίσει τα οφειλόμενα ποσά για την ασφαλιστική κάλυψη και για τον υπολογισμό του ακριβούς χρόνου ασφάλισης για το 2017 για τους εργάτες γης, οι οποίοι δεν είχαν συμπληρώσει 150 έτη το 2016, οπότε η ασφάλιση θα ίσχυε για όλο αυτό το έτος. Αντίστοιχα, η ίδια αδυναμία συντρέχει και για το 2018 σε ό,τι αφορά στις εισφορές και στην ασφάλιση του έτους 2017 κοκ.

Σημειώνεται επίσης ότι στο άρθρο 23 του Νόμου 4529/2018 (περίπτωση δ) ρητά προβλέπεται ότι για τους εργάτες γης απασχολούμενους σε εργασίες καλυπτόμενες από την ασφάλιση του πρώην ΟΓΑ αμειβόμενους με εργόσημο παρέχεται ασφαλιστική κάλυψη για υγειονομική περίθαλψη, εφόσον έχουν συμπληρώσει εκατόν πενήντα (150) ημέρες ασφάλισης το προηγούμενο ημερολογιακό έτος ή το τελευταίο δωδεκάμηνο πριν από την ημερομηνία προσέλευσης ή επέλευσης του ασφαλιστικού κινδύνου.

Ενόσω δεν εκδίδονταν οι απαιτούμενες και προβλεπόμενες στο άρθρο 42 του Νόμου 4387/2016 υπουργικές αποφάσεις για το νέο ειδικό παράβολο και δεν δίδονταν καμία απάντηση στο έγγραφο της αρμόδιας διεύθυνσης του τ. ΟΓΑ προς τον ΕΦΚΑ για τις απαραίτητες διευκρινήσεις σε κομβικά ερωτήματα που αφορούν σε μεγάλο αριθμό μισθωτών και εργοδοτών στην αγροτική οικονομία, συνεχιζόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα η εξαργύρωση των «παλαιών» επιταγών εργοσήμου.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι στην ελληνική έννομη τάξη ισχύουν από το 2017 δύο παράλληλες και ουσιαστικά αποκλίνουσες διαδικασίες σε ό,τι αφορά στη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα: από τη μια, η παλαιά *επιταγή-εργόσημο* και από την άλλη, το *νέο ειδικό παράβολο*, το οποίο επιπλέον, κατά μία άποψη (τ. ΟΓΑ) τροποποιεί και τη νομική (εργασιακή και ασφαλιστική) αντιμετώπιση του εργάτη γης, από αυτοαπασχολούμενο σε μισθωτό.

Όσον αφορά στη σκοπιμότητα υιοθέτησης του άρθρου 42 Νόμου του 4387/2016 η αιτιολογική έκθεση αναφέρει: «*Στόχος της προτεινόμενης διάταξης είναι η διευκόλυνση των αγροτών να εκπληρώσουν την κοινωνικοασφαλιστική υποχρέωση και την υποχρέωση καταβολής μισθού προς τους αγροεργάτες, συμπεριλαμβανομένων και των παράτυπων αλλοδαπών εργατών γης*». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, η ρύθμιση αυτή συνδυάζεται με τη ρύθμιση του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Νόμος 4384/2016) που προβλέπει διαδικασία έκδοσης ειδικής άδειας εργασίας 6μηνης

διάρκειας για παράτυπους αλλοδαπούς σε περίπτωση επειγουσών αναγκών και εφόσον δεν έχει εξαντληθεί το ανώτατο όριο μετακλήσεων εργατών γης από το εξωτερικό³⁷. Ωστόσο, η νέα αυτή διάταξη (νέο άρθρο 13Α του Νόμου 4251/2014) εφαρμόστηκε άμεσα και μάλιστα σε εφαρμογή των σχετικών διατάξεων, η πληρωμή και ασφάλιση των παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών γίνεται κανονικά με την κλασική επιταγή εργοσήμου (Kapsalis, 2018). Κατόπιν όλων όσων προηγήθηκαν δύο ερμηνευτικές προσεγγίσεις εντοπίζονται στο εσωτερικό των αρμοδίων κρατικών υπηρεσιών.

Σύμφωνα με την πρώτη, η σκοπιμότητα της υιοθέτησης του συγκεκριμένου άρθρου 42 του Νόμου 4387/2016 αφορά εξ αρχής στη ματαίωση της εικονικής πληρωμής των αποδοχών του εργάτη γης. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται η ματαίωση του σκέλους της διαδικασίας που αφορά στη **πλασματική καταβολή** των χρημάτων και της άμεσης επιστροφής τους στον εργοδότη από τον εργάτη γης, έτσι ώστε να καταβάλλεται απευθείας το ποσό που αντιστοιχεί μόνο στις ασφαλιστικές εισφορές και να ικανοποιούνται αποκλειστικά οι υποχρεώσεις του εργάτη γης, οι οποίες αφορούν στην απόδειξη συμπλήρωσης ενός συγκεκριμένου αριθμού ενσήμων (για ανανέωση αδειών διαμονής ή για έκδοση βιβλιαρίου υγείας).

Κατά τη δεύτερη άποψη, η διάταξη αυτή ψηφίστηκε ως αποτέλεσμα των επίμονων διεκδικήσεων των εκπροσώπων των γεωργικών συλλόγων σε σχέση με την υπερπήδηση του εμποδίου να μην δέχεται ο εργαζόμενος να δηλωθεί η εργασία του μέσω του εργοσήμου. Έτσι, προκειμένου να μην αντιμετωπίζει προβλήματα με κυρώσεις από **αδήλωτη ή ανασφάλιστη εργασία**, ο εργοδότης θα μπορούσε να εκδίδει το παράβολο καταβάλλοντας τις ασφαλιστικές εισφορές σε συνάρτηση με τις ημέρες εργασίας και με τις αποδοχές που θα κατέβαλε στον εργάτη γης στο χέρι. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η ψήφιση του εν λόγω άρθρου αποτελεί απόδειξη ότι στη μισθωτή απασχόληση στον αγροτικό τομέα κυριαρχεί έντονα η επιθυμία για καταβολή των αποδοχών *στο χέρι* και παραμένει το ζήτημα της καταπολέμησης της εισφοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας με άλλο τρόπο, ενδεχομένως με ένα νέου τύπου παράβολο, και όχι με την ισχύουσα επιταγή εργοσήμου.

Σε κάθε περίπτωση, η διάταξη αυτή του 42 του Νόμου 4387/2016 και η απουσία σχετικού λογισμικού, που θα κατέτασσε σε σχετική ασφαλιστική κατηγορία τους εν λόγω δικαιούχους, είχε ως αποτέλεσμα την επί σειρά ετών αδυναμία υπολογισμού του

---

³⁷ Αναλυτικά για αυτή την άδεια εργασίας στο υποκεφάλαιο 7δ.

χρόνου ασφάλισης, άρα και απονομής συντάξεων σε εργάτες γης έχοντες συμπληρώσει το απαιτούμενο όριο ηλικίας, κατά κύριο λόγο αλλοδαπούς, οι οποίοι με αφορμή κατά καιρούς συζητήσεις εντός του Κοινοβουλίου υπολογίζονται σε περισσότερους από 75.000. Λύση στο μείζον αυτό κοινωνικό πρόβλημα επιχειρήθηκε να δοθεί μόλις το 2020 με την ψήφιση του Νόμου 4670 και συγκεκριμένα με τη διάταξη του άρθρου 38³⁸, με το οποίο αντικαθίσταται το άρθρο 42 του Νόμου 4387/2016 και επαναφέρονται τροποποιούμενες οι διατάξεις του άρθρου 22 του Νόμου 3863/2010³⁹.

Όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση, με τη νέα ρύθμιση επιδιώκεται να οριστεί συγκεκριμένος πλέον τρόπος αναγνώρισης και υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών καθώς και του ασφαλιστικού χρόνου των εργατών γης, οι οποίοι, λόγω της μη θέσπισης του αναγκαίου κανονιστικού πλαισίου που προβλέπονταν με τις ισχύουσες διατάξεις, παραμένουν ασφαλιστικά ακάλυπτοι. Η αδυναμία εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 42 του Νόμου 4387/2016 ως ισχύει σε συνδυασμό με την κατάργηση, βάσει των υφιστάμενων διατάξεων του άρθρου 40 του ιδίου νόμου, των προβλεπόμενων από την παράγραφο 1 του άρθρου 4 του ν. 2458/1997 ασφαλιστικών κατηγοριών, στέρησε στη συγκεκριμένη κατηγορία των ασφαλισμένων εργατών γης, καθ' όλο το διάστημα ισχύος των διατάξεων του Νόμου 4387/2016, τη δυνατότητα υπολογισμού και αναγνώρισης του ασφαλιστικού τους χρόνου, προκαλώντας πολλαπλά ζητήματα στην ασφάλισή τους, με κυριότερο και πιο επιτακτικό την αδυναμία συνταξιοδότησής τους.

Ωστόσο, παρά την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου και την άμεση έκδοση αναλυτικής εγκυκλίου-οδηγίας του Υπουργείου Εργασίας (17/03/2020, Δ.15/Δ'/οικ.12565/311/2020), η περίπλοκη διαδικασία προσδιορισμού του χρόνου ασφάλισης και υπολογισμού των εισφορών και της ετήσιας εκκαθάρισης για τα έτη 2017, 2018, 2019 και μόνο για τους αποκλειστικά απασχολούμενους ως εργάτες γης, ολοκληρώθηκε μόλις τον Ιούλιο του 2021. Ειδικότερα, με την εγκύκλιο του ΕΦΚΑ 42/2021 (30/07/2021), γνωστοποιούνται το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο ασφάλισης και

---

³⁸ Με αναδρομική ισχύ από 01/01/2017.

³⁹ Όπου επιπρόσθετα ρυθμίζονται τα θέματα εκκαθάρισης ασφαλιστικών εισφορών για τις περιπτώσεις:

- i) εργατών γης που αμείβονται μόνο με εργόσημο,
- ii) εργατών γης που αμείβονται με εργόσημο και παράλληλα ασκούν άλλη αγροτική δραστηριότητα υπακτέα στην ασφάλιση του πρώην ΟΓΑ,
- iii) εργατών γης που αμείβονται με εργόσημο και παράλληλα ασκούν άλλη επαγγελματική δραστηριότητα, μισθωτή ή μη μισθωτή, υπακτέα στην ασφάλιση άλλου, πλην ΟΓΑ, φορέα ασφάλισης (π.χ. ΙΚΑ – ΕΤΑΜ, ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ).

η διαδικασία εκκαθάρισης των ασφαλιστικών εισφορών των προσώπων αυτών για τα έτη 2017-2019 και επισυνάπτεται αναλυτικό εγχειρίδιο χρήσης της εφαρμογής.

Για τις περιπτώσεις απασχολούμενων εργατών γης με παράλληλη μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα ή με παράλληλη αγροτική δραστηριότητα επίκεινται νεότερες οδηγίες. Στην περίπτωση που οι καταβληθείσες ασφαλιστικές εισφορές μέσω εργοσήμου ήταν λιγότερες από την ελάχιστη εισφορά για τους μήνες ασφάλισης, οι ασφαλισμένοι καλούνται να καταβάλλουν το επιπλέον ποσό που έχει προσδιορισθεί. Προς οικονομική τους διευκόλυνση δόθηκε η δυνατότητα το χρεωστικό ποσό που έχει προκύψει να καταβληθεί σε πέντε (5) μηνιαίες δόσεις, ενώ ως καταληκτική ημερομηνία πληρωμής της 1ης δόσης ορίστηκε η 31η Αυγούστου 2021.

Τέλος, αλλάζει από 01/01/2020 αναδρομικά ο τρόπος υπολογισμού του χρόνου ασφάλισης από εργόσημο του τ. ΟΓΑ και προστίθεται⁴⁰ νέα παράγραφος (9) στο άρθρο 22 του Νόμου 3863/2010, όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή του από το άρθρο 38 του Νόμου 4670/2020.

6β Επέκταση της χρήσης του εργοσήμου και σε περιπτώσεις μετάκλησης εποχικών εργατών γης

Ανάμεσα στο καθεστώς απασχόλησης και ασφάλισης αφενός των μόνιμα εγκατεστημένων (αλλοδαπών) εργατών γης και αφετέρου των -εποχικά ή μη-μετακαλούμενων εργατών γης από το εξωτερικό για τις ανάγκες της καλλιεργητικής περιόδου υπάρχει διαχρονικά μία ειδοποιός διαφορά. Στην πρώτη περίπτωση ισχύει κανονικά η υποχρεωτικότητα της αμοιβής και ασφάλισης με εργόσημο (τ. ΟΓΑ), ενώ στη δεύτερη περίπτωση η εργασία υπάγεται πλήρως και μάλιστα με όρους αυξημένης προστασίας⁴¹ στην τυπική ασφάλιση του τ. ΙΚΑ και στο σύνολο των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας. Μολονότι, μια τέτοια διακριτική μεταχείριση δεν είναι δικαιολογημένη, ακόμη και με βάση το επιχείρημα της περιστασιακής απασχόλησης και της δυσκολίας προγραμματισμού της επιχειρηματικής δραστηριότητας, το προστατευτικό κοινωνικό πλαίσιο που διέπει τη μετάκληση στον αγροτικό τομέα

---

⁴⁰ Με το άρθρο 76 του Νόμου 4826/2021.

⁴¹ Στο άρθρο 23 περ. ε του Νόμου 4529/2018 προβλέπεται επιπλέον ότι οι μετακλητοί εργάτες γης-πολίτες τρίτων χωρών και οι μετακλητοί αλλοδαποί αλιεργάτες της παρ. 5 του άρθρου 40 του Νόμου 4387/2016 αποκτούν ασφαλιστική ικανότητα για υγειονομική περίθαλψη από την πρώτη ημέρα εργασίας τους και αυτή διαρκεί για όσο χρονικό διάστημα απασχολούνται σύμφωνα με τη σύμβαση εργασίας τους. Βλ. αναλυτικά υποκεφάλαιο 8α.

διατηρείται επί σειρά ετών αναλλοίωτο, ιδίως μετά το 2010 και την εισαγωγή του εργοσήμου στην ασφάλιση των εργατών γης.

Στο περιβάλλον, ωστόσο, της πανδημίας επέρχεται μια σημαντική ανατροπή. Στο άρθρο 36 του Νόμου 4690/2020⁴² προβλέπεται ρητά ότι «*οι πολίτες τρίτων χωρών που απασχολούνται, κατ' εφαρμογή του άρθρου τεσσαρακοστού δεύτερου της από 1.5.2020 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Α' 90), στην αγροτική οικονομία ασφαλίζονται στον Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων με εργόσημο, σύμφωνα με το άρθρο 27 του ν. 2639/1998 (Α'205) και το άρθρο 20 του ν. 3863/2010 (Α'115)*».

Η εν λόγω Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 1^{ης} Μαΐου 2020 στο άρθρο 42 αφορά στη **μετάκληση πολίτη τρίτης χώρας για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες**. Ειδικότερα απλοποιεί σε μεγάλο βαθμό μια αρκετά περίπλοκη διοικητική διαδικασία μετακλήσεων⁴³, αλλά διατηρεί την υποχρέωση τήρησης της εργατικής νομοθεσίας ή της παροχής επαρκούς καταλύματος στους εργαζόμενους. Η δυνατότητα υπαγωγής σε αυτή την κατ' εξαίρεση απλοποιημένη διαδικασία μετάκλησης εισάγεται προς διευκόλυνση της αγροτικής παραγωγής λόγω της δυσκολίας που προκαλεί η πανδημία στη μετακίνηση τόσο των μετακλητών εργατών γης από άλλες χώρες στο πλαίσιο της εποχικής απασχόλησης (βλ. Αλβανία) όσο και των αλλοδαπών που είναι μόνιμα εγκατεστημένοι στη χώρα. Για το λόγο αυτό η δυνατότητα υπαγωγής στη νέα ρύθμιση οριοθετείται κατ' αρχάς για ένα δίμηνο, δηλαδή μέχρι την 30^η Ιουνίου του 2020.

Σε κάθε περίπτωση, δεδομένου ότι θα μπορούσε να διατηρηθεί και το καθεστώς της υποχρέωσης καταβολής των μηνιαίων αποδοχών μέσω τραπέζης, η εισαγωγή του εργοσήμου με βάση όλα όσα προαναφέρθηκαν στο προηγούμενο Κεφάλαιο 4 μάλλον ως μέσο θεμιτής μείωσης του εργασιακού κόστους πρέπει να ιδωθεί παρά σαν διοικητική διευκόλυνση προς τις αγροτικές επιχειρήσεις λόγω των συνεπειών της πανδημίας. Σε αυτή την ερμηνεία για μια προσπάθεια μόνιμης πλέον *εργοσημοποίησης* και της τυπικής εργασίας των μετακαλούμενων εργατών γης συνηγορεί και η αιτιολογική έκθεση των διατάξεων της σχετικής τροπολογίας που εισάγεται εν τέλει ως άρθρο 36 στο Νόμο 4690/2020 προς κύρωση της ΠΝΠ της 1^{ης}

---

⁴² Ο οποίος έχει τίτλο: «Κύρωση: α) της από 13.4.2020 Π.Ν.Π. «Μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις» (Α' 84) και β) της από 1.5.2020 Π.Ν.Π. «Περαιτέρω μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και την επάνοδο στην κοινωνική και οικονομική κανονικότητα» (Α' 90) και άλλες διατάξεις».

⁴³ Βλ. αναλυτικά επόμενο υποκεφάλαιο 8α.

Μάη. Μεταξύ άλλων αναφέρονται στην αιτιολογική επί του άρθρου αυτού έκθεση ότι με την προτεινόμενη ρύθμιση επιλύεται το ζήτημα της ασφαλιστικής κάλυψης των μετακαλούμενων πολιτών τρίτης χώρας που υπάγονται στο άρθρο 42 της ΠΝΠ της 1^{ης} Μάη, μολονότι δεν είχε δημιουργηθεί κανένα απολύτως σχετικό πρόβλημα από την απλοποίηση της διοικητικής διαδικασίας κάλυψης των αναγκών σε εργατικά χέρια.

Επιπλέον, αναφέρεται ότι η δυνατότητα ασφάλισης με εργόσημο παρέχεται *«ώστε να καταστεί εφικτή η κάλυψη των αναγκών της αγροτικής οικονομίας και να επιλυθεί το κρίσιμο ζήτημα της ασφάλισης των ανωτέρω περιστασιακά απασχολούμενων εργατών σε αγροτικές δραστηριότητες με εργόσημο»*. Η επιβεβαίωση μάλιστα της βούλησης να λάβει μόνιμα χαρακτηριστικά το νέο μέτρο της επέκτασης του εργοσήμου στη μετάκληση εργατών γης αποτυπώνεται στην τελευταία επισήμανση της εισηγητικής έκθεσης, όπου αναφέρεται ότι με την προτεινόμενη διάταξη *«αντιμετωπίζεται η παραβατικότητα στην αγορά εργασίας, μειώνεται η εισφοροδιαφυγή και αυξάνεται η φορολογική και ασφαλιστική συνείδηση των εργοδοτών που απασχολούν πολίτες τρίτης χώρας»*. Στο ερώτημα εάν όλα αυτά είναι δυνατόν να εξασφαλιστούν με την επέκταση του εργοσήμου μια απάντηση επιχειρείται να δοθεί στο επόμενο Μέρος.

Σε ό,τι αφορά, όμως, την επέκταση του εργοσήμου συνολικότερα στη μισθωτή απασχόληση στον αγροτικό τομέα, η σχετική πρόθεση της πολιτείας επικυρώνεται πολύ σύντομα, στις αρχές του 2021, όταν πλέον το εργόσημο εισάγεται σε μόνιμη πλέον βάση στο πλαίσιο της μετάκλησης με το Νόμο **4783/2021**, έστω για την κατηγορία των μεταναστών που δεν χρειάζονται θεώρηση εισόδου για να ταξιδέψουν στην Ελλάδα. Στην παρ. 5 του άρθρου δεκάτου έκτου⁴⁴ αναφέρονται κατά λέξη τα εξής: *«Η πλήρωση των προϋποθέσεων του παρόντος παρέχει στον πολίτη τρίτης χώρας δικαίωμα εργασίας ως **εποχιακού εργάτη**, για όσο χρόνο διαρκεί η διαμονή του, χωρίς θεώρηση εισόδου, στη χώρα. Για την απασχόλησή του αυτή υπάγεται στην ασφάλιση του Ηλεκτρονικού Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (πρώην Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων) με εργόσημο σύμφωνα με το άρθρο 27 του ν. 2639/1998 (Α' 205) και το άρθρο 0 του ν. 3863/2010 (Α' 115)»*.

---

⁴⁴ Επίσης με τίτλο «Μετάκληση πολίτη τρίτης χώρας για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες».

**ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΥΠΑΓΟΜΕΝΑ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΗΜΟ.
ΤΟ ΑΡΘΡΟ 20 ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 3863/2010 ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΤΑΣ
ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ**

Περιπτώσεις επαγγελματιών καλυπτόμενων υποχρεωτικά από το εργόσημο. Άρθρο 20 Νόμου 3863/2010	Παρατηρήσεις Το παρόν άρθρο τίθεται όπως ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΘΗΚΕ με το άρθρο 74 Ν. 4144/2013 (Α' 88/18.04.2013).
A. Το κατ' οίκον του εργοδότη απασχολούμενο προσωπικό που παρέχει εξαρτημένη εργασία ή υπηρεσίες, φροντίδας αμειβόμενο με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα είτε προς έναν είτε προς περισσότερους του ενός εργοδότες, για την ίδια μισθολογική περίοδο, που καλύπτεται από την ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Ενδεικτικά υπάγονται οι εξής εργασίες ή υπηρεσίες:	
α. οι υπηρεσίες οικογενειακής βοηθητικής φροντίδας (ενδεικτικά: οικιακοί βοηθοί για οικιακή καθαριότητα και γενικό νοικοκυριό, οδηγοί),	
β. οι κηπουρικές εργασίες,	Σύμφωνα με το άρθρο 81 Ν. 4144/2013 (Α' 88/18.04.2013), τα πρόσωπα της περίπτ. β της παρ. 1 του παρόντος, που ήταν εγγεγραμμένα το έτος 2011 στα μητρώα ασφαλισμένων του κλάδου κύριας ασφάλισης αγροτών τα οποία δεν έχουν πραγματοποιήσει το έτος 2012 καμία ημέρα εργασίας βάσει αμοιβής με εργόσημο, ασφαλίζονται για ολόκληρο το έτος 2012 με επιπλέον καταβολή ποσοστού 50% επί του ποσού της εισφοράς που αντιστοιχεί στην ασφαλιστική κατηγορία στην οποία έχουν ενταχθεί για το έτος 2012.
γ. η φύλαξη και μεταφορά παιδιών, νηπίων και βρεφών,	
δ. η υποστήριξη με την παροχή κάθε μορφής βοήθειας και φροντίδας σε ηλικιωμένα άτομα και σε άτομα με ειδικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης και της διευκόλυνσης των ατόμων αυτών για συμμετοχή τους σε πολιτιστικές, θρησκευτικές, ψυχαγωγικές και κοινωνικές δραστηριότητες,	
ε. οι υπηρεσίες που παρέχονται σε προγράμματα αποκατάστασης ατόμων σε ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ή σε Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης Ατόμων με Αναπηρία, που χαρακτηρίζονται από νοητική στέρηση (ΣΥΔ),	
στ. η περιποίηση ή νοσηλευτική φροντίδα αρρώστων ή κατάκοιτων ατόμων και η βοήθεια σε άτομα με προβλήματα κινητικότητας (φυσικοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, συνοδεία εκτός οικίας),	
ζ. οι μεμονωμένες μικροεπισκευαστικές εργασίες που δεν συνιστούν οικοδομικές εργασίες,	
η. η παράδοση ιδιαίτερων μαθημάτων,	
θ. οι αισθητικές φροντίδες (κομμωτική, περιποίηση προσώπου και σώματος).	
B. Προσωπικό που παρέχει υπηρεσίες καθαρισμού και κηπουρικής κοινοχρήστων χώρων πολυκατοικιών, αμειβόμενο με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα, είτε προς έναν είτε προς περισσότερους του ενός εργοδότες, για την ίδια μισθολογική περίοδο, που καλύπτεται από την ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, μη παρέχον την υπηρεσία αυτή ως υπαλληλικό προσωπικό εταιρείας ή ως μέλος εταιρείας.	

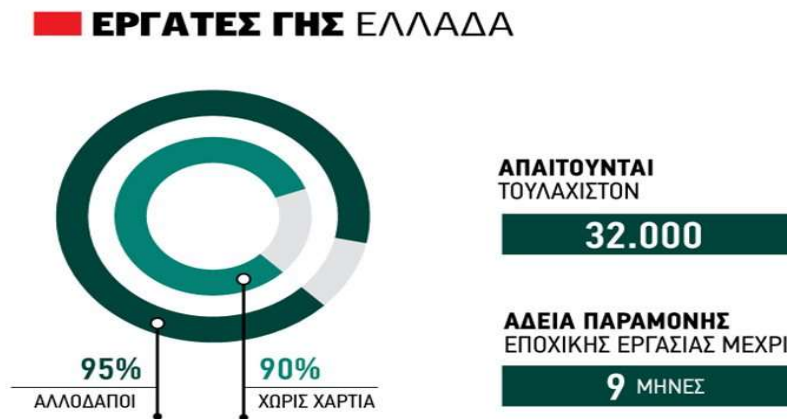
Γ. Οι απασχολούμενοι ως εργάτες γης σε εργασίες καλυπτόμενες από την ασφάλιση του ΟΓΑ κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 27 του ν. 2639/1998 (Α' 205).	
Δ.	Άνευ περιγραφής γενικής κατηγορίας, ώστε να είναι δυνατή η προσθήκη και άλλων περιπτώσεων επαγγελματιών μη συναφών μεταξύ τους
αα) Οι διανομείς διαφημιστικών εντύπων με το σύστημα της διανομής με ή χωρίς διεύθυνση αποδέκτη,	
ββ) οι απασχολούμενοι στην προώθηση προϊόντων προσώπου και σώματος για λογαριασμό μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων κατ' οίκον ή σε άλλο χώρο,	
γγ) οι απασχολούμενοι στην προώθηση καταναλωτικών προϊόντων σε πολυκαταστήματα, καταστήματα τροφίμων και υπεραγορές (super market).	
«δδ) Το απασχολούμενο προσωπικό από Π.Α.Ε., Κ.Α.Ε. και λοιπά νομικά πρόσωπα επαγγελματικού και ερασιτεχνικού αθλητισμού κερδοσκοπικά ή μη, αποκλειστικά και μόνο κατά τη διεξαγωγή αθλητικών αγώνων στα γήπεδα παντός είδους αθλητικών αγώνων, αμειβόμενο με την ώρα, την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα.»	Η υποπερίπτ. δδ της περίπτ. Δ της παρ. 1 ΠΡΟΣΤΕΘΗΚΕ με το άρθρο 6 Ν. 4225/2014 (Α' 2/07.01.2014).
«εε. Οι διαιτητές, βοηθοί διαιτητές και παρατηρητές διαιτησίας των αγώνων αθλημάτων επαγγελματικής κατηγορίας στους οποίους συμμετέχουν Α.Α.Ε.»	ΠΡΟΣΤΕΘΗΚΕ η υποπερίπτ. εε, με το άρθρο 279 Ν. 4555/2018 (Α' 133/19.07.2018). Η υποπερίπτ. εε της περίπτ. Δ. της παρ. 1 τίθεται όπως ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΘΗΚΕ με την παρ. 1 άρθρου 40 Ν. 4587/2018 (Α' 218/24.12.2018) και, σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου, ισχύει ΑΝΑΔΡΟΜΙΚΑ από 19.7.2018.
«στστ. Οι απασχολούμενοι ως κομπάρσοι σε τηλεοπτικές εκπομπές ή παραγωγές κινηματογραφικών ταινιών ή διαφημίσεων που αμειβονται με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα».	Η υποπερίπτ. στστ της περίπτ. Δ. της παρ. 1 ΠΡΟΣΤΕΘΗΚΕ με την παρ. 3 άρθρου 40 Ν. 4587/2018 (Α' 218/24.12.2018).
«ζζ. Οι περιστασιακά απασχολούμενοι στη μουσική κάλυψη ιδιωτικών εκδηλώσεων και συνεστιάσεων που αμειβονται με την ώρα ή την ημέρα και δεν απασχολούνται ως υπαλληλικό προσωπικό εταιρείας ή ως μέλη εταιρείας».	Η υποπερίπτ. ζζ της περίπτ. Δ της παρ. 1 ΠΡΟΣΤΕΘΗΚΕ με το άρθρο 129 Ν. 4611/2019 (Α' 73/17.5.2019).
«Ε. Το προσωπικό συνοδείας το οποίο παρέχει υπηρεσίες για τη στήριξη των ατόμων με αναπηρία τα οποία συμμετέχουν στο κατασκευαστικό πρόγραμμα για ΑμεΑ της περίπτωσης γ' της παρ. 6 του άρθρου 19 του ν. 2646/1998 (Α' 236).»	ΠΡΟΣΤΕΘΗΚΕ περίπτ. Ε, με το άρθρο 69 Ν. 4554/2018 (Α' 130/18.07.2018).

Πίνακας 3. Επεξεργασία Απόστολος Καψάλης

Μέρος Δεύτερο

**Το καθεστώς διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών
εργαζομένων στον αγροτικό τομέα**

**ΓΡΑΦΗΜΑ 3. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:
ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΟΜΙΜΑ ΔΙΑΜΕΝΟΝΤΩΝ**

Γράφημα 3. Λιάμης, 2022.

Στο γράφημα αυτό, χωρίς να αναφέρεται η πηγή του, άλλωστε δεν υπάρχουν επίσημες στατιστικές καταγραφές, αποτυπώνεται με διαύγεια η πανθομολογούμενη εικόνα της μισθωτής εργασίας στον πρωτογενή τομέα της Ελλάδας. Το 95% των εργατών γης είναι αλλοδαποί, εκ των οποίων μόνο ένας στους δέκα διαθέτει νόμιμο τίτλο διαμονής. Πού οφείλεται αυτό το φαινόμενο?

Το ερώτημα αυτό αποκτά σημαίνουσα σπουδαιότητα λαμβανομένου υπόψη ότι στο πλαίσιο γενικότερα της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής η μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα είναι το μόνο πεδίο για το οποίο λαμβάνεται ειδική μέριμνα με σκοπό τη διασφάλιση νόμιμου τίτλου διαμονής στη χώρα. Με άλλα λόγια, στην ελληνική έννομη τάξη ελάχιστες είναι οι ειδικές ρυθμίσεις του καθεστώτος διαμονής με κλαδικό πρόσημο και αυτές αφενός αφορούν εμμέσως στις εν γένει προϋποθέσεις απόκτησης ή ανανέωσης της άδειας διαμονής (πχ στον απαιτούμενο αριθμό ενσήμων ή στην απαίτηση προσκόμισης έγγραφης σύμβασης εργασίας) και αφετέρου ισχύουν κάθε φορά ισότιμα για περισσότερα του ενός επαγγέλματα (Καψάλης, 2018).

Αντιθέτως, προκειμένου ειδικά για τους εργάτες γης ήδη από το 1991 και κυρίως μετά το 2001 έχει διαμορφωθεί ένα ειδικό πλαίσιο κινητικότητας με σκοπό την εργασία, το οποίο ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν αφορά ρητά στον πρωτογενή τομέα, στην πράξη εφαρμόζεται σχεδόν αποκλειστικά στους αλλοδαπούς εργάτες γης. Είτε αυτοί εισέρχονται με σκοπό την εργασία από άλλες χώρες, είτε, μετά το 2016, βρίσκονται ήδη εγκατεστημένοι στη χώρα (Κεφάλαιο 7).

Στις έκτακτες συνθήκες που δημιουργούνται με αφορμή τα μέτρα περιορισμού της εξάπλωσης της Covid-19 λαμβάνονται επίσης έκτακτα μέτρα διευκόλυνσης της νόμιμης μεταναστευτικής εργασίας, τα οποία ωστόσο συντείνουν στην εν γένει περαιτέρω απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων των αλλοδαπών εργατών γης. Μάλιστα, αυτές οι παρεμβάσεις έχουν εξαρχής μονιμότερα δομικά χαρακτηριστικά, τα οποία επικυρώνονται και επίσημα σε σύντομο χρονικό διάστημα (Κεφάλαιο 8).

Η σημαντικότερη ωστόσο εξέλιξη αφορά από τα τέλη του 2021 στην ταχεία διαμόρφωση ενός σύγχρονου μεταπανδημικού πλαισίου για τη μεταναστευτική εργασία στον αγροτικό τομέα με δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά. Πρώτον, τη μονιμοποίηση των *κατ' εξαίρεση* και των *κατά παρέκκλιση* διαδικασιών που πρόσφατα εισάγονται στο πεδίο της μεταναστευτικής πολιτικής και παράλληλα δεύτερον, τη διαμόρφωση του κατάλληλου υποβάθρου για την «εξαγωγή» ενός ευέλικτου πλέον πλαισίου για την εποχική εργασία και σε άλλους κλάδους της ελληνικής οικονομίας (Κεφάλαιο 9).

Κεφάλαιο 7

Το διαχρονικό πλαίσιο για τη νόμιμη μετανάστευση και τη νόμιμη εργασία

7α Η ειδική άδεια εργασίας του 1991

Απέναντι στην έξαρση των επιμεταναστευτικών ροών στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η Ελλάδα αντιδρά με αμυντικό τρόπο εφαρμόζοντας για περίπου μια δεκαετία (έως το 1998-1999) μια κατασταλτικού τύπου και αστυνομικού χαρακτήρα νομοθεσία. Παρ' όλα αυτά, ήδη στο πλαίσιο του Νόμου 1975/1991 του επισπεύδοντος Υπουργείου Δημοσίας Τάξης λαμβάνεται μέριμνα για τη δυνατότητα νόμιμης εισόδου με σκοπό την εργασία στην επικράτεια.

Ειδικότερα, στα άρθρα 21 επόμε. του Νόμου 1975/1991 εισάγεται μια συγκεκριμένη διοικητική διαδικασία, η οποία προβλέπει την έκδοση *ειδικής άδειας εργασίας* (διάρκειας ενός έτους ανανεώσιμης για μια πενταετία), έπειτα από προέγκριση εισόδου που εξασφαλίζει ο ενδιαφερόμενος εργοδότης (Καψάλης, 2018; Ληξουριώτης, 1998). Βασική προϋπόθεση για τη νόμιμη είσοδο και εργασία στη χώρα είναι η διαπίστωση αδυναμίας κάλυψης θέσεων εργασίας μέσα από ένα σύστημα διαπίστωσης αναγκών σε ετήσια βάση, που προϋποθέτει μεταξύ άλλων τη διαβούλευση με τον ΟΑΕΔ και με τους κοινωνικούς συνομιλητές. Η σχετική ειδική υπουργική απόφαση του Υπουργού

Εργασίας ορίζει με σαφήνεια τα αριθμητικά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά αυτών των κενών θέσεων εργασίας για όλες τις περιοχές της χώρας.

7β Η μετάκληση

Η ίδια ακριβώς λογική διέπει τη μετεξέλιξη αυτού του συστήματος σε αυτό που από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ονομάζεται πλέον **μετάκληση** υπηκόων τρίτων χωρών για απασχόληση. Στο πλαίσιο των βασικών μεταναστευτικών νόμων 2910/2001 και 3386/2005 οι σχετικές διαδικασίες αναβαθμίζονται σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα νόμιμης μετανάστευσης που καταλήγει στην έκδοση της σχετικής υπουργικής απόφασης στο τελευταίο τρίμηνο του ημερολογιακού έτους. Μετά τη ψήφιση του Νόμου 4251/2014 ο καθορισμός του ανώτατου αριθμού θέσεων για εξαρτημένη εργασία που χορηγούνται σε πολίτες τρίτων χωρών, ανά Περιφέρεια και ειδικότητα απασχόλησης γίνεται πλέον σε διετή βάση.

Το οικείο σύστημα βασίζεται σε συγκεκριμένες, αρκετά γραφειοκρατικές, διοικητικής φύσης διατυπώσεις για την έκδοση της άδειας εργασίας ή μετέπειτα της άδειας διαμονής για εξαρτημένη εργασία, με κύρια χαρακτηριστικά (Καψάλης, 2018): α) την εμπλοκή των ελληνικών προξενικών αρχών στο εξωτερικό, β) την απαίτηση χρηματικής εγγυοδοσίας από την εργοδοτική πλευρά (μέσω τραπεζικών επιταγών) και γ) τον επακριβή καθορισμό των αναγκών σε αλλοδαπά εργατικά χέρια, όπως προκύπτει τόσο από το έργο των τοπικών επιτροπών με τη συμμετοχή των κοινωνικών συνομιλητών, όσο και από τη σχετική γνώμη της ΟΚΕ και του ΟΑΕΔ. Τέλος, στο σχετικό **άρθρο 11** του Νόμου 4251/2014 ορίζεται ότι με την ίδια απόφαση μπορεί να προβλέπεται προσαύξηση του ανώτατου αριθμού θέσεων έως δέκα τοις εκατό (10%), ώστε να καλύπτονται απρόβλεπτες και έκτακτες ανάγκες. Όπως φαίνεται από τον επόμενο πίνακα, από το 2015 και έπειτα το φαινόμενο της αναθεώρησης αυτού του αριθμού κενών θέσεων είναι πολύ συχνό φαινόμενο:

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΚΑΤ' ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ
ΑΡΘΡΟ 11 ΝΟΜΟΥ 4251/2014**

Αριθμός Υπουργικής Απόφασης	Θέμα
ΥΑ 745//2021	Τροποποίηση ΥΑ 5269/139/21 Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για 2021-2022
ΥΑ 370//2021	Τροποποίηση ΥΑ 5269/139/21 Ανώτατος αριθμός αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για 2021 και 2022
ΥΑ 321//2021	Υποβολή αίτησης, δικαιολογητικών στην ψηφιακή υπηρεσία του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων

ΥΑ 156//2021	Τροποποίηση ΥΑ 5269/139/21 Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών ετών 2021-2022
ΥΑ 526//2021	Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για τα έτη 2021 και 2022
ΥΑ 381//2019	Τροποποίηση ΥΑ 8480/289/19.Καθορ.ανώτ.αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών 2019 και 2020
ΥΑ 848//2019	Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για τα έτη 2019 και 2020
ΥΑ 284//2018	Τροποποίηση ΥΑ 4872/105/17 Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών ετών 2017 και 2018
ΥΑ 273//2017	Τροποποίηση ΥΑ 2017 περί ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών τα 2017 και 2018
ΥΑ 111//2017	Τροποποίηση ΥΑ 66224/2014/14 Θέματα εισδοχής & μετάκλησης πολιτών τρίτων χωρών για εξαρτημένη εργασία κλπ.
ΥΑ 487//2017	Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για τα έτη 2017 και 2018
ΥΑ 116//2016	Τροπ. ΥΑ 24990//15 Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για 2015-2016
ΥΑ 249//2015	Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία πολιτών τρίτων χωρών για τα έτη 2015 & 2016
ΥΑ 685//2015	Ανώτατος αριθμός αδειών διαμονής για εποχική εργασία και ως αλιεργάτες πολιτών τρίτων χωρών (Καταργήθηκε)
ΥΑ οικ//2015	Θέματα εισδοχής & μετάκλησης πολιτών τρίτων χωρών για εξαρτημένη εργασία, εποχική απασχόληση & απασχόληση αλιεργατών κλπ.

Πίνακας 4. Επεξεργασία Απόστολος Καψάλης

Σύμφωνα με όσα ορίζονται **στο άρθρο 12** του Νόμου 4251/2014 η σχετική αίτηση του εργοδότη προς την αρμόδια υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης του τόπου διαμονής του περιλαμβάνει τον αριθμό των θέσεων εργασίας, τα στοιχεία και την ιθαγένεια των προς απασχόληση πολιτών τρίτων χωρών, την ειδικότητα, καθώς και το χρονικό διάστημα της απασχόλησης. Επιπρόσθετα, ο Νόμος εισάγει ένα αρκετά προστατευτικό πλαίσιο εργασίας των αλλοδαπών εργαζομένων, εφόσον η σχετική εργοδοτική αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από δύο σημαντικά έγγραφα.

Πρώτον, από *έγκυρη σύμβαση εργασίας* διάρκειας ενός τουλάχιστον έτους στην Ελλάδα, από την οποία προκύπτει ότι η *αμοιβή* του εργαζομένου είναι ίση, τουλάχιστον, με τις μηνιαίες αποδοχές του ανειδίκευτου εργάτη και δεύτερον από εκκαθαριστικό σημείωμα φόρου ή αντίγραφο δήλωσης φορολογίας νομικού προσώπου, από τα οποία να προκύπτει η *δυνατότητα του εργοδότη να καταβάλει τις μηνιαίες αποδοχές*, όπως αυτές ορίζονται στη σύμβαση εργασίας.

7γ Η «μετάκληση» για εποχική εργασία

Όσα προβλέπονται διοικητικά για τη μετάκληση ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και για την *εισδοχή* πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την *εποχική εργασία* του **άρθρου 13** του Νόμου 4251/2014, με τη διαφορά ότι η σχετική αίτηση του εργοδότη αφορά σε συνολική περίοδο απασχόλησης έως έξη μήνες ανά περίοδο δώδεκα μηνών. Πλέον,

από το 2021 (άρθρο 47 παρ.2 Νόμου 4825) η απασχόληση δύναται να αφορά σε περίοδο έως εννέα μήνες ανά περίοδο δώδεκα μηνών, ενώ μπορεί να επεκτείνεται εξ αρχής μέσα σε χρονικό διάστημα έως και πέντε έτη⁴⁵. Επιπλέον, η δυνατότητα πρόσκλησης αλλοδαπού εργατικού δυναμικού με βάση τις διαπιστωμένες κενές θέσεις εδράζεται στην ίδια ακριβώς Υπουργική Απόφαση που διέπει και την προαναφερθείσα διαδικασία της μετάκλησης, στην οποία καθορίζεται ανώτατος αριθμός θέσεων εργασίας ανά χώρα προέλευσης, καθώς και η αντιστοιχία μεταξύ καλλιεργήσιμης έκτασης ή ζωικού κεφαλαίου του αιτούντος εργοδότη με τον αριθμό των εποχικά εργαζομένων, των οποίων μπορεί να ζητηθεί η μετάκληση.

Πράγματι, η διαδικασία της εισδοχής εποχικών εργαζομένων, σύμφωνα με όσα ορίζονται σχετικά στο άρθρο 11 παρ. 3 του Νόμου 4251/2014 (όπως αυτή αντικαταστάθηκε από το **άρθρο 7** του Νόμου **4332/2015**) αφορά αποκλειστικά στους τομείς της **γεωργίας**, της **δασοκομίας** και της **κτηνοτροφίας**. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι στην ίδια διάταξη προβλέπεται ότι ο σχετικός κατάλογος μπορεί να συμπληρωθεί και με άλλους τομείς απασχόλησης⁴⁶, οι οποίοι περιλαμβάνουν δραστηριότητες που εξαρτώνται από την «αλλαγή των εποχών», αφήνοντας έτσι ανοιχτό το παράθυρο για μια μελλοντική επέκταση της διαδικασίας και σε εργαζόμενους για παράδειγμα στον τουρισμό-επισιτισμό⁴⁷. Στη περίπτωση όμως που ο εργαζόμενος απασχοληθεί στην αγροτική οικονομία ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος μαζί με τη σχετική σύμβαση εργασίας να συνυποβάλει την ενιαία δήλωση καλλιέργειας ή την ενιαία δήλωση εκτροφής του άρθρου 9 του Νόμου 3877/2010.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα στις διατάξεις εργατικού ενδιαφέροντος, διαπιστώνεται ότι διαμορφώνεται παράλληλα ένα πλαίσιο αυξημένης προστασίας της εργασίας των εποχικών αλλοδαπών γεωργικών μισθωτών. Αυτή η ιδιαιτερότητα οφείλεται ιδίως στην ενσωμάτωση της οδηγίας 2014/36 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχική εργασία (Νόμος 4332/2015), η οποία αποσκοπεί στην προστασία των δικαιωμάτων των εποχικώς εργαζομένων, στη διασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας και διαμονής (κατάλληλο κατάλυμα) και στην προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης με τους ημεδαπούς σε μια σειρά πεδία

---

⁴⁵ Περισσότερα για αυτή την μεταρρύθμιση βλ. πιο κάτω Κεφάλαιο 9.

⁴⁶ Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού, Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού, ύστερα από διαβούλευση,

⁴⁷ Περισσότερα για την κλαδική αξιοποίηση του συστήματος βλ. Μέρος Τρίτο.

της ατομικής και συλλογικής εργατικής νομοθεσίας. Το ειδικό εργατικό πλαίσιο του άρθρου 13 εδράζεται σε δύο βασικούς πυλώνες.

Ο πρώτος από αυτούς αφορά στο στενό διοικητικό **έλεγχο** του περιεχομένου και της νομιμότητας **της εργασιακής σχέσης**, ήδη πριν ακόμη από τη σύναψή της. Ειδικότερα, στην οικεία αίτησή του ο εργοδότης επισυνάπτει *υπεύθυνη δήλωση* ότι θα προσλάβει τους εργαζόμενους και θα αναλάβει τις προβλεπόμενες δαπάνες, οι οποίες προβλέπονται (άρθρο 80 παρ. 3 Νόμου 3386/2005) για εργοδότη που απασχολεί αλλοδαπό χωρίς την απαιτούμενη άδεια διαμονής, δηλαδή με τη δαπάνη απέλασης και τα έξοδα διατροφής του αλλοδαπού εργαζομένου.

Συνακόλουθα, ο αιτών εργοδότης επισυνάπτει έγκυρη ειδική σύμβαση εποχικής εργασίας διάρκειας έως εννέα μηνών/δωδεκάμηνο για όσα έτη (έως πέντε) θα διαρκέσει αυτή η σχέση εργασίας. Η σύμβαση αυτή είναι προφανώς ένα εκ του νόμου **υβρίδιο** σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου και μερικής απασχόλησης/ εκ περιτροπής εργασίας, ένα κράμα εργασιακής σχέσης ανώτατης διάρκειας και ανώτατου ανά δωδεκάμηνο χρόνου εκτέλεσης αυτής.

Σημειώνεται ότι η διάρρηξη του κανόνα της αόριστης διάρκειας και εμμέσως του δικαίου της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας (Καψάλης, 2002) είναι ένα πολύ συνηθισμένο φαινόμενο στην ιστορία του «Μεταναστευτικού Εργατικού Δικαίου» που εξυφαίνεται στην ελληνική περίπτωση από τη δεκαετία του 1990 υπό το πρόσχημα της αλλοδαπότητας του μετανάστη μισθωτού (Καψάλης 2018). Στο πλαίσιο αυτού του εξαιρετικού εργατικού δικαίου, επί σειρά πολλών ετών ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, θεσπίζεται ένα ιδιόμορφο τεκμήριο υπέρ της σύμβασης ορισμένου χρόνου σε ό,τι αφορά αποκλειστικά στους μη γηγενείς εργαζόμενους/ες.

Η ευθεία εξάρτηση του κύρους της άδειας εργασίας (αναβλητική αίρεση) από την άδεια παραμονής -ή εν συνεχεία διαμονής- είχε επί μακρόν ως αποτέλεσμα η θεωρία και η νομολογία να ερμηνεύουν ως *εκ του νόμου ορισμένου χρόνου* (ετήσιες, διετείς κοκ) τις σχετικές συμβάσεις εργασίας, ανεξάρτητα τόσο από την πραγματική βούληση των μερών όσο και από την πραγματική διάρκεια της εργασιακής σχέσης. Η νομολογία, για παράδειγμα, έχει κρίνει ότι και μια, κατ' αρχάς, έγκυρη σύμβαση εργασίας «μεταλλάσσεται» σε άκυρη για το διάστημα πέρα από τη διάρκεια της άδειας διαμονής (Κουκιάδης, 2005). Μόλις πρόσφατα ανιχνεύεται μια αντιστροφή αυτής της πάγιας νομολογιακής αντιμετώπισης με τη συχνή αναγνώριση της μετατροπής των

συμβάσεων εργασίας αυτών σε αορίστου χρόνου. Υποστηρίζεται ειδικότερα ότι η διάρκεια των συμβάσεων εργασίας αποσυνδέεται από τη διάρκεια της άδειας διαμονής. Συνεπώς, οι συμβάσεις εργασίας μπορούν να είναι είτε αορίστου είτε ορισμένου χρόνου, ενώ ο χαρακτηρισμός τους καθορίζεται ρητά από τους συμβαλλομένους ή συνάγεται από το είδος της εργασίας και τον σκοπό της σύμβασης.

Πέρα όμως από τη συζήτηση σχετικά με τη φύση και τη διάρκεια της η σύμβαση εποχικής εργασίας απαιτείται να έχει σύμφωνα με το Νόμο ορισμένα υποχρεωτικά στοιχεία, τα οποία συντείνουν στην αυξημένη προστασία του αλλοδαπού εργαζόμενου και είναι τα εξής:

- α) το είδος της απασχόλησης,
- β) ο τόπος που λαμβάνει χώρα αυτή,
- γ) η ημερομηνία έναρξης αυτής,
- δ) η διάρκεια της απασχόλησης,
- ε) ο αριθμός των ωρών εργασίας, εντός της εβδομάδας ή του μήνα,
- στ) η αμοιβή του εργαζομένου, η οποία δεν μπορεί να είναι, σε καμία περίπτωση, μικρότερη από τις αποδοχές ανειδίκευτου εργαζομένου,
- ζ) το ύψος του ενδεχόμενου επιδόματος αδείας, εφόσον προβλέπεται από τη σύμβαση και
- η) κάθε άλλο όρο εργασίας, κατά περίπτωση.

Ο δεύτερος πυλώνας του ειδικού εργατικού πλαισίου του άρθρου 13 αφορά στη διασφάλιση **κατάλληλου για διαμονή κατάλυματος**, το οποίο μπορεί να παρέχεται από τον ίδιο τον εργοδότη δωρεάν, εφόσον σε υπεύθυνη δήλωσή του βεβαιώνει τόσο την κυριότητα όσο και την καταλληλότητά του.

Προβλέπεται ωστόσο και η δυνατότητα απαίτησης μισθώματος από τον εργαζόμενο, το ύψος του οποίου -στη βάση ειδικού μισθωτηρίου συμβολαίου- δεν δύναται να εκπίπτει αυτομάτως από τον μισθό του εποχικά εργαζόμενου ούτε να είναι δυσανάλογο του συνόλου των αποδοχών του. Ακόμη και στην περίπτωση που το κατάλυμα δεν παρέχεται από τον εργοδότη, ο εργοδότης οφείλει να προσκομίσει στην αρμόδια υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι ο εποχικά εργαζόμενος διαθέτει εξ ιδίων κατάλυμα, το οποίο πληροί τις απαιτούμενες από τον νόμο προδιαγραφές.

Ανάλογοι όροι όπως προβλέπονται στο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014 διέπουν σε γενικές γραμμές και την ειδική περίπτωση της μετάκλησης των εποχικά εργαζόμενων

αλιεργατών (άρθρο 14) στη βάση άλλωστε της ίδιας ΚΥΑ του άρθρου 11. Στο άρθρο 18 παρ. 1 του Νόμου 4251/2014 ωστόσο ορίζεται ότι η θεώρηση εισόδου αλιεργατών, ισόχρονη με τη διάρκεια της απασχόλησης, όπως απορρέει από τη σχετική σύμβαση εργασίας, μπορεί να εκτείνεται σε διάστημα έως και έντεκα μηνών ανά δωδεκάμηνο.

Ειδικές ρυθμίσεις επιπλέον για την εποχική εργασία περιλαμβάνονται στο πλαίσιο διμερών συμβάσεων της Ελλάδας με τις χώρες καταγωγής των αλλοδαπών εργαζομένων, όπως είναι η Αλβανία, η Βουλγαρία και η Αίγυπτος.

Ο Νόμος 1453/1984 με τίτλο «Κύρωση Συμφωνίας για την προαγωγή της διμερούς συνεργασίας σε θέματα εργασίας μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου» καλύπτει τους αλιείς και τους εργαζομένους σε παράκτια αλιεία (αλιεργάτες). Το προαναφερθέν άρθρο 14 του Νόμου 4251/2014 που αφορά στην αίτηση για μετάκληση πολιτών τρίτης χώρας για αλιεργάτες έχει επίσης ενσωματώσει ζητήματα που αφορούν στο περιεχόμενο της διμερούς αυτής σύμβασης με τη χώρα της Αιγύπτου. Για τη συγκεκριμένη κατηγορία αλιεργατών με βάση το Νόμο 1453/1984 δεν ισχύει η υποχρέωση αποχώρησης από τη χώρα μετά την ολοκλήρωση της περιόδου απασχόλησης ή εάν λυθεί με οποιονδήποτε τρόπο η σχέση εργασίας. Ειδικότερα στο άρθρο 14 του Νόμου 4251/2014 προβλέπεται ότι αν λυθεί, η σχέση εργασίας, κατά το διάστημα ισχύος της θεώρησης εισόδου, επιτρέπεται η σύναψη νέας σύμβασης εργασίας με άλλον εργοδότη για το υπόλοιπο διάστημα έως τη λήξη της θεώρησης εισόδου. Εάν δεν συναφθεί νέα σύμβαση εργασίας, η θεώρηση εισόδου εξακολουθεί να ισχύει για διάστημα τριών μηνών και πάντως, εφόσον το εναπομείναν χρονικό διάστημα είναι μικρότερο των τριών μηνών, έως τη λήξη της.

Ιδίως σε ό,τι αφορά την Αλβανία από την οποία κατάγεται η μεγάλη πλειοψηφία των αλλοδαπών εργατών γης έχει συναφθεί ήδη από το 1997 η διμερής συμφωνία εποχικής απασχόλησης εργατικού δυναμικού, η οποία κυρώθηκε με τον Νόμο 2482/1997. Με τη σύμβαση αυτή συμφωνήθηκε σε περίπτωση ελλείψεως εργατικού δυναμικού για την κάλυψη εποχιακής φύσεως αναγκών της εγχώριας αγοράς εργασίας, τα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν, μέσω των αρμόδιων αρχών τους, τα κατάλληλα μέτρα προς απασχόληση υπηκόων του άλλου συμβαλλόμενου μέρους, αφού προηγουμένως και τα δύο μέρη ανταλλάξουν σχετικές πληροφορίες περί της δυνατότητας απασχόλησης. Μολονότι θεωρητικά η Σύμβαση αυτή αφορά σε όλα τα εποχικά επαγγέλματα, στην πράξη εφαρμόστηκε σχεδόν αποκλειστικά για τους γεωργικούς μισθωτούς (Maroukis

& Gemi, 2011), ενώ πολύ σύντομα το περιεχόμενο αυτής καλύφθηκε από όσα εν γένει προβλέπονται σχετικά με τη μετάκληση εποχικού εργατικού δυναμικού στον αγροτικό τομέα από την εφαρμογή του Νόμου 2910/2001 και έπειτα.

7δ Η «μετάκληση εσωτερικού» (Α΄Φάση 2016-2021) στο πλαίσιο της «παρανομιμότητας»

Στη συνέχεια των γεγονότων της Μανωλάδας (2013), στο περιβάλλον της προσφυγής 42 εκ των θυμάτων της εργοδοτικής βίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2015) και εν όψει της επικείμενης τότε καταδίκης της Ελλάδος στην υπόθεση *Chowdury and others c./ Greece* (2017) η ελληνική πολιτεία επιστρατεύει το 2016 όλη της τη φαντασία, ώστε να διαμορφώσει ένα πλαίσιο προαιρετικής υπαγωγής σε μια τυπικά νόμιμη εργασία στον αγροτικό τομέα, δίχως να θίγει το φλέγον ζήτημα της νομιμότητας της διαμονής των ανεπίσημων μεταναστών εργατών γης. Έτσι, σε ένα πνεύμα ένδειξης καλής θέλησης και συμμόρφωσης στο κατά άλλα πλήρες διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει την *καταναγκαστική εργασία*, στο προαναφερθέν άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014 που αφορά στη «μετάκληση» εποχικού εργατικού δυναμικού προστίθεται (με το άρθρο 58 του Νόμου 4384/2016) ένα νέο άρθρο 13Α με τίτλο «*Απασχόληση παράτυπα διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών στην αγροτική οικονομία*».

Ο συμβολισμός είναι παραπάνω από ισχυρός, όπως αντίστοιχα κραυγαλέες και οι ομοιότητες της εποχικής «μετάκλησης» κατοίκων του εξωτερικού (άρθρο 13) με τη νέα ρύθμιση του άρθρου 13Α. Κατά συνέπεια, δεν θα ήταν υπερβολικός ο χαρακτηρισμός της νέας αυτής διαδικασίας ως «*μετάκλησης εσωτερικού*», δεδομένου ότι αυτή αφορά σε αλλοδαπούς ήδη ευρισκόμενους (παράτυπα) στην ελληνική επικράτεια. Παράλληλα, η νομική ακροβασία που συνεπάγεται η νέα ρύθμιση ανάμεσα αφενός στο *ανεπίσημο* καθεστώς διαμονής των υπαγομένων σε αυτή και αφετέρου στην *(ημι)νομιμότητα* που απορρέει από την πλειοψηφία των τύπων αδειών διαμονής οδηγεί σε ένα *ad hoc* ή ειδικό καθεστώς διαμονής στη χώρα που θα μπορούσε να περιγραφεί κατάλληλα με τον όρο «*παρανομιμότητα*» (Kapsalis et al. 2021; Καψάλης 2018, Kapsalis 2018,). Ειδικότερα:

Ως προς το πρώτο σκέλος που αφορά στους όρους της *νόμιμης απασχόλησης* το ελληνικό κράτος στο κείμενο της σχετικής Υπουργικής Απόφασης (53619/735/25.11.2015) και όχι σε αυτό του Νόμου, επιλέγει να νεκραναστήσει την

άδεια εργασίας, η οποία είχε καταργηθεί ήδη από το 2005 (Νόμος 3386/2005). Η προβλεπόμενη διάρκεια ισχύος της νέας άδειας εργασίας είναι 6 μήνες χωρίς δικαίωμα πρόσβασης σε προγράμματα κοινωνικής ένταξης και ανανεώσιμη για 6 μήνες⁴⁸.

Η άδεια εργασίας τούτη διέπεται από σαφείς επαγγελματικούς περιορισμούς, εφόσον δύναται να ισχύει αποκλειστικά και μόνο για τους τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας και για τους κλάδους της οικιακής εργασίας και του ιματισμού. Δηλαδή για επαγγέλματα που παραδοσιακά συγκεντρώνουν κατά πλειοψηφία αλλοδαπούς εργαζόμενους. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά τον αγροτικό τομέα επικαιροποιείται παρεμπιπτόντως και η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα σε άμεση και μη γεωργική εργασία⁴⁹, εφόσον για τον τομέα αυτό η απασχόληση επιτρέπεται μόνο για τα επαγγέλματα του εργάτη γης, του βοσκού και του μελισσοκόμου, ενώ εξαιρούνται οι εργάτες κτηνοτροφίας, όσοι απασχολούνται σε στεγασμένες κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και οι αλιεργάτες.

Η άδεια εργασίας υπόκειται δε και σε γεωγραφικούς περιορισμούς, οι οποίοι ταυτίζονται σχεδόν απόλυτα με τις περιοχές που λειτουργούν ως πύλες εισόδου προσφύγων στην ελληνική επικράτεια⁵⁰ κατά την έξαρση των ανθρωπιστικής φύσης εισροών των ετών 2015-2016. Είναι σαφές ότι οι συγκεκριμένοι περιορισμοί αποσκοπούν στην αναχαίτιση της προοπτικής μόνιμης εγκατάστασης νεοεισερχόμενων (μη απελάσιμων) αλλοδαπών πολιτών και τίθενται από τη συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ προς ικανοποίηση των αξιώσεων του δεξιού εταίρου. Άλλωστε, την περίοδο εκείνη τα καθήκοντα συντονισμού του διυπουργικού οργάνου για την κρίση προσφυγιάς είχαν ανατεθεί στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Συνοψίζοντας, οι δύο διαδικασίες των άρθρων 13 και 13Α συγκλίνουν σε πολλά και δη στα πιο σημαντικά πεδία. Οι προς κάλυψη θέσεις εργασίας περιγράφονται στην ίδια ΚΥΑ του άρθρου 11, ενώ η ενεργοποίηση της άδειας εργασίας του άρθρου 13Α εξαρτάται από τις θέσεις που παραμένουν κενές μετά την αξιοποίηση των άρθρων 12 και 13. Με την υποβολή της σχετικής αίτησης από τον εργοδότη απαιτείται και στις δύο περιπτώσεις η προσκόμιση της ενιαίας δήλωσης καλλιέργειας ή της ενιαίας

---

⁴⁸ Υπό την προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος θα προσκομίσει πιστοποιητικό κρατικού υγειονομικού φορέα που να βεβαιώνει ότι δεν πάσχει από μολυσματική ασθένεια.

⁴⁹ Βλ. Πρώτο μέρος Κεφάλαια 4 και 5.

⁵⁰ Απαγορεύεται η εργασία στις εξής περιοχές: α) στις Περιφερειακές Ενότητες Έβρου, Ξάνθης και Ροδόπης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, β) στο σύνολο των Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Βόρειου Αιγαίου και γ) στις Περιφερειακές Ενότητες Κω, Ρόδου, Καρπάθου και Καλύμνου της Περιφέρειας Νότιου Αιγαίου.

δήλωσης εκτροφής⁵¹, ώστε να διαπιστωθεί ότι το είδος της καλλιέργειας και η στρεμματική έκταση δικαιολογούν την απασχόληση του αριθμού των εργατών που περιλαμβάνεται στην αίτηση⁵². Συνακόλουθα, ο αιτών εργοδότης πρέπει να υποβάλει στην περίπτωση της περίπτωσης του 13Α ακριβώς τα ίδια δικαιολογητικά που αναφέρονται στο άρθρο 13 (βλ. αμέσως προηγουμένως για την εποχική μετάκληση υποκεφάλαιο 7γ).

Η μόνη διαφορά ανάμεσα στα δύο αυτά καθεστώτα μετάκλησης εποχικών εργατών γης από το εξωτερικό ή το εσωτερικό αντίστοιχα της χώρας είναι -στην περίπτωση του άρθρου 13Α- η προϋπόθεση της εργοδοτικής επίκλησης της αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών στην επιχείρηση λόγω της αδυναμίας σύναψης νόμιμων συμβάσεων εργασίας, η οποία πληρούται με μία σχετική υπεύθυνη δήλωση του ενδιαφερομένου εργοδότη.

Ως προς το δεύτερο σκέλος που αφορά στο **καθεστώς διαμονής** στη χώρα η νέα ρύθμιση αφορά σε παράτυπα διαμένοντες αλλοδαπούς, αλλά αρχικά τουλάχιστον μόνο στην κατηγορία των μη απελάσιμων, στους οποίους χορηγείται ειδική σχετική βεβαίωση διάρκειας 6 μηνών.

Πρόκειται συγκεκριμένα για παράτυπους μετανάστες που παραμένουν στη χώρα υπό καθεστώς αναβολής απομάκρυνσης (Νόμος 3907/2011) ή υπό καθεστώς προστασίας από την απέλαση (Νόμοι 3386/2005 και 4332/2015) και για τους οποίους η απέλαση δεν είναι άμεσα τουλάχιστον εφικτή για συγκεκριμένους ανθρωπιστικούς λόγους. Οι λόγοι αυτοί αφορούν α) στη φυσική ή διανοητική κατάσταση του αλλοδαπού, β) σε τεχνικές δυσκολίες, όπως η έλλειψη μέσων μεταφοράς ή η αντικειμενική αδυναμία διαπίστωσης της ταυτότητας του αλλοδαπού και γ) στη συνδρομή των όρων της αρχής της μη επαναπροώθησης, όπως περιγράφεται σε διατάξεις του διεθνούς δικαίου, τις οποίες έχει κυρώσει η χώρα.

Ενώ, όμως, αρχικά δίνεται η εντύπωση ότι η νέα διαδικασία νόμιμης εργασίας αφορά κατ' εξαίρεση σε ένα περιορισμένο αριθμό μη απελάσιμων αλλοδαπών για ειδικούς λόγους, στο πλαίσιο της ειδικής εγκύκλιου 27430/15-06-2016, δηλαδή για άλλη μία φορά με μη σύννομο τρόπο, το πεδίο εφαρμογής εκτείνεται και σε ορισμένους αλλοδαπούς υπό **ημι-νόμιμο** καθεστώς διαμονής και συγκεκριμένα σε όσους είχαν ήδη

⁵¹ Του άρθρου 9 του Νόμου 3877/2010.

⁵² Με άξονα την αντιστοίχιση αυτού του αριθμού προς τη γεωργική έκταση ή το ζωικό κεφάλαιο του εργοδότη.

υποβάλλει αίτηση για λήψη άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους. Στην πορεία του χρόνου ωστόσο η δυνατότητα υπαγωγής στην εξαιρετική διαδικασία του άρθρου 13Α επεκτείνεται πρακτικά στο σύνολο των παράτυπα διαμενόντων μεταναστών της χώρας, υπό την προϋπόθεση της απασχόλησης αποκλειστικά στην αγροτική οικονομία.

Το βασικότερο συστατικό γνώρισμα της διαδικασίας αυτής είναι αναμφίβολα η σαφής επιδίωξη της διατήρησης του παράτυπου καθεστώτος διαμονής των αλλοδαπών που θα αποκτήσουν την ειδική εξάμηνη άδεια εργασίας. Όχι μόνο η άδεια αυτή δεν συνοδεύεται, έστω μεσο-μακροπρόθεσμα, με την προοπτική νομιμοποίησης του καθεστώτος διαμονής, αλλά επιπλέον αυξάνει, έστω τυπικά, την πιθανότητα σπουδαίων κυρώσεων που απορρέουν, πλέον, ευθέως από τη διοικητική διαπίστωση της παράτυπης διαμονής στη χώρα. Συγκεκριμένα, η ίδια η άδεια εργασίας συνιστά μεν λόγω αναβολής απομάκρυνσης από τη χώρα, ωστόσο στην περίπτωση που δεν έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής από τα αρμόδια διοικητικά/αστυνομικά όργανα, πρώτα εκδίδεται η *απόφαση απέλασης* και εν συνεχεία η βεβαίωση αναβολής απομάκρυνσης.

Επιπλέον, στη βάση διατάξεων που εμπíπτουν τύποις στο πεδίο της μεταναστευτικής νομοθεσίας, εισάγονται νέοι εξαιρετικοί κανόνες στο ειδικό εργατικό δίκαιο των αλλοδαπών εργαζομένων με όρους δυσμενούς διάκρισης σε βάρος τους. Συγκεκριμένα, στο κείμενο μιας ειδικής εγκυκλίου του ΟΓΑ προς τους ανταποκριτές του (αριθμ. 9/13-12-2016) ορίζεται ότι η ημερομηνία έναρξης ισχύος της άδειας εργασίας είναι η ίδια με την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης αναβολής απομάκρυνσης. Στο μεσοδιάστημα συνεπώς, είτε αναστέλλεται η έναρξη της λειτουργίας της εργασιακής σχέσης (που κατά άλλα έχει ήδη συναφθεί), είτε αυτή εκτυλίσσεται με όρους παράνομης απασχόλησης. Επιπρόσθετα, οι κάτοχοι αυτής της ειδικής άδειας εργασίας εργάζονται μεν σύμφωνα με τις διατάξεις της εργατικής-ασφαλιστικής (εργόσημο) και φορολογικής νομοθεσίας (ΥΑ 53619/735/25-11-2015), αλλά δεν έχουν πρόσβαση σε όλα τα υπόλοιπα αστικά δικαιώματα που συνεπάγεται μια, ορισμένης διάρκειας έστω, άδεια διαμονής.

Κατά συνέπεια όλων αυτών (Καψάλης, 2018), η κατηγορία των μεταναστών που αποκτούν την ειδική άδεια εργασίας του άρθρου 13Α δεν θα μπορούσε να τοποθετηθεί στο ενδιάμεσο της νομιμότητας και της ημινομιμότητας, διότι, όπως προκύπτει, το καθεστώς διαμονής των αλλοδαπών εργατών γης διατηρείται παράτυπο καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της άδειας εργασίας. Για το λόγο αυτό, συνδυάζοντας χαρακτηριστικά γνωρίσματα τόσο της (ημι)νομιμότητας/ semi-legality όσο και της

παρανομίας/illegality, η *παρανομιμότητα/paralegality* του άρθρου 13Α συνιστά μια παράλληλη κατάσταση ανοχής (της εργασίας) εν τη παρανομία (της διαμονής).

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η διάταξη του άρθρου 13Α παύει να ισχύει από τον Ιούλιο του 2022. Για να γίνει όμως κατανοητή αυτή η πρόσφατη μεταρρύθμιση είναι χρήσιμο να εξεταστούν σε βάθος όλες οι νομοθετικές παρεμβάσεις που αφορούν στη μεταναστευτική εργασία στον αγροτικό τομέα, οι οποίες προωθούνται στο περιβάλλον της κρίσης πανδημίας τη διετία 2020-2021, αλλά και στις αρχές του 2022.

Κεφάλαιο 8

Τάσεις περαιτέρω απορρύθμισης στο περιβάλλον της πανδημίας: «κατά παρέκκλιση» διαδικασίες με τακτικές περγαμηνές

Μολονότι η *διαρκής κινητικότητα* στο χώρο και στο χρόνο είναι μια δομική έκφραση του φαινομένου της *μεταναστευτικής εργασίας*, υπάρχουν περιοχές και κλάδοι της οικονομίας της χώρας υποδοχής που επηρεάζονται περισσότερο από καταστάσεις *ακινήσις*, είτε αυτή αφορά αμιγώς στο εσωτερικό της επικράτειας είτε εκδηλώνεται ως αδυναμία εισόδου σε αυτήν. Σε περιπτώσεις πολλών χωρών, όπως και η Ελλάδα, ο τομέας της αγροτικής οικονομίας εξαρτάται σχεδόν σε απόλυτο βαθμό από δύο παράγοντες.

Πρώτον, από την άτυπη αλλά περιοδική εσωτερική μετεγκατάσταση των μόνιμα (παράτυπα ή νόμιμα) διαμενόντων αλλοδαπών γεωργικών μισθωτών από περιοχή σε περιοχή στη βάση των εποχικών καλλιεργητικών αναγκών. Δεύτερον, από την επίσημη εισδοχή στη χώρα αλλοδαπών εργαζομένων κατά κανόνα από γειτονικές χώρες, συνήθως με εξίσου εποχικό πρόσημο. Συχνά δε ταυτόχρονα και στις ίδιες ακριβώς γεωγραφικές περιοχές, όπου μεταβαίνουν οι εν Ελλάδι μόνιμα εγκατεστημένοι συνάδελφοί τους.

Η συνθήκη γενικευμένης ακινήσις που επιβάλλεται στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της διασποράς του Covid-19 ιδίως το 2020, αλλά και το 2021, επηρεάζει τόσο τη μαζική διέλευση των συνόρων της χώρας, όσο και την εσωτερική μετακίνηση (και) των γεωργικών μισθωτών. Οι αγροτικές επιχειρήσεις, ιδίως εκείνες οι οποίες εντείνουν τις δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια των μερικών ή ολικών lock down, αντιμετωπίζουν αυξημένες ελλείψεις σε εργατικά χέρια, οι οποίες όμως δεν οφείλονται πάντοτε ή καθ' ολοκληρία στα υγειονομικά μέτρα περιορισμού της διάδοσης της πανδημίας. Αντιθέτως, οι κρατικές παρεμβάσεις με αφορμή την καταπολέμηση της

Covid-19 άλλοτε διευκολύνουν και άλλοτε δυσχεραίνουν την εποχική κινητικότητα με σκοπό την κάλυψη των καλλιεργητικών αναγκών. Ωστόσο, όπως αποδεικνύεται, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, οι δυσμενείς παρενέργειες για επιχειρήσεις και εργαζόμενους δεν είναι πάντοτε ακούσιες.

8α Έκτακτες ρυθμίσεις

Η αρχή γίνεται με την **Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 13^{ης}/04/2020⁵³**, το άρθρο 24 της οποίας έχει τίτλο «*Απασχόληση πολιτών τρίτων χωρών στην αγροτική οικονομία*». Με το άρθρο αυτό στην πραγματικότητα επιχειρείται η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του συστήματος της νόμιμης απασχόλησης στον αγροτικό τομέα υπό το άρθρο 13Α, μέσα από τη διοικητική απλοποίηση των ειδικών όρων λειτουργίας του.

Στο πρώτο της σκέλος η νέα διάταξη προβλέπει την *αυτοδίκαιη παράταση* των σε ισχύ σχετικών αδειών εργασίας για διάστημα ακόμη 6 μηνών από τη λήξη τους εφόσον: α) ο εργοδότης προσκομίζει ειδική υπεύθυνη δήλωση στην αρμόδια αστυνομική αρχή ότι συνεχίζει να απασχολεί τον μετανάστη γεωργικό μισθωτό και β) εκδίδεται απόφαση αναβολής απομάκρυνσης από την ίδια αρχή, στη βάση της «αντικειμενικής» αδυναμίας σύναψης νόμιμης σύμβασης εργασίας από τον εργοδότη. Η αντικειμενική αυτή διάσταση αφορά στην εκ των πραγμάτων έλλειψη της δυνατότητας έγκαιρης σύναψης νόμιμων συμβάσεων εργασίας λόγω της αναστολής λειτουργίας⁵⁴ και των δημοσίων υπηρεσιών που εμπλέκονται στο σύστημα της μετάκλησης και της εισδοχής για εποχική εργασία του άρθρου 13 του Νόμου 4251/2014.

Στο δεύτερο σκέλος του εν λόγω άρθρου 24 της ΠΝΠ απλοποιείται και η διαδικασία υποβολής νέων αιτημάτων στη βάση της διαδικασίας του 13Α, εφόσον κατ' εξαίρεση και μέχρι 30 Ιουνίου 2020 αρμόδια αρχή κατάθεσης και έκδοσης της έγκρισης των σχετικών αιτημάτων είναι η *αστυνομική αρχή* του τόπου διαμονής του εργοδότη και όχι η αρμόδια υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Επιπλέον, περιορίζονται τα *απαραίτητα δικαιολογητικά* που αναφέρθηκαν στο αμέσως προηγούμενο υποκεφάλαιο

---

⁵³ Με τίτλο «Μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις».

⁵⁴ Με ευθεία παραπομπή στη περίπτωση ζ της παρ. 2 του πρώτου άρθρου της σχετικής ΠΝΠ της 25^{ης}/02/2020 «Κατεπείγοντα μέτρα αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης κορωνοϊού» η οποία κυρώθηκε εν συνεχεία με τον Νόμο 4682/2020. Η περ. ζ αναφέρεται στη «στην προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας θεάτρων, κινηματογράφων, χώρων αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, ιδιωτικών επιχειρήσεων, δημοσίων υπηρεσιών και οργανισμών, καθώς και γενικά χώρων συνάθροισης κοινού».

7δ, εφόσον στη σχετική αίτηση επισυνάπτονται μόνον τα εξής έγγραφα: α) η ενιαία δήλωση καλλιέργειας ή η ενιαία δήλωση εκτροφής του άρθρου 9 του Νόμου 3877/2010 και β) μια υπεύθυνη δήλωση του εργοδότη ότι θα απασχολήσει τον συγκεκριμένο πολίτη τρίτης χώρας για 20 τουλάχιστον μέρες, λόγω των έκτακτων αναγκών και της αδυναμίας σύναψης νόμιμης σύμβασης εργασίας. Επιπρόσθετα, λόγω της διοικητικής αδυναμίας έκδοσης άδειας εργασίας και της οικείας αναρμοδιότητας των αστυνομικών αρχών, σαφώς ορίζεται στο νόμο ότι η απόφαση αναβολής απομάκρυνσης ενσωματώνει και το δικαίωμα απασχόλησης αποκλειστικά στον αγροτικό τομέα και χορηγείται άπαξ. Με άλλα λόγια αυτή η απόφαση εγκολπώνει και τις ιδιότητες της άδειας εργασίας, η οποία δεν δύναται να εκδοθεί ή να ανανεωθεί για τους προαναφερθέντες διοικητικούς λόγους.

Τέλος, στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η διάταξη του άρθρου 47 της ίδιας ΠΝΠ (13/04/2020) στην οποία προβλέπεται ότι η ισχύς των εθνικών θεωρήσεων εισόδου, οι οποίες χορηγήθηκαν σε πολίτες τρίτων χωρών σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 4251/2014 και έληξαν μετά την 11η Μαρτίου 2020 ή λήγουν έως την 31η Αυγούστου 2020, παρατείνεται αυτοδίκαια έως τις 30 Σεπτεμβρίου 2020. Σε περίπτωση που πολίτης τρίτης χώρας, κάτοχος εθνικής θεώρησης, εξέλθει της ελληνικής επικράτειας κατά το διάστημα της αυτοδικαίως παράτασης που προβλέπεται με το παρόν, η θεώρηση παύει αυτοδικαίως να ισχύει από την ημερομηνία εξόδου από την ελληνική επικράτεια.

Όπως ήδη αναφέρθηκε⁵⁵ δύο εβδομάδες περίπου αργότερα, στο πλαίσιο της **Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου της 1^η Μάη 2020** απλοποιείται σημαντικά και η διοικητική διαδικασία που διέπει τη μετάκληση για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες, ενώ εισάγεται για πρώτη φορά η ασφάλιση μέσω εργοσήμου και σε αυτή την κατηγορία εργαζομένων.

Συγκεκριμένα, το **άρθρο 42** αυτής της ΠΝΠ έχει τίτλο «Μετάκληση πολίτη τρίτης χώρας για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες». Προς περαιτέρω διευκόλυνση των αγροτικών επιχειρήσεων για την κάλυψη των αναγκών τους σε εργατικά χέρια εισάγεται μια νέα εξαιρετική διαδικασία μετάκλησης, χωρίς όμως καμία αναφορά στις υφιστάμενες ειδικές διατάξεις των άρθρων 12, 13 ή 13Α του Νόμου 4251/2014. Στην πραγματικότητα η διάταξη αυτή, καίτοι αφορά σε αλλοδαπούς κατοίκους εξωτερικού,

---

⁵⁵ Βλ. Μέρος Πρώτο κεφάλαιο 6β.

κινείται στο ίδιο πνεύμα με το δεύτερο σκέλος της προαναφερθείσας έκτακτης απλοποίησης του άρθρου 13Α (ΠΝΠ 13/04/2020), έχει σαφές εποχικό πρόσημο και μένει γνωστή ως «κατά παρέκκλιση» διαδικασία (μετάκλησης).

Η νέα διαδικασία ενεργοποιείται μόνο στην περίπτωση που ο εργοδότης επιθυμεί να προσλάβει πολίτη τρίτης χώρας που απαλλάσσεται από την υποχρέωση θεώρησης εισόδου κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 5 παρ. 4 του Νόμου 4251/2014. Σε αυτό το άρθρο ορίζεται ότι πολίτης τρίτης χώρας, που δεν έχει υποχρέωση θεώρησης εισόδου, επιτρέπεται να εισέρχεται και να παραμένει στην ελληνική επικράτεια για διάστημα, το οποίο δεν υπερβαίνει τις 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών, από την ημερομηνία της πρώτης εισόδου.

Εάν λοιπόν πρόκειται για πολίτες χωρών, για τους οποίους δεν απαιτείται θεώρηση εισόδου (λχ Αλβανοί πολίτες), ο εργοδότης μπορεί να υποβάλει αίτηση στην αρμόδια υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της Αποκεντρωμένης Διοίκησης του τόπου διαμονής του, προκειμένου να τους μετακαλέσει για απασχόληση στην εποχιακή αγροτική οικονομία. Η δυνατότητα αυτή αφενός μπορεί να αξιοποιηθεί επίσης μέχρι 30/06/2020 και αφετέρου παρέχεται κατά παρέκκλιση της κείμενης νομοθεσίας, δηλαδή των διατάξεων που αφορούν στη μετάκληση για εποχική εργασία (άρθρο 13 Νόμου 4251/2014). Μια θεμελιώδης διαφοροποίηση αφορά στην κατάργηση της υποχρέωσης σύναψης της ειδικής έγγραφης σύμβασης εργασίας, με τις προστατευτικές δικλείδες που η παρ. 3 του άρθρου 13 του Νόμου 4251/2014 επιβάλλει να αναφέρονται στο περιεχόμενό της.

Εκτός από το παράβολο 100 ευρώ υπέρ δημοσίου για κάθε εργαζόμενο και την ενιαία δήλωση καλλιέργειας ή ενιαία δήλωση εκτροφής, ο εργοδότης υποβάλλει υπεύθυνη δήλωση, όπου αναφέρεται ότι: α) θα απασχολήσει τον συγκεκριμένο πολίτη τρίτης χώρας για περίοδο απασχόλησης 20 τουλάχιστον ημερών από την ημερομηνία εισόδου του στην ελληνική επικράτεια, β) θα καταβάλει το σύνολο των απαιτούμενων ασφαλιστικών εισφορών, γ) θα αναλάβει τις προβλεπόμενες δαπάνες, εφόσον συντρέξουν οι προϋποθέσεις για απέλαση, δ) θα εκπληρώσει το σύνολο των υποχρεώσεών του, όπως αυτές απορρέουν από τις κείμενες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας για τη σύναψη σύμβασης εργασίας, την οποία, λόγω έκτακτων αναγκών, αδυνατεί να συνάψει εγκαίρως για την αντιμετώπιση των αναγκών της εκμετάλλευσής του και ε) θα παρέχει επαρκές κατάλυμα σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.

Λόγω των ειδικών συνθηκών της πανδημίας η σχετική αίτηση αποστέλλεται είτε ταχυδρομικά (μέσω υπηρεσίας ταχυμεταφοράς) είτε ακόμη και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Λόγω του κατεπείγοντος της σχετικής διαδικασίας οι αρμόδιες υπηρεσίες αποστέλλουν εντός 2 ημερών συγκεντρωτική κατάσταση των αιτούντων προς τις αρμόδιες Υπηρεσίες Διαβατηριακού Ελέγχου της Ελληνικής Αστυνομίας, ώστε να επιτρέψουν την είσοδο στη χώρα των συγκεκριμένων πολιτών, οι οποίοι αποκτούν δικαίωμα εργασίας ως εποχιακοί εργάτες για όσο χρόνο διαρκεί η διαμονή τους στη χώρα.

Και οι δύο προαναφερθείσες ΠΝΠ κυρώνονται στο πλαίσιο του Νόμου **4690/2020**. Εκτός από την τυπική κύρωσή τους, ωστόσο, στο **άρθρο 36** του Νόμου αυτού -το οποίο εισάγεται με ειδική τροπολογία- ρητά προβλέπεται επιπλέον ότι οι εργαζόμενοι που απασχολούνται εποχικά στην αγροτική οικονομία κατ' εφαρμογή του άρθρου 42 της ΠΝΠ της 1ης/05/2020 ασφαλιζονται στον ΟΓΑ με *εργόσημο*.

Έτσι, και σε συνδυασμό με τη μειωμένη εργατική προστασία που συνεπάγεται αυτή η έκτακτη εκδοχή μετάκλησης για εποχική εργασία, ιδίως σε ό,τι αφορά στην παράκαμψη της προσκόμισης της *ειδικής σύμβασης εργασίας* του άρθρου 13 του Νόμου 4251/2104, η υπαγωγή στο σύστημα πληρωμής και ασφάλισης μέσω εργοσήμου επικυρώνει μια σημαντική τάση απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων ρητά και για αυτή την ειδική κατηγορία των εργαζομένων που εισέρχονται χωρίς την ανάγκη απόκτησης θεώρησης εισόδου, κατά κύριο λόγο από την Αλβανία, για τους οποίους η υποχρέωση αυτή είχε καταργηθεί ήδη από το 2010.

8β Τάσεις μονιμοποίησης των έκτακτων μέτρων με εθνικό πρόσημο

Και αν αυτή η ελαστικοποίηση των όρων απασχόλησης μιας μεγάλης κατηγορίας γεωργικών μισθωτών αρχικά εμφανίζει χαρακτηριστικά ενός έκτακτου και προσωρινού μέτρου λόγω των απρόβλεπτων δυσχερειών που προκαλεί η πανδημία στην αγροτική οικονομία, πολύ σύντομα λαμβάνει μονιμότερα χαρακτηριστικά, έστω για τους εργαζόμενους που εισέρχονται στην Ελλάδα χωρίς visa. Στις μεταβατικές διατάξεις του Νόμου **4711/2020** και συγκεκριμένα στο **άρθρο 20 παρ. 3** η προθεσμία υπαγωγής σε αυτή την ελαστικότερη εκδοχή μετάκλησης αλλοδαπών γεωργικών μισθωτών για εποχική εργασία *κατά παρέκκλιση* της σχετικής νομοθεσίας επεκτείνεται από τις 30/06/2020 έως τις 31/12/2020.

Κυρίως όμως στο Νόμο 4783/2021⁵⁶ και στο **άρθρο δέκατο έκτο**, εγκαίρως αυτή τη φορά, στις αρχές του νέου έτους και πριν την ένταση των καλλιεργητικών δραστηριοτήτων, το ελληνικό κράτος προσδίδει μόνιμα χαρακτηριστικά στην «κατ' εξαίρεση διαδικασία» του προηγούμενου έτους, η οποία αφορούσε στους εποχικούς εργάτες γης που μπορούν να εισέλθουν στην Ελλάδα χωρίς θεώρηση εισόδου, δηλαδή από τη βασική χώρα καταγωγής της μεγάλης πλειοψηφίας αυτών, την Αλβανία.

Το συγκεκριμένο άρθρο δέκατο έκτο έχει επίσης τίτλο «*Μετάκληση πολίτη τρίτης χώρας για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες*» και εισάγεται στο Νόμο με εκπρόθεσμη τροπολογία, ψηφίζεται ως «Άρθρο μόνο», αλλά δεν αντικαθιστά ούτε προστίθεται σε ισχύουσες διατάξεις. Στο εκτενές κείμενό του και αυτή τη φορά δεν υπάρχει καμία παραπομπή στη διαδικασία του άρθρου 13 του Νόμου 4251/2014, όμως ούτε έστω σε αυτή του προαναφερθέντος άρθρου 42 της ΠΝΠ της 1^{ης} Μάη 2020 ή του άρθρου 36 του Νόμου 4690/2020 που την κύρωσε.

Το ίδιο ισχύει και για την αιτιολογική έκθεση της τροπολογίας, η οποία ορίζει με απόλυτη σαφήνεια τη στόχευση της νομοθετικής παρέμβασης: η νέα ρύθμιση επιχειρεί να απαντήσει στα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί από την έλλειψη εργατικού δυναμικού για καλλιεργητικές εργασίες λόγω των μέτρων που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση της πανδημίας και της συνακόλουθης απαγόρευσης εισόδου στη χώρα. Συγκεκριμένα, «*διευκολύνονται και επιταχύνονται οι διαδικασίες εισόδου αλλοδαπών εργαζομένων, οι οποίοι τα τελευταία χρόνια απασχολούνται τακτικά σε αγροτικές εργασίες από χώρες από τις οποίες δεν απαιτείται θεώρηση εισόδου*».

Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι η πρώτη φορά που επίσημα, έστω εμμέσως, εάν όχι και ασυνείδητα ή εκ παραδρομής, ο νομοθέτης αναγνωρίζει ευθαρσώς ότι η απασχόληση στον αγροτικό τομέα είναι κατά κανόνα *τακτική* και όχι *περιστασιακή* ή *έκτακτη*. Υπενθυμίζεται ότι, όπως αναλύθηκε προηγουμένως στο Πρώτο Μέρος⁵⁷, η δικαιολογητική βάση του εργασιακού καθεστώσ εξαίρεσης των γεωργικών μισθωτών πριν και ιδίως μετά την εισαγωγή του συστήματος του εργοσήμου είναι η επίσημη - αλλά αυθαίρετη- νομική αντιμετώπιση της (άμεσης) γεωργικής εργασίας συλλήβδην ως απρογραμματίστης και περιστασιακής. Σε κάθε περίπτωση, εάν αναγνωρίζεται από τον νομοθέτη η τακτικότητα της απασχόλησης των μη μόνιμα εγκαταστημένων στη

⁵⁶ «Κύρωση της απόφασης (ΕΕ, ΕΥΡΑΤΟΜ) 2020/2053 για το σύστημα ιδίων πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλες διατάξεις».

⁵⁷ Κεφάλαιο 5.

χώρα αλλοδαπών εργατών γης, είναι προφανές ότι εξίσου σταθερή και τακτική θα έπρεπε να θεωρείται και η εργασία των μεταναστών που μένουν μόνιμα και επί μακρόν στη χώρα, ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής τους.

Επιπρόσθετα, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση και με σκοπό τη στήριξη της αγροτικής παραγωγής της χώρας, με το νέο αυτό σύστημα παρέχεται δικαίωμα εργασίας για τους τρεις μήνες που διαρκεί το δικαίωμα εισόδου, με δυνατότητα παράτασης με βάση όσα ορίζονται στο άρθρο 5 παρ.4 του Νόμου 4251/ 2014 που περιγράφει εν γένει τους όρους εισόδου και διαμονής των αλλοδαπών που προέρχονται από χώρες που δεν είναι απαραίτητη η έκδοση θεώρησης εισόδου.

Σε γενικές γραμμές το σύστημα μετάκλησης του άρθρου δέκατου έκτου δεν αποτελεί παρά αναβαθμισμένη και λεπτομερέστερη εκδοχή της αντίστοιχης διαδικασίας που εισάγεται ως έκτακτη το προηγούμενο έτος για τους αλλοδαπούς από χώρες που δεν χρειάζονται να εκδώσουν visa. Η κατά παρέκκλιση της κείμενης νομοθεσίας αίτηση μπορεί να υποβληθεί αρχικά μέχρι της 30 Σεπτεμβρίου 2021, όμως στη συνέχεια επεκτείνεται έως 31 Δεκεμβρίου 2021 (με το **άρθρο 18** του Νόμου **4859/2021**⁵⁸). Ωστόσο, η σχετική αίτηση τελεί για πρώτη φορά σε συνάρτηση με την ΚΥΑ του άρθρου 11 του Νόμου 4251/2014 αναφορικά με τις κενές θέσεις εργασίας, πάνω στις οποίες εδράζονται άλλωστε τα συστήματα τόσο της μετάκλησης «εξωτερικού» (άρθρα 12 και 13) όσο και της μετάκλησης «εσωτερικού» (άρθρο 13Α).

Ακολούθως, στο πλαίσιο του Νόμου **4915/2022**⁵⁹ (**άρθρο 94**), ο οποίος δημοσιεύεται τον Μάρτιο του 2022, η σχετική προθεσμία επεκτείνεται εκ νέου μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 2022, λαμβάνοντας έτσι μόνιμα χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν αργούν να επικυρωθούν με νέα διαδοχική παράταση μέχρι 31 Μαρτίου του 2023, μέσω μελλοντικής νομοθετικής ρύθμισης, η οποία προαναγγέλλεται στις αρχές Οκτωβρίου στο πλαίσιο ειδικής σχετικό εσωτερικό έγγραφο προς τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις.

---

⁵⁸ Με τίτλο «Μέτρα διευκόλυνσης και εκσυγχρονισμού ίδρυσης κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων, διατάξεις για τη διενέργεια ελέγχων και την επιβολή κυρώσεων και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις».

⁵⁹ Με τίτλο «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Καταπολέμησης της Διαφθοράς, διατάξεις για θέματα ανθρώπινου δυναμικού και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, νομοθετικό πλαίσιο εκπαίδευσης των σπουδαστών/σπουδαστριών της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης για την ένταξη στον κλάδο Π.Ε. Επιτελικών Στελεχών, διατάξεις για την ολοκλήρωση της μεταφοράς των δασικών υπηρεσιών στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, διατάξεις για την εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», Εθνική Σύμβαση Ομογενών και άλλες επείγουσες διατάξεις».

Κατά συνέπεια, η έλλειψη αναφοράς στις τρεις κατηγορίες μετάκλησης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πολιτεία, με αδόκιμο βεβαίως τρόπο και στο πλαίσιο της πανδημίας, κατοχυρώνει ένα ad hoc ή ένα επιπλέον σύστημα μετάκλησης, το οποίο ισχύει πρακτικά για τους Αλβανούς εποχικούς εργάτες γης⁶⁰. Με τον τρόπο αυτό παρακάμπτονται οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την οδηγία 2014/36 και είχαν ενσωματωθεί στο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014, αν και η νέα παράλληλη διαδικασία έχει ορισμένους όρους αυξημένης προστασίας για τους εργαζόμενους σε σχέση με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως στην περίπτωση της «κατά παρέκκλιση» ρύθμισης του άρθρου 42 της ΠΝΠ της 1^{ης} Μάη 2020.

Κατ' αρχάς, στην εργοδοτική αίτηση αναγράφονται πλήρη τα *στοιχεία* του προς μετάκληση αλλοδαπού, ο οποίος δεν πρέπει να έχει συμπληρώσει το 60ό έτος της ηλικίας του, δηλαδή επώνυμο, όνομα, επώνυμο και όνομα πατέρα, επώνυμο και όνομα μητέρας, χώρα και ημερομηνία γέννησης, ιθαγένεια, αριθμός διαβατηρίου, ημερομηνία έκδοσης και λήξης, χώρα έκδοσης. Επιπλέον με την αίτηση υποβάλλονται ταυτόχρονα φωτοτυπία του διαβατηρίου καθώς και πιστοποιητικό, από το οποίο προκύπτουν τα ληξιαρχικά στοιχεία.

Δεύτερον, εισάγεται μια πολύ σημαντική μεταρρύθμιση. Η αίτηση αυτή καθώς και ο αριθμός φορολογικού μητρώου του εργοδότη υποβάλλονται σε **ηλεκτρονική πλατφόρμα** μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.grΕΠΨ), η οποία δύναται να διαλειτουργεί με συστήματα δημοσίων φορέων. Εφόσον όμως η πλατφόρμα δεν είχε τεθεί ακόμη σε λειτουργία, ένα μήνα αργότερα και στο πλαίσιο του Νόμου **4798/2021**, με επίσης εκπρόθεσμη τροπολογία, εισάγεται το **άρθρο 265** με το οποίο τροποποιείται η παράγραφος 8 του άρθρου δέκατου έκτου του Νόμου 4783/2021. Έτσι προβλέπεται ότι μέχρι την έναρξη λειτουργίας της πλατφόρμας και το αργότερο έως 15/06/2021 η αίτηση και τα δικαιολογητικά του εργοδότη υποβάλλονται είτε με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είτε με υπηρεσία ταχυμεταφοράς.

Τρίτον, παράλληλα με τα συνοδευτικά της αίτησης δικαιολογητικά που προβλέφθηκαν και στην περίπτωση του άρθρου 42 της ΠΝΠ της 1^{ης}/05/2020 (παράβολο 100 ευρώ⁶¹ και ενιαία δήλωση καλλιέργειας ή ενιαία δήλωση εκτροφής) η

⁶⁰ Για μια νομική αξιολόγηση της εν λόγω διαδικασίας βλ. υποκεφάλαιο 9γ.

⁶¹ Με το άρθρο 94 του Νόμου 4915/2022 το ποσό του παραβόλου αυξάνει κατά 10 ευρώ στα 110 ευρώ.

σχετική υπεύθυνη δήλωση έχει εμπλουτισμένο περιεχόμενο. Συγκεκριμένα ο εργοδότης δεσμεύεται επιπλέον⁶² ότι:

α) θα απασχολήσει προσωρινά για την παροχή αγροτικών εργασιών τον συγκεκριμένο πολίτη τρίτης χώρας, για περίοδο τουλάχιστον τριάντα ημερών, και έως ενενήντα ημέρες, με δυνατότητα παράτασης σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ. 4 του άρθρου 5 του Νόμου 4251/2014,

β) ο μετακαλούμενος θα παρέχει τις αγροτικές εργασίες σε τόπο επακριβώς προσδιορισμένο ως προς την περιφερειακή ενότητα, τον δήμο και τη δημοτική ενότητα ή δημοτική κοινότητα και ότι προσωρινά θα διαμένει σε τόπο που προσδιορίζεται με ακριβή στοιχεία διεύθυνσης,

γ) Το κατάλυμα που παρέχεται από τον εργοδότη πληροί τις απαιτούμενες από τις κείμενες υγειονομικές διατάξεις προδιαγραφές υγείας και ασφάλειας, υπό τον έλεγχο των αρμόδιων υπηρεσιών, και ο εργοδότης πρέπει να ενημερώνει την αρμόδια αρχή για οποιαδήποτε αλλαγή καταλύματος. Κατά τα λοιπά σε ό,τι αφορά στο μίσθωμα, εφόσον αυτό απαιτείται, ισχύουν επακριβώς όλα όσα αναφέρονται σχετικά ήδη στο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014 (αναλογικότητα, απαγόρευση αυτόματης έκπτωσης του ποσού από το μισθό κλπ⁶³). Ο μετακαλούμενος επιπλέον είναι υποχρεωμένος να διαμένει στο κατάλυμα που δηλώνει ο εργοδότης.

Πέρα από αυτές τις διαφοροποιήσεις και βελτιώσεις σε σχέση με όσα εισήχθησαν με το άρθρο 42 της ΠΝΠ 01/05/2020, στη νέα ρύθμιση επαναλαμβάνεται η διοικητική διαδικασία της αποστολής από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις (υπηρεσίες μιας στάσης) των συγκεντρωτικών καταστάσεων στις αρμόδιες υπηρεσίες διαβατηριακού ελέγχου (εντός πέντε και όχι δύο ημερών αυτή τη φορά), ώστε να επιτραπεί η είσοδος στη χώρα των μετακαλούμενων εργαζομένων. Το ίδιο ισχύει και για την υπαγωγή της εποχικής απασχόλησης στην ασφάλιση του ΕΦΚΑ (πρώην ΟΓΑ) με **εργόσημο**.

Αντιθέτως, ρητά προβλέπεται ότι ο μετακαλούμενος γεωργικός μισθωτός δεν δύναται να εργαστεί σε άλλον εργοδότη, εκτός αν, εντός πέντε ημερών από τη λήξη της περιόδου απασχόλησής του, νέος εργοδότης υποβάλλει νέα σχετική αίτηση. Με αυτό

⁶² Εκτός της ανάληψης των εξόδων που συνεπάγεται η απουσία τίτλου διαμονής του αλλοδαπού εργαζομένου σύμφωνα με το άρθρο 80 του Νόμου 3386/2005.

⁶³ Βλ. αναλυτικά προηγούμενο κεφάλαιο 7γ.

τον τρόπο η προσωρινή είσοδος και απασχόληση στη χώρα δύναται να λάβει μονιμότερα χαρακτηριστικά, εφόσον μάλιστα στο Νόμο δεν προβλέπεται ότι αυτή η δυνατότητα παράτασης της διαμονής παρέχεται άπαξ ή ότι ενεργοποιείται συγκεκριμένες μόνο φορές.

Επιπλέον, μόνιμα χαρακτηριστικά μπορεί να λάβει η διαμονή και απασχόληση του ίδιου εργαζομένου στο πλαίσιο του ίδιου/ αρχικού εργοδότη. Με το **άρθρο 18** του Νόμου **4859/2021** προστίθεται νέα παρ. 3α στο άρθρο Δέκατο Έκτο του Νόμου 4783/2021, σύμφωνα με την οποία η προσωρινή απασχόληση δύναται να παραταθεί, με χορήγηση υπηρεσιακού σημειώματος που εκδίδεται από την κατά τόπον αρμόδια Διεύθυνση Αλλοδαπών ή Διεύθυνση Αστυνομίας της Ελληνικής Αστυνομίας, έως και 10 ημέρες πριν από τη λήξη της αρχικής περιόδου ισχύος της επιτρεπόμενης διάρκειας διαμονής. Για τη χορήγηση της παράτασης υποβάλλεται στις ανωτέρω αρχές, *κοινή αίτηση* του εργοδότη και του μετακαλούμενου εργάτη, όπου αναφέρεται το χρονικό διάστημα της αιτούμενης παράτασης, το οποίο σε καμία περίπτωση δεν δύναται να υπερβαίνει τις 90 ημέρες. Η αίτηση παράτασης συνοδεύεται από τα εξής δικαιολογητικά:

α) Υπεύθυνη δήλωση του εργοδότη, ο οποίος δηλώνει ότι: αα) υπάρχουν λόγοι που σχετίζονται με την ολοκλήρωση αγροτικών εργασιών, οι οποίοι καθιστούν αναγκαία την παράταση παραμονής του αλλοδαπού στη χώρα, προκειμένου να τον απασχολήσει για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τις 90 ακόμη ημέρες, αβ) θα αναλάβει τις προβλεπόμενες δαπάνες, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της παρ. 3 του άρθρου 80 του ν. 3386/2005 (Α` 12), αγ) θα παρέχει επαρκές κατάλυμα, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, αδ) τα δικαιολογητικά που έχει καταθέσει κατά την αρχική αίτηση για μετάκληση βρίσκονται σε ισχύ, εφόσον δεν έχουν ανακληθεί,

β) Φωτοαντίγραφο της πρώτης σελίδας του διαβατηρίου του αλλοδαπού, καθώς και των σελίδων με τις σφραγίδες εισόδου/ εξόδου που σχετίζονται με την χρονική περίοδο παραμονής του στη χώρα για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες, σύμφωνα με το παρόν,

γ) Έγχρωμη φωτογραφία του αλλοδαπού,

δ) Φωτοαντίγραφο δελτίου αστυνομικής ταυτότητας ή διαβατηρίου του εργοδότη.

Τέλος, ειδικά για τον περιορισμό των συνεπειών διασποράς της νόσου του κορονοϊού COVID-19, μέχρι τη λειτουργία της προαναφερθείσας ειδικής πλατφόρμας τα στοιχεία ελέγχου και πιστοποίησης που συγκεντρώνονται από τις υπηρεσίες διαβατηριακού ελέγχου της Ελληνικής Αστυνομίας, προκειμένου να επιτρέπεται η είσοδος των μετακαλουμένων από τρίτες χώρες για απασχόληση στην εποχιακή αγροτική οικονομία, διαβιβάζονται στην κατά τόπο αρμόδια υπηρεσία του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ) προκειμένου να διενεργούνται έλεγχοι για την τήρηση των μέτρων υγείας και ασφάλειας στην εργασία, ιδίως αναφορικά με την τήρηση των μέτρων αντιμετώπισης της μετάδοσης του κορονοϊού COVID-19.

Κεφάλαιο 9

Το σύγχρονο μεταπανδημικό ρυθμιστικό πλαίσιο

9α Το νέο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014: η τακτική πλέον αγροτική εργασία και η επέκταση της εποχικής μετάκλησης σε άλλους κλάδους

Έπειτα από όλες αυτές τις νομοθετικές αλλαγές και ενόσω διαρκεί η πρώτη παράταση (έως 31/12/2021) της δυνατότητας υπαγωγής των αγροτικών επιχειρήσεων στην έκτακτη (κατά παρέκκλιση) διαδικασία μετάκλησης εποχικών εργατών (Νόμος 4783/2021) πρακτικά από την Αλβανία, ο νομοθέτης επιλέγει να τροποποιήσει γενικότερα το βασικό πλαίσιο της εισδοχής μεταναστών με σκοπό την εποχική εργασία του άρθρου 13 του Νόμου 4251/2014, το οποίο στην πράξη ούτως ή άλλως αφορά κυρίως σε αλβανικής καταγωγής εργάτες γης⁶⁴.

Προς τούτο εισάγεται το **άρθρο 47** του Νόμου **4825/2021**, το οποίο έχει τίτλο «Αναμόρφωση της διαδικασίας μετάκλησης εποχικών εργατών». Όπως θα εξηγηθεί αναλυτικότερα αμέσως μετά (υποκεφάλαιο 9β) και αυτή η παρέμβαση εντάσσεται σε ένα κεντρικό σχεδιασμό δραστικής αντιμετώπισης των ελλείψεων εργατικού δυναμικού στην αγροτική οικονομία σε μόνιμη βάση και μεσο-βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Και μάλιστα με ακόμη πιο σαφές πλέον εθνικό πρόσημο σε ό,τι αφορά τις χώρες καταγωγής των αλλοδαπών γεωργικών μισθωτών.

- Μια πρώτη σημαντική αλλαγή που εισάγεται τον Σεπτέμβριο του 2021 στη βάση της κοινοτικής οδηγίας 2014/36 για την εποχική εργασία είναι ο

---

⁶⁴ Βλ. σχετικά Μέρος Τρίτο με τα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του θεσμικού πλαισίου.

επαναπροσδιορισμός της έννοιας της εποχικής εργασίας μέσα και από την επιμήκυνση της ανώτατης διάρκειάς της στο σύνολο μιας περιόδου 12 μηνών.

Η αρχική περιγραφή της περ. κδ της παρ 1 του άρθρου 2 του Νόμου 4251/2014 όριζε την εποχική εργασία ως εξής: «*Δραστηριότητα που πραγματοποιείται στην Ελλάδα για χρονικό διάστημα έως έξι συνολικά μήνες, ανά περίοδο δώδεκα μηνών, σε τομέα δραστηριότητας που συναρτάται με πρόσκαιρη και εποχιακού χαρακτήρα, απασχόληση*». Η συγκεκριμένη διάταξη υπό τη νέα διατύπωση έχει ως εξής:

Εποχική εργασία: Δραστηριότητα που πραγματοποιείται στην Ελλάδα για χρονικό διάστημα έως εννέα (9) συνολικά μήνες, ανά περίοδο δώδεκα (12) μηνών, σε τομέα εποχικής απασχόλησης με περιοδικό χαρακτήρα εντός του έτους. Ως τέτοιοι νοούνται τομείς που σχετίζονται με εποχικές συνθήκες, κατά τη διάρκεια των οποίων το αναγκαίο επίπεδο εργατικού δυναμικού είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό που απαιτείται για τις συνήθεις δραστηριότητες».

Δύο είναι τα νέα σημαντικά στοιχεία που εισάγονται. Αφενός επεκτείνεται το ανώτατο διάστημα απασχόλησης στους 9 μήνες ανά περίοδο 12 μηνών και αφετέρου προσδιορίζονται οι τομείς εποχικής απασχόλησης με περιοδικό χαρακτήρα εντός του έτους, ως αυτοί που σχετίζονται με εποχικές αλλά όχι πλέον πρόσκαιρες συνθήκες, κατά τη διάρκεια των οποίων το αναγκαίο επίπεδο εργατικού δυναμικού είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό που απαιτείται για τις συνήθεις δραστηριότητες.

Καθίσταται έτσι σαφές ότι τα χρονικά προσδιοριστικά πλαίσια αγγίζουν πλέον το 12μηνο, συνεπώς απομακρύνονται εννοιολογικά από το στοιχείο της εναλλαγής των εποχών και των πρόσκαιρων αναγκών και αποκτούν χαρακτηριστικά τακτικής και μόνιμης απασχόλησης. Επιπλέον, το στοιχείο της αύξησης των αναγκών σε εργατικό δυναμικό, σε συνδυασμό με το όριο απασχόλησης των 9μηνών, είναι ικανό να διευρύνει το κλαδικό πεδίο αναφοράς ακόμη και σε κλάδους πέρα από τους σήμερα προβλεπόμενους, δηλαδή κατά κύριο λόγο πέρα από τον αγροτικό τομέα.

Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός της εξάρτησης του πεδίου εφαρμογής της εποχικής εργασίας από μια καθ' όλα υποκειμενική και αφηρημένη έννοια, δηλαδή από τις συνήθεις δραστηριότητες που δεν απαιτούν αυξημένο εργατικό δυναμικό. Υπενθυμίζεται ότι η νέα εκδοχή της παρ. 3 του άρθρου 11 του Νόμου

4251/2014⁶⁵ δίνει άλλωστε τη δυνατότητα στο πλαίσιο μελλοντικής ΚΥΑ να συμπληρωθεί ο σχετικός κατάλογος (γεωργίας, δασοκομίας και κτηνοτροφίας) και με άλλους τομείς απασχόλησης, οι οποίοι περιλαμβάνουν δραστηριότητες που εξαρτώνται από την αλλαγή των εποχών.

Ακόμη ένα στοιχείο που ενισχύει την πεποίθηση ότι πλέον η εποχική εργασία αφορά εν δυνάμει σε όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας εκτός από τον αγροτικό τομέα είναι η διατύπωση της νέας παρ. 6 του άρθρου 13. Σύμφωνα με αυτή «σε περίπτωση απασχόλησης του εργαζομένου στην αγροτική οικονομία» οι εγκριτικές πράξεις των αρμόδιων διευθύνσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης εκτός από την Κεντρική Υπηρεσία του ε ΕΦΚΑ, την ΑΑΔΕ και το ΣΕΠΕ κοινοποιούνται και στη Γενική Διεύθυνση Αποκεντρωμένων Δομών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Άρα είναι σαφές ότι μπορεί να πρόκειται και για εποχική εργασία σε άλλους κλάδους πλην του αγροτικού.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ορισμός του εποχικού εργαζομένου στην αμέσως επόμενη περ. κε του άρθρου 2 του Νόμου 4251/2014 δεν έχει τροποποιηθεί και παραμένει ο ίδιος, ήτοι ο πολίτης τρίτης χώρας που διατηρεί τον κύριο τόπο κατοικίας του σε τρίτη χώρα και διαμένει νόμιμα και προσωρινά για λόγους απασχόλησης στην Ελληνική Επικράτεια σε τομέα δραστηριότητας που εξαρτάται από την αλλαγή των εποχών βάσει μιας ή περισσότερων συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου που συνάπτονται απευθείας μεταξύ του πολίτη τρίτης χώρας και του εργοδότη που είναι εγκατεστημένος στην Ελλάδα.

- Μια δεύτερη σημαντική μεταρρύθμιση, όπως ήδη αναφέρθηκε, αφορά στη δυνατότητα η αίτηση του εργοδότη να αφορά προφανώς σε συνολική περίοδο απασχόλησης 9 μηνών ανά περίοδο 12 μηνών, αλλά και να επεκτείνεται σε συνολικό διάστημα έως και 5 έτη, όπως ακριβώς ορίζεται και στη σχετική κοινοτική οδηγία 2014/36 για την εποχική εργασία.

Με τη μεταρρύθμιση τούτη επικυρώνεται με τον πλέον σαφή τρόπο ότι η γεωργική εργασία (μπορεί να) είναι τακτική και ως εκ τούτου μπορεί να εκτείνεται και σε μεγαλύτερα του ενός έτους διαστήματα προσδίδοντας στην οικεία εργασιακή σχέση χαρακτηριστικά ουσία αόριστης διάρκειας, παρά το γεγονός ότι τίθεται ανώτατο όριο που προσιδιάζει σε συμβάσεις ορισμένου χρόνου (προσωρινής απασχόλησης). Όπως

---

⁶⁵ Όπως ισχύει μετά την υιοθέτηση του άρθρου 7 του Νόμου 4332/2015.

ήδη σχολιάστηκε νωρίτερα⁶⁶ η σύμβαση αυτή είναι προφανώς ένα εκ του νόμου υβρίδιο σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου και μερικής απασχόλησης/ εκ περιτροπής εργασίας (ορισμένοι μήνες ανά δωδεκάμηνο), ένα κράμα εργασιακής σχέσης περιορισμένης ανώτατης διάρκειας και ανώτατου ανά δωδεκάμηνο χρόνου εκτέλεσης αυτής.

- Η τρίτη αλλαγή που εισάγει το άρθρο 47 του Νόμου 4825/2021 είναι η αντικατάσταση της παρ. 4 του άρθρου 13, στην οποία προβλεπόταν αρχικά ότι, μεταξύ άλλων υποχρεώσεων, ο εργοδότης όφειλε να αποδείξει τη μηνιαία καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών στον ΟΓΑ, να προκαταβάλει το ποσό που αντιστοιχεί σε ένα μήνα απασχόλησης, ακόμη δε και να εξουσιοδοτήσει τον ΟΓΑ να εισπράξει το σύνολο των ασφαλιστικών εισφορών από τις επιδοτήσεις του ΟΠΕΚΕΠΕ.

Η νέα παρ. 4 ορίζει ότι για την απασχόλησή του ο εποχικός εργάτης «υπάγεται στην ασφάλιση του e- ΕΦΚΑ με βάση την ισχύουσα κοινωνικοασφαλιστική νομοθεσία». Η διατύπωση της επόμενης παρ. 5 διατηρείται ως εξής: «Αν ο εργοδότης επιθυμεί να απασχολήσει πολίτη τρίτης χώρας σε τομέα απασχόλησης που υπάγεται στην ασφάλιση του ΙΚΑ, εφαρμόζεται η ισχύουσα ασφαλιστική νομοθεσία». Από το συνδυασμό αυτό των δύο διατάξεων σαφώς προκύπτει ότι και οι εποχικοί εργαζόμενοι, υπάγονται πλέον στην ασφάλιση μέσω του συστήματος του εργοσήμου, εφόσον το επάγγελμά τους υπάγεται σε αυτά που καλύπτονται από αυτό το σύστημα, οριστικοποιώντας και επικυρώνοντας έτσι την τάση γενικευμένης απορρύθμισης της γεωργικής μισθωτής εργασίας. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται λίγους μήνες αργότερα, όταν με το άρθρο 95 του Νόμου 4915/2022 εισάγεται πλέον ρητή παραπομπή στις διατάξεις περί καταβολής εργοσήμου για όσους εποχικούς εργαζόμενους υπάγονται στην ασφάλιση του πρώην ΟΓΑ.

- Μια τέταρτη μεταρρύθμιση αφορά στην τροποποίηση του στοιχείου i της περ. α) *Εποχικοί εργαζόμενοι* της παρ. 1 του άρθρου 18 του Νόμου 4251/2014, το οποίο έχει τίτλο «Προσωρινή Διαμονή – Απασχόληση με εθνική θεώρηση εισόδου». Στη νέα μακροσκελή διάταξη μεταξύ άλλων ορίζονται ότι χορηγείται θεώρηση εισόδου τριών εναλλακτικών τύπων.

Πρώτον, εθνική θεώρηση εισόδου για εποχική εργασία μέγιστης διάρκειας ισχύος και διαμονής 9 μηνών. Ο πολίτης τρίτης χώρας μπορεί να εισέλθει εκ νέου με αντίστοιχη

---

⁶⁶ Υποκεφάλαιο 7γ.

θεώρηση μετά την παρέλευση 3 μηνών από τη λήξη της προηγούμενης θεώρησης εισόδου. Δεύτερον, εθνική θεώρηση εισόδου για εποχική εργασία μέγιστης διάρκειας ισχύος 1 έτους με δικαίωμα εποχικής εργασίας συνολικής διάρκειας 9 μηνών κατά τη διάρκεια ισχύος της θεώρησης, το οποίο συναρτάται με τις προβλεπόμενες από τη σύμβαση εργασίας περιόδους απασχόλησης. Τρίτον, ομοιόμορφη θεώρηση εισόδου βραχείας διάρκειας (Σένγκεν) πολλαπλών εισόδων μέγιστης ισχύος 6 μηνών με διάρκεια παραμονής 90 ημέρες για εποχική εργασία.

Παράλληλα, ρητά προβλέπεται ότι η σχετική σύμβαση εργασίας πρέπει να περιλαμβάνει τα εκτιμώμενα χρονικά διαστήματα απασχόλησης του εποχικά εργαζόμενου, με άλλα λόγια να ορίζονται σαφώς τα επιμέρους χρονικά (μηνιαία) διαστήματα παροχής της εργασίας στο εύρος της διάρκειάς της (έως 9 μήνες), τα οποία προφανώς δεν αποκλείεται να είναι και διακεκομμένα, ιδίως στην δεύτερη ως άνω περίπτωση στην οποία η θεώρηση εισόδου είναι διάρκειας ενός έτους. Η θεώρηση εισόδου για εποχική εργασία παρέχει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας αποκλειστικά για την παροχή της συγκεκριμένης εργασίας και στον συγκεκριμένο εργοδότη.

Μετά τη συμπλήρωση της μέγιστης διάρκειας διαμονής, ο εποχικά εργαζόμενος δεν μπορεί να επανέλθει στην Ελληνική Επικράτεια, εάν δεν έχουν συμπληρωθεί 3 μήνες από την ολοκλήρωση της εποχικής απασχόλησης. Ο εποχικά εργαζόμενος πολίτης τρίτης χώρας, μετά την ολοκλήρωση της περιόδου απασχόλησης οφείλει να αναχωρήσει αμέσως από την Ελληνική Επικράτεια. Αν δεν συμμορφωθεί, δεν έχει τη δυνατότητα να εισέλθει εκ νέου στη χώρα για κανέναν από τους λόγους που προβλέπονται στο Νόμο 4251/2014 και για περίοδο έως 5 έτη από την ημερομηνία κατά την οποία ήταν υποχρεωμένος να αναχωρήσει από τη Χώρα.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε ήδη, με το **άρθρο 72 παρ. 4** του Νόμου 4825/2021 καταργείται και η ισχύς του **άρθρου 13Α** που αφορά στην ειδική διαδικασία της «μετάκλησης εσωτερικού» παράτυπα διαμενόντων στην Ελλάδα αλλοδαπών για εργασία στον αγροτικό τομέα. Η ισχύς της διάταξης αυτής μεταφέρεται στη 1^η Ιουλίου 2022 (άρθρο 73 παρ. 2 του Νόμου) για λόγους που επιχειρείται να ερμηνευτούν στα δύο επόμενα υποκεφάλαια και οι οποίοι σχετίζονται με όλες τις προαναφερθείσες μεταρρυθμίσεις στο καθεστώς μετάκλησης για εποχική εργασία της διετίας 2020-2021.

9β Η διεύρυνση των ορίων της «κατά παρέκκλιση» διαδικασίας και το νέο άρθρο 18Α του Νόμου 4251/2014: Β' Φάση (2022-....) για τη «μετάκληση εσωτερικού» και με νέο εθνικό πρόσημο

Στην πραγματικότητα, οι τροποποιήσεις που αναλύθηκαν αμέσως προηγουμένως⁶⁷ και αφορούν στο άρθρο 13 και την εποχική εργασία, κατά μία έννοια δεν αποτελούν παρά το πρώτο ή το προ-παρασκευαστικό στάδιο για ό,τι θα επακολουθούσε στα τέλη του 2021 και στις αρχές του 2022. Ο Νόμος 4825/2021 που θεσπίζει το νέο άρθρο 13, ώστε να εναρμονιστεί το εθνικό πλαίσιο με την κοινοτική νομοθεσία, αλλά με καθυστέρηση οκτώ ολόκληρων ετών, εισάγεται τον Αύγουστο του 2021 και δημοσιεύεται στις 4 Σεπτεμβρίου. Τί είχε προηγηθεί?

Το καλοκαίρι του 2021 σημαδεύεται από δραματικές ελλείψεις σε εργατικά χέρια ιδίως για τον αγροτικό τομέα, μολονότι αυτά τα κενά δεν καταγράφονται το ίδιο σημαντικά σε όλες τις περιοχές της χώρας ή σε όλα τα είδη καλλιεργειών. Αυτονόητα, πιο περιορισμένα, αν και επίσης έντονα, είναι τα διαπιστωμένα προβλήματα στις βορειότερες περιοχές της χώρας, όπου όμως οι ανάγκες σε εργατικά χέρια καλύπτονται κατά κανόνα από την Αλβανία (ή από άλλες βαλκανικές ή εν γένει ευρωπαϊκές χώρες), χάρη ιδίως στην «κατά παρέκκλιση» διαδικασία μετάκλησης με εθνικό πρόσημο που αναλύθηκε προηγουμένως (άρθρο δέκατο έκτο Νόμου 4783/2021 ως ισχύει).

Αντιθέτως, με βάση και τα πορίσματα της έρευνας πεδίου, διαπιστώνεται ότι το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό καταγόμενο από ασιατικές χώρες ήταν πολύ μειωμένο στην Πελοπόννησο σε σχέση με προηγούμενες χρονιές. Κατ' επέκταση -από την άλλη- εξίσου μικρότερος είναι και ο όγκος των εργαζομένων ως ποσοστό αυτού του πληθυσμού που μετακινείται προς βορειότερες περιοχές κατά τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες, όπως ιδίως στη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία. Τα φαινόμενα αυτά αφορούν σε πολύ μεγάλο βαθμό σε εργάτες γης καταγόμενους από το **Μπαγκλαντές**, οι οποίοι κατά πολλές χιλιάδες (έως και 10.000 πριν την πανδημία) συγκεντρώνονται στην ευρύτερη περιοχή της Μανωλάδας και του Λάππα τους πρώτους 4-5 μήνες του χρόνου και έπειτα διασκορπίζονται σε άλλες περιοχές της χώρας, εντός ή εκτός Πελοποννήσου έως τα τέλη της χρονιάς.

Για λόγους κόπωσης σε ό,τι αφορά τις προοπτικές νόμιμης και αξιοπρεπούς εργασίας & διαμονής στην Ελλάδα, αλλά και στο περιβάλλον των προσδοκιών που προκαλούνται από την καμπάνια μαζικής νομιμοποίησης στην Ιταλία στις αρχές του

---

⁶⁷ Στο υποκεφάλαιο 9α.

2021 (αν και περιορισμένης κλίμακας και με κλαδικό πρόσημο) υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 2.000 Μπαγκλαντεσιανοί εργάτες γης, ίσως και 3.000, εγκαταλείπουν οριστικά την Ελλάδα για άλλες ευρωπαϊκές χώρες τη διετία 2020-2021. Και αν για τους Αλβανούς εργάτες γης η γεωγραφική εγγύτητα της χώρας καταγωγής μπορεί να εξασφαλίσει ως ένα βαθμό την κυκλική ή την εποχική κινητικότητα, δεν ισχύει το ίδιο για τους Ασιάτες εργάτες γης, ιδίως δε γι' αυτούς που εγκαταλείπουν οριστικά την Ελλάδα για άλλες μακρινές ευρωπαϊκές χώρες.

Η ελληνική κυβέρνηση δεχόμενη τεράστιες πιέσεις από τις αγροτικές -και όχι μόνον- επιχειρήσεις αναλαμβάνει πρωτοβουλίες προς διπλή κατεύθυνση, πάντοτε όμως με μια λογική έμφασης στη διευκόλυνση των διαδικασιών μετάκλησης εργαζομένων στον αγροτικό τομέα και όχι ολιστικής διευθέτησης της απασχόλησης σε αυτόν. Η πρώτη κατεύθυνση αναλύθηκε αμέσως προηγουμένως (νέο άρθρο 13) και αφορά στον πλήρη εναρμονισμό του πλαισίου για την εποχική μετάκληση με την οικεία κοινοτική νομοθεσία του 2014.

Η δεύτερη κατεύθυνση είναι πιο περίπλοκη. Αρχικά εκδηλώνεται με τη μορφή προσέγγισης της βασικής ασιατικής χώρας καταγωγής αλλοδαπών εργατών γης, δηλαδή του Μπαγκλαντές, με τη κυβέρνηση της οποίας εκκινούν διαπραγματεύσεις για τη σύναψη διμερούς συμφωνίας. Το φθινόπωρο του 2021, αμέσως μετά τη δημοσίευση του Νόμου 4825 οι συναντήσεις αυτές πυκνώνουν.

Στις **29 Νοεμβρίου 2021** πραγματοποιείται επίσημη συνάντηση του Έλληνα αρμόδιου Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου Μηταράκη με τον Υπουργό Ευημερίας και Εργασίας της Διασποράς του Μπαγκλαντές Imran Ahmed. Στο πλαίσιο αυτό, οι δύο Υπουργοί υπέγραψαν κείμενο διακήρυξης προθέσεων για τη θεσμοθέτηση τεχνικών συνομιλιών μεταξύ των δύο Υπουργείων, καθώς και για τη σύναψη ενός μνημονίου συνεργασίας σε εύθετο χρόνο, που θα καλύπτει αφενός θέματα νόμιμης μετανάστευσης και αφετέρου ζητήματα διευκόλυνσης των επιστροφών των παράτυπα διαμενόντων μεταναστών. Ο εύθετος αυτός χρόνος δεν άργησε να έρθει, μόλις στα τέλη του χειμώνα.

Νωρίτερα ωστόσο, στις **20 Δεκεμβρίου 2021** πραγματοποιείται με πτήση τσάρτερ αναγκαστική απέλαση 19 παρατύπως εισελθόντων υπηκόων Μπαγκλαντές, «στο πλαίσιο διμερούς συνεργασίας», η οποία όμως ακόμη δεν έχει συναφθεί. Όπως μάλιστα προστίθεται στο σχετικό δελτίο τύπου του Υπουργείου «είναι η πρώτη αναγκαστική απέλαση που πραγματοποιείται από το 2016 προς το Μπαγκλαντές, χάρη στις κοινές

προσπάθειες της ελληνικής και της αυστριακής Κυβέρνησης, με επιχείρηση που έλαβε χώρα υπό το συντονισμό της FRONTEX».

Οι επόμενοι δύο χειμερινοί μήνες και κυρίως ο Φεβρουάριος του 2022 είναι αφιερωμένοι σχεδόν εξ ολοκλήρου στις προσπάθειες διασφάλισης εργατικών χεριών από ασιατικές χώρες τόσο στον αγροτικό όσο και στους υπόλοιπους κλάδους, όπως ιδίως στον επισιτισμό-τουρισμό.

Ενδεικτική είναι η συζήτηση στη Βουλή εξ αφορμής ερώτησης που καταθέτει στις **27 Ιανουαρίου** το κόμμα ΜέΡΑ 25 με θέμα «*Απαιτούνται άμεσα μέτρα αξιοποίησης ανέργων και μετακλητών εργατών στην αγροτική οικονομία*». Το κείμενο της ερώτησης αποτελεί σε μεγάλο βαθμό αυτολεξεί αναπαραγωγή της επιστολής αγωνίας της Εθνικής Διεπαγγελματικής Οργάνωσης Πυρηνοκάρπων, η οποία δημοσιεύεται μόλις δύο ημέρες νωρίτερα (**25 Ιανουαρίου**). Το ενδιαφέρον των δύο αυτών κειμένων έγκειται αφενός στη διαπίστωση ότι «*οι αλλοδαποί εργάτες γης επιλέγουν άλλες χώρες όπως η Ιταλία, Γερμανία, Ισπανία και Γαλλία*» και αφετέρου στην πρόταση της σύναψης διακρατικών συμφωνιών με χώρες όπως η Ουκρανία, η Μολδαβία, το Μπαγκλαντές, η Ινδία και η Αίγυπτος. Επιπρόσθετα, το κείμενο αυτής της ερώτησης αναφέρει δε άκρως προφητικά (!) τα εξής: «Ειδικά για τη διακρατική συμφωνία με το Μπαγκλαντές να υπάρξει πρόβλεψη, ώστε οι εργαζόμενοι που βρίσκονται ήδη εδώ να παραμείνουν ως εποχικοί εργάτες γης για το προβλεπόμενο από το νόμο χρονικό διάστημα, σαν να είχαν εξέλθει και εισέλθει εκ νέου και να υπάρξει η απαιτούμενη νομοθετική ρύθμιση».

Μόλις τρεις εβδομάδες αργότερα, στις **8 και 9 Φεβρουαρίου** ο Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου επισκέπτεται το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν. Στο Q&A που εκδίδεται την αμέσως επόμενη μέρα αναφορικά με τις επισκέψεις του Υπουργού Μηταράκη στις δύο αυτές χώρες⁶⁸ αλλά και σε άρθρο του ίδιου του Υπουργού στην εφημερίδα Καθημερινή, επίσης στις 10/02/2022, με θέμα «*Μια νέα στρατηγική για τη μετανάστευση*»⁶⁹, ανακοινώνονται δύο σημαντικές ειδήσεις.

Πρώτον, η ελληνική Κυβέρνηση με την Κυβέρνηση του Πακιστάν δεν υπέγραψε καμία συμφωνία, αλλά αντιθέτως έθεσε τις βάσεις για την έναρξη τεχνικού διαλόγου προς διαπραγμάτευση πιθανής συμφωνίας που θα καλύπτει την επιστροφή όσων εισέρχονται

⁶⁸ <https://migration.gov.gr/en/qa-gia-tis-episkepseis-toy-yp-metanasteysis-kai-asyloy-n-mitaraki-se-pakistan-kai-mpagklantes/>.

⁶⁹ <https://www.kathimerini.gr/society/561711316/arthro-n-mitaraki-stin-k-mia-nea-stratigiki-gia-ti-metanasteysi/>.

παράνομα και τη θεσμοθέτηση νόμιμων οδών μετανάστευσης. Αντιθέτως, δεύτερον, με την κυβέρνηση του Μπαγκλαντές υπεγράφη Μνημόνιο Κατανόησης (MoU) με τίτλο *Migration and Mobility* (με ημερομηνία υπογραφής 9 Φλεβάρη), με το οποίο εγκαινιάζεται μια νέα εποχή για τη μεταναστευτική πολιτική βασιζόμενη σε δύο σκέλη: «*Με τη νομοθέτηση του Άρθρου 13 ν. 4251/14 και τη σύναψη διμερών συμφωνιών η Ελλάδα προωθεί τη νόμιμη μετανάστευση ως αντίβαρο στις -έως σήμερα- παράνομες αφίξεις στη χώρα. Μετανάστευση με κανόνες που θα οδηγήσει νομοτελειακά στην κάλυψη αναγκών της ελληνικής οικονομίας με εποχικούς εργαζόμενους*».

Ως προς το πρώτο σκέλος, με τη φράση «*τη νομοθέτηση του άρθρου 13*» εννοείται η εισαγωγή του νέου άρθρου 13 με το Νόμο 4825 λίγους μήνες νωρίτερα (Σεπτέμβρης 2021). Το δεύτερο σκέλος αφορά σε μία «*στροφή*» της Ελλάδας στη σύναψη διακρατικών συμφωνιών για την εποχική εργασία με τις χώρες καταγωγής και μάλιστα με προωθημένο περιεχόμενο, όπως «*προφητικά*» ζητήθηκε από τους αγροτικούς επαγγελματικούς συλλόγους βορείου Ελλάδος λίγες ημέρες νωρίτερα, σε ό,τι αφορά στους ήδη ευρισκόμενους στη χώρα μπαγκλαντεσιανούς πολίτες. Πλέον συγκεκριμένα το Μνημόνιο Κατανόησης περιλαμβάνει δύο βασικούς πυλώνες.

Από τη μια, προβλέπει τη διευκόλυνση της εποχικής μετανάστευσης για 9 μήνες ανά δωδεκάμηνο και για μια πενταετία με σκοπό την απασχόληση στον αγροτικό τομέα, όπως ακριβώς ορίζεται τόσο στη σχετική κοινοτική οδηγία, όσο και στο νέο πλέον άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014. Στο αρχικό σχέδιο του Μνημονίου Κατανόησης είχε προσδιοριστεί ένας ανώτατος αριθμός 2.000 εργατών ετησίως, για να οριστικοποιηθεί τελικά στα 4.000 άτομα.

Από την άλλη, εκτός από αυτές τις κατ' ανώτατο όριο 20.000 άδειες διαμονής για εποχική εργασία σε βάθος πενταετίας, συνομολογείται με το Μπαγκλαντές η δυνατότητα απόδοσης επιπλέον 15.000 αντίστοιχων αδειών διαμονής για εποχική εργασία χωρίς κλαδικό περιορισμό σε πολίτες της χώρας αυτής, οι οποίοι ήδη βρίσκονται στην Ελλάδα χωρίς χαρτιά. Οι συγκεκριμένοι εργαζόμενοι (για να θυμηθούμε την αντίστοιχη έκφραση της ερώτησης στη Βουλή με βάση την πρόταση των εργοδοτικών ενώσεων) θα λογίζονται «*σαν να είχαν εξέλθει και εισέλθει εκ νέου*» στη χώρα, κατά το στάδιο της πρώτης υπαγωγής τους στο πρόγραμμα, αλλά θα πρέπει εφεξής να αποδεικνύουν για τα επόμενα έτη την έξοδο από την Ελλάδα και την παραμονή στη χώρα καταγωγής τους για 3 μήνες πριν την κάθε φορά επανείσοδό τους για εποχική εργασία.

Κατά τον μήνα **Μάρτιο** ενεργοποιείται ένα σχέδιο στοχευμένων επιχειρήσεων-σκούπα στο κέντρο της Αθήνας με συλλήψεις και απελάσεις δεκάδων μπαγκλαντεσιανών πολιτών, οι οποίες προκαλούν μαχητικές διαδηλώσεις και παραστάσεις διαμαρτυρίας από την πλευρά των μεταναστών εργαζομένων. Αυτές οι μαζικές κινητοποιήσεις οργανώνονται από άτυπα δίκτυα μπαγκλαντεσιανών της διασποράς στην Ελλάδα, που προειδοποιούν ομοεθνείς τους για αστυνομικούς ελέγχους μέσα από τα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης, χωρίς όμως τη στήριξη της Πρεσβείας ή της επίσημης Κοινότητας τους στην Ελλάδα που δια των παραλείψεών τους στηρίζουν έμμεσα την υλοποίηση του Μνημονίου Κατανόησης.

Αφίσα-κάλεσμα του Συμβούλιο Δικαιωμάτων Ομογενών του Μπαγκλαντές της Διασποράς στις κινητοποιήσεις ενάντια στο Ρατσισμό στις 19 Μαρτίου 2022

সম্প্রীতি
বিসমিল্লাহির রাহমানির রাহিম
অধিকার
সমৃদ্ধি

এসো এক হই অধিকারের কথা কই

19 MARCH

গ্রীস থেকে বাংলাদেশীদের ডিপোর্ট বন্ধ সহ প্রবাসীদের
সকল যৌক্তিক অধিকার আদায়ের দাবিতে, এক বিশাল
**মানব বন্ধন ও বিক্ষোভ
সমাবেশ**

তারিখ: ১৯শে মার্চ শনিবার স্থান: গুয়োনিয়া স্কয়ার সময়: বিকাল ৩:০০ ঘটিকায়

বাংলাদেশ প্রবাসী অধিকার পরিষদ গ্রীস শাখা

Τέλος, με τροπολογία που κατατίθεται εσπευσμένα στο πλαίσιο νομοθετικής πρωτοβουλίας που αφορά για άλλη μια φορά σε άλλα θέματα⁷⁰ εισάγονται νέες

⁷⁰ Με τίτλο «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Καταπολέμησης της Διαφθοράς, διατάξεις για θέματα ανθρωπίνου δυναμικού και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, νομοθετικό πλαίσιο εκπαίδευσης των σπουδαστών/σπουδαστριών της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης για την ένταξη στον κλάδο Π.Ε. Επιτελικών Στελεχών, διατάξεις για την ολοκλήρωση της μεταφοράς των δασικών υπηρεσιών στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, διατάξεις για την εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», Εθνική Σύμβαση Ομογενών και άλλες επείγουσες διατάξεις».

τροποποιήσεις στο πλαίσιο της μετάκλησης, προς εναρμονισμό με το πνεύμα του Μνημονίου Ελλάδος-Μπαγκλαντές, το οποίο ωστόσο δεν Κυρώνεται παρά στα τέλη Ιουλίου 2022 (Νόμος 4959/2022). Στο κείμενο του νέου Νόμου 4915/2022 οι αλλαγές αυτές εντοπίζονται στα άρθρα 94-96.

Στο **άρθρο 94** τροποποιείται το άρθρο δέκατο έκτο του Νόμου 4783/2021 σχετικά με τη *Μετάκληση πολίτη τρίτης χώρας για προσωρινή απασχόληση στην αγροτική οικονομία σύμφωνα με την κατά παρέκκλιση διαδικασία*, η οποία αναλύθηκε ανωτέρω (Υποκεφάλαιο 8β). Πρόκειται για περισσότερες από 10 ήσσονος σημασίας νομικοτεχνικές αλλαγές, δεν λείπουν όμως και τροποποιήσεις ουσίας και μάλιστα αυξημένης σπουδαιότητας όπως:

α) επεκτείνεται μέχρι την 30^η Σεπτεμβρίου 2022 η δυνατότητα υποβολής αιτήματος μετάκλησης πολιτών τρίτων χωρών για απασχόληση σε αγροτικές εργασίες προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες της χώρας στο τομέα της αγροτικής παραγωγής, προδίδοντας έτσι στην «κατά παρέκκλιση» διαδικασία μόνιμα χαρακτηριστικά ως μια εφεξής πάγια και παράλληλη διαδικασία σε σχέση με αυτή του άρθρου 13. Υπενθυμίζεται ότι η αρχική προθεσμία για αυτή την «κατ' εξαίρεση» διαδικασία ήταν η 30^η Σεπτεμβρίου 2021 και η πρώτη παράταση είχε δοθεί μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2021.

β) καταργείται η απαγόρευση της επανεισόδου στην Ελλάδα για 2 μήνες από την ημερομηνία αναχώρησης και επιπρόσθετα θεσπίζεται η δυνατότητα επανεισόδου δύο φορές μηνιαίως. Αυτές οι «αφιξοαναχωρήσεις» (sic) τελούν μεν υπό τον έλεγχο των αρμοδίων συνοριακών αρχών, όμως προσδίδουν χαρακτηριστικά τακτικής διασυνοριακής κινητικότητας των Αλβανών εργατών γης στο πλαίσιο της παροχής εποχικής εργασίας στον αγροτικό τομέα.

γ) η κοινοποίηση των απαραίτητων εγγράφων στην Ανεξάρτητη Αρχή Επιθεώρησης Εργασίας επιβάλλεται όχι μόνο για τον έλεγχο της τήρησης των μέτρων υγείας και ασφάλειας, αλλά επιπλέον και «για όλες τις πτυχές της παροχής απασχόλησης από πλευράς των εργαζομένων στην αγροτική οικονομία σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία».

Το **άρθρο 95** είναι αφιερωμένο σε μια νέα τροποποίηση του άρθρου 13, έξι μόλις μήνες μετά τη θέσπιση του «νέου» άρθρου 13 με το Νόμο 4825/2021 στις αρχές Σεπτεμβρίου. Οι νέες σημαντικότερες αλλαγές, εκτός από πλήθος νομοτεχνικών αλλαγών περιορισμένης σπουδαιότητας, είναι οι εξής:

α) αναπροσαρμόζεται και περιορίζεται το παράβολο των 100 ευρώ, το οποίο καταβάλλεται από τον εργοδότη για αίτηση μετάκλησης εποχικού εργαζόμενου για περισσότερα του ενός έτη και πλέον αφορά το σύνολο των περιόδων απασχόλησης (έως το όριο ασφαλώς των πέντε ετών).

β) εισάγεται πλέον ρητή παραπομπή στις διατάξεις περί καταβολής **εργοσήμου** για όσους εποχικούς εργαζόμενους υπάγονται στην ασφάλιση του πρώην ΟΓΑ, αλλά διατηρείται η δυνατότητα υπαγωγής εποχικών εργαζομένων στον e-ΕΦΚΑ, στην περίπτωση κατά την οποία η εποχική δραστηριότητα επεκταθεί και σε άλλους τομείς απασχόλησης (σύμφωνα με το άρθρο 11 του Νόμου 4251/2014). Συνεπώς, επικυρώνεται με τον πλέον επίσημο τρόπο τόσο η υπαγωγή της εποχικής απασχόλησης του αγροτικού τομέα στην ασφάλιση του εργοσήμου όσο και η επέκταση της εποχικής απασχόλησης σε κλάδους πλην του αγροτικού, όπου, εφόσον πρόκειται για επάγγελμα που δεν υπάγεται (για την ώρα) στις ρυθμίσεις περί εργοσήμου, εφαρμόζεται η κείμενη εργασιακή και ασφαλιστική νομοθεσία.

Τέλος, πολύ σημαντικές ρυθμίσεις εισάγονται με το **άρθρο 96** του Νόμου με το οποίο προστίθεται **νέο άρθρο 18Α στο Νόμο 4251/2014** με τίτλο *«Διαμονή πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχική εργασία σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 13 και 18 του Νόμου 4251/2014»*. Το άρθρο 18 του Νόμου, το οποίο διατηρείται σε ισχύ έχει τίτλο *«Προσωρινή Διαμονή – Απασχόληση με εθνική θεώρηση εισόδου»*. Στην πραγματικότητα το νέο άρθρο 18Α αποσκοπεί στη ρύθμιση των όρων και των διατυπώσεων απόκτησης της άδειας διαμονής για εποχική εργασία για τους εργαζόμενους, οι οποίοι έχουν εισέλθει στην Ελλάδα με θεώρηση εισόδου για εποχική εργασία σύμφωνα με τα άρθρα 13 και 18 του Νόμου.

Ειδικότερα, στο νέο άρθρο 18Α γίνονται οι απαραίτητες προσαρμογές, όπως αυτές προέκυψαν μετά τον εναρμονισμό της ελληνικής νομοθεσίας προς την κοινοτική οδηγία 2014/36. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις αφορούν ιδίως στην επέκταση της μέγιστης διάρκειας παροχής εργασίας στους εννέα μήνες ανά δωδεκάμηνο και τη θέσπιση του ανώτατου ορίου των 5 συνολικά ετών, δηλαδή στην περίπτωση του νέου υβριδίου σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου και μερικής απασχόλησης/ εκ περιτροπής εργασίας.

Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του Νόμου, με τη νέα διάταξη εισάγεται **νέου τύπου άδεια διαμονής εποχικής εργασίας** από ένα έως πέντε έτη *«προκειμένου*

να αποφεύγεται η εκ νέου διαδικασία χορήγησης νέας εθνικής θεώρησης για εποχική εργασία, προς διευκόλυνση των ελληνικών προξενικών αρχών, αλλά και για να καθίσταται πιο λειτουργική η εφαρμογή του άρθρου 13 του Κώδικα Μετανάστευσης». Αποκωδικοποιώντας τα βασικότερα σημεία του νέου άρθρου 18Α σημειώνονται τα εξής:

Πρώτον, για την απόκτηση της νέας άδειας διαμονής εφόσον υπάρχει διαθέσιμη θέση εργασίας σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 11 του Κώδικα Μετανάστευσης υποβάλλονται: α) έγκυρη σύμβαση εργασίας για απασχόληση με εργόσημο, β) ηλεκτρονικό παράβολο ύψους εβδομήντα 75 ευρώ για τη συνολική περίοδο ισχύος της άδειας διαμονής, γ) στοιχεία ότι ο εργαζόμενος διαθέτει κατάλληλο για διαμονή κατάλυμα και στην περίπτωση που το κατάλυμα παρέχεται από τον εργοδότη, ο αιτών υποβάλει υπεύθυνη δήλωση του εργοδότη σύμφωνα με την περ. 3 της παρ. 3 του άρθρου 13, δ) αποδεικτικά στοιχεία ότι ο αιτών διαθέτει πλήρη ασφάλιση ασθένειας, ε) υπεύθυνη δήλωση του εργοδότη, σύμφωνα με την οποία αυτός αναλαμβάνει τις προβλεπόμενες δαπάνες σε περίπτωση απέλασης και στ) ενιαία δήλωση καλλιέργειας ή ενιαία δήλωση εκτροφής του άρθρου 9 του Νόμου 3877/2010.

Δεύτερον, θεσπίζονται τόσο η ρητή υποχρέωση απουσίας τριών μηνών ανά περίοδο δώδεκα μηνών από τη χώρα όσο και η δυνατότητα αλλαγής εργοδότη, ενώ σε περίπτωση απασχόλησης σε κλάδους πλην της γεωργίας, δασοκομίας και κτηνοτροφίας τα προς υποβολή δικαιολογητικά προσαρμόζονται αναλόγως και στη βάση ειδικής ΚΥΑ.

Τρίτον, η νέα άδεια διαμονής δύναται να ανανεώνεται άπαξ και για χρονική περίοδο έως 5 έτη, δεν παρέχει ωστόσο πρόσβαση στο δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, ενώ ο διανυθείς χρόνος δεν υπολογίζεται ούτε για την πρόσβαση στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος ούτε για την πλήρωση των προϋποθέσεων υποβολής αιτήματος για τη χορήγηση της ελληνικής ιθαγένειας.

Τέλος, *τέταρτον*, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ρύθμιση του τελευταίου εδαφίου της παρ. 7 του νέου άρθρου 18Α, όπου προβλέπονται τα εξής: «*Με απόφαση του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου δύνανται να καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης αδειών διαμονής του παρόντος χωρίς την απαίτηση της προηγούμενης εθνικής θεώρησης σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος Κώδικα*».

Είναι προφανές ότι η διάταξη αυτή αφορά εμμέσως πλην σαφώς την υπαγωγή στο νέο καθεστώς των 15.000 εργατών από το Μπαγκλαντές, οι οποίοι βρίσκονται ήδη στην Ελλάδα και θα πρέπει να θεωρηθούν κατά πλάσμα δικαίου ως νέο-εισερχόμενοι, απαλλασσόμενο ωστόσο (άπαξ) από την υποχρέωση έκδοσης θεώρησης εισόδου του αμέσως προηγούμενου άρθρου του Κώδικα Μετανάστευσης (άρθρου 18). Είναι δε σαφές ότι φωτογραφίζονται οι ήδη εν Ελλάδι ευρισκόμενοι μπαγκλαντεσιανοί πολίτες, για τους οποίους με κάποιο τρόπο δεν θα απαιτηθεί η έκδοση θεώρησης εισόδου και όχι οι Αλβανοί πολίτες, για τους οποίους η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία τους φωτογραφίζει με τη διατύπωση *«απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης εισόδου»*. Εν αναμονή της έκδοσης αυτής της ΚΥΑ, η οποία ενδεχομένως θα παραπέμπει και στο κείμενο της κυρωθείσας διακρατικής συμφωνίας Ελλάδας-Μπαγκλαντές προκύπτουν ορισμένοι ουσιώδεις προβληματισμοί.

Ένας μεγάλος *πρώτον*, σκόπελος που πρέπει να ξεπεράσει η ελληνική κυβέρνηση για τους ήδη ευρισκόμενους στη χώρα 15.000 μπαγκλαντεσιανούς μετανάστες χωρίς χαρτιά, είναι το άρθρο 2 (με τίτλο «πεδίο εφαρμογής») της οδηγίας 2014/36, το οποίο προβλέπει ότι *«η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται σε υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι τη στιγμή που υποβάλλουν αίτηση διαμένουν στο έδαφος κράτους μέλους»*. Αυτή η ρήτρα εξαίρεσης τίθεται με σκοπό προφανώς την αποτροπή της αξιοποίησης της κοινοτικής νομοθεσίας περί την εποχική εργασία για την τακτοποίηση, έστω προσωρινά, του καθεστώτος διαμονής μεταναστών χωρίς χαρτιά στις χώρες-μέλη. Αυτό ακριβώς, όμως, επιδιώκει η ελληνική κυβέρνηση με την πρόβλεψη της συμπερίληψης των 15.000 εργαζομένων στο Μνημόνιο Κατανόησης με το Μπαγκλαντές στις αντίστοιχες διατάξεις.

Μια *δεύτερη* επισήμανση αφορά στο γεγονός ότι πλέον η παροχή κατάλληλου καταλύματος στον αλλοδαπό εποχικό εργάτη γης είναι προαιρετική και μόνο στην περίπτωση που παρέχεται από τον εργοδότη, τίθεται υποχρέωση υπεύθυνης δήλωσης για τη διάθεση και την καταλληλότητά του.

Τρίτον, η αδυναμία αξιοποίησης του χρόνου νόμιμης διαμονής και εργασίας στο πλαίσιο της νέας άδειας διαμονής του άρθρου 18Α για την κατοχύρωση άλλων δικαιωμάτων (στην οικογενειακή επανένωση, στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος, στην ελληνική ιθαγένεια) δημιουργεί ένα εύλογο ερώτημα. Για ποιό λόγο να επιλέξουν να υπαχθούν στη νέα ρύθμιση μετανάστες χωρίς χαρτιά, ιδίως όσοι είναι κοντά στο όριο της επταετίας, η οποία είναι η βασικότερη προϋπόθεση για την πρόσβαση στην

άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους? Τη στιγμή μάλιστα που υπό το νέο καθεστώς, όχι μόνο θα είναι υποχρεωμένοι να εξέρχονται της χώρας για τρεις ολόκληρους μήνες ετησίως, αλλά επιπλέον και να απεμπολήσουν την προοπτική της μόνιμης εγκατάστασης στην Ελλάδα, έπειτα από πολλά χρόνια διαμονής σε αυτή, καθώς και την απορρέουσα ελπίδα για οικογενειακή επανένωση. Στα τέλη του 2021 από τις 9.237 άδειες διαμονής μπαγκλαντεσιανών πολιτών σε ισχύ οι 1.422 (ποσοστό 15,4%) αφορούσαν σε εξαιρετικούς λόγους, ενώ μεγάλος αριθμός μεταναστών βρίσκεται σήμερα πολύ κοντά στη συμπλήρωση της επταετίας.

Στο ερώτημα λοιπόν γιατί να ρισκάρουν την υπαγωγή στο νέο καθεστώς, η απάντηση προήλθε με σαφήνεια από την ελληνική πολιτεία, πριν καν την υιοθέτηση του νέου άρθρου 18Α: για να μη συλληφθούν και απελαθούν με συνοπτικές διαδικασίες! Τη στιγμή που η ελληνική αστυνομία, κόντρα στις αγωνιώδεις εκκλήσεις των εργοδοτικών φορέων στη γεωργία και στον επισιτισμό-τουρισμό, επαν-ενεργοποίησε μετά από πολλά χρόνια στοχευμένες επιχειρήσεις-σκούπα στο κέντρο της Αθήνας. Με άλλα λόγια, αυτή τη φορά φαίνεται ότι ο εγκλωβισμός των μεταναστών εργαζομένων στις διατάξεις του δυσεφάρμοστου πρακτικά νέου πλαισίου δεν θα μπορούσε να γίνει παρά με την αστυνομική καταστολή, προσδίδοντας πλέον (και για άλλη μια φορά) στην όλη νομοθετική πρωτοβουλία χαρακτηριστικά μάλλον θεσμικής καταναγκαστικής εργασίας παρά καμπάνιας νομιμοποίησης.

9γ Κανονικοποίηση της «κατά παρέκκλιση» διαδικασίας και κύρωση της Συμφωνίας με το Μπαγκλαντές: το τέλος μιας εποχής (?)

Το καλοκαίρι του 2022 μεταρρυθμίζεται για πολλοστή φορά το άρθρο δέκατο έκτο του Νόμου 4783/2021, το οποίο αφορά στην «κατά παρέκκλιση» διαδικασία εποχικής εργασίας (Αλβανών κυρίως) εργατών γης⁷¹. Εκτός από αρκετές ήσσονος σπουδαιότητας νομοτεχνικές αλλαγές⁷², αυτή τη φορά με το **άρθρο 62 του Νόμου 4950/2022**⁷³ με τίτλο «*Απασχόληση πολιτών τρίτων χωρών στην αγροτική οικονομία- Τροποποίηση του άρθρου δέκατου έκτου του ν. 4783/2021*» εξυπηρετείται μια διπλή βασική σκοπιμότητα:

⁷¹ Αναλυτικά για αυτή τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις υπαγωγής βλ. νωρίτερα υπο-κεφάλαιο 8β.

⁷² Με σημαντικότερη ίσως την προσθήκη της ΗΔΙΚΑ στις υπηρεσίες και τα συστήματα που διαλειτουργούν σε ό,τι αφορά στην υλοποίηση της «κατά παρέκκλισης» διαδικασίας.

⁷³ Τίτλος του Νόμου αυτού που δημοσιεύεται την 2^η Ιουλίου 2022 είναι «Ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση της πανδημίας του κορονοϊού COVID-19 και την προστασία της δημόσιας υγείας και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις».

α) η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της παγιωμένης «κατά παρέκκλισης» διαδικασίας στο σύνολο πλέον των μεταναστών που βρίσκονται παράτυπα στη χώρα, εφόσον επιθυμούν να εργαστούν στην αγροτική οικονομία και ως εκ τούτου β) η αντικατάσταση του καθεστώτος της «παραιομιμότητας», δεδομένης άλλωστε της κατάργησης της ισχύος του σχετικού άρθρου 13Α του Νόμου 4251/2014 από 1^η Ιουλίου 2022, η οποία είχε προαναγγελθεί σχεδόν έναν χρόνο νωρίτερα και συγκεκριμένα ήδη από το μήνα Σεπτέμβριο του 2021⁷⁴.

Πρόκειται για μια από τις πολύ σπάνιες περιπτώσεις, στις οποίες η ελληνική πολιτεία προγραμματίζει πολύ νωρίτερα, αλλά με ακρίβεια ημέρας, τη μεταρρύθμιση μιας έκτακτης κατά τα άλλα ρύθμισης στο πλαίσιο της πανδημίας, εφόσον ο νέος Νόμος 4950/2022 δημοσιεύεται την 2α Ιουλίου 2022, ήτοι τη μεθεπόμενη ακριβώς της προαναγγελθείσας κατάργησης του άρθρου 13Α. Αυτή η εξέλιξη επιβεβαιώνει την άποψη ότι από τις αρχές του 2020 εξυφαίνεται μια νέα ολοκληρωμένη πολιτική με μεσο-μακροπρόθεσμο μάλιστα ορίζοντα για την απασχόληση αλλοδαπών στον αγροτικό τομέα, παρά τη φαινομενική περί το αντίθετο εικόνα λόγω των πολλαπλών και διαδοχικών επιμέρους νομοθετήσεων.

Πλέον συγκεκριμένα, στο νέο άρθρο δέκατο έκτο προστίθεται **νέο εδάφιο 1α** στην πρώτη παράγραφο του άρθρου, στην οποία αναφέρεται ότι με την «κατά παρέκκλιση» διαδικασία της **αίτησης** της παρ. 1 «*μπορούν να διαμείνουν και απασχοληθούν και πολίτες τρίτων χωρών, οι οποίοι βρίσκονται στη χώρα και το καθεστώς διαμονής τους δεν έχει ρυθμιστεί*». Η απουσία αναφοράς στην παρατυπία της διαμονής και η επιλογή της περιγραφικής διατύπωσης περί «απουσίας ρύθμισης» του καθεστώτος διαμονής δεν στοχεύουν απλά στη διάλυση κάθε υποψίας περί τακτοποίησης του καθεστώτος διαμονής παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών για λόγους εσωτερικής πολιτικής τάξης στο κυβερνών κόμμα, αλλά επιπλέον και στην εμπέδωση της έλλειψης οποιασδήποτε προοπτικής για μια μαζική «νομιμοποίηση» μεταναστών στο μέλλον.

Η νέα ρύθμιση, η οποία στη σχετική εγκύκλιο 472338/12.08.2022 του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου αποκαλείται «*Έκτακτη διαδικασία αρθ. 16 παρ. 1α*», στην πραγματικότητα τίθεται προς αντικατάσταση της διαδικασίας του άρθρου 13Α, η οποία

---

⁷⁴ Με το άρθρο 72 παρ. 4 του Νόμου 4825/2021 καταργείται η ισχύς του άρθρου 13Α που αφορά στην ειδική διαδικασία της «μετάκλησης εσωτερικού» παράτυπα διαμενόντων στην Ελλάδα αλλοδαπών για εργασία στον αγροτικό τομέα. Η ισχύς της διάταξης αυτής μεταφέρεται στην 1η Ιουλίου 2022 (άρθρο 73 παρ. 2 του Νόμου).

όπως ειπώθηκε νωρίτερα⁷⁵ λειτουργούσε από το 2016 σαν τακτική «μετάκληση εσωτερικού».

Η διαδικασία της παρ. 1α εισάγει μια έκτακτη «κατά παρέκκλιση μετάκληση εσωτερικού», ωστόσο η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει η κοινοτική νομοθεσία για την εποχική εργασία προς όφελος ήδη ευρισκομένων στην επικράτεια της χώρας-μέλους απαγορεύεται ρητώς στο κείμενο της σχετικής οδηγίας 2014/36⁷⁶. Και αυτό επισημαίνεται εγκαίρως και ευκρινώς πριν την ψήφιση του Νόμου 4950/2022 στο κείμενο των Παρατηρήσεων της Διεύθυνσης Ατομικών Ρυθμίσεων της Γενικής Διεύθυνσης Εργασιακών Σχέσεων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων επί του σχεδίου της εν λόγω διάταξης⁷⁷.

Εφόσον η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία απευθύνεται τόσο σε αλλοδαπούς ευρισκόμενους στο εξωτερικό, οι οποίοι δεν υποχρεούνται σε έκδοση θεώρησης εισόδου, όσο ταυτόχρονα και σε παρατύπως διαμένοντες στην επικράτεια, ο νέος τίτλος του άρθρου δέκατου έκτου δεν θα μπορούσε να περιλαμβάνει πλέον τον όρο «μετάκληση» και διαμορφώνεται ως εξής «*Διαδικασία προσωρινής απασχόλησης πολιτών τρίτων χωρών στην αγροτική οικονομία*». Άλλωστε η σχετική **αίτηση**, η οποία επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης, θα πρέπει στο εξής να εμπεριέχει και το ΑΦΜ και το ΑΜΚΑ που τυχόν έχουν χορηγηθεί κατά το παρελθόν στους ενδιαφερόμενους προσδίδοντας έτσι μια (ψευδ)αίσθηση οιονεί διευθέτησης του καθεστώτος διαμονής τους.

Αντιθέτως, ωστόσο, από άποψη μεταναστευτικού δικαίου δύσκολα η νέα διαδικασία νομότυπης απασχόλησης στον αγροτικό τομέα των παράτυπα διαμενόντων στη χώρα αλλοδαπών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί έστω ως καθεστώς «παρανομιμότητας» όπως επί εποχής ισχύος του άρθρου 13Α. Εν προκειμένω με το άρθρο δέκατο έκτο όπως ισχύει καθιερώνεται για όλους τους καλυπτόμενους αλλοδαπούς εργάτες γης (διαμένοντες είτε εκτός είτε εντός της χώρας) μια νέα ενιαία εκδοχή εποχικής «μετάκλησης» εξωτερικού και εσωτερικού αντίστοιχα για τον αγροτικό τομέα, η οποία σε σχέση με τις ρυθμίσεις των άρθρων 13, 13Α και 18Α περιλαμβάνει μια σημαντική

---

⁷⁵ Βλ. ανωτέρω αποκεφάλαιο 7δ.

⁷⁶ Η οποία έχει πλέον ολοκληρωμένα ενσωμαρωθεί στο εθνικό δίκαιο με το το νέο άρθρο 13 και το νέο άρθρο 18Α βλ. συγκεκριμένα προηγούμενα υπο-κεφάλαια 9α και 9β αντίστοιχα.

⁷⁷ Έγγραφο 61015/ 29.06.2022.

διαφορά, γι' αυτό και περιγράφεται στο νόμο ως «κατά παρέκκλιση»: δεν συνεπάγεται την έκδοση οιαδήποτε νόμιμου τίτλου διαμονής ή εργασίας.

Πρόκειται για μια πρωτότυπη εκδοχή απλής ηλεκτρονικής παρακολούθησης της *διαμονής* (στη χώρα) και της *εργασίας* (στον αγροτικό τομέα) χωρίς να εγκαθιδρύεται τυπικά κάποιου είδους καθεστώς διαμονής. Η διαμονή στη χώρα δεν είναι ούτε νόμιμη, ούτε παράνομη, ούτε παρα-νόμιμη, αλλά μάλλον **α-νόμιμη**, εφόσον εν προκειμένω δεν εξαρτάται έστω από τη διαταγή απομάκρυνσης (σε αναστολή), όπως στην περίπτωση του άρθρου 13Α. Και για τις δύο κατηγορίες καλυπτόμενων αλλοδαπών, ιδίως δε για τους παράτυπα διαμένοντες στη χώρα, η υποβολή της αίτησης, χωρίς άλλες νομικές απολήξεις, ενεργοποιεί μια digital καταγραφή και επίβλεψη των ροών απασχόλησης στον αγροτικό τομέα αλλοδαπών εργατών γης για τις δύο αυτές κατηγορίες.

Ειδικότερα, η **αίτηση**, είτε πρόκειται για την αρχική τρίμηνη απασχόληση είτε για την κοινή αίτηση παράτασής της για άλλους τρεις μήνες, είναι αυτή που παράγει όλες τις έννομες συνέπειες και μάλιστα από την υποβολή της, χωρίς έστω την αίρεση της έγκρισής της από τις αρμόδιες αρχές, εφόσον στο Νόμο δεν περιγράφονται ούτε η σχετική διαδικασία εξέτασης ούτε προβλέπονται επιπτώσεις από τυχόν απόρριψή της. Ειδικά για την περίπτωση των παράτυπα διαμενόντων στη χώρα (παρ. 1α) τα ληξιαρχικά στοιχεία της αίτησης δηλώνονται με απλή υπεύθυνη δήλωση, ενώ γίνεται δεκτό απλό αντίγραφο μη ισχυρού ταξιδιωτικού εγγράφου συνοδευόμενο επίσης από υπεύθυνη δήλωση περί προσωρινής στέρησης ισχυρού διαβατηρίου.

Οι συγκεντρωτικές καταστάσεις των αιτούντων εργοδοτών και των πολιτών τρίτων χωρών καταρτίζονται με τη μορφή υπολογιστικών φύλλων βάσει της γραμμογράφησης της ΗΔΙΚΑ και αποστέλλονται στις δια-λειτουργούσες υπηρεσίες για την έκδοση ΑΦΜ και ΑΜΚΑ, στην περίπτωση που δεν είχαν ήδη εκδοθεί στο παρελθόν. Με τον τρόπο αυτό η διαδικασία επιτρέπει ιδίως στους παράτυπα διαμένοντες να αφήνουν διοικητικά ίχνη εύκολα αξιοποιήσιμα στο μέλλον σε μια προοπτική τακτοποίησης του καθεστώτος διαμονής τους, αλλά είναι αμφίβολο εάν υπάρχει τέτοια βούληση. Τονίζεται στο σημείο αυτό ότι η καταργούμενη ειδική άδεια εργασίας του άρθρου 13Α συμπεριλαμβάνονταν ρητά στη λίστα των εγγράφων που λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της 7ετούς διαμονής στο πλαίσιο της έκδοσης της άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους.

Εν προκειμένω, θα χρειαστεί η έκδοση μιας σχετικής βεβαίωσης ή έστω η ενδο-υπηρεσιακή αποστολή της, εφόσον υπάρξει βούληση για συμπερίληψη και αυτών των διαστημάτων απασχόλησης στη χώρα στο πλαίσιο έκδοσης τυπικού τίτλου διαμονής στο μέλλον. Παραδόξως, η διαδικασία της παρ. 3α του εν λόγω άρθρου δέκατου έκτου που αφορά στην κοινή αίτηση για παράταση του δικαιώματος εργασίας προϋποθέτει την έκδοση *υπηρεσιακού σημειώματος* που εκδίδεται από την κατά τόπο (σε επίπεδο νομού) αρμόδια υπηρεσία Αλλοδαπών της Ελληνικής Αστυνομίας.

Προς ώρας το εν λόγω άυλο καθεστώς νομότυπης, αλλά όχι νόμιμης, διαμονής παραπέμπει ή απλά συνοδεύεται από ένα επίσης *άυλο καθεστώς νομιμοφανούς απασχόλησης*, εφόσον όλη η πληροφορία διατηρείται στη σχετική ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία δύναται να δια-λειτουργεί με τα συστήματα των υπολοίπων δημοσίων φορέων, όπως της ΑΑΔΕ, αλλά και αυτών που υπάγονται στο Υπουργείο Εργασίας. Ωστόσο, στα δικαιολογητικά που επισυνάπτονται στη σχετική αίτηση δεν περιλαμβάνεται η έγκυρη σύμβαση εργασίας με τον εργοδότη, όπως απαιτείται τόσο από την Οδηγία 2014/46 για την εποχική απασχόληση όσο πλέον και από το νέο άρθρο 13 του Νόμου 4251/2014.

Η μόνη κατοχύρωση για τους εργαζόμενους περιλαμβάνεται στην παράγραφο 5 του άρθρου δέκατου έκτου και αφορά στην παροχή *δικαιώματος εργασίας* ως εποχιακού εργάτη για όσο χρόνο διαρκεί η διαμονή στη χώρα και υπό την προϋπόθεση της πλήρωσης «των προϋποθέσεων του παρόντος», δηλαδή αποκλειστικά και μόνον της μεταφόρτωσης όλων των σχετικών δικαιολογητικών στην οικεία πλατφόρμα <https://portal.immigration.gov.gr/aitiseis-metaklisis-ergodoton>. Στην ίδια παράγραφο του άρθρου δέκατου έκτου, άλλωστε, επισημαίνεται ότι η απασχόληση αυτή υπάγεται στην ασφάλιση του Ηλεκτρονικού ΕΦΚΑ (πρώην ΟΓΑ) με εργόσημο.

Είναι προφανές ότι η ελληνική πολιτεία δεν φαίνεται να πιστεύει ειλικρινά ότι από 1^{ης} Οκτωβρίου 2022 θα λύσει οριστικά το πρόβλημα της έλλειψης εργατικών χεριών στον αγροτικό τομέα αφενός με τα νέα άρθρα 13 και 18Α του Νόμου 4251/2014 και αφετέρου με την εφαρμογή του Νόμου 4959/2022, με τον οποίο κυρώνεται στα τέλη Ιουλίου 2022 το Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ Ελλάδος και Μπαγκλαντές για τη μετανάστευση και την κινητικότητα. Το εν λόγω Μνημόνιο σημειωτέον κυρώνεται με τις θετικές ψήφους της ΝΔ, του ΚΙΝΑΛ και του ΣΥΡΙΖΑ, ενώ καταψηφίζεται από Ελληνική Λύση, ΚΚΕ και ΜέΡΑ 25.

Συνακόλουθα, δεν φαίνεται ότι τελειώνει μια εποχή και ξεκινά μια νέα στο ζήτημα της μισθωτής απασχόλησης στον αγροτικό τομέα. Αντιθέτως, η ελληνική πολιτεία καταφεύγει σε μια νέα διαδοχική παράταση της ισχύος αυτής της «κατά παρέκκλιση διαδικασίας απασχόλησης», όπως αποκαλείται πλέον επίσημα η διαδικασία της παραγράφου 1α. Σε σχετικό έγγραφό του (583083/ 04.10.2022) προς τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της χώρας (Δ/νσεις Αλλοδαπών και Μετανάστευσης) ο αρμόδιος Υπουργός Μηταράκης αναφέρει ότι η ισχύς της κατά παρέκκλισης διαδικασίας του άρθρου δεκάτου έκτου του Νόμου 4783/2021 πρόκειται να παραταθεί έως την 31^η Μαρτίου 2023. *«Εν όψει δε της σχετικής νομοθετικής πρωτοβουλίας [...] η σχετική ηλεκτρονική εφαρμογή του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου (e-Υπηρεσίες) θα συνεχίσει να είναι διαθέσιμη στους ενδιαφερομένους εργοδότες και οι υπηρεσίες σας θα προχωρούν απρόσκοπτα στην ηλεκτρονική παραλαβή και επεξεργασία των αιτήσεων»*.

Εν αναμονή της σχετικής νομοθετικής ρύθμισης -εάν και εφόσον υπάρξει!- για την παράσταση αυτή και πριν την παρουσίαση της διαχρονικής λειτουργίας στην πράξη του θεσμικού πλαισίου για τη νόμιμη μεταναστευτική εργασία στον αγροτικό τομέα, αρκεί να κωδικοποιηθούν οι διαφορετικές εκδοχές εποχικής, προσωρινής ή και μόνιμης απασχόλησης στην ελληνική ύπαιθρο:

- **Άρθρο 12 Κώδικα Μετανάστευσης:** μετάκληση εξωτερικού ετήσιας διάρκειας για απασχόληση σε όλους τους κλάδους, στην πράξη ωστόσο σχεδόν αποκλειστικά στον αγροτικό τομέα,
- **Νέα Άρθρα 13 και 18Α Κώδικα Μετανάστευσης:** μετάκληση εξωτερικού για εποχική εργασία έως 9 μήνες ανά δωδεκάμηνο και για 5 χρόνια κατά μέγιστο όριο, όχι πλέον μόνο στον αγροτικό τομέα,
- **Νέο άρθρο 18Α Κώδικα Μετανάστευσης:** εκτός από μετάκληση εξωτερικού, κατά ένα σκέλος μετάκληση εσωτερικού με εθνικό πρόσημο (15.000 Μπαγκλαντεσιανοί χωρίς χαρτιά), αλλά χωρίς κλαδική αναφορά ή περιορισμό,
- **Άρθρο 13Α Κώδικα Μετανάστευσης:** μέχρι 30 Ιουνίου 2022, μετάκληση εσωτερικού, με στόχο αρχικά κυρίως Μπαγκλαντεσιανούς εργάτες γης στη Μανωλάδα, αλλά στην πορεία και για άλλες περιοχές της χώρας ή/και εθνικότητες,

- **Άρθρο δέκατο έκτο Νόμου 4783/2021:** (έως 30 Σεπτεμβρίου 2022/ 31 Μαρτίου 2023), όπως ισχύει έπειτα από 3 τροποποιήσεις (άρθρο 18 του Ν. 4859/2021, άρθρο 94 του Ν. 4915/2022, και άρθρο 62 Ν.4950/2022), δικαίωμα εργασίας για διάστημα αρχικά τριών μηνών (δυνατότητα επέκτασης για επιπλέον τρεις μήνες ή υπό προϋποθέσεις και για ακόμη περισσότερο), κατά παρέκκλιση διαδικασία μετάκλησης: α) εξωτερικού με εθνικο-κλαδικό πρόσημο, δηλαδή σχεδόν αποκλειστικά Αλβανοί εργάτες γης (παρ.1 του άρθρου), β) εσωτερικού για το σύνολο των παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών εργατών γης (παρ. 1α του άρθρου).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η διαχρονική λειτουργία του θεσμικού πλαισίου για τη νόμιμη μεταναστευτική εργασία

Το αρχικό σύστημα της προέγκρισης εργασίας που ίσχυσε αρχικά για 10 χρόνια, από το 1991 έως το 2001, εντάσσεται απόλυτα στο γενικότερο αποτρεπτικό και κατασταλτικό χαρακτήρα του συνόλου των διατάξεων του Νόμου 1975/1991. Η έντονα γραφειοκρατική και επίπονη διοικητική διαδικασία λειτούργησε αποθαρρυντικά για την εργοδοτική πλευρά με συνέπεια την πολύ περιορισμένη εφαρμογή της σχετικής δυνατότητας για νόμιμη μεταναστευτική εργασία (Ληξουριώτης, 1998). Αυτή η πρώιμη μορφή «μετάκλησης», άλλωστε, πρακτικά αποτέλεσε και τη μοναδική δυνατότητα νόμιμης εργασίας αλλοδαπών εργαζομένων μέχρι την υιοθέτηση των δύο προεδρικών διαταγμάτων για την πρώτη καταγραφή και τακτοποίηση του καθεστώτος διαμονής των ανεπίσημων μεταναστών μόλις το 1998.

Από τη ψήφιση του Νόμου 2910/2001 το ολοκληρωμένο πλέον σύστημα της μετάκλησης θεμελιώνεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία με αρκετές επουσιώδεις αλλαγές στην πορεία των ετών, διαμορφώνουν ειδικές συνθήκες νόμιμης μετανάστευσης τουλάχιστον για μια δεκαπενταετία. Πολλά δε από αυτά τα στοιχεία, κυρίως διοικητικές παθογένειες και στρεβλώσεις κατά την εφαρμογή, διατηρούνται τύποις αναλλοίωτα μέχρι και πολύ πρόσφατα, ιδίως σε ό,τι αφορά τη μετάκληση για εξαρτημένη εργασία του άρθρου 12 Νόμου του Κώδικα Μετανάστευσης (Κεφάλαιο 10).

Ωστόσο, η εισαγωγή του συστήματος του άρθρου 13Α το 2016 αποτελεί τομή στη λογική της κάλυψης των αναγκών από εργατικά χρόνια εισερχόμενα εποχικά από το εξωτερικό. Πρακτικά, δεν παρατηρείται μια «στροφή» στην κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας από το stock των (παράτυπα) διαμενόντων μεταναστών στην ελληνική επικράτεια, εφόσον αυτή η δεξαμενή εργατών γης δεν σταμάτησε ποτέ να αξιοποιείται από τις ελληνικές αγροτικές επιχειρήσεις. Αυτό που συμβαίνει είναι η μεταστροφή στην αξιοποίηση του ευέλικτου συστήματος της κατ' εξαίρεση διαδικασίας μετάκλησης εσωτερικού στην περίπτωση των εργοδοτών που για λόγους φορολογικούς ή άλλους επιθυμούν να δηλώνεται η απασχόληση στην επιχείρηση (Κεφάλαιο 11).

Τούτη δε η μεταστροφή λαμβάνει νέες διαστάσεις στο περιβάλλον της πανδημίας. Παρά το γεγονός ότι διευκολύνεται διοικητικά η αξιοποίηση του άρθρου 13Α, αρχικά η σχετική προτίμηση των εργοδοτών φαίνεται να υποχωρεί συγκριτικά με την εκμετάλλευση της νέας «κατά παρέκκλιση» διαδικασίας, αλλά ανακάμπτει εν συνεχεία το 2021. Σε κάθε περίπτωση η προτίμηση αντικατάστασης των τακτικών μορφών μετάκλησης από το εξωτερικό, ιδίως της εποχικής εργασίας, από τις δύο υπερ-

ευέλικτες μορφές απασχόλησης μεταναστών εργατών γης είναι πλέον γενικευμένο φαινόμενο (Κεφάλαιο 12).

Η σχετική βιβλιογραφία είναι πολύ περιορισμένη στην ελληνική περίπτωση, κυρίως σε ό,τι έχει να κάνει με την ανάλυση των επίσημων στατιστικών δεδομένων. Για το λόγο αυτό για τις περιόδους αφενός 2017-2019 και αφετέρου 2020-2021 η ανάλυση βασίζεται στην επεξεργασία των συγκεντρωτικών στοιχείων που παραχωρήθηκαν κατόπιν σχετικών αιτημάτων μας στο πλαίσιο εκπόνησης αυτής εδώ της μελέτης από τα αρμόδια Υπουργεία Εργασίας και Μετανάστευσης και Ασύλου.

Κεφάλαιο 10

Διαχρονικές δομικές αδυναμίες του συστήματος των μετακλήσεων: η πρώτη δεκαπενταετία (2001-2016)

Δύο ειδών προβλήματα εντοπίζονται κατά την πρώτη δεκαπενταετία εφαρμογής του συστήματος της μετάκλησης. Από τη μια πρόκειται για τεχνικής ή διαδικαστικής φύσης πτυχές του συστήματος που άπτονται περισσότερο των διοικητικών απαιτήσεων της υλοποίησης των σταδίων που περιγράφονται σε αυτό. Η δεύτερη κατηγορία αδυναμιών αφορά στη στρεβλή εφαρμογή ή ακόμη και στη καταχρηστική αξιοποίηση του συστήματος της μετάκλησης για την ικανοποίηση επιδιώξεων ξένων προς την πεμπουσία της σχετικής στοχοθεσίας.

Αμφότερες δε αυτές οι παθογένειες αναφέρονται σε δομικές αστοχίες και κενά κατά το σχεδιασμό των οικείων διατάξεων, ενώ η μακροχρόνια ανοχή της πολιτείας στη διατήρησή τους μαρτυρά τη συρροή δύο στοιχείων. Αφενός της προδιάθεσης, εάν όχι πρόθεσης, για τη χαλαρή και ευέλικτη εφαρμογή αυτών των διαδικασιών και αφετέρου της παρατεταμένης επένδυσης σε πρακτικές «αυτορρύθμισης» της αγροτικής οικονομίας, στη βάση άλλωστε ενός ήδη απορρυθμισμένου πλαισίου εργασιακών σχέσεων.

10α Προβλήματα διοικητικής φύσης

Σε ό,τι αφορά στην πρώτη κατηγορία προβλημάτων, σημαντικές αδυναμίες εντοπίζονται ήδη στη λειτουργία του συστήματος κατά το στάδιο της εκτίμησης των αναγκών. Σύμφωνα με όσα προβλέπονται σχετικά στο άρθρο 11 παρ. 2 του Νόμου 4251/2014 για την έκδοση της υπουργικής απόφασης λαμβάνονται υποχρεωτικά υπόψη η γνώμη: α) της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, β) του ΟΑΕΔ, καθώς και γ) των Περιφερειών της χώρας, κατόπιν ερωτήματος των Υπουργών Εσωτερικών

και Εργασίας αναφορικά με τις υπάρχουσες ανάγκες εργασίας στην ελληνική επικράτεια.

Οι ανάγκες αυτές προσδιορίζονται με βάση ιδίως τη **διαβούλευση** ανάμεσα στις εργοδοτικές οργανώσεις (παλαιότερα και με τα συνδικάτα των εργαζομένων) και την Περιφέρεια, η οποία όμως, μέσα σε ένα ασφυκτικό πλαίσιο προθεσμιών, αποδεικνύεται διαχρονικά δυσλειτουργική για μία σειρά από λόγους (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022). Ο σημαντικότερος από αυτούς είναι η μη προσέλευση των εκπροσώπων των εργοδοτικών φορέων στις συνεδριάσεις, καθώς επίσης και η έλλειψη τεκμηρίωσης των αναγκών στις ελάχιστες περιπτώσεις που υποβάλλονται εργοδοτικές προτάσεις. Παράλληλα, η πλειοψηφία των Υπηρεσιών της Περιφέρειας ομολογεί ότι δεν έχει τη δυνατότητα να ελέγξει τις προτάσεις των εργοδοτικών φορέων ως προς τις ανάγκες σε ειδικότητες και τον όγκο των θέσεων εργασίας που μπορούν να καλυφθούν από πολίτες τρίτων χωρών λόγω: α) της έλλειψης αρμοδιότητας για τον έλεγχο των στοιχείων, β) της έλλειψης επαρκούς και κατάλληλου προσωπικού, αλλά κυρίως γ) της αδυναμίας πρόσβασης σε στοιχεία άλλων υπηρεσιών, όπως του ΟΑΕΔ εν τη απουσία μάλιστα θέσπισης σχετικών διαδικασιών. Σε ό,τι αφορά ιδίως στον ΟΑΕΔ, η πλειοψηφία των υπαλλήλων των Περιφερειών αναφέρουν ότι δεν έχουν πρόσβαση σε στοιχεία αναφορικά με τα ποσοστά ανεργίας ανά κλάδο απασχόλησης, ενώ στις περιπτώσεις που κλήθηκε ο ΟΑΕΔ στη διαδικασία της διαβούλευσης δεν υπήρξε ανταπόκριση. Όταν δε υπάρχουν αιτήματα για στοιχεία από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΟΑΕΔ σε ελάχιστες περιπτώσεις αυτά ικανοποιούνται μέσω της σχετικής αλληλογραφίας με τις υπηρεσίες του.

Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και τα πρώτα χρόνια εισαγωγής του συστήματος της μετάκλησης, ήδη κατά τη συζήτηση των οικείων διατάξεων των σχεδίων Νόμου, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (βλ. ενδεικτικά ΟΚΕ 2004, 2000) επισημαίνει ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς θεωρούν πως το σύστημα κάλυψης της ανεργίας και γενικότερα του ελέγχου της αγοράς εργασίας που ασκείται από τον ΟΑΕΔ είναι αναχρονιστικό, περίπλοκο και ανελαστικό, σχεδιασμένο, αφενός, για χαμηλά ποσοστά ανεργίας και, αφετέρου, για μια πιο προβλέψιμη αγορά εργασίας. Έτσι, εκ των πραγμάτων ως βάση για τον εν πολλοίς αυθαίρετο καθορισμό του περιεχομένου της ΚΥΑ τίθενται αφενός το περιεχόμενο της ΚΥΑ της αμέσως προηγούμενης περιόδου αναφοράς (έτος ή διετία μετά το 2014) και αφετέρου σπανιότερα οι υποδείξεις ή τα αιτήματα των εργοδοτικών φορέων.

Άλλωστε, ο νομοθέτης περιβάλλει εξ αρχής με μεγάλη αοριστία και τα υπόλοιπα κριτήρια, τα οποία συνεκτιμώνται εν όψει της έκδοσης της ΚΥΑ, όπως είναι το συμφέρον της εθνικής οικονομίας, η σκοπιμότητα της απασχόλησης, η προσφορά εργασίας από ημεδαπούς, ευρωπαίους πολίτες ή νομίμως διαμένοντες στη χώρα πολίτες τρίτων χωρών ανά ειδικότητα και τα ποσοστά ανεργίας ανά τομέα απασχόλησης. Κατά συνέπεια, ακόμη και μετά τις βελτιώσεις που επέφερε στο σύστημα ο Νόμος 3386/2005, λόγω της δομής της ελληνικής αγοράς εργασίας και της εγγενούς αδυναμίας των υπηρεσιών του ΟΑΕΔ για μια εν γένει ορθολογική ρύθμιση των αναγκών των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, οι σχετικές διαδικασίες διαβούλευσης και προσδιορισμού του περιεχομένου της εν λόγω ΚΥΑ εξακολουθούν να κρίνονται πρακτικά δυσεφάρμοστες (ΟΚΕ, 2010; Kapsalis, 2010).

Σε ό,τι αφορά αυτή καθαυτή τη διαδικασία της μετάκλησης προκύπτει (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022) ότι ο χρόνος ολοκλήρωσης των διαδικασιών είναι μικρός σε ό,τι αφορά τις εγκρίσεις των εργοδοτικών αιτήσεων, αλλά μεγάλος έως αποτρεπτικός αναφορικά με την έκδοση τόσο της θεώρησης εισόδου όσο και της σχετικής άδειας διαμονής, σε όσες περιπτώσεις απαιτούνται οι συγκεκριμένες δύο διατυπώσεις. Ενώ ο μέσος όρος έκδοσης *θεώρησης εισόδου* κυμαίνεται στους 3 μήνες, καθυστερήσεις έως και 8 μήνες καταγράφονται σε περιπτώσεις προξενείων, όπως ενδεικτικά του Πακιστάν ή των Φιλιππίνων. Παράλληλα, στο ένα τρίτο των αρμόδιων τμημάτων η διαδικασία έκδοσης *άδειας διαμονής* εκτείνεται από λίγες ημέρες έως ένα μήνα, στα περισσότερα τμήματα ο απαιτούμενος χρόνος εκτείνεται από 2 έως 6 μήνες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις υπερβαίνει το εξάμηνο και φτάνει έως και τα 2 ολόκληρα χρόνια (Τμήμα Αδειών Διαμονής Β. Τομέα και Ανατολικής Αττικής).

Τέλος, με βάση τα πορίσματα της ίδιας έρευνας (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022) οι συχνότεροι λόγοι για τη μη ολοκλήρωση της διαδικασίας της μετάκλησης είναι η μη έκδοση θεώρησης εισόδου και η υπαναχώρηση είτε του εργοδότη είτε του εργαζόμενου. Παράλληλα, ωστόσο, καταγράφονται και άλλοι λόγοι, όπως ενδεικτικά η μη ύπαρξη σχετικής θέσης εργασίας στην ΚΥΑ ή ακόμη και τα ελλιπή δικαιολογητικά της αίτησης.

10β Στρεβλώσεις κατά την αξιοποίηση του συστήματος

Σε ό,τι αφορά στη δεύτερη κατηγορία δομικών αδυναμιών του συστήματος της μετάκλησης, από όλα όσα προηγήθηκαν καθίσταται σαφές ότι το βασικότερο

χαρακτηριστικό που καταγράφεται στη διάρκεια των ετών είναι η μεγάλη αναντιστοιχία ανάμεσα στις πραγματικές ανάγκες απασχόλησης και στον καθορισμένο όγκο και τις ειδικότητες που αναφέρονται στην ΚΥΑ. Άλλωστε, είναι προφανές ότι ο μεγάλος διαχρονικά αριθμός ανέργων αλλοδαπών και γηγενών, ιδίως δε μετά το 2010, όταν η ανεργία φτάνει να ξεπερνά το 38% και το 26% αντίστοιχα (το 2013), δημιουργεί μια μόνιμη μεγάλη δεξαμενή εργατών γης στο εσωτερικό της επικράτειας που από μόνη της θα δικαιολογούσε ακόμη και την αναστολή της διαδικασίας της μετάκλησης.

Ωστόσο, το πλήρως απορυθμισμένο πλαίσιο απασχόλησης στον αγροτικό τομέα χωρίς διασφαλισμένες αξιοπρεπείς συνθήκες και αμοιβές και χωρίς ισχυρή κατοχύρωση βασικών κοινωνικοασφαλιστικών δικαιωμάτων, λειτουργεί αποθαρρυντικά για υποψήφιους γεωργικούς μισθωτούς μόνιμα διαμένοντες στη χώρα (αλλοδαπούς ή γηγενείς), με συνέπεια οι ανάγκες σε εργατικά χέρια να χρειάζεται να καλυφθούν μέσα και από την πρόσκληση αλλοδαπών εργαζομένων από το εξωτερικό. Αυτές οι πασιδήλες διαπιστώσεις οδηγούν από μόνες στους στο συμπέρασμα ότι το σύστημα των μετακλήσεων δύναται να εξυπηρετεί και παράπλευρες επιδιώξεις, οι οποίες συχνά δεν αφορούν καν στην κάλυψη αναγκών σε εργατικά χέρια σε κάποιο κλάδο ή περιοχή της χώρας.

Εν πρώτοις διαπιστώνεται μια μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στις «διαπιστωμένες» ανάγκες, όπως καταγράφονται στις οικείες ΚΥΑ και στον τελικό αριθμό των εγκρίσεων μετακλήσεων. Το 2014 οι **εγκεκριμένες μετακλήσεις** είναι μόλις 5.339 (οι 4.153 εποχικής εργασίας) και τη διετία 2015-2016 ανέρχονται σε 20.042 (οι 14.880 εποχικής εργασίας), ενώ το 62% επί του συνόλου αυτών των θέσεων κατανέμεται σε μεταναστευτική εργασία για εποχικές ανάγκες στη γεωργία και την κτηνοτροφία (Papadopoulos and Fratsea, 2017).

Αξιοποιώντας επίσης πηγές από το Υπουργείο Εσωτερικών άλλοι ερευνητές (Maroukis and Gemi, 2011) αναφέρουν ότι οι **αιτήσεις** εργοδοτών για εποχική εργασία ανέρχονται σε 19.000 το 2004, σε 35.000 το 2005 και σε 21.000 το 2006 για να σταθεροποιηθούν στις 15.000 περίπου καθ' όλη τη διάρκεια της τετραετίας 2007-2010. Ενδεικτικά (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022) επισημαίνεται ότι τη διετία 2015-2016 τα **αιτήματα** των Περιφερειών αντιστοιχούσαν σε 99.890 θέσεις εργασίας, όταν στη σχετική ΚΥΑ εγκρίνονται εν τέλει μόνο οι 69.031, αλλά πραγματοποιούνται μόλις 7.107 μετακλήσεις υπηκόων τρίτων χωρών. Το 2011 στην περιοχή της Αττικής

εγκρίνονται 790 μετακλήσεις σε ένα σύνολο αιτήσεων που ξεπερνούν τις 10.000 (Kapsalis and Pavlou, 2011).

Επιπλέον, και αυτός ο αριθμός των **αιτήσεων** για μετάκληση, ιδίως σε ό,τι αφορά την εποχική εργασία, βαίνει σταθερά μειούμενος στην πορεία των ετών, από 59.000 το 2006 σε μόλις 4.200 το 2013, ενώ η μικρή αύξηση που παρατηρείται το 2014 στις 9.500 αιτήσεις αποδίδεται σε συγκυριακούς λόγους που αφορούν στην κάλυψη πραγματικά έκτακτων αναγκών. Αναλυτικά οι αιτήσεις ανά έτος: 59.008 το 2006, 42.180 το 2007, 38.278 το 2008, 28.924 το 2009, 26.205 το 2010, 24.076 το 2011, 16.728 το 2012 και 4.238 το 2013 (Μαρούδα κ.α., 2015; Nerantzis, 2014). Κατά τη διάρκεια της περιόδου μετά το 2013 δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες **αιτήσεις** για μετάκληση εποχικών εργατών γης σε Νομούς όπως Πέλλας, Ημαθίας και Πιερίας, όπου καθ' όλη τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας εφαρμογής του συστήματος της μετάκλησης (2001-2011) εργαζόνταν κατά μέσο όρο 10.000-15.000 εποχικοί εργάτες κατ' έτος και ανά Νομό (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022).

Παράλληλα, οι μεγάλες αποκλίσεις που καταγράφονται στις τελικές **εγκρίσεις** θέσεων προς μετάκληση από Νομό σε Νομό αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό και το εύρος της άσκησης πιέσεων από ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Ενδεικτικά, για το 2016 στο Νομό Ηλείας, όπου και η Μανωλάδα, εγκρίνονται πάνω από 6.000 θέσεις εργατών γης, ενώ στον Νομό Κορινθίας μόλις 20. Τέτοιου είδους δυσαναλογίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις δυνατότητες που δίνει ο Νόμος με το νέο άρθρο 13Α σε παραγωγούς συγκεκριμένων καλλιεργειών. Σύμφωνα με μια άποψη (Παπαδημητρίου, 2016), τα φαινόμενα αυτά δεν αποτελούν παρά επιβράβευση τοπικών κυβερνητικών πολιτευτών ή βουλευτών, οι οποίοι μάλιστα πρωτοστατούν για την υιοθέτηση συναφών νομοθετικών κειμένων στην κατεύθυνση της ικανοποίησης εργοδοτικών αιτημάτων στον γεωργικό τομέα της εκλογικής τους Περιφέρειας.

Κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της διαδικασίας στο πλαίσιο του Νόμου 2910/2001 (2003 και 2004) οι σχετικές **θεωρήσεις εισόδου** αλβανών πολιτών υπολογίζονται σε 7.000 κυρίως στον αγροτικό τομέα (Baldwin-Edwards and Apostolatou, 2009). Οι **άδειες διαμονής** στο πλαίσιο της εποχικής εργασίας και της μετάκλησης για αλβανούς πολίτες τα επόμενα χρόνια υπολογίζονται με στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών σε 13.416 το 2007, σε 13.732 το 2008 και σε 13.697 το 2009 (Gemi et al., 2010).

Συνολικότερα, η κυριαρχία του αγροτικού τομέα και στις μετακλήσεις του άρθρου 12 είναι σχεδόν απόλυτη, με συνέπεια να διαμορφώνεται μια απορία αν όχι σύγχυση ως προς τη διατήρηση για πολλά χρόνια δύο παράλληλων διαδικασιών σε σχέση και με την αντίστοιχη ρύθμιση του άρθρου 13 για την εποχική εργασία, το οποίο όπως αναφέρθηκε⁷⁸ μέχρι πολύ πρόσφατα εφαρμόζονταν αποκλειστικά στον αγροτικό τομέα. Την περίοδο 2006-2012 ο αριθμός των **εγκεκριμένων** μετακλήσεων του άρθρου 12 στη γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία ανέρχεται σε ποσοστά από 88% έως 97% επί του συνόλου των εγκρίσεων μετάκλησης για το σύνολο των κλάδων (Nerantzis, 2014).

Η ρευστότητα του διαχωρισμού ανάμεσα στις δύο κατηγορίες της *μετάκλησης* (άρθρο 12) και της *εποχικής εργασίας* (άρθρο 13) έχει ως αποτέλεσμα οι εργάτες γης άλλοτε να καλούνται να απασχοληθούν στο πλαίσιο της ετήσιας διάρκειας μετάκλησης και άλλοτε ως εποχικά εργαζόμενοι ακόμη και στο πλαίσιο του ίδιου Νομού. Με βάση τα στοιχεία που εξασφάλισαν από το Υπουργείο Εργασίας οι συντάκτριες σχετικής μελέτης (Μαρούδα κ.α., 2015) προκύπτει ότι από τις 16.728 αιτήσεις για αλλοδαπό εργατικό δυναμικό το έτος 2012 οι 15.384 (ποσοστό 92%) αφορούν στη γεωργία, αλιεία και κτηνοτροφία, 112 θέσεις σε οικιακούς βοηθούς-νοσηλευτές και 4 για τουριστικά επαγγέλματα κοκ. Αντίστοιχα για το έτος 2013 το ποσοστό αιτήσεων για επαγγέλματα του αγροτικού τομέα ανέρχεται στο 89% του συνόλου, ενώ 60 θέσεις προορίζονται για οικιακούς βοηθούς-νοσηλευτές και 32 για τουριστικά επαγγέλματα.

Παράλληλα, διαπιστώνεται (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022) ότι κυρίως η διαδικασία της μετάκλησης του άρθρου 12 αξιοποιείται αθέμιτα και με τη διαμεσολάβηση μεσαζόντων ως μέσο νομιμοποίησης της διαμονής μεταναστών από εργοδότες που ενδεχομένως δεν χρειάζονται (ακόμη και καθόλου) την προσφορά εργασίας των συγκεκριμένων εργαζομένων στον αγροτικό ή σε άλλο τομέα. Μεγάλο ποσοστό των μετακλήσεων παραπέμπει σε συμφωνίες εργοδοτών, μεσαζόντων και πολιτών τρίτων χωρών που επιθυμούν να εφοδιαστούν με άδεια διαμονής για να εργαστούν οπουδήποτε αλλού εκτός από εκεί που προβλέπεται στο πλαίσιο της διαδικασίας της μετάκλησης. Πολύ συχνά προκύπτει ότι νωρίτερα οι «μετακληθέντες» εργαζόμενοι έχουν εργαστεί και διαμείνει παράτυπα στη χώρα για μεγάλα χρονικά διαστήματα και αναγκάζονται να «αξιοποιούν» τη μέθοδο της μετάκλησης για να αποκτούν τίτλους νόμιμης διαμονής, μολονότι κατά τα λοιπά είναι μόνιμα εγκατεστημένοι στην Ελλάδα.

---

⁷⁸ Βλ. Προηγούμενως Κεφάλαιο 9.

Η ιδιαίτερα διαδεδομένη αυτή πρακτική έχει διαπιστωθεί (Maroukis and Gemi, 2011) ότι παραπέμπει σε καλά οργανωμένα άτυπα δίκτυα νομιμοποίησης της εισόδου και της παραμονής μεταναστών με ποσά «ανταμοιβής» των αιτούντων εργοδοτών της τάξης των 200 ή και 250 ευρώ ανά αλλοδαπό εργαζόμενο, ενώ η συμπερίληψη του ονόματος ενός εργαζόμενου στη λίστα της Περιφέρειας (εν προκειμένου Κεντρικής Μακεδονίας) έχει ως συνέπεια τη μείωση των ημερήσιων αποδοχών τους κατά 2 ευρώ (από 25 στα 23 ευρώ). Βέβαια υπάρχουν και αλλά σημαντικά έμμεσα οφέλη της εργοδοτικής πλευράς σε περίπτωση εικονικών μετακλήσεων, τα οποία εκτείνονται σε φορολογικό επίπεδο με μειώσεις και ελαφρύνσεις που απορρέουν από την απόδειξη εργατικών δαπανών σε ετήσια βάση.

Αυτά τα οικονομικά/ φορολογικά οφέλη ερμηνεύουν σε μεγάλο βαθμό και το φαινόμενο της λειτουργίας κυκλωμάτων που παρεμβαίνουν μέσω του φορέα καταχώρησης στην Ενιαία Δήλωση Εκμετάλλευσης προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός των ζώων της επιχείρησης και συνακόλουθα οι αντίστοιχες ΜΑΕ (Μονάδες Ανθρώπινης Εργασίας), από τις οποίες εξαρτάται ο αριθμός των θέσεων εργασίας που θα μπορούσαν να καλυφθούν μέσα και από τη διαδικασία της μετάκλησης. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αιτήσεις μεγαλύτερου από τον αναγκαίο αριθμού εργαζομένων για μετάκληση δικαιολογείται συχνά και από την ανασφάλεια που διέπει πολλές αγροτικές επιχειρήσεις αναφορικά με την πραγματική ανάγκη κάλυψης πολλών κενών θέσεων εργασίας (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022).

Σε ό,τι αφορά στο **κατάλυμα** των εργατών γης η αδυναμία ελέγχου της καταλληλότητάς του από τους αρμόδιους υπαλλήλους της Περιφέρειας οφείλεται στην πρακτική αδυναμία ελέγχου των στοιχείων που προσκομίζονται, στην ασάφεια της νομοθεσίας αναφορικά με την αρμοδιότητά τους προς τούτο (αλλά και με τις προϋποθέσεις της σχετικής κρίσης) καθώς τέλος και στην ανεπάρκεια του προσωπικού των υγειονομικών υπηρεσιών για τη διενέργεια δειγματοληπτικών έστω ελέγχων (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022). Παράλληλα, εικονικά είτε ακόμη και πλαστά μισθωτήρια χρησιμοποιούνται κατά κόρον, εφόσον η ίδια ιδιοκτησία φαίνεται να χρησιμοποιείται σε πολυάριθμες αιτήσεις, ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων στις οποίες είναι υπερ-πολλαπλάσιος της χωρητικότητάς τους. Ωστόσο, στο πλαίσιο πάντα της ίδιας έρευνας (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022) μόνο σε δύο περιπτώσεις διαπιστώνεται συνεργασία των υπαλλήλων της Περιφέρειας με κάποια άλλη

συναρμόδια υπηρεσία (ΕΛΑΣ, ΣΕΠΕ, Υγειονομικές Αρχές) προκειμένου να διαπιστωθεί η καταλληλότητα του καταλύματος.

Συνοψίζοντας τη σχετική συζήτηση εγείρονται σοβαρές ενστάσεις για την αξιοπιστία και τη λειτουργικότητα του συστήματος της μετάκλησης στην Ελλάδα. Κατά μία άποψη η αποτυχία του συστήματος της μετάκλησης κατά την πρώτη εικοσαετή εφαρμογή του δεν δικαιολογεί τη διατήρησή του κατά την υιοθέτηση του Κώδικα Μετανάστευσης το 2014 (Triandafyllidou, 2014). Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγουν και τα ευρήματα της πρόσφατης πρωτότυπης έρευνας των αρμόδιων λειτουργών του Υπουργείου Εργασίας (Σταθοπούλου και Αργύρη, 2022). Οι συντάκτριες της συμπεραίνουν ότι το εργαλείο της μετάκλησης ως νόμιμη οδός εισόδου αλλοδαπού εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα είναι αναποτελεσματικό και συνακόλουθα δυσεφάρμοστο, ενώ η περίπλοκη και χρονοβόρα διοικητική διαδικασία, με την εμπλοκή πολλών και διαφορετικών υπηρεσιών, τόσο για *εξαρτημένη εργασία* όσο και για *εποχική εργασία*, δεν αφορά παρά σε ένα μικρό αριθμό αλλοδαπών που εισέρχονται νόμιμα στην Ελλάδα για εργασία εν συγκρίσει με τα μεγέθη της πραγματικής μισθωτής, κυρίως εποχικής, απασχόλησης στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Η οποία προφανώς παραπέμπει στην παράτυπη διαμονή και κυρίως στην πλήρως αδήλωτη εργασία πολλών χιλιάδων αλλοδαπών εργαζόμενων.

Κεφάλαιο 11

Η πρόσφατη εφαρμογή του πλαισίου των μετακλήσεων σε συνθήκες ανάκαμψης (2017-2019)

Την τριετία 2017-2019 η εικόνα αλλάζει άρδην σε ό,τι αφορά την εκτίμηση αναγκών, όταν σε συνθήκες οικονομικής ανάκαμψης επιβεβαιώνεται η έλλειψη πολλών δεκάδων χιλιάδων εργατικών χεριών και στην αγροτική οικονομία της χώρας. Το ποσοστό των αιτήσεων και των τελικών εγκρίσεων για μετάκληση στο σύνολο αυτών των πιστοποιημένων αναγκών στην αγροτική οικονομία παραμένει χαμηλό, όπως συνέβαινε μέχρι και το 2016, γεγονός που ενισχύει την πεποίθηση ότι η μεγάλη πλειονότητα των εργασιακών σχέσεων στον τομέα παραμένει στη σκιά της κοινωνικής παραβατικότητας και συχνά και της αδήλωτης εργασίας. Ωστόσο, η ανάλυση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των εγκεκριμένων μετακλήσεων διαμορφώνουν μια εικόνα αφενός *εδαφοποίησης* και συνάμα *εθνικής διαφοροποίησης* σε σχέση με την αξιοποίηση κάθε μιας από τις παράλληλες διαδικασίες νόμιμης ή νομιμοφανούς απασχόλησης.

Για τη διετία 2017-2018 η εκτίμηση αναγκών εργασίας εκτινάσσεται στις 129.674 θέσεις, από τις οποίες τελικά εγκρίνονται οι 18.092 (ποσοστό έγκρισης 14%). Για τη διετία 2019-2020 οι κενές θέσεις εργασίας προσδιορίζονται στις 121.402, ενώ ο αριθμός των εγκρίσεων μετακλήσεων εκτοξεύεται στις 52.619 και το ποσοστό έγκρισης στο ιστορικό υψηλό 43%, ενώ μόνο για το έτος 2019 οι εγκρίσεις αυτές ανέρχονται στις 12.292.

Εκτός όμως από τη μεγάλη αύξηση τόσο των αναγκών σε εργατικά χέρια στον αγροτικό τομέα όσο και των σχετικών μετακλήσεων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των πραγματοποιημένων εν τέλει μετακλήσεων στη βάση των τριών παράλληλων συστημάτων της περιόδου 2017-2019, δηλαδή των διαδικασιών των άρθρων 12, 13 και 13Α αντίστοιχα του Κώδικα Μετανάστευσης.

Ενώ μέχρι και το 2016 κυριαρχεί η εποχική εργασία του άρθρου 13, τούτη η εκδοχή συρρικνώνεται σημαντικά για να αντικατασταθεί επί της ουσίας από την κατ' εξαίρεση «μετάκληση εσωτερικού» του άρθρου 13Α που έχει πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα διοικητικής και οικονομικής φύσης. Με κυριότερα από αυτά αφενός την υπαγωγή στην πολύ φθηνότερη και ελαστικότερη ασφάλιση του εργοσήμου και αφετέρου την αποφυγή της γραφειοκρατίας που περιβάλλει την έκδοση της θεώρησης εισόδου και της οικείας άδειας διαμονής. Η αναπλήρωση στην πράξη της εποχικής εργασίας από την διαδικασία της *παρανομιμότητας* και μάλιστα με προοδευτικά αυξανόμενο ρυθμό αποτυπώνεται στον αμέσως επόμενο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΙΣ) ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 2017-2019

Έτη	Εξαρτημένη εργασία άρθρο 12	Εποχική εργασία άρθρο 13	Εποχική εργασία/ άρθρο 13Α	Σύνολο
2017	1.855	599	4.241	6.695
2018	2.022	802	6.458	9.282
2019	2.995	694	7.069	10.758

Πίνακας 5. Πηγή: Σταθοπούλου και Αργύρη (2022).

Ο αριθμός των αδειών εργασίας υπό το άρθρο 13Α αντιστοιχεί σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια της τριετίας κατά μέσο όρο στα 2/3 (για την ακρίβεια 66,21%) του συνόλου των μετακλήσεων στον αγροτικό τομέα (πλην αλιεργατών). Παράλληλα, σταθερά

αυξανόμενος είναι και ο αριθμός της μετάκλησης του άρθρου 12 στον αγροτικό τομέα σημειώνοντας σε απόλυτους αριθμούς αύξηση κατά 40% ανάμεσα στα έτη 2017 και 2019, από τις 1.855 θέσεις στις 2.995, μολονότι το μερίδιο της συγκεκριμένης διαδικασίας παραμένει σχεδόν σταθερό (κατά μέσο όρο 25,5% στη τριετία) στο σύνολο των μετακλήσεων (πλην αλιεργατών).

Με βάση τα στοιχεία που παραχωρήθηκαν από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου η συνολική εικόνα των **αιτήσεων μετακλήσεων**⁷⁹ επιβεβαιώνει την κυριαρχία της κατ' εξαίρεση διαδικασίας του άρθρου 13Α στο σύνολο των μετακλήσεων των ετών 2017-2019 σε βάρος των υπολοίπων διαδικασιών και ιδίως της εποχικής μετάκλησης του άρθρου 13.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΤΑΚΛΗΣΗΣ
2017-2019**

Κατηγορία	2017	2018	2019
ΑΛΙΕΡΓΑΤΕΣ	939	1084	1507
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	2.213	2.460	3.444
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	165	179	130
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	710	923	818
Ν. 4251/2014 άρθρο 13Α	4.630	6.917	7.564
Γενικό Άθροισμα	8.657	11.563	13.463

Πίνακας 6. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

Σε ό,τι αφορά στις βασικές εθνικότητες, όπως φαίνεται και στον επόμενο πίνακα, προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα.

Πρώτον είναι σημαντικός ο αριθμός των περιπτώσεων, στις οποίες δεν είναι γνωστή η ιθαγένεια των εργαζομένων, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι πρόκειται για ανιθαγενείς. Όπως διευκρινίστηκε από την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου σε όλες τις περιπτώσεις στατιστικών που αναγράφεται η λέξη "Άγνωστη", σημαίνει ότι για κάποιο λόγο δεν έχει γίνει καταχώρηση του αντίστοιχου πεδίου στο ΟΠΣ, ενώ το φαινόμενο αυτό μπορεί να αφορά και σε άλλα πεδία πέραν της υπηκοότητας, όπως είναι το φύλο ή η ηλικία.

⁷⁹ Για τις ανάγκες τούτης εδώ της μελέτης η επεξεργασία των δεδομένων αποτυπώνει το σύνολο των αιτήσεων για μετάκληση, γιατί αυτές είναι που πιστοποιούν τον βαθμό αξιοποίησης των σχετικών διαδικασιών από τις αγροτικές επιχειρήσεις. Από αυτές τις αιτήσεις ένα μικρό ποσοστό, κατά μέσο όρο 10% ετησίως την περίοδο 2017-2019, δεν καταγράφεται ως «εγκεκριμένες» επειδή, είτε δεν καταλήγει σε έγκριση προς μετάκληση, για λόγους ανάκλησης της αίτησης ή απόρριψής της είτε βρίσκεται σε φάση καταχώρισης.

Δεύτερον, η κυριαρχία των αλβανικής καταγωγής μετακαλούμενων εργαζόμενων είναι απόλυτη σε όλες τις κατηγορίες μετάκλησης (πλην αυτής των αλιεργατών, όπου κυριαρχούν οι Αιγύπτιοι) και ακολουθούν οι ασιατικής καταγωγής μετανάστες και κυρίως οι Ινδοί. Ομοίως, σε ό,τι αφορά την κατ' εξαίρεση διαδικασία του άρθρου 13Α, εκτός από τους Αλβανούς πολίτες που πλειοψηφούν, σημαντική είναι και η συμμετοχή των υπηκόων από το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν και την Ινδία:

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ 2017-2019 ΑΝΑ ΕΙΔΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ			
Κατηγορία	2017	2018	2019
ΑΛΙΕΡΓΑΤΕΣ	939	1084	1507
Άγνωστη	153	138	72
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	752	926	1415
ΑΙΘΙΟΠΙΑ		1	
ΑΛΒΑΝΙΑ	16	17	17
ΑΡΜΕΝΙΑ	1		
ΓΕΩΡΓΙΑ		1	
ΓΚΑΝΑ	2		
ΙΝΔΙΑ	14		2
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ			
ΣΕΡΒΙΑ	1	1	1
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	2213	2460	3444
Άγνωστη	687	614	458
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	10		9
ΑΛΒΑΝΙΑ	1236	1503	2148
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ		1	4
ΓΕΩΡΓΙΑ	4		4
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ		1	
ΙΝΔΙΑ	204	293	743
ΙΡΑΚ	2		2
ΚΕΝΤΡΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		1	
ΚΙΝΑ	1	1	1
ΚΟΣΟΒΟ			1
ΜΑΡΟΚΟ	6	1	24
ΜΟΛΔΑΒΙΑ			1
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	13	14	5
ΝΕΠΑΛ	6	2	2
ΝΙΓΗΡΙΑ	1		
ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ			1
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	4		3
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	30	24	34
ΡΩΣΙΑ	1		
ΣΕΝΕΓΑΛΗ		1	2
ΣΕΡΒΙΑ	5	3	2
ΣΥΡΙΑ	1		
ΤΟΥΡΚΙΑ	1		
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	1	1	
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	165	179	130

Άγνωστη	76	48	49
ΑΙΓΥΠΤΟΣ		2	
ΑΛΒΑΝΙΑ	10	41	21
ΙΝΔΙΑ	66	27	17
ΚΟΣΟΒΟ	1		
ΜΙΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	11	60	39
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1	1	4
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	710	923	818
Άγνωστη	156	157	81
ΑΙΓΥΠΤΟΣ		1	11
ΑΛΒΑΝΙΑ	520	737	649
ΑΛΓΕΡΙΑ	1		
ΓΕΩΡΓΙΑ			16
ΙΝΔΙΑ	31	19	33
ΚΟΣΟΒΟ		1	
ΜΑΡΟΚΟ		1	4
ΜΟΛΔΑΒΙΑ		1	
ΜΙΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	1	4	16
ΝΙΓΗΡΙΑ			1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1	2	6
ΣΕΝΕΓΑΛΗ			1
N4251/2014 άρθρο 13Α	4630	6917	7564
Belarus SSR		2	2
Άγνωστη	2191	1859	1198
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	3	19	21
ΑΛΒΑΝΙΑ	1659	3856	5087
ΑΛΓΕΡΙΑ	1	1	4
ΑΡΜΕΝΙΑ	1	8	6
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	3	4	1
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ		1	3
ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ			1
ΒΡΑΖΙΛΙΑ		2	2
ΓΕΩΡΓΙΑ	5	21	28
ΓΚΑΝΑ		2	
ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ - ΗΠΑ		2	
ΙΝΔΙΑ	107	69	54
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ		1	2
ΙΟΡΔΑΝΙΑ		2	
ΙΡΑΚ			
ΙΡΑΝ		1	1
ΚΙΝΑ	1		2
ΚΟΣΟΒΟ		2	2
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ		2	1
ΜΑΛΙ			
ΜΑΡΟΚΟ	1	12	25
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	1	4	6
ΜΙΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	391	478	286
ΝΕΠΑΛ		1	2
ΝΙΓΗΡΙΑ		1	1
ΟΥΓΚΑΝΤΑ			1
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	3	12	20

ΠΑΚΙΣΤΑΝ	259	539	786
ΡΩΣΙΑ	2	6	8
ΣΕΝΕΓΑΛΗ		8	6
ΣΕΡΒΙΑ	1		4
ΣΥΡΙΑ		1	
ΤΟΥΡΚΙΑ	1		1
ΤΥΝΗΣΙΑ		1	3
Γενικό Άθροισμα	8.657	11.563	13.463

Πίνακας 7. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ωστόσο και η γεωγραφική κατανομή των ειδικών διαδικασιών μετάκλησης στην υπό εξέταση χρονική περίοδο, καθώς αποδεικνύεται ότι σε κάποιες περιοχές είναι αυξημένη η προτίμηση στην κατ' εξαίρεση διαδικασία της παρα-νομιμότητας (άρθρο 13Α) και σε κάποιες άλλες η μετάκληση των άρθρων 12 ή και 13.

Με κριτήριο την υπέρβαση του εθνικού μέσου όρου της τριετίας για τη μετάκληση εσωτερικού του άρθρου **13Α**, φαίνεται ότι η κατ' εξαίρεση αυτή διαδικασία είναι σημαντικότερη περισσότερο στις νότιες περιοχές της χώρας και δη σε αυτές της Πελοποννήσου. Με βάση την αρμόδια υπηρεσία που αναλαμβάνει την ολοκλήρωση των οικείων διαδικασιών, αυτές οι περιοχές και το μερίδιο της μετάκλησης του 13Α στο σύνολο των μετακλήσεων αντίστοιχα είναι: το **Ναύπλιο**, η Χαλκίδα και ο Πειραιάς (σχεδόν 100% των μετακλήσεων εξαιρουμένων των αλιεργατών), η **Κόρινθος** (97,86%), η Λαμία (93,7%), η **Σπάρτη** (92,33%), η **Καλαμάτα** (90,3%), η Αθήνα (90%), ο **Πύργος** (87,47%), η **Πάτρα** (85,94%), το Καρπενήσι (82,8%) και η Ηγουμενίτσα (73,13%).

Σε άλλες περιοχές κυρίως της κεντρικής και βόρειας χώρας η προτίμηση στην διαδικασία της μετάκλησης του **άρθρου 12** σημειώνεται πολύ υψηλότερη του εθνικού μέσου όρου, όπου βεβαίως η συμμετοχή των μεταναστών από την Αλβανία είναι σχεδόν απόλυτη. Τέτοιες περιοχές είναι το Ρέθυμνο (96,99%), η Άρτα (93,7%), η **Βέροια** (σχεδόν 100% αθροιστικά με το την εποχική του άρθρου 13), η **Έδεσσα** (82,91), το **Κιλκίς** (76,21%), η Λάρισα (55,95%), τα Τρίκαλα (52,44%), τα Ιωάννινα (51,36%), η Λιβαδειά (50,76%), η **Δράμα** (44,9%), οι **Σέρρες** (41,25%, ωστόσο το 2018 το 73,08% αφορούσε σε μετακλήσεις του άρθρου 13Α) και τα **Γρεβενά** (37,27%).

Τέλος, σε κάποιες λίγες επίσης βορειότερες περιοχές καταγράφεται αυξημένο το μερίδιο των (Αλβανών κυρίως) εργαζομένων που εισέρχονται στη χώρα στο πλαίσιο της εποχικής μετάκλησης (**άρθρο 13**) στο σύνολο των μετακλήσεων σε σχέση με τον

εθνικό μέσο όρο της τριετίας. Αυτές οι περιοχές και το αντίστοιχο ποσοστό των εργαζομένων με εποχική εργασία στο σύνολο των μετακαλούμενων στον αγροτικό τομέα είναι η **Ξάνθη** (σχεδόν 100% εξαιρουμένων των αλιεργατών), η **Κοζάνη** (49,9%), η **Κομοτηνή** (36,54%), η **Βέροια** (34,9%), η **Δράμα** (26,38%), η **Φλώρινα** (26,21%), το Καρπενήσι (17,2%), η **Καστοριά** (17,1%) και η **Καβάλα** (12,5%).

Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι διαμορφώνονται δύο βασικές γεωγραφικές ζώνες, από τη μία η νότια Ελλάδα και δη η Πελοπόννησος και από την άλλη η κεντρική και κυρίως η βόρεια Ελλάδα. Στην δεύτερη ζώνη απασχόλησης, λόγω προφανώς και της γεωγραφικής εγγύτητας με τη βασική χώρα καταγωγής των γεωργικών μισθωτών, δηλαδή την Αλβανία, και την επί σειρά ετών τακτική και επαναλαμβανόμενη εργασία σημαντικού αριθμού εργαζομένων από αυτή τη χώρα, οι αγροτικές επιχειρήσεις διαπιστώνεται ότι προτιμούν να καλύπτουν τις αυξημένες ανάγκες τους είτε με την ετήσιας διάρκειας μετάκληση του άρθρου 12 είτε συμπληρωματικά και με την εποχική εργασία του άρθρου 13 (για έξη μήνες ανά δωδεκάμηνο μέχρι και το 2019). Αντιθέτως, η δυνατότητα απασχόλησης εργατών γης από την Αλβανία δια της οδού της μετάκλησης από το εξωτερικό περιορίζεται όσον αφορά τις νοτιότερες περιοχές, με αποτέλεσμα την κυριαρχία της κατ' εξαίρεση διαδικασίας της μετάκλησης από το εσωτερικό (άρθρο 13Α). Η οποία, εκτός από την εφαρμογή της κατά πλειονότητα επίσης σε Αλβανούς εργαζόμενους, αποτελεί και τη μοναδική πρακτικά δυνατότητα νομότυπης απασχόλησης Ασιατών εργαζομένων, η συγκέντρωση των οποίων διαπιστώνεται ούτως ή άλλως αυξημένη σε αυτή τη γεωγραφική ζώνη και δη στην Πελοπόννησο.

Λαμβανομένης υπόψη της επισήμανσης που προαναφέρθηκε αναφορικά με την άγνωστη ιθαγένεια σημαντικού αριθμού μεταναστών εργαζομένων, αυξημένη παρατηρείται, πλην των Αλβανών, και η συμμετοχή υπηκόων ασιατικής καταγωγής στο σύνολο των κατά τόπους εγκρίσεων μετάκλησης, με μία όμως σημαντική διαφοροποίηση. Ειδικότερα:

Οι **Πακιστανοί** εργάτες γης εμφανίζουν σημαντική συμμετοχή, πάντοτε στη διαδικασία του **άρθρου 13Α**, στις περιοχές Άγιος Νικόλαος, Αθήνα, Άρτα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καλαμάτα, Καρδίτσα, Κοζάνη, Λαμία, Λάρισα, Λιβαδειά (2019), Μεσολόγγι, Πειραιάς (2019), Πρέβεζα, Σπάρτη (2018 και κυρίως 2019), Τρίπολη (2019) και Χαλκίδα.

Οι εργάτες γης από το **Μπαγκλαντές** έχουν αξιοσημείωτο μερίδιο συμμετοχής αποκλειστικά στην κατ' εξαίρεση διαδικασία της μετάκλησης εσωτερικού (**άρθρο 13Α**) στις περιοχές όπως Καρδίτσα, Πάτρα (όπου και σημαντική συμμετοχή στη διαδικασία του άρθρου 13) και βέβαια Πύργος (όπου βρίσκεται και η Μανωλάδα Ηλείας).

Αντιθέτως, οι **Ινδοί** εργάτες γης συγκεντρώνουν αυξημένα ποσοστά συμμετοχής στις εγκεκριμένες άδειες: α) της κατηγορίας του **άρθρου 12** σε περιοχές όπως Αθήνα, Γρεβενά, Έδεσσα, Ηγουμενίτσα (2017), Ηράκλειο (2019), Θεσσαλονίκη, Καρδίτσα, Λάρισα, Παλλήνη (πολύ αυξημένη), Πειραιάς, Πολύγυρος, Πρέβεζα, Ρέθυμνο και Τρίπολη (2019), β) της κατηγορίας του **άρθρου 13** στην Κατερίνη (2018-2019), την Πάτρα, και τον Πύργο, ενώ γ) στη Χαλκίδα οι Ινδοί έχουν πολύ αυξημένα μερίδια και στις τρεις διαδικασίες μετάκλησης, ιδιαίτερα δε σε αυτές από το εξωτερικό (άρθρα 12 και 13) και δευτερευόντως από το εσωτερικό της χώρας (άρθρο 13Α).

Τέλος, αξιοσημείωτη είναι και η συμμετοχή πολιτών από την Ουκρανία στα Γρεβενά (άρθρο 13Α), από τη Γεωργία στην Έδεσσα (άρθρο 13Α), από την Αίγυπτο στο Ναύπλιο (2019, άρθρο 12) και από το Μαρόκο στα Χανιά (2019, άρθρα 12 και 13Α).

Για λόγους που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, σε ό,τι αφορά την Ινδία φαίνεται ότι έχει διαμορφωθεί ένα είδος νόμιμης «οδού» εργατικής μετανάστευσης σε όλο το εύρος της επικράτειας στο πλαίσιο της μετάκλησης από το εξωτερικό (κυρίως άρθρο 12, αλλά και άρθρο 13), μολονότι η απόσταση της χώρας αυτής είναι πολύ μεγάλη, εξίσου μεγάλη με αυτή των άλλων δύο χωρών μαζικής προέλευσης Ασιατών εργατών γης. Για τους πολίτες δηλαδή από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, η κυριαρχία της κατ' εξαίρεση διαδικασίας, δηλαδή της απασχόλησης παράτυπα διαμενόντων μεταναστών στη χώρα, μοιάζει η μοναδική επιλογή (ή προτίμηση) για αγροτικές επιχειρήσεις σε περιοχές ιδίως της Πελοποννήσου και γενικότερα της νοτίου Ελλάδας.

Κεφάλαιο 12

Στο περιβάλλον της κρίσης πανδημίας (2020-2021)

Όπως ήδη αναφέρθηκε το έτος 2020 σημειώνεται αριθμός ρεκόρ σε ό,τι αφορά το σύνολο των εγκεκριμένων μετακλήσεων: 40.327 άτομα για το 2020 έναντι 12.292 για το 2019, επί συνόλου εκτίμησης αναγκών για τη διετία 2019-2020 στις 121.402 κενές θέσεις εργασίας. Αντίστοιχα για τη διετία 2021-2022 οι εκτιμήσεις αναγκών εργασίας στον αγροτικό τομέα εκτείνονται στον πρωτοφανή αριθμό των 158.087 θέσεων εκ των

οποίων εγκρίνονται τελικά οι 31.315. Ο αριθμός αυτός με τη σειρά του είναι ένας μεγάλος αριθμός για τα δεδομένα της χώρας, συγκριτικά ιδίως με ό,τι ίσχυε την περίοδο μέχρι και το 2014 ή ακόμη και για τη διετία 2015-2016, όταν η εκτίμηση των αναγκών αφορούσε σε 99.890 θέσεις και οι εγκρίσεις ήταν μόλις 7.107.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΙΣ) ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 2017-2019

Έτη	Εξαρτημένη εργασία άρθρο 12	Εποχική εργασία άρθρο 13	Εποχική εργασία/ άρθρο 13Α	Κατά παρέκκλιση διαδικασία
2017	1.855	599	4.241	-
2018	2.022	802	6.458	-
2019	2.995	694	7.069	-
2020	1.102	128	5.564	32.277
2021	1.820	87	9.207	18.642

Πίνακας 8. Πηγή: Σταθοπούλου και Αργύρη (2022)

Με βάση τα στοιχεία που παραχωρήθηκαν από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου η συνολική εικόνα των αιτήσεων μετακλήσεων στην πενταετία 2017-2021 διαμορφώνεται πλέον ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΤΑΚΛΗΣΗΣ 2017-2021

Κατηγορία	2017	2018	2019	2020	2021
ΑΛΙΕΡΓΑΤΕΣ	939	1084	1.507	1.291	1.483
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	2.213	2.460	3.444	1.247	1.820
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	165	179	130	31	87
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	710	923	818	213	76
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ	-	-	-	32.500	18.642
N4251/2014 άρθρο 13Α	4.630	6.917	7.564	6.109	9.207
Γενικό Άθροισμα	8.657	11.563	13.463	41.391	31.315

Πίνακας 9. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

Από την γενική αυτή εικόνα προκύπτουν τα εξής γενικά συμπεράσματα σε ό,τι αφορά ειδικότερα στο περιβάλλον της πανδημίας κατά τη διετία 2020-2021.

Πρώτον, η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία του «άρθρου δεκάτου έκτου», η οποία όπως αναφέρθηκε νωρίτερα⁸⁰, διοικητικά βασίζεται και πρακτικά εξαντλείται σε μια απλή *αίτηση*, διευκολύνει την τυπική είσοδο επιπλέον δεκάδων χιλιάδων αλλοδαπών πολιτών για εποχική απασχόληση στον αγροτικό τομέα εκτινάσσοντας τον συνολικό αριθμό των μετακλήσεων σε τριπλάσια και διπλάσια επίπεδα κατά τα έτη 2020 και 2021 αντίστοιχα, σε σχέση με το προηγούμενο ιστορικό υψηλό των περίπου 14.000 εγκρίσεων του έτος 2019.

Δεύτερον, η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία αξιοποιήθηκε σε πολύ σημαντικότερο βαθμό το 2020 παρά το 2021, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι το 2020 δεν θεσπίστηκε παρά στα μέσα περίπου της χρονιάς (ΠΝΠ, 1^η Μαΐου). Την πρώτη από αυτές τις δύο χρονιές αφορούσε σε 32.500 εργαζόμενους σε καθεστώς *α-νομιμότητας* ως προς τη διαμονή τους στη χώρα (ή το 78,5% του συνόλου των μετακλήσεων) και τη δεύτερη χρονιά σε περίπου 19.000 (ή 59,5% του συνόλου των μετακλήσεων).

Τρίτον, το 2020 φαίνεται ότι υποχωρούν αριθμητικά όλες οι υπόλοιπες διαδικασίες μετάκλησης σε σχέση με το 2019, αλλά δεν εξαφανίζονται, ενώ αντιθέτως την δεύτερη χρονιά της πανδημίας το 2021 ακολουθούν διαφορετικές τάσεις. Ειδικότερα, η μετάκληση του άρθρου 12 του Κώδικα Μετανάστευσης το 2021 ανακάμπτει ελαφρώς, υπολείπεται όμως σημαντικά των επιπέδων που καταγράφηκαν καθ' όλη την τριετία 2017-2019. Η διαδικασία της εποχικής εργασίας του άρθρου 13 συρρικνώνεται περαιτέρω σε μερικές δεκάδες εργαζομένων. Αντιθέτως, η κατ' εξαίρεση διαδικασία της «μετάκλησης εσωτερικού» του άρθρου 13Α, όχι μόνο ανακάμπτει σε σχέση με το 2020, αλλά καταγράφει ιστορικό υψηλό από εισαγωγής της το 2017 και αφορά πλέον σε 9.200 *παρα-νόμιμους* εργάτες γης.

Τέταρτον, οι αλλοδαποί εργαζόμενοι που εμφανίζονται να απασχολούνται στον αγροτικό τομέα αθροιστικά είτε με την «κατά παρέκκλιση» είτε με την (απλοποιημένη πλέον) «κατ' εξαίρεση» διαδικασία αντιστοιχούν στο 96,3% και στο 93,4% του συνόλου των μετακλήσεων (εξαιρουμένων των αλιεργατών) για τα έτη 2020 και 2021 αντίστοιχα.

Συνακόλουθα, πέμπτον, η απλοποίηση του γραφειοκρατικού σκέλους που συνοδεύει την κατά παρέκκλιση και την κατ' εξαίρεση διαδικασία έχει ως αποτέλεσμα την σημαντική αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών εργατών γης, για τους οποίους

---

⁸⁰ Υπο-κεφάλαιο 9γ.

υπάρχουν πλέον **διοικητικά ίχνη**, γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι ένας πολύ μεγάλος αριθμός γεωργικών μισθωτών στον αγροτικό τομέα απασχολείται διαχρονικά με όρους πλήρους αδήλωτης εργασίας.

Όμως πολύ ενδιαφέροντα εξίσου συμπεράσματα προκύπτουν από την ποιοτική ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων και για τα δύο έτη της πανδημίας, καθώς η αξιοποίηση των δύο ειδικών διαδικασιών της «κατά παρέκκλιση» και της «κατ'εξάιρεση» διαδικασίας του άρθρου 13Α δεν είναι ομοιόμορφη στο σύνολο της χώρας.

⇒ Έτσι για το **2020** οι περιοχές, στις οποίες το μερίδιο της μετάκλησης με την **κατά παρέκκλιση** διαδικασία στο σύνολο των αιτήσεων είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου (περίπου 80%), είναι οι εξής: το Μεσολόγγι (97,23%), ο Πολύγυρος (97,13%), η Βέροια (96,93%), η Έδεσσα (96,87%), οι Σέρρες (89,74%), το Καρπενήσι (82,05%), η Καβάλα (80,62%), η Κατερίνη (84,66%) και η Κομοτηνή (84,48%). Πρόκειται σαφώς για βορειότερες περιοχές της χώρας, σε πολλές από τις οποίες την τριετία 2017-2019 διαπιστώνεται σημαντικότερη η επιλογή των τυπικών μετακλήσεων των άρθρων 12 και 13 και οι οποίες προφανώς επωφελήθηκαν της «κατά παρέκκλισης» διαδικασίας λόγω και της γεωγραφικής γειτνιάσής τους με την Αλβανία. Παραδόξως σε δύο περιοχές της Κρήτης παρατηρούνται επίσης είτε πολύ υψηλά μερίδια της εν λόγω διαδικασίας (στα Χανιά: 92,99% ή 849 άτομα) είτε κοντά στον εθνικό μέσο όρο (Ηράκλειο: 74,8% ή 457 άτομα).

Σε κάθε περίπτωση η διαδικασία αυτή δεν αξιοποιήθηκε ισότιμα στο σύνολο των βορειότερων περιοχών της χώρας. Οι δυναμικές καλλιέργειες πυρηνοκάρπων ήταν αυτές που άντλησαν το μεγαλύτερο ποσοστό των Αλβανών εποχικών εργαζομένων αυτής της κατηγορίας, εφόσον, όπως φαίνεται και από τον επόμενο πίνακα, αθροιστικά στη Βέροια, την Έδεσσα και τον Πολύγυρο απασχολήθηκαν τα 2/3 του συνόλου αυτών των 32.500 μετακαλούμενων εργαζομένων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ 2020	32500
ΑΓ.ΝΙΚΟΛΑΟΣ	27
ΑΘΗΝΑ	4
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	10
ΑΡΤΑ	6
ΒΕΡΟΙΑ	3499
ΒΟΛΟΣ	339

ΓΡΕΒΕΝΑ	117
ΔΡΑΜΑ	93
ΕΔΕΣΣΑ	9164
ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ	7
ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ	241
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	457
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	415
ΚΑΒΑΛΑ	2005
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	1217
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	131
ΚΑΡΠΕΝΗΣΙ	1
ΚΑΣΤΟΡΙΑ	361
ΚΑΤΕΡΙΝΗ	1169
ΚΕΡΚΥΡΑ	1
ΚΙΛΚΙΣ	123
ΚΟΖΑΝΗ	686
ΚΟΜΟΤΗΝΗ	49
ΚΟΡΙΝΘΟΣ	41
ΛΑΜΙΑ	672
ΛΑΡΙΣΑ	1561
ΛΙΒΑΔΕΙΑ	43
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	808
ΜΥΤΙΑΗΝΗ	3
ΝΑΥΠΛΙΟ	32
ΞΑΝΘΗ	100
ΠΑΛΛΗΝΗ	2
ΠΑΤΡΑ	109
ΠΟΛΥΓΥΡΟΣ	6402
ΠΡΕΒΕΖΑ	10
ΠΥΡΓΟΣ	92
ΡΕΘΥΜΝΟ	5
ΣΑΜΟΣ	3
ΣΕΡΡΕΣ	551
ΣΠΑΡΤΗ	406
ΤΡΙΚΑΛΑ	92
ΤΡΙΠΟΛΗ	3
ΦΛΩΡΙΝΑ	594
ΧΑΝΙΑ	849

Πίνακας 10. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

Αντιθέτως, η κατ' **εξαίρεση διαδικασία του άρθρου 13Α** αξιοποιήθηκε περισσότερο στις νοτιότερες περιοχές, στις οποίες ήταν επίσης αυξημένο το μερίδιο κατά την τριετία 2017-2019. Υψηλότερο του ετήσιου εθνικού μέσου όρου (περίπου 15%) διαπιστώνεται το μερίδιο της διαδικασίας τούτης στο σύνολο των μετακλήσεων για το 2020 σε περιοχές όπως η Κόρινθος (88,83%), ο Πύργος (81,80%), η Πάτρα (80,32%), η Τρίπολη (71,93%), η Παλλήνη (61,28%) αλλά και τα Ιωάννινα (50%), το Ναύπλιο (43,62%), ο Βόλος (42,49%), η Λευκάδα (40,99%), η Ηγουμενίτσα (40,82%), η Καρδίτσα (39,07%), ο Άγιος Νικόλαος (34,09%) και η Καλαμάτα (30,76%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ 13Α 2019-2020			
Υπηρεσία	2019	2020	Πλήθος
ΑΓ.ΝΙΚΟΛΑΟΣ	128	45	173
ΑΘΗΝΑ	84	56	140
ΑΜΦΙΣΣΑ	27	20	47
ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ	75	4	79
ΑΡΤΑ	2	4	6
ΒΕΡΟΙΑ	21	17	38
ΒΟΛΟΣ	386	300	686
ΓΡΕΒΕΝΑ	59	52	111
ΔΡΑΜΑ	29	35	64
ΕΔΕΣΣΑ	51	106	157
ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ	4	7	11
ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ	196	169	365
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	182	87	269
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	48	39	87
ΙΩΑΝΝΙΝΑ	100	60	160
ΚΑΒΑΛΑ	415	346	761
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	740	561	1301
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	150	109	259
ΚΑΡΙΠΕΝΗΣΙ	8	5	13
ΚΑΣΤΟΡΙΑ	107	72	179
ΚΑΤΕΡΙΝΗ	262	183	445
ΚΕΡΚΥΡΑ		4	4
ΚΙΑΚΙΣ	18	15	33
ΚΟΖΑΝΗ	159	170	329
ΚΟΡΙΝΘΟΣ	333	342	675
ΛΑΜΙΑ	395	316	711
ΛΑΡΙΣΑ	176	304	480
ΛΕΥΚΑΔΑ	2	2	4
ΛΙΒΑΔΕΙΑ	223	116	339
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	87	2	89
ΝΑΥΠΛΙΟ	192	41	233
ΠΑΛΛΗΝΗ	157	144	301
ΠΑΤΡΑ	612	754	1366
ΠΕΙΡΑΙΑΣ	16	14	30
ΠΟΛΥΓΥΡΟΣ	46	7	53
ΠΡΕΒΕΖΑ	113	70	183
ΠΥΡΓΟΣ	680	526	1206
ΡΕΘΥΜΝΟ	4	5	9
ΣΕΡΡΕΣ	105	52	157
ΣΠΑΡΤΗ	638	591	1229
ΤΡΙΚΑΛΑ	65	70	135
ΤΡΙΠΟΛΗ	38	41	79
ΦΛΩΡΙΝΑ	117	125	242
ΧΑΛΚΙΔΑ	122	100	222
ΧΑΝΙΑ	192	21	213

Γενικό Άθροισμα	7564	6109	13673

Πίνακας 11. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

Σε ό,τι αφορά τέλος στις εθνικότητες παρατηρείται ότι η μετάκληση του άρθρου 12 εξακολουθεί να αφορά, εκτός από Αλβανούς, κυρίως Ινδούς πολίτες, ενώ εκτός επίσης από την αλβανική, στην κατ' εξαίρεση διαδικασία συνεχίζουν να εμπλέκονται κυρίως Πακιστανοί, Μπαγκλαντεσιανοί και Ινδοί πολίτες. Στην κατά παρέκκλιση διαδικασία εκτός από τη συντριπτική υπεροχή Αλβανών πολιτών ενδιαφέρον παρουσιάζει και η είσοδος 30 πολιτών Βόρειας Μακεδονίας:

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ 2020	Πλήθος
ΑΔΙΕΡΓΑΤΕΣ	1291
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	1233
ΑΛΒΑΝΙΑ	14
ΙΝΔΙΑ	
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	1
ΣΕΡΒΙΑ	
NULL	43
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	1247
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	7
ΑΛΒΑΝΙΑ	918
ΑΛΓΕΡΙΑ	1
ΑΡΜΕΝΙΑ	1
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	1
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	1
ΓΕΩΡΓΙΑ	2
ΙΝΔΙΑ	202
ΙΡΑΚ	
ΚΙΝΑ	
ΚΟΣΟΒΟ	
ΜΑΡΟΚΟ	4
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	2
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	3
ΝΕΠΑΛ	1
ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	13
ΣΕΝΕΓΑΛΗ	
ΣΕΡΒΙΑ	1
ΣΥΡΙΑ	1
NULL	87
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	1
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	31
ΑΛΒΑΝΙΑ	10
ΙΝΔΙΑ	6
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	2
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	

NULL	13
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	213
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	1
ΑΛΒΑΝΙΑ	186
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	
ΓΕΩΡΓΙΑ	
ΙΝΔΙΑ	1
ΜΑΡΟΚΟ	3
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	
ΝΙΓΗΡΙΑ	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1
ΣΕΝΕΓΑΛΗ	
ΤΟΥΡΚΙΑ	1
NULL	20
N4251/2014 άρθρο 13Α	6109
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	47
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	2
ΑΛΒΑΝΙΑ	4260
ΑΛΓΕΡΙΑ	5
ΑΡΜΕΝΙΑ	3
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	1
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	8
ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	
ΓΕΩΡΓΙΑ	38
ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ - ΗΠΑ	2
ΙΝΔΙΑ	96
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	
ΙΡΑΚ	3
ΙΡΑΝ	2
ΚΙΝΑ	3
ΚΟΣΟΒΟ	
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	
ΜΑΛΙ	1
ΜΑΡΟΚΟ	29
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	6
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	202
ΝΕΠΑΛ	3
ΝΙΓΗΡΙΑ	1
ΟΥΓΚΑΝΤΑ	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	12
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	793
ΡΩΣΙΑ	7
ΣΕΝΕΓΑΛΗ	2
ΣΕΡΒΙΑ	1
ΤΟΥΡΚΙΑ	
ΤΥΝΗΣΙΑ	3
NULL	572
ΙΣΡΑΗΛ	1
	1
ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	1

ΤΑΪΛΑΝΔΗ	1
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	1
ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	1
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	1
ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ (ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ)	32500
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	4
ΑΛΒΑΝΙΑ	32331
ΑΛΓΕΡΙΑ	5
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	30
ΓΕΩΡΓΙΑ	2
Λ.Δ. ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ (ΒΟΡΕΙΟΣ)	2
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	1
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	3
ΣΕΡΒΙΑ	1
ΤΟΥΡΚΙΑ	1
NULL	116
ΛΑΟΣ	1
	2
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	1
Γενικό Άθροισμα	41391

Πίνακας 12. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καψάλης

⇒ Για το **2021** σε ό,τι αφορά στην κατά παρέκκλιση διαδικασία παρατηρείται ότι εκτός από την αριθμητική μείωση και τη συρρίκνωση του μεριδίου αυτής στο σύνολο των μετακλίσεων σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, μικραίνει και ο αριθμός των περιοχών, όπου οι εργοδότες καταφεύγουν μαζικά σε αυτή τη λύση. Έτσι για το 2021 οι περιοχές, στις οποίες το μερίδιο των αιτήσεων μετάκλησης με την **κατά παρέκκλιση** διαδικασία είναι υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου (περίπου 60%) στο σύνολο των αιτήσεων, είναι οι εξής: Κομοτηνή (97,96%), Βέροια (95,03%), Έδεσσα (94,93%), Κατερίνη (77,4%), Φλώρινα (73,05%), Καστοριά (69,53%), Αλεξανδρούπολη (64,48%), Δράμα (65,53%), Σέρρες (65,02%), Κοζάνη (63,25%) και Πολύγυρος (62,45%). Ωστόσο σε 5 μόνον περιοχές της χώρας, Έδεσσα, Βέροια, Λάρισα, Πολύγυρος και Κατερίνη, απασχολήθηκε αθροιστικά το 80% των εργαζομένων αυτής της κατηγορίας.

Υπηρεσία	ΠΙΝΑΚΑΣ 13. ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ ΑΙΤΗΣΕΙΣ 2021
	18642
ΑΓ.ΝΙΚΟΛΑΟΣ	8
ΑΘΗΝΑ	
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	31
ΑΜΦΙΣΣΑ	6

ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ	
ΑΡΤΑ	
ΒΕΡΟΙΑ	3049
ΒΟΛΟΣ	146
ΓΡΕΒΕΝΑ	120
ΔΡΑΜΑ	52
ΕΛΕΥΣΣΑ	8254
ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ	5
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	
ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ	8
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	22
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	257
ΙΩΑΝΝΙΝΑ	
ΚΑΒΑΛΑ	707
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	113
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	105
ΚΑΡΠΙΕΝΗΣΙ	
ΚΑΣΤΟΡΙΑ	307
ΚΑΤΕΡΙΝΗ	946
ΚΕΡΚΥΡΑ	
ΚΙΑΚΙΣ	63
ΚΟΖΑΝΗ	508
ΚΟΜΟΤΗΝΗ	47
ΚΟΡΙΝΘΟΣ	1
ΛΑΜΙΑ	136
ΛΑΡΙΣΑ	1298
ΛΕΥΚΑΔΑ	
ΛΙΒΑΔΕΙΑ	33
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	58
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	20
ΝΑΥΠΛΙΟ	13
ΞΑΝΘΗ	62
ΠΑΛΛΗΝΗ	1
ΠΑΤΡΑ	30
ΠΕΙΡΑΙΑΣ	
ΠΟΛΥΓΥΡΟΣ	1149
ΠΡΕΒΕΖΑ	3
ΠΥΡΓΟΣ	12
ΡΕΘΥΜΝΟ	6
ΡΟΔΟΣ	
ΣΑΜΟΣ	
ΣΕΡΡΕΣ	314
ΣΠΑΡΤΗ	46
ΤΡΙΚΑΛΑ	78
ΤΡΙΠΟΛΗ	
ΦΛΩΡΙΝΑ	533
ΧΑΛΚΙΔΑ	2
ΧΑΝΙΑ	93
ΧΙΟΣ	
Σύνολο	18642

Πίνακας 13. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καγάλης

Σε ό,τι αφορά την **κατ' εξαίρεση διαδικασία**, όπως ήδη αναφέρθηκε αρχικά, ο αριθμός των υπαγόμενων σε αυτή εργαζομένων όχι μόνο ανακάμπτει, αλλά αφενός σημειώνει σε απόλυτα ψηφία ιστορικό ρεκόρ (9.207) και αφετέρου συνεπάγεται και σημαντική αύξηση του οικείου μεριδίου στο σύνολο των αιτήσεων στον αγροτικό τομέα για το 2021 (περίπου 25%). Παράλληλα, διευρύνεται και το πλήθος των περιοχών, οι αγροτικές επιχειρήσεις των οποίων καταφεύγουν μαζικά σε αυτή τη λύση πέρα από τις συνήθεις νότιες και δη πελοποννησιακές κοιτίδες συγκέντρωσης της διαδικασίας του άρθρου 13Α.

Υψηλότερο του ετήσιου εθνικού μέσου όρου (περίπου 25%) διαπιστώνεται το μερίδιο της διαδικασίας του άρθρου 13Α στο σύνολο των αιτήσεων για το 2021 σε περιοχές όπως: Κόρινθος (97,34%), Πάτρα (90,45%), Πύργος (88,24%), Αργοστόλι (86,57%), Καλαμάτα (86,15%), Ηγουμενίτσα (85,41%), Πρέβεζα (83,87%), Ναύπλιο (82,20%), Αθήνα (80,43%), Λαμία (74,73%), Παλλήνη (74,70%), Άγιος Νικόλαος (71,24%), Καστοριά (69,53%), Ηράκλειο (68,18%), Μεσολόγγι (67,80%), Αμφισσα (64,86%), Βόλος (62,27%), Καρδίτσα (56,82%), Λιβαδειά (56,55%) και Άρτα (54,55%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΑΡΘΡΟΥ 13Α 2021	
Υπηρεσία	Πλήθος
ΑΓ.ΝΙΚΟΛΑΟΣ	148
ΑΘΗΝΑ	69
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	
ΑΜΦΙΣΣΑ	20
ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ	48
ΑΡΤΑ	10
ΒΕΡΟΙΑ	21
ΒΟΛΟΣ	414
ΓΡΕΒΕΝΑ	82
ΔΡΑΜΑ	23
ΕΔΕΣΣΑ	214
ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ	18
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	
ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ	257
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	166
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	198
ΙΩΑΝΝΙΝΑ	64
ΚΑΒΑΛΑ	519
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	841
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	157
ΚΑΡΠΕΝΗΣΙ	3

ΚΑΣΤΟΡΙΑ	123
ΚΑΤΕΡΙΝΗ	231
ΚΕΡΚΥΡΑ	1
ΚΙΛΚΙΣ	44
ΚΟΖΑΝΗ	231
ΚΟΜΟΤΗΝΗ	
ΚΟΡΙΝΘΟΣ	382
ΛΑΜΙΑ	449
ΛΑΡΙΣΑ	646
ΛΕΥΚΑΔΑ	1
ΛΙΒΑΔΕΙΑ	124
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	169
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	
ΝΑΥΠΛΙΟ	248
ΞΑΝΘΗ	
ΠΑΛΛΗΝΗ	167
ΠΑΤΡΑ	746
ΠΕΙΡΑΙΑΣ	46
ΠΟΛΥΓΥΡΟΣ	183
ΠΡΕΒΕΖΑ	125
ΠΥΡΓΟΣ	509
ΡΕΘΥΜΝΟ	37
ΡΟΔΟΣ	
ΣΑΜΟΣ	
ΣΕΡΡΕΣ	119
ΣΠΑΡΤΗ	715
ΤΡΙΚΑΛΑ	93
ΤΡΙΠΟΛΗ	76
ΦΛΩΡΙΝΑ	127
ΧΑΛΚΙΔΑ	172
ΧΑΝΙΑ	171
ΧΙΟΣ	
Σύνολο	9.207

Πίνακας 14. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καγάλης

Σε ό,τι αφορά τέλος στις εθνικότητες παρατηρείται ότι, όπως ακριβώς συνέβη και το 2020, η μετάκληση του άρθρου 12 εξακολουθεί να αφορά, εκτός από Αλβανούς, κυρίως Ινδούς πολίτες, ενώ εκτός επίσης από την αλβανική, στην κατ' εξαίρεση διαδικασία συνεχίζουν να εμπλέκονται κυρίως Πακιστανοί, αλλά και δευτερευόντως Μπαγκλαντεσιανοί και Ινδοί πολίτες. Στην κατά παρέκκλιση διαδικασία εκτός από τη συντριπτική υπεροχή Αλβανών πολιτών ενδιαφέρον παρουσιάζει και η παρουσία 24 εργαζομένων Ουκρανικής καταγωγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΚΛΗΣΕΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ 2021

Υπηρεσία	ΑΛΙΕΡΓΑΣΤΕΣ	ΕΞΑΡΤΗΜΕΝ Η ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	№4251/2014 άρθρο 13Α	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ (ΕΚΤΑΚΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΙΣΔΟΧΗΣ)	Γενικό Άθροισμα
2021	1483	1820	76	87	9207	18642	31315
NULL		1			1		2
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	6	52			340		398
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	1468	25	6		54		1553
ΑΪΤΗ					3	1	3
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ					1	4	5
ΑΛΒΑΝΙΑ	8	1538	32	76	6779	18599	27032
ΑΛΓΕΡΙΑ					12		12
ΑΝΓΚΟΛΑ						1	1
ΑΝΓΚΟΥΪΛΑ						1	1
ΑΡΜΕΝΙΑ					5		5
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ					2		2
ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ					1		1
ΒΙΕΤΝΑΜ		1					1
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ		2		1	3	7	13
ΒΡΑΖΙΛΙΑ					2		2
ΓΕΩΡΓΙΑ		2		1	63	2	68
ΓΚΑΜΠΙΑ					2		2
ΔΟΜΙΝΙΚΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ					1		1
ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ - ΗΓΙΑ					1		1
ΙΝΔΙΑ		121			167		288
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ					2		2
ΙΡΑΚ					1		1
ΙΡΑΝ		2			5		7
ΙΣΡΑΗΛ				1	1		2
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ					3		3
ΚΑΜΕΡΟΥΝ					2		2
ΚΑΝΑΔΑΣ					1		1
ΚΙΝΑ		1			3		4
ΚΟΣΟΒΟ					3	1	4
ΚΟΥΒΑ					4		4
ΛΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΟΝΓΚΟ					1		1
ΛΑΟΣ						1	1
ΜΑΡΟΚΟ		7	1	1	18		27
ΜΟΛΔΑΒΙΑ					9		9
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ		2	35		299		336
ΜΠΟΥΡΚΙΝΑ ΦΑΣΟ					2		2
ΜΠΟΥΡΟΥΝΤΙ					1		1
ΝΕΠΑΛ		4			5		9
ΝΙΓΗΡΙΑ		1			4		5
ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ					2		2
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ		2					2
ΟΥΚΡΑΝΙΑ		2			23	24	49
ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ					1		1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ		51		3	1352		1406
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		1			1		2
ΡΩΣΙΑ					12		12
ΣΕΝΕΓΑΛΗ		3			3		6
ΣΕΡΒΙΑ				2	5	1	8
ΣΟΥΔΑΝ					2		2
ΣΥΡΙΑ	1						1
ΤΑΪΛΑΝΔΗ			1		1		2
ΤΟΥΡΚΙΑ		1		1	1		3
ΤΥΝΗΣΙΑ					2		2
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ		1	1	1	1		4
Γενικό Άθροισμα	1483	1820	76	87	9207	18642	31315

Πίνακας 15. Πηγή Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Επεξεργασία: Απόστολος Καμάλης

Τέταρτο Μέρος
Συζήτηση

Κεφάλαιο 13

Συνοψίζοντας

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων περίπου δέκα ετών τέσσερα συστήματα νόμιμης ή έστω νομιμοφανούς διαμονής και εργασίας (δια)λειτουργούν στην ελληνική αγροτική οικονομία για τους μετανάστες εργαζόμενους, οι οποίοι αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα των μισθωτών του τομέα. Πρόκειται για: α) τη μετάκληση από το εξωτερικό, β) τη «μετάκληση» για εποχική απασχόληση από το εξωτερικό, γ) την κατ' εξαίρεση διαδικασία «μετάκλησης» από το εσωτερικό και δ) την «κατά παρέκκλιση» διαδικασία «μετάκλησης» από το εξωτερικό και εσχάτως και από το εσωτερικό.

Οι μεταρρυθμίσεις που εισάγονται ιδίως τη διετία 2020-2022 στο περιβάλλον της πανδημίας δεν επιδιώκουν μόνο τη διευκόλυνση της κινητικότητας με σκοπό τη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα. Ταυτόχρονα, αποσκοπούν στην περαιτέρω απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων των μεταναστών εργατών γης, στη βάση ακριβώς αυτού του στοιχείου της *αλλοδαπότητας*, αλλά συνεκδοχικά και των εργαζόμενων -Ελλήνων και αλλοδαπών- σε άλλους κλάδους, με βάση την επίκληση της *προσωρινότητας* ή της *εποχικότητας* της απασχόλησης τους. Ειδικότερα:

A. Η μετάκληση του άρθρου 12 του Κώδικα Μετανάστευσης

Η συγκεκριμένη διαδικασία δεν έχει κλαδικό ή άλλο περιορισμό, παραπέμπει αφενός στην έκδοση αδειών διαμονής ετήσιας διάρκειας και αφετέρου στην τυπική ασφάλιση του τ. ΙΚΑ και όχι στο εργόσημο. Διασφαλίζονται έστω τυπικά βασικά κοινωνικά δικαιώματα σχετικά με το μισθό και τη στέγαση (κατάλληλο κατάλυμα) των αλλοδαπών εργαζομένων που εισέρχονται από το εξωτερικό, ενώ απαιτείται η προσκόμιση έγκυρης σύμβασης εργασίας. Αυτή η διαδικασία αξιοποιείται στην πράξη σχεδόν αποκλειστικά για την απασχόληση στον αγροτικό τομέα και διατηρείται αυτούσια μέχρι και σήμερα.

B. Η «μετάκληση» του άρθρου 13 του Κώδικα Μετανάστευσης

Η συγκεκριμένη διαδικασία ήδη από το 2014 αφορά στην εποχική εργασία κατά κύριο λόγο στον αγροτικό τομέα (γεωργία, δασοκομία, κτηνοτροφία) αλλά δυνητικά και σε άλλους κλάδους, αρχικά έως έξη μήνες ανά περίοδο δώδεκα μηνών (έως έντεκα μήνες στην περίπτωση του άρθρου 14 για τους αλιεργάτες). Απαιτείται η προσκόμιση έγκυρης σύμβασης εργασίας, ενώ επιπλέον διασφαλίζονται βασικά κοινωνικά

δικαιώματα σχετικά με το μισθό και τη στέγαση (κατάλληλο κατάλυμα) των αλλοδαπών εργαζομένων που εισέρχονται από το εξωτερικό. Αρχικά η διαδικασία αυτή παραπέμπει σε ειδική άδεια διαμονής και στην τυπική ασφάλιση του τ. ΟΓΑ και όχι στο εργόσημο του αγροτικού τομέα, ωστόσο, την τελευταία διετία το οικείο νομικό πλαίσιο υφίσταται σημαντικές τροποποιήσεις. Συγκεκριμένα:

Στο Νόμο 4825/2021 προς εναρμόνιση με την οδηγία 2014/36 προβλέπεται ότι η εποχική εργασία δύναται να διαρκεί έως και εννέα μήνες ανά περίοδο δώδεκα μηνών και για μια πενταετία από την έναρξη της αρχικής μετάκλησης. Επικυρώνεται η δυνατότητα εφαρμογής της διαδικασίας και σε άλλους κλάδους, η δραστηριότητα των οποίων εξαρτάται από την *εναλλαγή των εποχών* ή από την ανάγκη για αυξημένο προσωπικό σε σχέση με τις *συνήθεις δραστηριότητες* τους.

Το σημαντικότερο ωστόσο είναι ότι πλέον και για πρώτη φορά η εποχική εργασία, όπως επικυρώνεται λίγο αργότερα και με το Νόμο 4915/2022, υπάγεται ρητά στην ασφάλιση του εργοσήμου, όπως και η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία που έχει ήδη αρχίσει να ισχύει παράλληλα (βλ. ακολούθως περίπτωση Δ.). Στον ίδιο Νόμο δε εισάγεται και το νέο άρθρο 18Α του Κώδικα Μετανάστευσης, στο οποίο γίνονται οι αναγκαίες προσαρμογές στο σύστημα αδειοδότησης σε εναρμονισμό με το νέο άρθρο 13 σχετικά με την εννεάμηνη εποχική απασχόληση ανά δωδεκάμηνο και επί πενταετία. Ωστόσο, στο εξής, η παροχή κατάλληλου καταλύματος καθίσταται και τυπικά προαιρετική για τον εργοδότη.

Στο νέο αυτό άρθρο 18Α επιπλέον γίνεται αναφορά στην μελλοντική έκδοση υπουργικής απόφασης, με την οποία κατ' εξαίρεση η εφαρμογή της (τυπικής) εποχικής απασχόλησης του νέου άρθρου 13 δύναται να αφορά σε μετακλήσεις χωρίς την απαίτηση προηγούμενης εθνικής θεώρησης εισόδου, φωτογραφίζοντας τους έως 4.000 ετησίως και επί μια πενταετία μετακαλούμενους από το Μπαγκλαντές στο πλαίσιο της πρόσφατης οικείας διμερούς συμφωνίας της Ελλάδος με τη συγκεκριμένη χώρα.

Γ. Η κατ' εξαίρεση διαδικασία του άρθρου 13Α του Κώδικα Μετανάστευσης

Η συγκεκριμένη ρύθμιση γνωστή και ως άρθρο 13Α εισάγεται το 2016 με σκοπό τη διευκόλυνση της απασχόλησης (προοδευτικά όλων) των παράτυπα διαμενόντων αλλοδαπών στον αγροτικό τομέα. Όμως εφόσον τούτοι διαμένουν ήδη στη χώρα λειτουργεί στην πράξη ως μετάκληση από το εσωτερικό. Μολονότι δεν συνεπάγεται την έκδοση κάποιου τίτλου νόμιμης διαμονής δημιουργεί ένα πλαίσιο νομότυπης

απασχόλησης (παρανομιμότητα) για ένα εξάμηνο με υπαγωγή στην ασφάλιση μέσω του εργοσήμου του αγροτικού τομέα, αρχικά μόνο για την άμεση γεωργική απασχόληση (εργάτης γης, βοσκός, μελισσοκόμος).

Στην ουσία πρόκειται για μια κατά παρέκκλιση διαδικασία (επίκληση έκτακτων αναγκών) παρά το γεγονός ότι σε πολλά ζητήματα παραπέμπει στις ρυθμίσεις του αμέσως προηγούμενου άρθρου 13 του Κώδικα, το οποίο αφορά στη νόμιμη μετανάστευση για εποχική εργασία. Αξιοποιείται δε εγκαίρως στο περιβάλλον της πανδημίας (ΠΝΠ, 14/3/2020) για την αντιμετώπιση των αναγκών των αγροτικών επιχειρήσεων μέσα από την παράταση των ισχυουσών αδειών εργασίας, τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής και τη σημαντική απλοποίηση της σχετικής διοικητικής διαδικασίας.

Η ισχύς του άρθρου 13Α παύει ρητά την 30^η Ιουνίου 2022, εφόσον αναπληρώνεται επί της ουσίας από τη ρύθμιση μετεξέλιξης του συστήματος της «κατά παρέκκλισης μετάκλησης» σε διαδικασία επίσης μετάκληση εσωτερικού.

Δ. Η «κατά παρέκκλιση» διαδικασία του άρθρου δέκατου έκτου του Νόμου 4783/2021

Η εν λόγω διαδικασία εισάγεται αρχικά με την ΠΝΠ της 1^{ης}/5/2020 ως μια νέα ειδική διαδικασία μετάκλησης, παράλληλα με τις ήδη ισχύουσες δυνατότητες μετάκλησης από το εξωτερικό (άρθρα 12 και 13) ή το εσωτερικό (άρθρο 13Α). Αφορά στην πράξη σε αλλοδαπούς προερχόμενους από χώρες που δεν υποχρεούνται στην έκδοση θεώρησης εισόδου, φωτογραφίζοντας τους Αλβανούς πολίτες, οι οποίοι δύνανται να εισέρχονται για εργασία στον αγροτικό τομέα αρχικά για περίοδο μέχρι 90 ημερών σε διάστημα 180 ημερών.

Σε σύγκριση με τη διαδικασία των άρθρων 12 και 13 (που εξακολουθούν να ισχύουν και για Αλβανούς πολίτες) η εν λόγω διαδικασία δεν συνεπάγεται την έκδοση κανενός είδους άδειας εργασίας ή διαμονής, δεν προϋποθέτει τη σύναψη έγκυρης σύμβασης εργασίας, ενώ παραπέμπει ευθέως στην ασφάλιση του εργοσήμου. Μέσω της σχετικής υπεύθυνης δήλωσης αναλαμβάνεται η υποχρέωση της τήρησης της κοινωνικής νομοθεσίας καθώς και της παροχής κατάλληλου καταλύματος. Με την εισαγωγή ειδικών απορρυθμισμένων όρων απασχόλησης για τους καλυπτόμενους μετανάστες εργάτες κατοχυρώνεται ένα νέο καθεστώς *α-νομιμότητας*, μια δεύτερη ειδική κατηγορία εποχικά εργαζομένων στην αγροτική οικονομία με εθνικό πρόσημο (Αλβανοί πολίτες).

Αυτή η έκτακτη και εξαιρετική διαδικασία λαμβάνει πολύ σύντομα μόνιμα και τακτικά χαρακτηριστικά, καθώς στις αρχές του 2021 (Νόμος 4783) και χωρίς καμία παραπομπή ούτε στον Κώδικα Μετανάστευσης ούτε στις έκτακτες ρυθμίσεις του περασμένου χρόνου εισάγεται η «κατά παρέκκλιση» εποχική μετάκληση, η οποία ισχύει μέχρι και σήμερα. Αυτή η διαδικασία του «άρθρου δέκατου έκτου» όπως είναι επίσημα γνωστή αφενός εδράζεται στη διαπίστωση ότι η απασχόληση των (Αλβανών) εποχικών εργατών είναι πλέον τακτική κατά τη διάρκεια των τελευταίων πολλών ετών και αφετέρου στοχεύει στη διευκόλυνση της εισόδου και της εργασίας στην ελληνική επικράτεια για την αντιμετώπιση των αυξημένων εποχικών αναγκών των αγροτικών επιχειρήσεων. Αυτή τη φορά η αίτηση που κατατίθεται ηλεκτρονικά έχει πλήρη τα στοιχεία των συμβαλλόμενων μερών, ενώ η συνοδευτική υπεύθυνη δήλωση μεταξύ άλλων βεβαιώνει και για την καταλληλότητα του καταλύματος.

Ενόσω επαναδιατυπώνεται η ασφάλιση μέσω εργοσήμου, κατοχυρώνεται η δυνατότητα υπέρβασης του τριμήνου επί σύναψης νέας σχέσης με άλλο εργοδότη και πολύ σύντομα (Νόμος 4859/2021) προβλέπεται πλέον ρητά η δυνατότητα παρατάσεως (με κοινή αίτηση του ίδιου εργοδότη και εργαζόμενου) της αρχικής εργασιακής σχέσης για ακόμη τρεις μήνες. Εν συνεχεία (Νόμος 4915/2021) καταργείται η απαγόρευση επανεισόδου στην Ελλάδα για 2 μήνες από την αναχώρηση από τη χώρα, ενώ εισάγεται η δυνατότητα για επανείσοδο στη χώρα (αφιξοαναχωρήσεις) δύο φορές μηνιαίως.

Τέλος, με το Νόμο 4950/2022 η εν λόγω διαδικασία δύναται στο εξής να αφορά σε όλους τους παράτυπα διαμένοντες αλλοδαπούς στην ελληνική επικράτεια για απασχόληση στον αγροτικό τομέα. Άλλωστε, το παλαιό σύστημα μετάκλησης εσωτερικού του άρθρου 13Α έχει καταργηθεί την προηγούμενη μόλις ημέρα της δημοσίευσης αυτού του Νόμου, αν και η παύση λειτουργίας του είχε προαναγγελθεί σχεδόν ένα χρόνο νωρίτερα.

Επιχειρώντας την αξιολόγηση όλων αυτών των αλλαγών στη σχετική νομοθεσία διαπιστώνεται ότι με πρόσχημα την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας στο πεδίο της *κινητικότητας* και με όχημα την επίκληση (και όχι απόδειξη) των έκτακτων ή εξαιρετικά αυξημένων αναγκών, η θέσπιση των κατά παρέκκλιση διαδικασιών συνεπάγεται την πλήρη απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων των αλλοδαπών εργατών γης. Δεν είναι η πρώτη φορά που τυπικά στο πλαίσιο της μεταναστευτικής νομοθεσίας διαρρηγνύεται η ενότητα του εργατικού δικαίου στη

βάση της αλλοδαπότητας του μισθωτού, όπως άλλωστε σαφώς επιδιώχθηκε και με την εισαγωγή του εργοσήμου στην ελληνική έννομη τάξη το 2010.

Εν προκειμένω όμως, με τη διαρκή επίκληση της δήθεν περιστασιακής και μη τακτικής απασχόλησης, οι εργασιακές σχέσεις σε όλο το εύρος του αγροτικού τομέα ελαστικοποιούνται πλήρως. Το εργόσημο επεκτείνεται παντού στην εποχική απασχόληση στον αγροτικό τομέα, προοδευτικά συρρικνώνεται η τυπική υποχρέωση παροχής κατάλληλου καταλύματος στους εργαζόμενους, ενώ καταργείται σχεδόν καθολικά και η υποχρέωση προσκόμισης της έγγραφης έγκυρης σύμβασης εργασίας με το απαιτητικό προστατευτικό περιεχόμενο που αυτή έπρεπε να έχει κατά τα πρώτα έτη λειτουργίας του Κώδικα Μετανάστευσης.

Παράλληλα, κατοχυρώνεται η δυνητική εξαγωγή του συστήματος ασφάλισης μέσω εργοσήμου και σε άλλους κλάδους με εποχικό πρόσημο, όπως ο τουρισμός και ο επισιτισμός, κατ' αρχάς για τους αλλοδαπούς εργαζόμενους, οι οποίοι ενδεχομένως θα εισέρχονται στο πλαίσιο της διμερούς συμφωνίας με το Μπαγκλαντές (ή και με άλλες χώρες στο μέλλον) είτε απλά θα «μετακαλούνται» εποχικώς από τρίτες χώρες για την κάλυψη των «έκτακτων» ή απλά «μη συνηθισμένων» αναγκών σε εργατικά χέρια σε μια σειρά από κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Υπενθυμίζεται ότι το εργόσημο ήταν εξ αρχής (2010) υποχρεωτικό για το σύνολο των μισθωτών του αγροτικού τομέα με εξαίρεση -μέχρι την πανδημία- την περίπτωση των μετακαλούμενων από το εξωτερικό αλλοδαπών εργαζομένων. Τώρα πλέον έχει καθολική εφαρμογή στο σύνολο των γεωργικών μισθωτών. Η προοπτική της επέκτασης του εργοσήμου στους εποχικά εργαζόμενους (ανεξάρτητα από ιθαγένεια) και άλλων κλάδων είναι πλέον περισσότερο ορατή από ποτέ και κυρίως τυπικά/νομοθετικά κατοχυρωμένη. Άλλωστε, η *εργοσημοποίηση* περισσότερων πτυχών της μισθωτής εργασίας αποτελεί πάγιο αίτημα των εργοδοτικών οργανώσεων της χώρας μας, το οποίο δεν αποκλείεται να επαναδιατυπωθεί στη βάση της διαπίστωσης της δραματικής έλλειψης εργατικών χεριών σχεδόν σε όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όπως αναδείχθηκε την καλοκαιρινή σαιζόν 2022.

Κεφάλαιο 14

Η παγίδα της αυτορρύθμισης της (αγροτικής) οικονομίας ή τα χειρότερα έπονται

Κατά τη διάρκεια του εξαμήνου Μάιος-Οκτώβριος 2022 στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου κατατίθενται προς το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου 97 έγγραφα όλων των κατηγοριών (ερωτήσεις, αναφορές, επίκαιρες ερωτήσεις κοκ). Από αυτά τα έγγραφα τα 40 (ή ποσοστό 41,23%) αφορούν στις ελλείψεις εργατικών χεριών στον αγροτικό τομέα, στο σύστημα της μετάκλησης και σε προβλήματα λειτουργίας της πλατφόρμας για την υποβολή αιτήσεων στο πλαίσιο της κατά παρέκκλιση διαδικασίας.

Στα περισσότερα από αυτά τα έγγραφα οι επισπεύδοντες βουλευτές μεταφέρουν σε δραματικό τόνο τις αγωνίες των εκπροσώπων των γεωργικών επιχειρήσεων για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ως προς την κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο σε όλη την επικράτεια. Από μια πιο προσεχτική ματιά ωστόσο φαίνεται ότι πιο πρόσφατα, για παράδειγμα στα τέλη του μήνα Σεπτεμβρίου, το ζήτημα της εργασίας στον αγροτικό τομέα τείνει σχεδόν να μονοπωλεί τη μεταναστευτικού ενδιαφέροντος θεματολογία, εφόσον το επιμέρους ποσοστό των σχετικών με αυτό το ειδικό ζήτημα εγγράφων διαμορφώνεται στο 70% επί του συνόλου όσων απευθύνονται στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, όπως φαίνεται και στον επόμενο πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 16. ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ ΤΕΛΗ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2022

Αρ. Πρωτ	Ημερομηνία	Τύπος	Θέμα
7770	29/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Άμεση επίλυση του προβλήματος της έλλειψης εργατών γης, πριν ακόμα να είναι πολύ αργά για τους αγρότες της Π.Ε. Άρτας</u>
7735	28/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Μετάκληση εργατών γης</u>
7746	28/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Επισημάνσεις για το επενδυτικό πρόγραμμα golden visa</u>
7716	28/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Προβλήματα ενόψει της έναρξης της ελαιοκομικής περιόδου λόγω έλλειψης εργατών γης</u>
7685	27/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Παραμπόδιση έργου εξουσιοδοτημένης Δικηγόρου και της πρόσβασης της στη Δομή Φιλοξενίας Δράμας</u>
7693	27/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Παραλείψεις και αστογίες στην διαδικασία απασχόλησης πολιτών τρίτων χωρών στην αγροτική οικονομία, προκαλούν απώλεια του ήδη υπάρχοντος εργατικού δυναμικού</u>

Αρ. Πρωτ	Ημερομηνία	Τύπος	Θέμα
7618	23/09/2022	Ερωτήσεις	<u>Ανάγκη άμεσης αντιμετώπισης της έλλειψης εργατικών χεριών για τη συγκομιδή των αγροτικών προϊόντων</u>
3469	23/09/2022	Αναφορές	<u>Αιτήματα παραγωγικών φορέων του Πρωτογενή Τομέα της Περιφέρειας Κρήτης.</u>
3506	23/09/2022	Αναφορές	<u>Επιστολή της ΠΟΜΙΔΑ για την πολύμηνη καθυστέρηση καταβολής των μισθωμάτων κατοικιών που έχουν εκμισθώσει για τη στέγαση προσφύγων μέσω του προγράμματος ESTIA II.</u>
3507	23/09/2022	Αναφορές	<u>Να παραταθεί η ημερομηνία εισόδου μετακλητών εργατών γης για να διευκολυνθεί η συγκομιδή της πράσινης ελιάς Χαλκιδικής.</u>

Πίνακας 16. Πηγή <https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikos-Elenchos/Mesa-Koinovouleutikou-Elegxou>, Επεξεργασία Απόστολος Καψάλης.

Είναι προφανές ότι από τα τέλη του 2019, κατά τη διάρκεια της έξαρσης της Covid-19 και κυρίως μετά την περίοδο της πανδημικής κρίσης, το «προσφυγικό» ζήτημα μετατρέπεται εκ νέου, όπως αναμενόταν, σε «μεταναστευτικό» και τείνει να μετεξελιχθεί, προσωρινά έστω, σε «αγροτο-μεταναστευτικό». Είναι επίσης σαφές ότι τα έκτακτα μέτρα που λαμβάνονται την τελευταία διετία για τη διευκόλυνση της *κινητικότητας* και της *απασχόλησης* των αλλοδαπών εργατών γης στην ελληνική ύπαιθρο δεν καρποφορούν. Και αυτό γιατί δεν λαμβάνεται καμία μέριμνα για τη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος κοινωνικής προστασίας, άρα όρων έλξης εργαζομένων στον αγροτικό τομέα, παρά μονομερώς διοικητικής φύσης διευκολύνσεις προς τις αγροτικές επιχειρήσεις, μολονότι το μείζον ζήτημα είναι η έλλειψη διαθέσιμων εργατικών χεριών. Εκτός από την οικονομική ανάπτυξη που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια ειδικά στον αγροτικό τομέα, οι αιτίες για αυτές τις δυσαναπλήρωτες ελλείψεις σε εργατικά χέρια είναι δύο ειδών.

Η πρώτη κατηγορία αιτιών έχει να κάνει με το «μεταναστευτικό σκέλος» και συγκεκριμένα με τη μειωμένη εισροή αλλοδαπών εργαζομένων στη δεξαμενή απασχόλησης του κλάδου των γεωργικών μισθωτών. Από την επιτόπια έρευνα προκύπτει σαφώς μια τάση αναχώρησης -Ασιατών κυρίως, αλλά και Αλβανών-εργατών γης από την Ελλάδα προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η οποία τη διετία 2020-2021 στην περίπτωση μόνον της Μανωλάδας Ηλείας ενδέχεται να συνεπάγεται τη μετεγκατάσταση σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Ισπανία ίσως και 2.000-3.000 εργαζομένων επί συνόλου 9.000-10.000. Στις περισσότερες χώρες του νότου της Ευρώπης εν μέσω πανδημίας υλοποιήθηκαν εθνικά προγράμματα νομιμοποίησης του

καθεστώς διαμονής μεταναστών χωρίς χαρτιά, ενίοτε δε και με κλαδικό πρόσημο (αγροτικός τομέας, οικιακή μισθωτή εργασία) ακριβώς με στόχευση και την προσέλκυση εργατικών χεριών.

Οι εθνικές πολιτικές αυτές, με σαφή ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, έχουν σαν αποτέλεσμα τη σημαντική βελτίωση των όρων απασχόλησης και των συνθηκών διαβίωσης (και) των εργατών γης, συνεπώς και την ενίσχυση μεσοπρόθεσμα των τάσεων κινητικότητας προς αυτές τις χώρες (και) από την Ελλάδα. Οι τάσεις αυτές ενισχύονται και από τις παραλείψεις της ελληνικής πολιτείας να δώσει βιώσιμες λύσεις στα χρονίζοντα προβλήματα των εγκατεστημένων στη χώρα μεταναστών χωρίς νόμιμο τίτλο διαμονής, εφόσον η προοπτική της απόκτησης άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους έπεται από μια ολόκληρη επταετία αναμονής μόνο εύκολη υπόθεση δεν αποδεικνύεται στη πράξη για λόγους τόσο ουσιαστικούς όσο και τυπικούς.

Η δεύτερη ομάδα παραγόντων σχετίζεται «με την εργασιακή πτυχή» δηλαδή με τη ραγδαία υποβάθμιση των εργασιακών σχέσεων στον αγροτικό τομέα και στη διατήρηση ενός καθεστώτος απασχόλησης, στο οποίο κυριαρχούν η επισφάλεια, η επικινδυνότητα, τα χαμηλά μεροκάματα και η αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία. Είναι προφανές ότι χάρη στην έκρηξη της οικονομικής δραστηριότητας που γνωρίζουν ιδίως από την άνοιξη του 2022 οι κλάδοι που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση πανδημίας, όπως ο επισιτισμός και ο τουρισμός, ένας σημαντικός αριθμός αλλοδαπών εργατών γης προτιμά την απασχόληση σε επιχειρήσεις αυτών των κλάδων, οι οποίες αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα εύρεσης προσωπικού επίσης κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Για τον αγροτικό τομέα η λειτουργία του ορατού-αόρατου χεριού της αγοράς, της παραοικονομίας και συμπληρωματικά των νόμιμων οδών μεταναστευτικής εργασίας, βλ. μετακλήσεις, όπου επίσης κυριαρχεί η παρατυπία και η στρεβλωτική χρήση των οικείων συστημάτων, διασφάλιζαν μέχρι πρόσφατα σχεδόν απρόσκοπτα την αγροτική παραγωγή. Έστω, ιδίως στο περιβάλλον της πανδημίας, με όρους γεωγραφικής και εθνικής διαφοροποίησης στο σύνολο της επικράτειας.

Όμως, η ελληνική πολιτεία από την παγίδα της *αυτορρύθμισης* της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα έχει σήμερα εγκλωβιστεί στο τέλμα της *απορρύθμισης* και της διαρκούς υποβάθμισης των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών γης. Επιχειρεί μάταια να επιλύσει το πρόβλημα αφενός με ακόμη περισσότερη ευελιξία στις

εργασιακές σχέσεις και αφετέρου με όρους επισφαλούς εποχικής μετανάστευσης στο πλαίσιο διμερών συνθηκών με μακρινές ασιατικές χώρες. Οι εργαζόμενοι των οποίων στην καλύτερη περίπτωση θα δουν την Ελλάδα σαν ενδιάμεσο σκαλοπάτι προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου και οι όροι εργασίας/ διαμονής θα είναι καλύτεροι και η προοπτική της μόνιμης εγκατάστασης ισχυρότερη (πρόσβαση σε μακράς διάρκειας άδειες διαμονής, στο καθεστώς επί μακρόν διαμένοντος και στην οικογενειακή επανένωση).

Οι ελλείψεις σε εργατικά χέρια αναμένεται να αυξηθούν στον αγροτικό τομέα τα επόμενα χρόνια, κατά συνέπεια να ενταθούν φαινόμενα, όπως οι ακυρώσεις εξαγωγικών παραγγελιών ύψους πολλών εκατομμυρίων ευρώ, οι ματαιώσεις καλλιεργητικών προγραμμάτων και η αποθάρρυνση της εν γένει ενασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Είναι δε τόσο ανησυχητικά τα μηνύματα που απορρέουν από τις πρώτες επεξεργασίες των αποτελεσμάτων της πρόσφατης Απογραφής του πληθυσμού που οι πρωτεργάτες της σημερινής ατελέσφορης και αδιέξοδης πολιτικής για την εργατική μετανάστευση εκπλήσσουν με την ειλικρίνεια που επιδεικνύουν στις δημόσιες τοποθετήσεις τους.

Από τη μια ο Πρωθυπουργός της χώρας σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις αρχές Ιουνίου 2022 με θέμα «Δημογραφικό - Η Μεγάλη Πρόκληση» αναφέρθηκε εκτενώς στη συμβολή της μετανάστευσης στην αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων⁸¹. Έκανε δε αναφορά «σε ένα σύνθετο κεφάλαιο το οποίο, πρέπει να ανοίξει επιτέλους και στη δική μας χώρα, χωρίς προκαταλήψεις και ακραίες λαϊκίστικες κορώνες. Και αναφέρομαι στην ένταξη στην ελληνική κοινωνία των νόμιμων μεταναστών. Πρόκειται για μία απάντηση στο μεγάλο πρόβλημα, το οποίο αντιμετωπίζουμε: την έλλειψη εργατικών χεριών που παρατηρείται τόσο στον πρωτογενή τομέα, όσο και στον κλάδο των κατασκευών». Στο ίδιο μήκος κύματος από την άλλη και στο ίδιο Συνέδριο ο αρμόδιος Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου σημειώνει σχετικά⁸² πως «πρέπει να ανοίξουμε νόμιμες διόδους, γιατί έχουμε αντικειμενικές ανάγκες. Το βλέπουμε, φέτος, σε δηλώσεις παραγωγικών φορέων του αγροτικού τομέα, του τουρισμού, των κατασκευών - και όχι μόνο στην Ελλάδα - που ψάχνουν για εργατικά χέρια».

⁸¹ <https://primeminister.gr/2022/06/08/29504>.

⁸² <https://migration.gov.gr/n-mitarakis-dimografiko-2022/>.

Το φθινόπωρο του 2022 διαφαίνεται ήδη ότι η κατάσταση θα είναι πολύ δύσκολη και το 2023 σε πολλούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας⁸³, εφόσον και οι νέοι σε ηλικία Έλληνες επαναλαμβάνουν τις μεταναστευτικές κινήσεις εκτός Ελλάδος για λόγους αναζήτησης εργασίας, οι οποίες προσωρινά είχαν ανασταλεί λόγω της πανδημίας. Στην πλέον απορρυθμισμένη ευρωπαϊκή αγορά εργασίας μόνο παράδοξο δεν είναι «να διατηρείται η υψηλότερη ανεργία στην Ευρωζώνη –αγγίζει το 30% στις ηλικίες έως 35 ετών– και να καταγράφονται συγχρόνως ελλείψεις σε εργατικά χέρια, που δημιουργούν ρίσκα για την ανάπτυξη»⁸⁴.

Και ασφαλώς η λύση δεν είναι ο πειθαρχικός καταναγκασμός ούτε ένα αυστηρό ποινολόγιο για τους «ανυπάκουους» ανέργους⁸⁵, δηλαδή για όσους αρνούνται μια θέση εργασίας με όρους φτωχοποίησης και ακραίας ευελιξίας. Περιορισμένης εξίσου αποτελεσματικότητας αναμένεται να είναι και η λειτουργία κινήτρων προς τους ανέργους προκειμένου να εργαστούν προσωρινά στον αγροτικό τομέα λόγω της υποβαθμισμένων όρων απασχόλησης σε αυτόν.

Ενδεικτικά, τον Οκτώβριο του 2022 δρομολογείται η εισαγωγή ορισμένων ήσσονος σημασίας τροποποιήσεων στο άρθρο 92 του Νόμου 4461/2017 περί της περιστασιακής εργασίας «αναζητούντων εργασία» στο εξής και όχι πλέον «ανέργων». Στο άρθρο αυτό προβλέπεται ότι το νομικό καθεστώς των εγγεγραμμένων στο Ψηφιακό Μητρώο της Δ.ΥΠ.Α. (πρώην ΟΑΕΔ), δικαιούχων τακτικής επιδότησης ανεργίας, δεν μεταβάλλεται από απασχόληση σε αγροτικές εργασίες που δεν υπερβαίνει τις εβδομήντα (70) ημέρες ασφάλισης κατά την εκάστοτε διάρκεια της επιδότησής τους⁸⁶. Σε κάθε περίπτωση, ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η περιστασιακή απασχόληση στον αγροτικό τομέα από αφετηρία για την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων μπορεί να αξιοποιείται ως κίνητρο προσέλκυσης εργατικών χεριών μέσα από την προοπτική ενίσχυσης του εισοδήματος των ήδη επιδοτούμενων ανέργων.

---

⁸³ Εφ. Καθημερινή 10/10/2022: «Έπρεπε να είμασταν 15 και είμαστε μόνο 4», <https://www.kathimerini.gr/society/562082608/eprepe-na-eimaste-15-kai-eimaste-mono-tesseractis/>.

⁸⁴ Εφ. Καθημερινή 10/10/2022: «Ζητούνται (χιλιάδες) χέρια, παρά την ανεργία. Άμεση ανάγκη για εισαγόμενους εργάτες», https://www.kathimerini.gr/society/562082614/zitoyntai-chiliades-cheria-para-tin-anagergia/?fbclid=IwAR2RIxsUcDkKA5OdgIjAb5xTgmc2HVtBXI_BUXLspRiOs_Pm2nV351g1aXw.

⁸⁵ Εφ. Ναυτεμπορική 02/10/2022: «Το ποινολόγιο για «ανυπάκουους» ανέργους», <https://m.naftemporiki.gr/story/1910628/to-poinologio-gia-anupakouous-anagergous>.

⁸⁶ Βλ. σχετικά υποκεφάλαιο 5α.

Κεφάλαιο 15

Άξονες υπέρβασης του σημερινού αδιεξόδου

Η αναζήτηση τρόπων διεξόδου από το τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει η απασχόληση στον αγροτικό τομέα δεν μπορεί παρά να θεμελιωθεί σε μια στρατηγική επαναρρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, καταπολέμησης της παραβατικότητας στην κοινωνική νομοθεσία και τακτοποίησης του καθεστώτος διαμονής των αλλοδαπών εργαζομένων. Μια τέτοια προσπάθεια εδράζεται σε τέσσερις άξονες ταυτόχρονης παρέμβασης λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής αγοράς εργασίας και δη της υποχώρησης που έχει επέλθει επί σειρά ετών στο πεδίο της αξιοπρεπούς εργασίας στην ύπαιθρο, με κύρια εκδοχή την έξαρση του φαινομένου της καταναγκαστικής εργασίας.

Ο **πρώτος άξονας** αφορά στην κατάργηση του εργοσήμου. Το μέτρο αυτό, κακέκτυπο αντίστοιχων κουπονιών ή επιταγών που υιοθετήθηκαν παλαιότερα ως κίνητρο προσέλκυσης (γηγενών) εργατικών χεριών σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, στην Ελλάδα έχει πλήρως αποτύχει.

Από μέσο διευκόλυνσης της πληρωμής και της παρακράτησης των εισφορών προς τα ασφαλιστικά ταμεία έχει στην πράξη μετεξελιχθεί σε ένα νέο είδος εργασιακής σχέσης, όχι απλά ευέλικτης, σε σχέση με την τυπική, αλλά εκτός πλαισίου εργατικής νομοθεσίας. Επιπλέον δε με όρους ακόμη πιο επιβαρυντικούς για τους αγροεργάτες σε σχέση με την έτερη μεγάλη κατηγορία των οικιακών μισθωτών. Και αυτό παρά το γεγονός ότι, όπως αναλύθηκε στο υποκεφάλαιο 5β, μέσα από την εξέταση και επίλυση μεγάλου αριθμού συναφών υποθέσεων οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας (Κεντρική Υπηρεσία και ελεγκτικοί μηχανισμοί) έχουν με συνέπεια εφαρμόσει ένα σαφές ερμηνευτικό-μεθοδολογικό υπόδειγμα, σύμφωνα με το οποίο το εργόσημο δεν εισάγει μια νέου τύπου σύμβαση εργασίας, αλλά, με εξαίρεση το σκέλος της παρακράτησης της αμοιβής και των ασφαλιστικών εισφορών, η εργατική νομοθεσία (θα έπρεπε να) εφαρμόζεται στο ακέραιο και στις εργασιακές σχέσεις που υπάγονται υποχρεωτικά στο υπάρχον σύστημα.

Ισοδύναμο πλέον ενός νόμιμου εργαλείου αποφυγής συμμόρφωσης στην εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία, το εργόσημο συνεπάγεται είτε την πλήρως είτε την μερικώς αδήλωτη εργασία, με καταστροφικές συνέπειες στην προοπτική αξιοπρεπούς συνταξιοδότησης, ιδίως των εργαζομένων που απασχολούνται κατ' αποκλειστικότητα

στον πρωτογενή τομέα και στερούνται ασφάλισης-ενσήμων από άλλες τυπικές σχέσεις εργασίας σε άλλους κλάδους στη διάρκεια του έτους. Χειρότερο ακόμη, το εργόσημο επικυρώνει ένα ευρύτερο από-μισθωτοποιημένο πλαίσιο λειτουργίας της εργασίας, το οποίο εδράζεται στην ασφαλιστική αντιμετώπιση των εργατών γης ως αυτοαπασχολούμενων. Με αποτέλεσμα, παραδόξως, η ελλιπώς προετοιμασμένη, σίγουρα πολιτικά ανεπιθύμητη και μάλλον εκ παραδρομής νομική αντιμετώπιση των εργατών γης ως μισθωτών από το 2017⁸⁷ να προξενήσει αμηχανία και εν τέλει αδράνεια στις αρμόδιες υπηρεσίες με ανυπολόγιστες έως και σήμερα συνέπειες στα κοινωνικά και δη συνταξιοδοτικά δικαιώματα ενός μεγάλου αριθμού (αλλοδαπών) εργατών γης.

Είναι αλήθεια ότι το καθεστώς του εργοσήμου μετουσιώνει το πνεύμα μιας πολυδεκαετούς, αλλά αναχρονιστικής σήμερα, θεωρητικής προσέγγισης, χωρίς σοβαρά νομικά ερείσματα, περί τη μη πλήρη υπαγωγή της *άμεσης γεωργικής εργασίας* στο σύνολο των κανόνων εργατικής προστασίας λόγω του δήθεν απρογραμμάτιστου της γεωργικής δραστηριότητας και της έλλειψης του στοιχείου της οργανωτικότητας της αγροτικής εκμετάλλευσης⁸⁸. Μολονότι η προσέγγιση αυτή ρηγματώνεται το 1990 ή ενδεχομένως και εξαιτίας αυτής της μερικής διάρρηξης, πολύ σύντομα οι θιασώτες της λογικής της νομιμοφανούς μείωσης του εργατικού κόστους στον αγροτικό τομέα καλούνται να επινοήσουν νέα εργαλεία και θεωρητικά σχήματα απορρύθμισης. Δικαιολογητική βάση πρόσφατα για τη διαιώνιση αυτής της αδικαιολόγητης δυσμενούς μεταχείρισης σε βάρος μιας κατηγορίας ευάλωτων εργαζομένων αποτέλεσε το αυθαίρετο και εν πολλοίς επίσης ανεδαφικό επιχείρημα της *προσωρινότητας* της απασχόλησης στην ύπαιθρο.

Φαίνεται όμως ότι εν προκειμένω κυριαρχεί -ενδεχομένως και εσκεμμένα- μια σύγχυση ανάμεσα στην *εργασιακή σχέση* και στην *απασχόληση*. Οι εργάτες γης δεν είναι προσωρινά, αλλά πλήρως και τακτικά απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα. Αυτό το αναγνωρίζει ρητά ακόμη και ο νομοθέτης (Νόμος 4783/2021) για να δικαιολογήσει εν μέσω πανδημίας το «άρθρο δέκατο έκτο», δηλαδή τη θέσπιση της κατά παρέκκλιση διαδικασίας που έχει πλέον μονιμοποιηθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Ταυτόχρονα, οι σχέσεις που συνάπτονται άτυπα, σιωπηρά κατά κανόνα, σε αυτό το πλαίσιο είναι ορισμένου χρόνου κυριολεκτικά μιλώντας και μάλιστα με συνέπεια και διάρκεια στο πρόσωπο των διαδοχικών (εποχικά) εργοδοτών κάθε χρονιά, για πολλά συναπτά έτη.

---

⁸⁷ Βλ. υποκεφάλαιο 6α.

⁸⁸ Βλ. Κεφάλαιο 4.

Αυτή η τακτική και όχι έκτακτη ή ευκαιριακή απασχόληση, όπως και η πολύ-απασχόληση -η εργασία σε περισσότερους του ενός επαγγέλματος ταυτόχρονα ή συνεκδοχικά σε ετήσια βάση- είναι μια πολύ διαδεδομένη κανονικότητα και σε άλλους κλάδους, από τον τουρισμό-επισιτισμό μέχρι την ιδιωτική εκπαίδευση. Οι ιδιομορφίες των οικονομικών δραστηριοτήτων και των επαγγελμάτων δεν μπορούν να αποτελούν δικαιολογητικές βάσεις απορρύθμισης, αλλά αντιθέτως επιβάλλεται να αξιοποιούνται ως αφορμή ειδικής και προσαρμοσμένης μέριμνας για αυξημένη προστασία του αδύναμου μέρους της εργασιακής σχέσης.

Ως εκ τούτου ο **δεύτερος άξονας** διορθωτικών παρεμβάσεων στο σύστημα των γεωργικών εργασιακών σχέσεων αφορά στην ενίσχυση της τυπικότητας ή της εγκυρότητας της ήδη συναφθείσας με κάθε εργοδότη εργασιακής σχέσης για όσο χρονικό διάστημα αυτή ισχύει. Λόγω του τεράστιου εύρους της ατυπικότητας στις γεωργικές σχέσεις μισθωτής εργασίας προκύπτει αντικειμενική ανάγκη για αυξημένη συμμετοχή των κρατικών δομών στη δήλωση και στην παρακολούθηση αυτών των σχέσεων. Υπάρχει μάλιστα ήδη μεγάλη σχετική εμπειρία στην Ελλάδα.

Ειδικά στο πεδίο της μεταναστευτικής εργασίας, η ελληνική πολιτεία έχει από παλαιότερα (από το 1998-2001) εδραιώσει μια ιδιότυπη «πολυμερή» εργασιακή σχέση, εφόσον το σύνολο σχεδόν του εύρους των παραμέτρων της απασχόλησης των μεταναστών τελεί όχι μόνο υπό τη στενή παρακολούθηση αλλά και την ουσιαστική εμπλοκή της διοίκησης σε όλα τα στάδια εξέλιξής της. Από το δικαίωμα στην πρόσληψη, πριν καν τη σύναψη της εργασιακής σχέσης, έως και τη λήξη αυτής, η οποία όχι σπάνια επέρχεται αυτοδικαίως συνεπεία της αδυναμίας εκπλήρωσης των προϋποθέσεων για τη διατήρηση του (επισφαλούς ή προσωρινού) καθεστώτος διαμονής.

Διαμέσου των διαδικασιών της έκδοσης και της ανανέωσης των *αδειών εργασίας* και *παραμονής* και εν συνεχεία των *αδειών διαμονής* πρακτικά το κράτος επενεργεί ως «τρίτος συμβαλλόμενος» ανάμεσα στις δύο πλευρές της εργασιακής σχέσης ήδη για τρεις δεκαετίες, ήδη από το 1998. Η διάσταση αυτή είναι πιο έντονη παρά οπουδήποτε αλλού στο επίπεδο της γεωργικής μισθωτής εργασίας τόσο πριν όσο κυρίως μετά το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης, όπως αναλύθηκε διεξοδικά στο δεύτερο μέρος αυτής εδώ της διατριβής. Η απορρέουσα ζώσα κουλτούρα στενού κρατικού ελέγχου και παρέμβασης στη μεταναστευτική εργασία συνεπάγεται μια επαρκή τεχνογνωσία στενής διοικητικής καταγραφής και εποπτείας όλων των πτυχών της εργασιακής

σχέσης μέχρι και την τελευταία λεπτομέρειά τους. Και αυτό πριν ακόμη από τη θέση σε εφαρμογή, αλλά και παράλληλα στη συνέχεια με τη λειτουργία του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ.

Απέναντι σε καταστάσεις ακραίας και παράνομης ευελιξίας και με στόχο τη ρύθμιση των κανόνων λειτουργίας της αγοράς εργασίας σε κλάδους όπου κυριαρχεί η α-νομία και η μη ρύθμιση, το νομικό οπλοστάσιο της χώρας μας διαθέτει πολλά περιθώρια παρέμβασης, όχι καταργώντας την ελευθερία των συμβάσεων, αλλά επανοηματοδοτώντας την και ενισχύοντάς την στην κατεύθυνση της διασφάλισης συνθηκών αξιοπρεπούς εργασίας για τους ευάλωτους πληθυσμούς. Η συμμετοχή του κράτους ως τρίτου μέρους-εγγυητή στην εργασιακή σχέση θα αυξήσει την ασφάλεια δικαίου και θα τονώσει την προοπτική συμμόρφωσης στο σύνολο των επιταγών της κοινωνικής νομοθεσίας και για τα δύο κλασικά μέρη της εργασιακής σχέσης.

Συνακόλουθα, και με σκοπό τη διευκόλυνση του ελεγκτικού ρόλου των αρμόδιων για τη νομιμότητα της εργασίας υπηρεσιών, ο **τρίτος άξονας** παρεμβάσεων έχει να κάνει με την ενίσχυση της διοικητικής ορατότητας αυτής της ειδικής «τρίπτυχης» σύμβασης εργασίας και των επιμέρους όρων της. Στο πεδίο αυτό τα πράγματα είναι ακόμη πιο απλά και εξίσου δοκιμασμένα στην πράξη, όχι μόνο σε ό,τι αφορά στη μεταναστευτική εργασία.

Στην ελληνική έννομη τάξη είναι πολλές οι περιπτώσεις στις οποίες η ανάγκη αυξημένης προστασίας της εργατικής πλευράς επιβάλλει τον έγγραφο τύπο της σύμβασης εργασίας. Αυτό ισχύει σε ειδικές περιστάσεις, όπως ενδεικτικά η μερική απασχόληση και η ειδική εκδοχή της, η εκ περιτροπής εργασία. Η αντίστοιχη υποχρέωση ίσχυε μέχρι το 2014 (Κώδικας Μετανάστευσης) για το σύνολο των επαγγελματιών που ασκούνται από μετανάστες και μετανάστριες και μέχρι πολύ πρόσφατα για το σύνολο των μετακλήσεων αλλοδαπών εργατών γης από το εξωτερικό αλλά και το εσωτερικό της χώρας.

Επί της ουσίας ωστόσο, ακόμη και μετά την κατάργηση της υποχρεωτικότητας του έγγραφου τύπου της σύμβασης εργασίας, τα συστήματα μηχανοργάνωσης της δημόσιας (αποκεντρωμένης) διοίκησης συγκεντρώνουν ένα λεπτομερέςτατο σύνολο πληροφοριών σχετικά με την γεωργική μισθωτή εργασία, ενώ έχει διασφαλιστεί, έστω τύποις και η δια-λειτουργικότητα τους με τις αρμόδιες για την πάταξη της κοινωνικοασφαλιστικής παραβατικότητας υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας. Αυτό

που απλώς χρειάζεται να γίνει είναι η αναβάθμιση της διαδικασίας αυτής με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, ώστε να είναι άμεσα και εύκολα ορατή η εργασιακή σχέση σε πραγματικό χρόνο, για τη διευκόλυνση του προληπτικού ή εξ αποστάσεως ελέγχου. Για παράδειγμα με την ενεργοποίηση της ισχύουσας νομοθετικής πρόβλεψης⁸⁹ για τη δήλωση και της αγροτικής εργασιακής σχέσης στο σύστημα ΕΡΓΑΝΗ.

Οι ανεκμετάλλευτες τεχνικές δυνατότητες που απορρέουν σήμερα από όλα τα ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα (ΟΠΣ) που είναι σε λειτουργία σε όλα τα συναρμόδια Υπουργεία αρκούν από μόνες τους για να καταρρίψουν κάθε αντεπιχείρημα περί δύσκολης χρήσης ή γραφειοκρατικής επιβάρυνσης των πολιτών (εργοδοτών). Τη στιγμή μάλιστα που πλέον, όπως ήδη αναλύθηκε⁹⁰, δύνανται να παράγονται έννομες σχέσεις (δικαίωμα εργασίας) ακόμη και από μια άυλη σχέση εργασίας, από μια απλή υποβολή της εργοδοτικής αίτησης για απασχόληση στο πλαίσιο της κατά παρέκκλιση διαδικασίας, χωρίς την έκδοση καμίας διοικητικής πράξης ή τίτλου (ή έστω βεβαίωσης υποβολής) νόμιμης διαμονής ή και εργασίας.

Επιπλέον, εφόσον η εργασία στην αγροτική επιχείρηση -ιδίως όταν αυτό επιβάλλεται από τις έντονες εποχικές καλλιεργητικές ανάγκες- είναι κατά κανόνα τακτική (καθημερινή, με πλήρες ωράριο) και αυξημένης διάρκειας (αρκετών μηνών ή έστω εβδομάδων), η εργασιακή σχέση δύναται να καταχωρείται κανονικά από την αρχή ως πλήρους απασχόλησης (ορισμένου ή και αορίστου χρόνου) και στην πορεία να δηλώνονται με απλό διοικητικό τρόπο, ακόμη και με εφαρμογές στο κινητό τηλέφωνο, αποκλειστικά είτε οι έκτακτες/ απρόβλεπτες περιπτώσεις μη παροχής της εργασίας (αδυναμία απασχόλησης λόγω καιρικών φαινομένων ή ασθένειας) είτε οι εύλογες τροποποιήσεις στο ωράριο ή στο χρόνο εργασίας.

Στο σημερινό πλήρως απορρυθμισμένο περιβάλλον στην αγροτική αγορά εργασίας οι τρεις προηγούμενοι άξονες συναποτελούν μια αναγκαία, αλλά όχι ικανή συνθήκη αφενός για την πλήρη εργατοδικαιϊκή κάλυψη των γεωργικών μισθωτών και αφετέρου για την αντιμετώπιση των δραματικών και διαρκώς εντεινόμενων ελλείψεων σε εργατικά χέρια. Η μισθωτή εργασία στην ύπαιθρο είναι συντριπτικά μεταναστευτική.

Συνεπώς, ο **τέταρτος άξονας** παρέμβασης αφορά στη ρύθμιση του καθεστώτος διαμονής των αλλοδαπών εργατών γης, είτε κατοικούν ήδη στην Ελλάδα, είτε

---

⁸⁹ Η οποία αφορά σήμερα στο εργόσημο, αλλά δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη.

⁹⁰ Υποκεφάλαιο 9γ.

πηγαινοέρχονται στην κοντινή χώρα καταγωγής τους (Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία), είτε θα μετεγκαθίστανται στο πλαίσιο διακρατικών συμφωνιών εποχικής εργασίας.

Σε ό,τι αφορά στην πρώτη κατηγορία η άμεση και μαζική τακτοποίηση του καθεστώτος διαμονής των μόνιμα και επί μακρόν εγκατεστημένων εργατών γης, μέσα από την απόκτηση νόμιμων τίτλων μακράς διάρκειας, έστω στο πλαίσιο κλαδικά προσανατολισμένων προγραμμάτων «νομιμοποίησης», αποτελεί μια κατεπείγουσα προτεραιότητα. Στο πνεύμα ακριβώς των προαναφερθέντων δηλώσεων απόγνωσης του πρωθυπουργού και του αρμόδιου υπουργού μετανάστευσης και ασύλου κατά τη δημόσια συζήτηση σχετικά με την καταστροφική δημογραφική προοπτική της χώρας μας. Και στην κατεύθυνση ακριβώς στην οποία ενεργούν εγκαίρως πολλές άλλες (νοτιο)ευρωπαϊκές χώρες.

Ως προς τη δεύτερη κατηγορία, ιδίως σε ό,τι αφορά στην περίπτωση των Αλβανών εποχικών εργαζομένων, είναι απολύτως αδικαιολόγητη η αδράνεια σύναψης νέας σχετικής διμερούς σύμβασης ή έστω επικαιροποίησης και αναβάθμισης εκείνης που συνήφθη το 1997⁹¹. Από μόνη της η, κατ' ευφημισμό μόνο, «κατά παρέκκλιση διαδικασία» λειτουργεί ως υποκατάστατο ενός προγράμματος νόμιμης εποχικής απασχόλησης πολλών χιλιάδων γνώριμων, υπερ-απαραίτητων και πολύπειρων κατά τα φαινόμενα εργατών γης από τη συγκεκριμένη χώρα. Το σημερινό καθεστώς στην ουσία μη-ρύθμισης της μεταναστευτικής εργασίας, παρά απλά διευκόλυνσης της εισόδου στη χώρα, αποτελεί μνημείο θεσμικής κοινωνικοασφαλιστικής παραβατικότητας και κρατικής υπόθαλψης φαινομένων αδήλωτης εργασίας.

Μάλιστα, όπως αναλύθηκε διεξοδικά⁹² η διαδικασία αυτή συνοδεύεται σύντομα από: α) την πρόβλεψη της δυνατότητας διαδοχικών επεκτάσεων της διάρκειας του προβλεπόμενου δικαιώματος εργασίας αθροιστικά για πολλούς μήνες και με πολλούς εργοδότες, β) την κατοχύρωση της δυνατότητας επανεισόδου και πριν την παρέλευση διμήνου από την «οριστική» επιστροφή στην Αλβανία και γ) τις νόμιμες αφιξοαναχωρήσεις έως και δύο φορές εντός του ίδιου μήνα. Τούτες οι μεταρρυθμίσεις προσδίδουν στην εν λόγω υβριδική διαδικασία χαρακτηριστικά μόνιμης δια-συνοριακής κινητικότητας (*διακινητικότητα*) ακόμη πιο εύκολα ρυθμιζόμενης σε

---

⁹¹ Βλ. υποκεφάλαιο 7γ.

⁹² Βλ. υποκεφάλαιο 9β.

σχέση με μια κλασική διακρατική συμφωνία εποχικής εργασίας από μακρινή χώρα καταγωγής.

Καθίσταται επιπρόσθετα σαφές ότι σε αυτό το πλαίσιο το όλο σύστημα των μετακλήσεων χρήζει δραστηκής μεταρρύθμισης, εάν όχι αντικατάστασης, για όλους τους λόγους που λεπτομερώς εκτίθενται στο τρίτο Μέρος τούτης της εργασίας και αφορούν στην στρεβλή και παραβατική αξιοποίησή του. Και κυρίως στη δυσλειτουργική εφαρμογή του, γι' αυτό και η προτίμηση των εργοδοτών στις κατ' εξαίρεση και κατά παρέκκλιση διαδικασίες από το 2016 και μετά.

Αυτή η απαραίτητη μεταρρύθμιση των διαδικασιών νόμιμης μετανάστευσης/ μετακλήσεων δεν αφορά μόνο στην περίπτωση των Αλβανών πολιτών, για τους οποίους το ζήτημα εύκολα ρυθμίζεται στο περιεχόμενο μιας σύγχρονης διμερούς σύμβασης με άξονα τη διασυννοριακή κινητικότητα τους. Οι εργοδότες στις βορειότερες περιοχές της χώρας άλλωστε λόγω της τακτικότητας της απασχόλησης και της γεωγραφικής εγγύτητας της Αλβανίας προτιμούν περισσότερο από άλλες περιοχές της χώρας τη νόμιμη διαδικασία των άρθρων 13 και κυρίως 12, μολονότι αυτή συνεπάγεται επιπλέον και σημαντικότερο διοικητικό και οικονομικό κόστος. Η ριζική αναθεώρηση των συστημάτων μετάκλησης από το εξωτερικό αφορά εξίσου και όλους τους υπόλοιπους μετανάστες, ιδίως όσους κατάγονται από μακρινές γεωγραφικά περιοχές.

Τέλος, για την τρίτη κατηγορία τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα. Ως προς το σκέλος της υπαγωγής των ήδη εγκατεστημένων στην Ελλάδα Μπαγκλαντεσιανών εργαζομένων στο νομικό πλαίσιο που θα ισχύσει για τη μελλοντική εποχική μετακίνηση συμπατριωτών τους από τη χώρα καταγωγής, εκτός από παράνομη με βάση το οικείο κοινοτικό δίκαιο, είναι και κοινωνικά άδικη για αυτούς τους ανθρώπους. Τους οποίους, με τη βούλα μάλιστα του αρμόδιου Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η Ελλάδα εγκλωβίζει επί σειρά ετών σε συνθήκες καταναγκαστικής εργασίας. Για τους μελλοντικά εισερχόμενους, όπως προαναφέρθηκε, όταν και αν εφαρμοστεί η πρόσφατα κυρωμένη διακρατική συμφωνία, στην καλύτερη περίπτωση η νόμιμη είσοδος θα αξιοποιηθεί ως σκαλοπάτι για τη μετακίνηση σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με ορατές προοπτικές αξιοπρεπούς εργασίας και νόμιμης διαμονής.

Η υποχρέωση συμμόρφωσης της Ελλάδας προς τις δεσμευτικές επιταγές του νομικού πλαισίου περί την ουσιαστική καταπολέμηση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων για εργασιακή εκμετάλλευση δεν έχει ευδοκιμήσει έως σήμερα. Ίσως αυτό να συμβεί υπό το βάρος των απαιτήσεων του κοινού νου και με αφορμή τις διεκδικήσεις των αγροτικών εργοδοτικών οργανώσεων. Εκτός και αν αυτές, για άλλη μια φορά, επιμείνουν στον αδιέξοδο δρόμο της αθέμιτης, αν και σύννομης, μείωσης του εργασιακού κόστους και της θεσμικής εισφοροδιαφυγής. Οι κίνδυνοι είναι περισσότερο ορατοί από ποτέ και για την αγροτική επιχειρηματικότητα. Ίδωμεν...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Agrenda (2021), «Editorial: αγρεργάτες και ευελιξία», αριθμ. φύλλου 813, Σάββατο 12 και Κυριακή 13 Ιουνίου 2021, σελ. 2.

Agrenda (2021α), «Ευελιξία στο καθεστώς απασχόλησης των αγρεργατών με βάση πραγματικές συνθήκες ζητούν οι αγρότες», αριθμ. φύλλου 813, Σάββατο 12 και Κυριακή 13 Ιουνίου 2021, σελ. 9.

Αγγελίδης Δ., Δασκαλοπούλου Ν., Διονέλλης Μ, Κωνσταντόπουλος Μ.Α. (2022), *Ψάχνουμε τώρα τους ξένους που διώχνουμε*, Εφημερίδα των Συντακτών, 19/06/2022.

Αργυριάδης Ε. (2016), Η αποτελεσματικότητα των μέτρων καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νομική Σχολή.

Βαφειάδης Ν. (2014), «Το μεγάλο κόλπο στη Μανωλάδα», Περιοδικό Κ, εφημ. Καθημερινή, τ.573, 24-25/5/2014, σελ. 51-52.

Βαφειάδης Ν. (2012), «Φιάσκο με εργόσημο και ελέγχους», Περιοδικό Κ, εφημ. Καθημερινή, τ.459, 15/1/2012, σελ. 24-29.

Βλαστός Σ. (2008), «Υπαγωγή των εργαζομένων στη γεωργία στην εκάστοτε ισχύουσα εθνική γενική σσε», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, 767, 15, σελ. 929-932.

Βλαστός Σ. (2005), *Ατομικές εργασιακές σχέσεις. Ουσιαστικά και δικονομικά ζητήματα*, Εκδ. Σάκκουλα.

Γαμβρούδης Β. (2020), «Εργόσημο και υπαγόμενες εργασίες-ειδικότητες», Επιθεώρησης ΙΚΑ, 54, 638, σελ. 673-677.

Γαμβρούδης Β. (2019). «Υπαγόμενες εργασίες για αμοιβή και εισφορές μέσω Εργοσήμου», Επιθεώρησης ΙΚΑ, 53, 629, σελ. 785-791.

Γαμβρούδης Β. (2014), «Το εργόσημο», Επιθεώρησης ΙΚΑ Ασφαλιστικού και Εργατικού Δικαίου, τ. 566, σελ. 193-197.

Γκέμι Έ., Αλαβάνος Γ., Αποστολίδης Μ. και Πανουργιά Κ. (2010), *Προσωρινή και κυκλική μετανάστευση*, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης. Οκτώβριος 2010.

Γκούτος Χ. και Πετίνη-Πηνώτη Χ. (1996), «Νομολογία εργατικού δικαίου», Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, 52, 1237, σελ. 13-17.

Γκούτος Χ. (1979), «Πορίσματα νομολογίας: γεωργικοί μισθωτοί», Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, 35, 857, σελ. 538-542.

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (2018), *Έκθεση αξιολόγησης για τις αναγκαίες τροποποιήσεις του νομικού πλαισίου σχετικά με τις επιθεωρήσεις στον κλάδο της γεωργίας και τις Συστάσεις για τροποποιήσεις σύμφωνα με τη Σύμβαση 129 του ILO*.

ΕΣΣΕ (2016), Πρόταση για την υιοθέτηση του εργοσήμου στο κλάδο του εμπορίου, Αρ. Πρωτ.: Φ2 Ε 6171, 28/12/2016.

ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ (2017), *Οι ασφαλιστικές εισφορές ασφαλισμένων τ. ΟΓΑ μετά τον Νόμο 4387/2016*, Δίκτυο Υπηρεσιών Πληροφόρησης & Συμβουλευτικής Εργαζομένων και Ανέργων, Νοέμβριος 2017.

- Καρατζάς Χ. (2008), *Κωδικοποίηση βασικών διατάξεων εργατικής νομοθεσίας (νομολογία)*, Β Τόμος, ΡΙΜ Εργασιακή.
- Καψάλης Α. και Κουζής Γ. (2022), «Εργασιακές σχέσεις και πανδημία σε συνθήκες αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού» στο Καψάλης Α., Κουμαριανός Β. και Κουραχάνης Ν. (επιμ.), *Κοινωνική πολιτική, αυταρχικός νεοφιλελευθερισμός και πανδημία*, εκδ. Τόπος: 181-208.
- Καψάλης Α. (2018), *Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα: εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων*, εκδ. Τόπος.
- Καψάλης Α. (2002). «Ο Νόμος 2910/2001 και η απασχόληση των μεταναστών». *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων* 28, Οκτώβριος 2002: 39-52.
- Κερασιώτης Β. (2019), «Το χρονικό μετατροπής της Μανωλάδας σε de facto ειδική οικονομική ζώνη», *Σύγχρονα Θέματα*, 145-146: 18-21.
- Κονδύλης Η., Ταραντίλης Φ., Σερέτης Σ., Μπένος Α. (2021), «Η επιδημία COVID-19 στην Ελλάδα: Μια κριτική αποτίμηση των πολιτικών αντιμετώπισής της» στο Κονδύλης Η., Μπένος Α. (επιμ.), *Πανδημία COVID-19 και οι σύγχρονες απειλές στη Δημόσια Υγεία*, Εκδ. Τόπος: 55-84.
- Κοτζαμάνης Β. και Παππάς Β. (2022), *Τα φυσικά ισοζυγία σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο την δεκαετία 2011-20 και η συμβολή τους στη μείωση του πληθυσμού της Ελλάδας*, Flash News 6.
- Κουζής Γ. (2022), *Η μεγάλη εργασιακή απορρύθμιση. Τα 30+ χρόνια προς το ευέλικτο πρότυπο*, εκδ. Τόπος.
- Κουκιάδης Ι. (2017), *Εργατικό δίκαιο. Ατομικές εργασιακές σχέσεις και δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας*, Εκδ. Σάκκουλα, Γ΄ Έκδοση.
- Κουκιάδης Ι. (2012), *Εργατικό Δίκαιο: Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και το Δίκαιο της Ευελιξίας της Εργασίας*, Στ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Κουκιάδης Ι. (2005), *Εργατικό δίκαιο: ατομικές εργασιακές σχέσεις και το δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας*, Εκδ. Σάκκουλα.
- Λεβέντης Γ. (2000), «Εφαρμογή των κανόνων της εργατικής νομοθεσίας επί των γεωργικών μισθωτών», *Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας*, 56, 1335, σελ. 550-552.
- Λεοντάρης Μιλτιάδης (2016), «Το εργόσημο», *Λογιστής*, σελ. 400-404.
- Ληξουριώτης Ι. Σέμπος Α. και Καρατζάς Χ. (2008), *Νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων επί θεμάτων συλλογικών συμβάσεων εργασίας και διαιτητικών αποφάσεων*, ΟΜΕΔ, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας.
- Ληξουριώτης Ι. (2005), *Εργατικό δίκαιο. Ατομικές εργασιακές σχέσεις*, Νομική βιβλιοθήκη.
- Ληξουριώτης Ι. (1998), *Το νομικό καθεστώς του μετανάστη μισθωτού στην Ελλάδα*, Εκδ. Σάκκουλα.
- Λιάμης Α. (2022), *Χωρίς εργάτες γης χωράφια και βιομηχανία. Ζητείται νέο πλαίσιο νομοθεσία*, Agropnews, Ηλεκτρονική έκδοση (26/05/2022).
- Μάρδας Δ. (2017), *Εργόσημο στις επιχειρήσεις εστίασης: πρόταση προς το Υπουργείο Εργασίας*, Μάρτιος 2017.

Μαρούδα Μ.-Ν., Σαράντη Β., Κουτσουράκη Ε. και Παπαϊωάννου Μ. (2015), *Καθορισμός των ελλείψεων εργατικού δυναμικού και της ανάγκης μετανάστευσης εργατικού δυναμικού από τρίτες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Οικονομίδης Κ. (2013), «Εργόσημο: διατάξεις και ερμηνείες Ν. 3863/2010, Ν.3996/2011 και Ν. 4144/2013», Έψιλον 7, σελ. 953-958.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2010). Γνώμη πρωτοβουλίας για τη μετανάστευση. Γνώμη αριθμ.229, Φεβρουάριος 2010.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2004). Η μετανάστευση και η συνεργασία μεταξύ των κρατών στη Μεσόγειο. Γνώμη αριθμ. 110, Ιούλιος 2004.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2000). Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Γνώμη αριθμ. 38, Φεβρουάριος 2000

Παπαβασιλείου Β. (2015), «Αμοιβή με εργόσημο», Έψιλον 7, σελ. 1381-1388.

Παπαδάκη Α. (2014), «Εργόσημο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ», Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, σελ. 576-772.

Παπαδημητρίου Ο. (2016), «Μανωλάδα Inc. ή η ιστορία μιας ‘βουλευτικής’ τροπολογίας», Περιοδικό Unfollow, Ηλεκτρονική έκδοση (24/4/2016).

Πέτρου Μ. (2021), *Μετανάστες εργάτες γης στο καιρό της πανδημίας: συμπεράσματα διημερίδας Εργαστηρίου Κοινωνικής Πολιτικής*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Νοέμβριος 2021, <file:///C:/Users/apoka/Downloads/75005386.pdf>.

Σέμπος Α. και Καρατζάς Χ. (2013), *Νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων επί θεμάτων συλλογικών συμβάσεων εργασίας και διαιτητικών αποφάσεων*. Έτη 2007-2010, ΟΜΕΔ, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας.

Σταθοπούλου Δ. και Αργύρη Μ. (2022), *Αξιολόγηση της διαδικασίας εκτίμησης αναγκών και μετάκλησης για απασχόληση πολιτών τρίτων χωρών, Κοινωνική Πολιτική*, 17, υπό έκδοση.

Σταυρόπουλος Σ. (1993), *Ερμηνεία εργατικού δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Υπουργείο Εργασίας (2016), *Πόρισμα ομάδας εργασίας για το εργόσημο*, Ομάδα Εργασίας Υπηρεσιακών Παραγόντων, 29 Ιουνίου 2016.

Ξενόγλωσση

Amigo Manuel Carbajo (2016), *Proposals of the improvement in fraud detection*, November 2016.

Asta G. (2018), «The Chowdury case before the European Court of Human Rights: a shy landmark judgement on forced labour and human trafficking», *Studi sull' integrazione europea XIII*, pp. 195-212.

Baldwin-Edwards M., & Apostolatos K. (2009). *Greece*, in Fassmann H., Reeger U., & Sievers W. (eds), *Statistics and reality: Concepts and measurements of migration in Europe*, pp. 233– 262), Amsterdam University Press.

Corrado A. and Palumbo L. (2021), «Essential Farmworkers and the Pandemic Crisis: Migrant Labour Conditions, and Legal and Political Responses in Italy and Spain» in Triandafyllidou A. (ed), *Migration and pandemics*, Springer, pp. 145-166.

- Corrado A. (2018), *Is Italian agriculture a 'pull factor' for irregular migration – and, if so, why?* European Policy Institute, Open Society.
- Couturier G. (1990), *Droit du travail, Les relations individuelles de travail*, éd. PUF.
- de Haas H. (2019), *Paradoxes of Migration and Development*, Working Papers, 157 December 2019, International Migration Institute.
- Döner F. N., Figueiredo E. and Rivera M.J. (eds) (2020), *Crisis and Post-Crisis in Rural Territories: Social Change, Challenges and Opportunities in Southern and Mediterranean Europe*, Springer.
- Fratsea L.M. and Papadopoulos A. (2021), «Making sense of the constellations of (im) mobility of Bangladeshi migrants in Greece», *Migration Letters*, Volume: 18, No: 1, pp. 49-60.
- Gemi E., Yiannis A., Michalis A., & Kyriaki P. (2010), *Temporary and circular migration: Empirical evidence, current policy practice and future options in Greece*. Study report within the framework of the European Migration Network Work Programme 2010, Athens, Neoanalysis Consultants.
- Generation 2.0 (2022), *Αναφορά για την κατάσταση στη Μανωλάδα, Σεπτέμβριος 2022* (<https://g2red.org/el/report-on-the-situation-at-manolada-september-2022/>).
- GRETA/ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (2019), *Human trafficking for the purpose of labour exploitation*, Council of Europe, October 2019.
- Heinsen, J., Jørgensen, M. B. and Jørgensen M. O. (2021), «Coercive geographies: Historicizing mobility, labor and confinement» in Heinsen, J., Jørgensen, M. B. and Jørgensen M. O. & (eds.) *Coercive Geographies: Historicizing mobility, labour and confinement*, Leiden: Brill, pp.: 1-19.
- Hollifield James (1992), *Immigrants, markets and states: the political economy of postwar Europe*, Harvard University Press.
- Floros K. and Jørgensen M. B (2020), «Tracing the future of migrants' labour relations. Experiences of institutionalized migrant precarity in Denmark and Greece», *Political Geography*, March 2020, 102120.
- Kapsalis A. (2022), *Mobility and employment of refugee populations in the Greek region*, June 2022, International Organisation for Migration.
- Kapsalis A., Floros K. and Jørgensen M. B. (2021), «Migrants' Entrapment in a 'State of Expectancy': Patterns of Im/mobility for Agricultural Workers in Manolada, Greece» in Heinsen, J., Jørgensen, M. B. and Jørgensen M. O. & (eds.) *Coercive Geographies: Historicizing mobility, labour and confinement*, Leiden: Brill, pp.: 20-41.
- Kapsalis A. (2018), «The development of Greek migration policy and the invention of 'para-legality' in labour relations of migrants», *Κοινωνική Πολιτική/ Social Policy*, 9: 67-87.
- Kapsalis A. (2018a), *Review of the "ergosimo" service voucher system in Greece*, Ministry of Labour, Social Security and Social Solidarity, September 2018: https://www.academia.edu/44334603/Review_of_the_ergosimo_service_voucher_system_in_Greece.

- Kapsalis A. and Pavlou M. (2011), *System for legal admission of migrant workers in Greece. Case study: Attika Region*, National Report, European Union Agency for Fundamental Rights.
- Kapsalis A. (2010). *Labour integration of immigrants in Greece*, National Report, Independent Network of Labour Migration and Integration Experts, IOM-European Commission, (www.labourmigration.eu), March 2010.
- King R., Lulle A. and Melossi E. (2021), «New perspectives on the agriculture–migration nexus», *Journal of Rural Studies*, 85, July 2021: 52-58.
- King R. (2000), «Southern Europe in the changing global map of migration», in R. King, G. Lazaridis, and C. Tsardanidis (Eds.) *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, pp. 3-26, Palgrave Macmillan, London.
- Maroukis T. and Gemi E. (2011), *Circular migration between Albania and Greece: a case study*, European University Institute.
- GNCHR/ Greek National Commission for Human Rights, *ECtHR, Chowdury and Others v. Greece. Recommendations for the full compliance of the Greek State*, August 2018.
- Nerantzis G. (2014), *Migration policy as a tool to deal with the lack of workers in the labour market: the Greek case*, International Centre for Migration Policy Development.
- Palumbo L., Corrado A. and Triandafyllidou A. (2022), «Migrant Labour in the Agri-Food System in Europe: Unpacking the Social and Legal Factors of Exploitation», *European Journal of Migration and Law*, 24: 179–192.
- Papadopoulos A. and Fratsea M.-L. (2020), «Transformative Mobilities and Resilience Dynamics in Rural Coastal Greece in a Time of Recession» in Döner F. N., –Figueiredo E. and –Rivera M.J. (eds) (2020), *Crisis and Post-Crisis in Rural Territories: Social Change, Challenges and Opportunities in Southern and Mediterranean Europe*, Springer: 141-162.
- Papadopoulos A., Fratsea M.-L. and Mavrommatis (2018), «Governing migrant labour in an intensive agricultural area in Greece: Precarity, political mobilization and migrant agency in the fields of Manolada», *Journal of Rural Studies* 64: 200-209.
- Papadopoulos A. and Fratsea M.-L. (2017), *Temporary Migrant Workers in Greek Agriculture*, Heinrich Böll Foundation, June 2017
- Porta D., Hänninen, S., Siisiäinen, M., & Silvasti, T. (2015), «*The Precarization Effect*», in D. Porta, S. Hänninen, M. Siisiäinen, & T. Silvasti (Eds.), *The New Social Division: Making and Unmaking Precariousness*, Palgrave Macmillan: 1-24.
- Strauss K. (2012), «Coerced, Forced and Unfree Labour: Geographies of Exploitation in Contemporary Labour Markets», *Geography Compass*, 6/3: 137–148.
- Stoyanova V. (2018), «Sweet Taste with Bitter Roots: Forced Labour and Chowdury and Others v Greece», *European Human Rights Law Review*: 67-75.
- Terrovitis M. (2016), *Information systems and undeclared work*, ILO.
- Triandafyllidou A. (2014), *Migration in Greece. Recent Developments in 2014*, ELIAMEP.
- Weiner Myron (1995), *The global migration crisis: challenges to states and to human rights*, HarperCollins, New York.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 17. ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ, ΤΩΝ ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΗΜΟΥ (2011-2021)

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
(27/06/2011) 01/07/2011 Υ.Α Αριθμ. 14913/343/Φ10 034	Προδιαγραφές του Εργοσήμου	Φύση εργοσήμου: η έκδοση και εξαργύρωση του εργοσήμου αντικαθιστά κατά τρόπο αποκλειστικό την αποζημίωση των καλυπτόμενων απασχολούμενων με οποιαδήποτε απευθείας δοσοληψία χρηματικής φύσης. Περιορισμοί: το ποσό του εργοσήμου δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 5 ευρώ. Ο χρόνος ισχύος του ορίζεται στους 4 μήνες από την ημερομηνία έκδοσής του. Εργοσήμο που δεν έχει χρησιμοποιηθεί από τον εργοδότη μπορεί να ακυρωθεί εντός τριών μηνών από την ημερομηνία έκδοσής του. Τήρηση αρχείου εργοσήμου: Στην ΗΔΙΚΑ ΑΕ αναπτύσσεται πληροφοριακό σύστημα Εργοσήμου, το οποίο θα τηρεί αρχείο εργοσήμου. Η ΗΔΙΚΑ ΑΕ υπολογίζει και γνωστοποιεί στους ασφαλιστικούς φορείς τις χρηματικές απαιτήσεις που δημιουργούνται από τις κρατήσεις επί της αξίας των εξαργυρωμένων εργοσήμων.
09/09/2011 Εγκύκλιος ΙΚΑ 68/2011	Αμοιβή και παρακράτηση εισφορών περιστασιακά απασχολούμενων με την διαδικασία έκδοσης και εξαργύρωσης ειδικής επιταγής «Εργόσημο»	Υπαγόμενες εργασίες και υπηρεσίες: διευκρινήσεις και εξαιρέσεις από τις υπαγόμενες εργασίας αποκλειστικά κατ' οίκον του εργοδότη και των μικροεπισκευαστικών εργασιών που δεν συνιστούν οικοδομικές εργασίες. Έκδοση, διάθεση, εξαργύρωση εργοσήμου: έναρξη εφαρμογής, τρόποι καταβολής της αμοιβής, φορείς έκδοσης, εξαργύρωσης-δικαιολογητικό φορολογικής δήλωσης (για την έκπτωση), κλάδοι ασφάλισης (κρατήσεις για ασφαλιστικές εισφορές 20% επί της αναγραφόμενης τιμής του εργοσήμου), ακύρωση-επανάδοση. Αναλυτικό Παράρτημα με τις τεχνικές προδιαγραφές του εργοσήμου: πίνακας απαιτήσεων, webservices, μοναδικός αριθμός εργοσήμου, μορφοποίηση προς εκπλήρωση στοιχείων.
12/09/2011 Εγκύκλιος ΟΓΑ Αριθμ. 9/2011	Εφαρμογή εργοσήμου – Ασφάλιση στον ΟΓΑ των αυτοτελώς απασχολούμενων εργατών γης	Υπόχρεος έκδοσης του εργοσήμου: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δέχεται ή χρησιμοποιεί τις εργασίες ή τις υπηρεσίες των καλυπτόμενων προσώπων. Εργάτες γης: ασφαλιζονται στον ΟΓΑ ανεξαρτήτως αν είναι ασφαλισμένοι ή λαμβάνουν σύνταξη από άλλο φορέα κύριας ασφάλισης. Έκδοση εργοσήμου: Δεν είναι απαραίτητο να εκδίδεται ξεχωριστό εργοσήμο για κάθε ημέρα εργασίας. Υποβολή δελτίου απογραφής: Απαραίτητη προϋπόθεση για την γέννηση οιοδήποτε δικαιώματος από τον ΟΓΑ η εγγραφή στα Μητρώα Ασφαλισμένων του κλάδου κύριας ασφάλισης. Υπήκοοι τρίτης χώρας: για την συμπλήρωση του δελτίου απογραφής ασφαλισμένου απαιτείται επικυρωμένο φωτοαντίγραφο της άδειας διαμονής σε ισχύ ή βεβαίωση τύπου Α ότι έχουν κατατεθεί δικαιολογητικά για την ανανέωσή της. Οι βρεισηπείρωτες υποβάλλουν φωτοαντίγραφο του ΕΔΤΟ και οι υπήκοοι κρατών-μελών της Ε.Ε. επικυρωμένο αντίγραφο βεβαίωσης εγγραφής πολίτη Ε.Ε.

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
21/10/2011 Έγγραφο ΙΚΑ Α21/2011	Παράταση της έναρξης της ασφάλισης με εργόσημο στους κατ' οίκον απασχολούμενους	Παράταση ασφάλισης με δελτίο παροχής υπηρεσιών έως 31/12/2011: η ασφάλιση των εργαζομένων αυτών συνεχίζεται με τις διατάξεις του άρθρου 26 του Νόμου 2639/1998.
No dated Έγγραφο ΙΚΑ Α21/2011	Υπολογισμός χρόνου ασφάλισης με εργόσημο	Δελτία παροχής υπηρεσιών: παύση θεώρησης νέων μπλοκ παροχής υπηρεσιών, υποχρέωση προσκόμισης παλαιών για ακύρωση. Ημέρες ασφάλισης: διπλασιασμός ημερών ασφάλισης από όσες προκύπτουν από τη διαίρεση του ποσού των εισφορών με το ποσό εισφοράς του ανειδίκευτου εργάτη.
15/12/2011 Αριθμ. Φ.80000/26037/ 3298	Σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 21 παρ. 2 του νόμου 3863/2010 για τον υπολογισμό των ημερών ασφάλισης των προσώπων που αμείβονται με το εργόσημο και την λήψη παροχών ασθενείας	Διπλασιασμός ημερών: οι εργαζόμενοι δικαιούνται διπλάσιες ημέρες ασφάλισης από όσες προκύπτουν από την διαίρεση του ποσού των εισφορών με το ανά μήνα ή ημέρα εργασίας ποσό εισφοράς που αντιστοιχεί στο ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη (ΗΑΕ) της 31 ^{ης} Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους. Το ποσό που έχει παρακρατηθεί για ασφαλιστικές εισφορές μέσω εργοσήμου διαιρείται με το ποσό που αντιστοιχεί στις εισφορές ΗΑΕ, δηλαδή ΗΑΕ X 35,4%. Το αποτέλεσμα πολλαπλασιάζεται επί δύο και είναι οι ημέρες ασφάλισης που δικαιώνεται ο ασφαλισμένος. [η ρύθμιση αυτή με βάση την αρχική εκδοχή του άρθρου 21 παρ. 2 του νόμου 3863/2010 καταργήθηκε με το άρθρο 74 του νόμου 4144/2013, με το οποίο η παρακράτηση εισφορών επί του εργοσήμου αυξήθηκε από 20% σε 25% επί της αναγραφόμενης τιμής αυτού]
05/06/2012 Έγγραφο ΙΚΑ Α23/2012	Χορήγηση βεβαίωσης ημερών ασφάλισης από εργόσημο για ανανέωση άδειας εργασίας σε αλλοδαπούς	ΟΠΣ/ ΙΚΑ-ΕΤΑΜ: Επίλυση προβλήματος μη μηχανογραφικής απεικόνισης του χρόνου ασφάλισης. Δικαιολογητικά για βεβαίωση: Αντίστοιχη βεβαίωση και για εγγραφή παιδιών σε παιδικούς σταθμούς.
05/06/2012 Έγγραφο ΙΚΑ Α21/449/50	Δυνατότητα καταβολής εισφορών των απασχολούμενων κατ' οίκον του εργοδότη με δελτία παροχής υπηρεσιών για περίοδο απασχόλησης μέχρι 31/12/2011	Προθεσμία: Καταβολή εισφορών της περιόδου απασχόλησης μέχρι 31/12/2011 θα γίνεται έως 30/08/2013.
18/06/2012 Έγγραφο Διεύθυνσης Όρων Εργασίας Αριθμ. 9340/362	Εφαρμογή εργοσήμου-ασφάλιση στον ΟΓΑ των αυτοτελώς απασχολούμενων εργατών γης- εφαρμογή των διατάξεων εργατικής νομοθεσίας	Θεσμός συλλογικών συμβάσεων εργασίας: επέκταση του θεσμού και στους αμέσως εργαζόμενους στην γεωργία, ανεξαρτήτως της παραγωγής ή μη αυτών στην ασφάλιση του ΙΚΑ και της ιδιότητας του εργοδότη. Χρονικά όρια εργασίας: οι γεωργικοί μισθωτοί, έως ότου συναφθούν κλαδικές ή ομοιο-επαγγελματικές σσε, διέπονται από το άρθρο 6 εδ. α' της από 14/2/1984 ΕΓΣΣΕ (40ωρο, ελάχιστο ημερομίσθιο, προσαυξήσεις αργιών, Κυριακών, επιδομάτων εορτών, ετήσια άδεια-επίδομα κλπ). Καταστάσεις προσωπικού: κάθε εργοδότης έχει υποχρέωση να καταγράφει στις καταστάσεις προσωπικού εργαζόμενους που απασχολεί («μισθωτούς»), οι οποίοι συνδέονται με εξαρτημένη σχέση εργασίας. Εργατική νομοθεσία: Οι σχετικές ρυθμίσεις περί εργοσήμου δεν καταργούν υφιστάμενες ρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας.

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
04/01/2013 Έγγραφο ΟΓΑ 589/2013	Θεώρηση βιβλιαρίων υγείας εργατών γης για το έτος 2013	Δημιουργία διαδικτυακής υπηρεσίας: από τον κλάδο μηχανογράφησης του ΟΓΑ στην εφαρμογή των ανταποκριτών του ΟΓΑ. Ποσό εξαργυρωμένων εργοσήμεν ευρώ για το 2012: 5.035,50 ευρώ: 33,57 ευρώ= 150 ημέρες ασφάλισης (για ημεδαπούς & αλλοδαπούς για βιβλιάριο υγείας και για αλλοδαπούς για ανανέωση των αδειών διαμονής).
05/03/2013 Υπουργική Απόφαση Φ10034/4148/1 33	Ένταξη στα Μητρώα Ασφαλισμένων ΟΓΑ των εργατών γης και έναρξη εφαρμογής εργοσήμου για τον ΟΓΑ	Αποκλειστικός τρόπος είσπραξης των εισφορών ασφάλισης εργατών γης: μέσω εργοσήμου από 01/01/2013 και από αυτή την ημερομηνία πλήρης ένταξης αυτών στον κανονισμό του ΟΓΑ. Εγγραφή στα Μητρώα ασφαλισμένων: απαραίτητη προϋπόθεση για τη γέννηση δικαιωμάτων των εργατών γης. Έλεγχος της πραγματικής απασχόλησης των εργατών γης: ο ΟΓΑ προβαίνει όπου κρίνει απαραίτητο σε έλεγχο για την απασχόληση των εργατών γης. Σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι ο εγγεγραμμένος στα Μητρώα Ασφαλισμένων δεν έχει απασχοληθεί ως εργάτης γης οι βάσει εργοσήμων ημέρες εργασίας δεν λαμβάνονται υπόψη για την ασφάλισή του, οι δε παρακρατηθείσες εισφορές δεν επιστρέφονται.
11/3/2013 Εγκύκλιος ΟΓΑ Αριθμ. 2/2013 (συμπληρωματική της Υ.Α της 05 ^{ης} /03/2013)	Ένταξη στα Μητρώα Ασφαλισμένων ΟΓΑ των εργατών γης- έναρξη πλήρους εφαρμογής εργοσήμου για τον ΟΓΑ- Θεώρηση βιβλιαρίου υγείας εργατών γης για το έτος 2013	Πλήρης ένταξη: των εργατών γης στον κανονισμό του ΟΓΑ με βάση τις διατάξεις περί εργοσήμου από 1/1/2013. Ασφάλιση έτους 2012: οι εργάτες γης που ήταν εγγεγραμμένοι το έτος 2011 στα Μητρώα Ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών, ασφαλίζονται στον ΟΓΑ για ολόκληρο το έτος 2012, με καταβολή των αντίστοιχων ασφαλιστικών εισφορών, ακόμη και αν έχουν πραγματοποιήσει, βάσει των αμοιβών τους με εργόσημο, εντός του έτους αυτού, λιγότερες των 150 ημερών εργασίας. Οι παρακρατηθείσες με εργόσημο, εντός του έτους, εισφορές συμψηφίζονται με τις ασφαλιστικές εισφορές του ασφαλισμένου, για το έτος αυτό. Συνεπώς, θα ασφαλιστούν στον ΟΓΑ για ολόκληρο το έτος 2012, με καταβολή των αντίστοιχων ασφαλιστικών εισφορών, οι εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών, το έτος 2011, εργάτες γης οι οποίοι, μέσα στο έτος 2012, έχουν εξαργυρώσει εργόσημα συνολικής αξίας μικρότερης των € 5.035,57. Από το έτος 2013 και στο εξής: χωρίς καμία εξαίρεση, ο χρόνος ασφάλισης όλων των εργατών γης, θα υπολογίζεται, αποκλειστικά και υποχρεωτικά, με βάση μόνο τα εργόσημά τους. Το ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη της 31ης Δεκεμβρίου 2012, με βάση το οποίο θα υπολογισθεί ο χρόνος ασφάλισης των εργατών γης για το έτος 2013 ανέρχεται σε €26,18. Για να συμπληρωθούν τουλάχιστον 150 ημέρες εργασίας κατά το έτος 2013, θα πρέπει να εξαργυρωθούν, μέσα στο έτος αυτό, εργόσημα συνολικής αξίας τουλάχιστον €4.000,00. [3.927 ευρώ : 26,18 ευρώ = 150 ευρώ. Χορήγηση βεβαιώσεων για ανανέωση αδειών διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών: η βεβαίωση μπορεί να χορηγηθεί, μέσω της διαδικτυακής υπηρεσίας, και στους υπηκόους τρίτων χωρών, εργάτες γης, οι οποίοι έχουν πραγματοποιήσει, βάσει των αμοιβών τους με εργόσημο, εντός του έτους 2012 λιγότερες των 150 ημερών εργασίας, εφόσον καταβάλουν τις υπολειπόμενες για το έτος 2012 ασφαλιστικές εισφορές καθώς και τις τυχόν ληξιπρόθεσμες. Με τη βεβαίωση υπόδειγμα θα βεβαιώνεται ο χρόνος ασφάλισης των ενδιαφερομένων μέχρι 31-12-2012.

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		Χορήγηση-θεώρηση βιβλιαρίων υγείας: οι απασχολούμενοι ως εργάτες γης για να δικαιούνται βιβλιάριο υγείας θα πρέπει να έχουν πραγματοποιήσει 150 τουλάχιστον ημέρες εργασίας - υπολογισθείσες σύμφωνα με τις διατάξεις περί εργοσήμου - το τρέχον ημερολογιακό έτος ή το προηγούμενο δωδεκάμηνο. Κατ' εξαίρεση, για το έτος 2013, δικαιούνται βιβλιάριο υγείας και οι εργάτες γης, οι οποίοι δεν έχουν πραγματοποιήσει 150 τουλάχιστον ημέρες εργασίας μέσα στο έτος 2012 δηλ. έχουν εξαργυρώσει, μέσα στο έτος αυτό, εργόσημα συνολικής ονομαστικής αξίας μικρότερης των €5.035,57, εφόσον καταβάλουν τις υπολειπόμενες, για το έτος αυτό (2012), ασφαλιστικές εισφορές. Επί πλέον οι υπήκοοι τρίτων χωρών θα πρέπει να διαμένουν νόμιμα στη χώρα δηλ. θα πρέπει να είναι κάτοχοι άδειας διαμονής σε ισχύ ή βεβαίωσης νόμιμης διαμονής. Σε κάθε περίπτωση η διάρκεια ισχύος του βιβλιαρίου υγείας δεν μπορεί να υπερβαίνει την ημερομηνία λήξης της άδειας διαμονής.
20/03/2013 Έγγραφο ΙΚΑ Α11/ 2013	Προϋποθέσεις χορήγησης επιδόματος ασθένειας και επιδομάτων μητρότητας στο κατ' οίκον απασχολούμενο προσωπικό που αμειβεται με εργόσημο.	Εξαίρεση των αμειβομένων με εργόσημο από παροχές σε χρήμα: δεν δικαιούνται επίδομα ασθένειας, ατυχήματος, επαγγελματικής νόσου, ΤΒC, επιδόματα μητρότητας και έξοδα κηδείας. Κάλυψη μόνον των παροχών σε είδος: πρόβλεψη για μελέτη Υπουργείου για επιπλέον ασφάλιστρο, ώστε να παρέχονται και παροχές σε χρήμα.
26/04/2013 Έγγραφο Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων Φ.8/2013	Διεύρυνση κύκλου αμειβομένων με εργόσημο & ασφάλισή τους σε ΙΚΑ -ΕΤΑΜ- ΕΤΕΑ	Προσθήκη νέων επαγγελματικών κατηγοριών: γνωστοποίηση των 4 νέων κατηγοριών εργαζομένων δυνάμει του άρθρου 74 του Νόμου 4144/2013. Μεταβολή ποσοστού ασφαλιστικών εισφορών: οι ασφαλιστικές εισφορές υπολογίζονται πλέον στο 25% της αναγραφόμενης τιμής του εργοσήμου. Μεταβολές στον τρόπο υπολογισμού των ημερών ασφάλισης: κατάργηση διπλασιασμού ημερών ασφάλισης κατά τον υπολογισμό τους, για την εξεύρεση των ημερών ασφάλισης από 1/1/2013 χρησιμοποιείται το ΗΑΕ των 33, 57 ευρώ. Χορήγηση παροχών σε είδος και σε χρήμα: για παροχές σε είδος απαιτούνται 100 ημέρες ασφάλισης, για παροχές σε χρήμα 120 ημέρες ασφάλισης και για παροχές μητρότητας 200 ημέρες ασφάλισης τα δύο προηγούμενα χρόνια της πιθανής ημερομηνίας τοκετού. Για το 2013 για παροχές ασθένειας σε είδος απαιτούνται 50 ημέρες ασφάλισης.
30/04/2013 Εγκύκλιος ΟΓΑ Αριθμ. 4/2013	Ασφάλιση στον ΟΓΑ εργατών γης οι οποίοι μέσα στο έτος 2012 δεν έχουν πραγματοποιήσει καμία ημέρα εργασίας με εργόσημο	Δικαιούχοι: η καταβολή των προσαυξημένων ασφαλιστικών εισφορών έτους 2012, αφορά μόνο στους εργάτες γης των οποίων έχει διακοπεί η ασφάλισή τους, από 1-1-2012, λόγω εφαρμογής του εργοσήμου. Είναι δυνατόν να χορηγηθούν και στους υπηκόους τρίτων χωρών εργάτες γης, οι οποίοι ελλείπει βεβαίωσης ασφαλιστικής ενημερότητας ΟΓΑ, είναι κάτοχοι απλής βεβαίωσης παραλαβής αιτήματος ανανέωσης άδειας διαμονής (λευκής).
11/07/2013 Εγκύκλιος ΙΚΑ Αριθμ 43	Αμοιβή και παρακράτηση εισφορών περιστασιακά απασχολούμενων με την διαδικασία έκδοσης και εξαργύρωσης ειδικής επιταγής: «Εργοσήμο» - τροποποιήσεις - νέες	Εργοδότης νομικό πρόσωπο: διευκρινήσεις για την έκδοση εργοσήμου από εταιρείες, νομικά πρόσωπα ή διαχείριση πολυκατοικίας. Ονομαστική αξία εργοσήμου: προκειμένου να υπολογισθεί η ονομαστική αξία του εργοσήμου, δηλαδή το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβληθεί από τον εργοδότη ή εξουσιοδοτημένο εκπρόσωπο αυτού στους φορείς έκδοσης και εξαργύρωσης «Εργοσήμου» (Ε.Α.Τ.Α., ΤΡΑΠΕΖΕΣ), το οποίο εμπεριέχει τις

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
	κατηγορίες – διευκρινίσεις- προϋποθέσεις χορήγησης παροχών ασθένειας	Ασφαλιστικές Εισφορές, πρέπει το Καθαρό, προσυμφωνηθέν μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου, ποσό Αμοιβής του δευτέρου να πολλαπλασιαστεί με τον συντελεστή 1,333. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Αν για την παρεχόμενη εργασία έχει συμφωνηθεί καθαρό ποσό αμοιβής 600 €, τότε: $600 \text{ €} \times 1,333 = 800 \text{ €}$ (Ονομαστική Αξία «Εργοσήμου») $800 \text{ €} \times 25\%$ (Ποσοστό Ασφάλισης) = 200 € (Ασφαλιστικές Εισφορές). Υπολογισμός ημερών ασφάλισης από 1/1/2013: Ο τύπος που εφαρμόζεται για τον υπολογισμό των ημερών ασφάλισης για εργόσημα που εξαργυρώνονται από 1/1/2013 και εφεξής είναι: Ποσό Ασφαλιστικών Εισφορών (που έχει παρακρατηθεί μέσω εργοσήμου): 11,63 = Ημέρες Ασφάλισης (Κατάργηση Διπλασιασμού). Ο Συντελεστής 11,63 προκύπτει ως εξής: $33,57 \text{ €} \times 34,65\%$ (Ποσοστό Ασφάλισης). ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Έστω εξαργυρωμένα από 1/1/2013 και εφεξής εργόσημα Ονομαστικής Αξίας π.χ. 100 €, έχουμε δύο περιπτώσεις : α) $100 \text{ €} \times 20\% = 20 \text{ €}$ οι ασφαλιστικές εισφορές που παρακρατήθηκαν κατά την εξαργύρωση. Συνεπώς: $20 \text{ €} : 11,63 = 1,71 \rightarrow 2$ Ημέρες Ασφάλισης β) $100 \text{ €} \times 25\% = 25 \text{ €}$ οι ασφαλιστικές εισφορές που παρακρατήθηκαν κατά την εξαργύρωση. Συνεπώς: $25 \text{ €} : 11,63 = 2,14 \rightarrow 2$ Ημέρες Ασφάλισης Εξασκρίβωση του πραγματικού της απασχόλησης: και στην περίπτωση ασφάλισης μέσω εργοσήμου, προκειμένου αυτή να χωρήσει, βασική προϋπόθεση είναι η παροχή της εργασίας. Το αρμόδιο επί του ελέγχου ασφαλιστικό όργανο ερευνά ελεύθερα τα πραγματικά στοιχεία, πλήρης διερεύνηση σχετικά με το αν η ασφάλιση μέσω εργοσήμου αφορά πραγματική απασχόληση του προσώπου, ώστε να περιορίζονται φαινόμενα εικονικής ασφάλισης με σκοπό την συμπλήρωση προϋποθέσεων για λήψη παροχών. Συγγενείς απασχολούμενοι: οι υπηρεσίες που παρέχουν τα κατ' οίκον απασχολούμενα πρόσωπα, τα οποία συνδέονται με τον εργοδότη τους με συγγένεια α ή β' βαθμού, δεν θεωρούνται εξαρτημένη εργασία και συνεπώς δεν υπάγονται στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α. - Ε.Τ.Α.Μ. μέσω της διαδικασίας έκδοσης - εξαργύρωσης εργοσήμου.
09/08/2013 Υπουργική Απόφαση Υ4α/Γ.Π.οικ	Παροχή υπηρεσιών σε ασθενείς νοσοκομείων ΕΣΥ και ιδιωτικών κλινικών της Χώρας από αποκλειστικές νοσοκόμες και νοσοκόμους	Παραμονή συνοδού προσώπου: άδεια παραμονής προσώπου για νοσηλεία ασθενούς. Προσκόμιση αντιγράφου εργοσήμου: για τον τελευταίο μήνα πλήρους απασχόλησης του συνοδού –εργαζόμενου.
17/10/2013 Γενικό έγγραφο ΙΚΑ Αριθμ. Α21/449/102/20 13	Αυστηρή τήρηση των οδηγιών για απογραφή και χορήγηση ασφαλιστικής ικανότητας στους αμειβόμενους με εργόσημο. Ανάκληση των οδηγιών σε σχέση με την χορήγηση	Έναρξη ασφάλισης: ως ημερομηνία έναρξης της ασφάλισης στο Ι.Κ.Α. - Ε.Τ.Α.Μ. θα αναγράφεται η πρώτη ημερολογιακή ημέρα του ημερολογιακού τριμήνου εντός του οποίου εξαργυρώθηκε το εργόσημο, όταν το εργόσημο εξαργυρώθηκε μέχρι 30/6/2013, ενώ όταν το εργόσημο εξαργυρώθηκε από 1/7/2013 και εφεξής, ως ημερομηνία έναρξης της ασφάλισης στο Ι.Κ.Α.- Ε.Τ.Α.Μ. του απογραφόμενου προσώπου θα αναγράφεται η πρώτη ημερολογιακή ημέρα του ημερολογιακού μήνα εξαργύρωσης.

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
	βεβαιώσεων ημερών ασφάλισης για ανανέωση αδειών εργασίας ή για εγγραφή σε παιδικούς σταθμούς	Χρόνος ασφάλισης: χειρόγραφος υπολογισμός χρόνου ασφάλισης από εξαργυρώσεις εργοσήμου. Αρμόδιες οι υπηρεσίες Εσόδων Υποκ/των Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. τόπου κατοικίας μόνο κατόπιν εγγράφου της αρμόδιας Υπηρεσίας για την ανανέωση άδειας παραμονής του Υπουργείου Εσωτερικών, όχι υπό τον τύπο βεβαίωσης ημερών ασφάλισης, αλλά με τη μορφή απαντητικού εγγράφου προς την προαναφερόμενη Υπηρεσία, και αφού πρώτα διαπιστωθεί το πραγματικό της απασχόλησης για αποφυγή εικονικής ασφάλισης. Επιπλέον, υποχρέωση προσκόμισης και των πρωτότυπων εξαργυρωμένων εργοσήμων προς περιορισμό των περιστατικών πλαστοτότητας.
06/03/2014 Έγγραφο Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων [Α.Π. Φ. 80000/οικ. 5062/354]	Γνωστοποίηση διατάξεων του άρθρου 6 του Ν. 4225/2014	Απασχολούμενο προσωπικό από Π.Α.Ε. Κ.Α.Ε. και λοιπά νομικά πρόσωπα επαγγελματικού και ερασιτεχνικού αθλητισμού, κερδοσκοπικά ή μη, αποκλειστικά και μόνο κατά τη διεξαγωγή αθλητικών αγώνων: αναλυτική περιγραφή 11 κατηγοριών εργαζομένων σε αθλητικούς αγώνες και εξαίρεση 3 συγκεκριμένων κατηγοριών εργαζομένων
22/06/2015 ΙΚΑ Εγκύκλιος 27/2015	Κοινοποίηση διατάξεων άρθρου 6 Ν.4225/2014	Ενεργοποίηση χρόνου ασφάλισης από εξαργυρώσεις εργοσήμων: συμπλήρωση γενικού εγγράφου Α21/449/102/17-10-2013 περί χειρόγραφου υπολογισμού ημερών ασφάλισης από εργοσήμο. Αρμοδιότητα όλων των υποκαταστημάτων ΙΚΑ, διασταύρωση στοιχείων από α) Μητρώα Ασφαλισμένων και εργοδοτών του ΙΚΑ, β) της ΗΔΙΚΑ και της ΓΓΠΣ. Ενημέρωση ασφαλιστικής ιστορίας, απεικόνιση της ασφάλισης από εργοσήμο (Ατομικός Λογαριασμός Ασφαλισμένου με διακριτό κωδικό ΚΠΚ 040, εγγραφή ημερών ασφάλισης ανά εργοδότη και περίοδο αναφοράς). Χορήγηση βεβαιώσεων για φορολογική χρήση στους αμειβόμενους με εργοσήμο: έκδοση «βεβαίωση για την εφορία» από υπηρεσίες εσόδων ΙΚΑ κατόπιν αιτήματος. Ενημέρωση από ΓΓΔΕ (από το αποσταλμένο από ΗΔΙΚΑ συνολικό αρχείο ενσήμων) της λογιστικής περιοχής Ε1: ασφαλής πληροφορία μέσω διαστύρωσης ΑΦΜ. Διόρθωση λαθών ηλεκτρονικά μέσω οθονών ΟΠΣ/ΙΚΑ. Υπολογισμός ποσού σύνταξης των αμειβόμενων με εργοσήμο: ανάλυση του τρόπου υπολογισμού των ημερών ασφάλισης για σύνταξη προ και μετά την 1/1/2013.
02/03/2016 ΟΓΑ Εγκύκλιος 2/2016	Χορήγηση βεβαίωσης ασφαλιστικής ικανότητας από τον ΟΓΑ σε πολίτες τρίτων χωρών που υπάγονται στις διατάξεις του αρθρ. 8, παρ. 23 του ν. 4332/2015	Άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους: μεταξύ άλλων δικαιολογητικών, απαιτείται και βιβλιάριο υγείας η βεβαίωση ασφαλιστικής ικανότητας. Εφαρμογή των διατάξεων στον ΟΓΑ: για την απόκτηση ασφαλιστικής ικανότητας από τον ΟΓΑ απαιτούνται α) εξαγορά ημερών ασφάλισης, β) 150 ημέρες εργασίας από εργασία με εργοσήμο και γ) 75 ημέρες ασφάλισης από μισθωτή εργασία πλην εργοσήμου (αλιεργάτες ή επιχειρήσεις άρθρου 7 Νόμου 3232/2004). Εξαγορά χρόνου ασφάλισης: διαδικασία καταβολής ποσού εξαγοράς. Για το έτος 2016 πληρωτέο ποσό 1.864,92 ευρώ. Προϋποθέσεις και τεχνική διαδικασία χορήγησης βεβαίωσης ασφαλιστικής ικανότητας: μεταξύ των δικαιολογητικών για τη χορήγησή της και φωτοαντίγραφα των εργοσήμων. Έλεγχος από τον αρμόδιο ανταποκριτή του ΟΓΑ των ημερών εργασίας μέσω της

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		διαδικτυακής υπηρεσίας «ημέρες εργασίας αγεργατών» και την εφαρμογή «βεβαίωση χρόνου ασφάλισης σε πολίτες τρίτων χωρών». Απόδοση Αριθμού Μητρώου Ασφάλισης (ΑΜΑ) και επανεγγραφή στα Μητρώα ασφαλισμένων: καθορισμός μηνός έναρξης της ασφάλισης με βάση τον μήνα της πρώτης εξαργύρωσης εργοσήμου. Χορήγηση βιβλιαρίου υγείας: ενημέρωση και του σχετικού Βιβλίου Κατόχων Βιβλιαρίων Υγείας από τν ανταποκριτή του ΟΓΑ.
13/12/2016 ΟΓΑ Εγκύκλιος 9/2016	A. Κατ' εξαίρεση απασχόληση στην αγροτική οικονομία πολιτών τρίτων χωρών που παραμένουν στην χώρα υπό καθεστώς αναβολής απομάκρυνσης, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 58 του Ν. 4384/2016 B. Προϋποθέσεις πρόσβασης στην απασχόληση των αναγνωρισμένων από την ελληνική πολιτεία ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, των αιτούντων διεθνή προστασία και των προσώπων στους οποίους έχει χορηγηθεί καθεστώς παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 68 έως 71 του Νόμου 4375/2016	A Πεδίο εφαρμογής: έκτακτες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό μη δυνάμενες να καλυφθούν με τη διαδικασία της μετάκλησης, αποκλειστικά στις ειδικότητες: εργάτες γης, βοσκοί, μελισσοκόμοι. Εξαιρούνται συγκεκριμένες Περιφέρειες της χώρας. Εφαρμογή διατάξεων στον ΟΓΑ: ασφάλιση με εργόσημο των τριών επαγγελματιών. Προϋποθέσεις εγγραφής στον ΟΓΑ: προσκόμιση δικαιολογητικών μεταξύ των οποίων και φωτοαντίγραφα των εργοσήμων ανεξαρτήτως χρηματικού ποσού εξαργύρωσης. Ως μήνας έναρξης της ασφάλισης τίθεται ο μήνας της πρώτης εξαργύρωσης εργοσήμου. <i>Παράκληση προς εργοδότες για έκδοση εργοσήμων ανά μήνα απασχόλησης και προς εργάτες γης για άμεση εξαργύρωσή τους προς αποφυγή προβλημάτων στην ασφάλισή τους.</i> Παροχές ασθένειας: προϋποθέσεις χορήγησης ασφαλιστικής ικανότητας: 150 ημέρες ασφάλισης στη διάρκεια της εξαμήνης άδειας εργασίας, συνεπώς για απολύτως πλήρη ασφάλιση 25 ενσήμων το μήνα. Συνεπώς οι συγκεκριμένοι ασφαλισμένοι δεν έχουν τις προϋποθέσεις απόκτησης ασφαλιστικής ικανότητας από τον ΟΓΑ (βιβλιάρειο υγείας) εντός του εξαμήνου ισχύος της άδειας διαμονής. B Πεδίο εφαρμογής: πρόσβαση στην απασχόληση για τις κατηγορίες αυτές αλλοδαπών. Κατάργηση της υποχρεωτικότητας της άδειας εργασίας για τη πρόσβαση στην απασχόληση. Εφαρμογή διατάξεων στον ΟΓΑ: για εγγραφή/ επανεγγραφή στον ΟΓΑ μεταξύ άλλων δικαιολογητικών και φωτοαντίγραφα εργοσήμων ανεξαρτήτως χρηματικού ποσού εξαργύρωσης, τα οποία θα πρέπει να έχουν εκδοθεί εντός της διάρκειας της (ετήσιας) άδειας διαμονής. Παροχές ασθένειας: για βιβλιάρειο υγείας/ ασφαλιστική ικανότητα α) 150 ένσημα εφόσον αμοιβή με εργόσημο και β) 75 ένσημα εφόσον μισθωτοί πλην εργοσήμου (αλιεργάτες και εργαζόμενοι σε επιχειρήσεις του άρθρου 7 του Νόμου 3232/2004).
08/02/2017 ΕΦΚΑ Εγκύκλιος 5/2017	Ένταξη των μισθωτών του τ.ΟΓΑ στον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Νόμου 4387/2016	Μισθωτοί τ. ΟΓΑ: από 1/1/2017 οι μισθωτοί ασφαλισμένοι του τ. ΟΓΑ καταβάλλουν μηνιαία ασφαλιστική εισφορά για κλάδο σύνταξη κατ' αναλογία των σχετικών διατάξεων για μισθωτούς ασφαλισμένου τ. ΙΚΑ. Κατηγορίες μισθωτών-ανείδικευτων εργατών τ. ΟΓΑ (μισθωτοί που δεν αμειβόντουσαν με εργόσημο και μετακλητοί αλλοδαποί εργάτες). Οι διατάξεις που αφορούν στο εργόσημο ΟΓΑ δεν τίγονται. Βάση Υπολογισμού & επιμερισμός των ασφαλιστικών εισφορών: για κλάδο σύνταξης, υπέρ ΟΑΕΔ, ΟΕΚ και ΟΕΕ, για επικουρική ασφάλιση, για υγειονομική περίθαλψη. Απογραφή των εργοδοτών, Υποβολή Αναλυτικών Περιοδικών Δηλώσεων: υποχρέωση δήλωσης των εργαζομένων εκτός αμοιβής με εργοσήμου στο σύστημα ΕΡΓΑΝΗ.

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		Παράρτημα με: α) Δελτίο Απογραφής Εργοδότη και β) Ατομική Βεβαίωση Απασχόλησης
14/08/2018 ΕΦΚΑ Εγκύκλιος 35/2018	Ασφάλιση του εποχιακού προσωπικού που απασχολείται σε προγράμματα καταπολέμησης του δάκου	Εργατοτεχνικό προσωπικό: που απασχολείται <u>εποχιακά</u> σε προγράμματα καταπολέμησης του δάκου ελιάς. Υποχρέωση υπαγωγής στην ασφάλιση τ. ΟΓΑ: με το προϊσχύον καθεστώς, οι απασχολούμενοι στη δακοκτονία εντάσσονταν στην ασφάλιση του τ. ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Εφαρμογή διατάξεων περί εργοσήμου: ανεξάρτητα από τη νομική μορφή του εργοδότη.
28/09/2018 Εγκύκλιος ΕΦΚΑ 44	Προϋποθέσεις έναρξης και διακοπής της ασφάλισης στον Κλάδο Κύριας Ασφάλισης Αγροτών του τέως ΟΓΑ (Νόμος 4554/2018 «Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις - Αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας - Ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων - Επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων και άλλες διατάξεις»	Πεδίο εφαρμογής: Οι διατάξεις του Νόμου δεν εφαρμόζονται στα πρόσωπα που απασχολούνται ως εργάτες γης και αμείβονται με εργοσήμο για τη δραστηριότητά τους αυτή, εκτός αν έχουν υπαχθεί στην ασφάλιση, σύμφωνα με τις καταστατικές διατάξεις του τ. ΟΓΑ για άλλη επαγγελματική δραστηριότητα.
04/12/2018 Εγκύκλιος ΕΦΚΑ 49	Επέκταση κατηγοριών απασχολούμενων με αμοιβή και παρακράτηση εισφορών με εργοσήμο τ.ΙΚΑ- ΕΤΑΜ	Νέες κατηγορίες ασφαλισμένων: Α. Το προσωπικό συνοδείας το οποίο παρέχει υπηρεσίες για τη στήριξη των ατόμων με αναπηρία τα οποία συμμετέχουν στο κατασκηνωτικό πρόγραμμα για ΑμεΑ της περίπτωσης γ' της παρ. 6 του άρθρου 19 του Ν. 2646/1998 (Α'236), σύμφωνα με το άρθρο 69 του Ν. 4554/2018, από 18/7/2018. Β. Οι διαιτητές αγώνων, βοηθοί διαιτητές και παρατηρητές διαιτησίας αγώνων, σύμφωνα με το άρθρο 279 του Ν. 4555/2018, από 19/7/2018 (βλ. και ακολούθως εγκύκλιο ΕΦΚΑ 10, 05/03/2019)
05/12/2018 Υπουργική Απόφαση 89338/ οικ. 2 ** 20/12/2017 Υπουργική Απόφαση 92119/ 2 ** 15/12/2017 Υπουργική Απόφαση 85835/ 2	Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων διανομής του Κοινωνικού Μερίσματος έτους 2018 ** Καθορισμός κριτηρίων, όρων και προϋποθέσεων διανομής πρόσθετου κοινωνικού μερίσματος σε κατοίκους νησιωτικών περιοχών ** Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων διανομής του κοινωνικού μερίσματος έτους 2017	Ορισμοί: Στον όρο μισθωτή εργασία περιλαμβάνονται επιπλέον και το άθροισμα καθαρών ποσών από παροχή εργασίας με εργοσήμο, όπως καταγράφονται στους κωδικούς 309-310 του εντύπου Ε1. ** Το ίδιο. ** Το ίδιο

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
06/06/2019 Υπουργική Απόφαση 57382 /2019 Διαχείριση, Αξιολόγηση, Παρακολούθησ η, Έλεγχος Δράσης Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, ΕΣΠΑ	Προγράμματα κοινωνικής πολιτικής ενταγμένα στη Δράση «Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής»	Ωφελούμενα άτομα: εξαιρούνται των περιορισμών αναφορικά με το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος, την κατάσταση απασχόλησης ή/και εργασιακής σχέσης και οικογενειακής κατάστασης και των περιορισμών αναφορικά με το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος, όπως αυτό προσδιορίζεται στην πρόσκληση μεταξύ άλλων και οι εργαζόμενες με εργόσημο ή με άλλες μορφές ευέλικτης απασχόλησης, που αιτούνται για βρεφικούς, βρεφονηπιακούς ή και παιδικούς σταθμούς. Κριτήρια και διαδικασία επιλογής ωφελομένων: Το μέγιστο αριθμό μορίων -90 μόρια- λαμβάνουν μεταξύ άλλων κατηγοριών οι εργαζόμενοι-ες με εργόσημο ή με άλλες μορφές ευέλικτης απασχόλησης, όπως αυτές θα προσδιοριστούν στην οικεία πρόσκληση.
05/03/2019 Εγκύκλιος ΕΦΚΑ 10	A. Εξαίρεση διαιτητών ερασιτεχνικής κατηγορίας. B. Με τις διατάξεις της παραγράφου 3, του άρθρου 40 του Ν. 4587/2018 στην περίπτωση Δ' της παρ. 1 του άρθρου 20 του Ν. 3863/2010 προστίθεται υποπερίπτωση στστ	Ισχύουσα νομοθεσία: Με τις διατάξεις του άρθρου 279 του Ν. 4555/2018 (ΦΕΚ 133/τ.Α'/19-7-2018) διευρύνθηκε ο κύκλος των προσώπων που αμείβονται και ασφαλιζονται με την διαδικασία του Εργοσήμου και σε αυτόν προστέθηκαν με την υποπερίπτωση εε' «οι διαιτητές, βοηθοί διαιτητές και παρατηρητές διαιτησίας αγώνων». Με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2, του άρθρου 40 του Ν. 4587/2018 (ΦΕΚ 218/τ.Α'/24-12-2018) τροποποιείται η υποπερίπτωση εε' της περίπτωσης Δ' της παρ. 1 του άρθρου 20 του Ν. 3863/2010 καθώς και το άρθρο 279 του Ν. 4555/2018 που αφορούσε τη νέα κατηγορία των διαιτητών, βοηθών διαιτητών και παρατηρητών διαιτησίας αγώνων. Εξαίρεση κατηγορίας εργαζομένων: στην κατηγορία των απασχολούμενων με αμοιβή και παρακράτηση εισφορών μέσω της διαδικασίας έκδοσης και εξαργύρωσης Εργοσήμου υπάγονται μόνο «οι διαιτητές, βοηθοί διαιτητές και παρατηρητές διαιτησίας των αγώνων αθλημάτων επαγγελματικής κατηγορίας στους οποίους συμμετέχουν Α.Α.Ε.» (Αθλητικές Ανώνυμες Εταιρείες). Ως εκ τούτου, με την ανωτέρω τροποποίηση, εξαιρούνται ρητά οι διαιτητές, βοηθοί διαιτητές καθώς και οι παρατηρητές διαιτησίας για αγώνες αθλημάτων ερασιτεχνικής κατηγορίας. Έναρξη ισχύος: η ανωτέρω διάταξη ισχύει από 19/7/2018, ημερομηνία ισχύος του άρθρου 279 του Ν. 4555/2018, με το οποίο εντάχθηκε η νέα κατηγορία των διαιτητών στην διαδικασία του εργοσήμου. Νέα κατηγορία ασφαλισμένων: στα πρόσωπα που αμείβονται και ασφαλιζονται με την διαδικασία του εργοσήμου προστίθενται και οι απασχολούμενοι ως κομπάρσοι σε τηλεοπτικές εκπομπές ή παραγωγές κινηματογραφικών ταινιών ή διαφημίσεων που αμείβονται με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα. Διευκρινήσεις: Για τους απασχολούμενους στο ΘΕΑΜΑ – ΑΚΡΟΑΜΑ ως ηθοποιοί, εξακολουθούν να ισχύουν οι διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 10 του Ν.1296/1982 και της παρ. 1α και 1β του άρθρου 31 του Ν. 3518/2006 καθώς και οι οδηγίες που έχουν εκδοθεί με την υπ' αριθμ. 27/2007 Εγκύκλιο τ. ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Έναρξη ισχύος: 24/12/2018
27/03/2019 Εγκύκλιος ΕΦΚΑ 14	Ασφάλιση στον ΕΦΚΑ των προσώπων που αμείβονται με	Πεδίο εφαρμογής/ ασφαλιστέα πρόσωπα: Με τις νέες διατάξεις ασφαλιζονται τα φυσικά πρόσωπα (ιδιώτες) για τα οποία νομίμως εκδίδεται τίτλος κτήσης, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία,

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
	Παραστατικά Παρεχόμενων Υπηρεσιών	ανεξάρτητα εάν γι' αυτά προκύπτει υποχρεωτική ασφάλιση στον ΕΦΚΑ λόγω άσκησης άλλης επαγγελματικής δραστηριότητας ή ιδιότητας, μη συναφούς προς τις αμειβόμενες με τίτλο κτήσης υπηρεσίες. Στο ανωτέρω πεδίο εφαρμογής δεν εντάσσονται τα πρόσωπα που αμείβονται και ασφαλιζονται με παρακράτηση των ασφαλιστικών εισφορών μέσω της διαδικασίας έκδοσης και εξαργύρωσης εργοσήμου του Ν. 3863/2010, όπως ισχύει (π.χ. το κατ' οίκον απασχολούμενο προσωπικό, απασχολούμενοι στην προώθηση προϊόντων, στη διανομή διαφημιστικών εντύπων, προσωπικό απασχολούμενο σε ΠΑΕ-ΚΑΕ, διαιτητές αγώνων επαγγελματικής κατηγορίας, εργάτες γης κ.λπ.).
17/10/2019 Εγκύκλιος ΕΦΚΑ 48	Με τις διατάξεις του άρθρου 129 του Ν. 4611/2019 διευρύνεται ο κύκλος των προσώπων που αμείβονται και ασφαλιζονται με την διαδικασία του εργοσήμου.	<u>Νέα κατηγορία ασφαλισμένων:</u> «Οι περιστασιακά απασχολούμενοι στη μουσική κάλυψη ιδιωτικών εκδηλώσεων και συνεστιάσεων που αμείβονται με την ώρα ή την ημέρα και δεν απασχολούνται ως υπαλληλικό προσωπικό εταιρείας ή ως μέλη εταιρείας». <u>Έναρξη ισχύος:</u> Η ανωτέρω διάταξη ισχύει από 17/5/19, ημερομηνία ισχύος του άρθρου 129 του Ν.4611/2019, με το οποίο εντάχθηκε η νέα κατηγορία στην διαδικασία του εργοσήμου. <u>Λιευκρινήσεις:</u> Επισημαίνεται ότι το εν λόγω καθεστώς ασφάλισης του άρθρου 129 του Ν.4611/2019 δεν υποκαθιστά το γενικό καθεστώς ασφάλισης μισθωτών, στο οποίο υπάγεται το προσωπικό νομικών ή φυσικών προσώπων που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω τομέα. Κατά συνέπεια, οι απασχολούμενοι στη μουσική κάλυψη ιδιωτικών εκδηλώσεων ή συνεστιάσεων ως προσωπικό φυσικών ή νομικών προσώπων στις δραστηριότητες αυτές δεν μπορούν να υπαχθούν στη ρύθμιση της ανωτέρω διάταξης, αλλά υπάγονται στο καθεστώς ασφάλισης μισθωτών του Ε.Φ.Κ.Α.. Ειδικότερα, σε περιπτώσεις εκδηλώσεων που διοργανώνονται από τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στο συγκεκριμένο τομέα (πχ εταιρείες παραγωγής, κέντρα μαζικής εστίασης-εκδηλώσεων), δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 129 του Ν.4611/2019 για το απασχολούμενο προσωπικό στη μουσική κάλυψη, ακόμη και αν πρόκειται για ιδιωτικές συνεστιάσεις, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις τεκμαίρεται η μισθωτή απασχόληση. Περαιτέρω, η διάταξη δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις δημοσίων εκδηλώσεων ή συνεστιάσεων (συναυλίες, πανηγύρια κτλ). Ως απασχολούμενοι στη μουσική κάλυψη ιδιωτικών εκδηλώσεων ή συνεστιάσεων νοούνται οι απασχολούμενοι ως dj στην αναπαραγωγή μουσικής και οι παρέχοντες μουσική κάλυψη με τη χρήση μουσικών οργάνων. Τέλος, βάσει της διάταξης προβλέπεται η υπαγωγή στην ασφάλιση του εργοσήμου περιοριστικά των απασχολούμενων αμειβόμενων με την ώρα ή την ημέρα που πληρούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δραστηριότητας και της απασχόλησης που αναλύονται ανωτέρω, και τα οποία αποτελούν προϋποθέσεις εφαρμογής της διάταξης, κατά τη ρητή διάταξη του νόμου. <u>Κωδικός παρεχόμενης εργασίας:</u> Προκειμένου για την εφαρμογή της νέας κατηγορίας έχει δημιουργηθεί ο ακόλουθος νέος Κωδικός Παρεχόμενης Εργασίας αμειβομένων και ασφαλιζόμενων με εργοσήμο προσώπων με την παρακάτω λεκτική περιγραφή, ο οποίος θα πρέπει να επιλέγεται για την ορθή απεικόνιση των ασφαλιστικών στοιχείων: ΚΩΔ. 30: ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ στη ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ & ΣΥΝΕΣΤΙΑΣΕΩΝ που

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		δεν απασχολούνται ως υπαλληλικό προσωπικό εταιρείας ή ως μέλη εταιρείας
17/03/2020 Εγκύκλιος- Οδηγία Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων Δ.15/Δ'/οικ.125 65/311/2020	Εκκαθάριση ασφαλιστικών εισφορών εργατών γης που αμείβονται με εργόσημο - Γνωστοποίηση των διατάξεων του άρθρου 38 του Νόμου 4670/2020	Γνωστοποίηση διατάξεων με θέματα: Υπαγόμενα πρόσωπα, ύψος παρακρατούμενης εισφοράς, καθορισμός χρόνου ασφάλισης, διαδικασία εκκαθάρισης ασφαλιστικών εισφορών. Έννεα Αναλυτικά Παραδείγματα περιπτώσεων
30/07/2021 ΕΦΚΑ Εγκύκλιος 42/2021	Εκκαθάριση ασφαλιστικών εισφορών εργατών γης που αμείβονται με εργόσημο	Πεδίο εφαρμογής: Οι περί εργοσήμου διατάξεις δεν έχουν εφαρμογή στα πρόσωπα που ασφαλιζονταν στον πρώην ΟΓΑ έως 31-12-2016, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του ν.3232/2004, όπως ισχύει, δηλαδή στους: - απασχολούμενους με αμοιβή στην πρωτογενή αγροτική δραστηριότητα σε επιχειρήσεις με μορφή Α.Ε. και ΕΠΕ - απασχολούμενους σε κτηνοτροφικές επιχειρήσεις – εκμεταλλεύσεις ενσταλισμένου τύπου (βουστάσια, ιπποφορβεία, πτηνοτροφεία, χοιροτροφεία, μονάδες εκτροφής αιγοπροβάτων και παρεμφερείς προς αυτά επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις) - ανειδίκευτους εργάτες που απασχολούνται σε επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς φυτικής παραγωγής, σε υδατοκαλλιέργειες, ανθοκομικές εκμεταλλεύσεις και φυτώρια. - αλλοδαπούς εργαζόμενους που προσκαλούνται να απασχοληθούν στην αγροτική οικονομία για ένα έτος - αλιεργάτες της παράκτιας και μέσης αλιείας. Ύψος παρακρατούμενης εισφοράς: Κατά την εξαργύρωση του εργοσήμου παρακρατείται ποσοστό 10% επί της αναγραφόμενης στο εργόσημο αξίας, για την κάλυψη των εισφορών για κύρια σύνταξη, υγειονομική περίθαλψη και τον Λογαριασμό Αγροτικής Εστίας (ΛΑΕ). Υπολογισμός Ημερών εργασίας: Για τα έτη 2017 και 2018 οι ημέρες εργασίας προκύπτουν από τη διαίρεση του συνόλου των καταβληθεισών, εντός του έτους, αμοιβών εργοσήμου δια του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη, ηλικίας άνω των 25 ετών, της 31ης Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους, ήτοι 26,18€ και για το έτος 2019 δια του 29,04€ (υπουργική απόφαση αριθμ. οικ. 4241/127/30-01-2019). Υπολογισμός Χρόνου Ασφάλισης: Για τον προσδιορισμό των μηνών ασφάλισης εντός του έτους, ελέγχεται και το ύψος των παρακρατούμενων μέσω εργοσήμου ασφαλιστικών εισφορών κατά τη διαδικασία εκκαθάρισης, όπως περιγράφεται στη συνέχεια, καθώς και η αίτηση/δήλωση του ασφαλισμένου για την καταβολή οφειλόμενων εισφορών. Προσδιορισμός ασφαλιστικών εισφορών: Ειδικότερα, για τον υπολογισμό των εισφορών για Κύρια Σύνταξη, Υγειονομική Περίθαλψη και Λογαριασμό Αγροτικής Εστίας (ΛΑΕ), ως κατώτατη μηνιαία βάση λαμβάνεται το 70% του κατώτατου βασικού μισθού άγαμου μισθωτού άνω των 25 ετών (410, 26 ευρώ, ενώ από 02/2019-12/2019: 455 ευρώ). Εκκαθάριση ασφαλιστικών εισφορών: Σε εκτέλεση των ανωτέρω και κατά την πρώτη εφαρμογή, υπολογίστηκαν ο χρόνος ασφάλισης και οι ασφαλιστικές εισφορές των απασχολούμενων αποκλειστικά ως εργάτες γης, στα πλαίσια ετήσιας διαδικασίας εκκαθάρισης. Για τις

Ημερομηνία/ αριθμός Υπουργικής Απόφασης ή Εγκυκλίου ή Εγγράφου	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		περιπτώσεις απασχολούμενων εργατών γης με παράλληλη μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα ή με παράλληλη αγροτική δραστηριότητα θα ακολουθήσουν νεότερες οδηγίες. Ειδοποιητήριο εκκαθάρισης εργοσήμενων: Για τη γνωστοποίηση της εκκαθάρισης ασφαλιστικών εισφορών εργατών γης, δημιουργήθηκε «ΕΙΔΟΠΟΙΗΤΗΡΙΟ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗΣ ΕΡΓΟΣΗΜΕΝΩΝ» για κάθε έτος.

Πίνακας 17. Επεξεργασία Απόστολος Καψάλης